На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 6/20) и члана 17. став 4. и члана 24. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС, 44/14 и 30/18 – др. закон),

Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК

о изменама и допунама Правилника о плану и програму наставе и учења за гимназију

Члан 1.

У Правилнику о плану и програму наставе и учења за гимназију („Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 4/20 и 12/20), у делу: „ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ”, одељак: „3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ”, програм предмета: „БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, замењује се програмом предмета: „БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У делу: „ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ”, одељак: „3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ”, програм предмета: „БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, замењује се програмом предмета: „БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

У делу: „ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ”, одељак: „3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ”, после програма предмета: „СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ” за трећи разред гимназије, додају се програми предмета: „АЛБАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „МАЂАРСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „РУМУНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „РУСИНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, „ХРВАТСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ”, за трећи разред гимназије, који су одштампани уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Овај правилник ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”.

Број 110-00-111/2/2020-03

У Београду, 7. септембра 2020. године

Министар,

Младен Шарчевић, с.р.

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmisanje i prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆE PREDMETNE KOMPETENCIJE

– Stečeno znanje o bosanskom jeziku, bošnjačkoj književnosti i njenom historijskom kontinuitetu jasno uobličava i kazuje.

– Poštujući standardni jezik, vlada usmenom i pisanom komunikacijom.

– Pročitana književna djela tumači, analizira spoznajući duhovnu ljepotu pisane riječi.

– Zna pojavno-činjenički kontinuitet pisaca i njihovih djela; razumije važnost književnih ideja, motiva, kao unutarnje geneze i prisnog nastavljanja refleksiranja i obnavljanja u samome sebi.

– Prati i razumije sinhronijske komparativne odnose sa srpskom književnošću, dodire na zajedničkim osnovama bosanskoga i srpskoga jezika i značenja stilskih formacija od vremena preporoda koji se pokazuju kao snažan katalizator razvojnog kretanja ove književnosti.

Osnovni nivo

– Govori jasno standardnim jezikom. Koristi oba pisma: latinicu i ćirilicu, dajući prednost latinici. Umije da sastavi tekst koji ima logičan slijed i strukturu. Zna napisati tekst koristeći se potrebnim žanrovima kako bi mogao uzeti učešće u društvenim zbivanjima. Čita i razumije umjetničke i neumjetničke tekstove srednje složenosti i kritički promišlja o njima.

– Razlikuje bosanski književni jezik od dijalekata, razumije važnost njegovanja književnoga jezika. U govoru i pisanju primjenjuje određena gramatička pravila. Poznaje nauke koje se bave proučavanjem glasova, riječi i rečenica. Rečnični fond koristi u svakodnevnoj komunikaciji i primjenjuje ga u skladu sa prilikom.

– Prepoznaje autore književnih djela obrađenih u toku školovanja, umije da odredi vrijeme i okolnosti njihovog djelovanja. Prepoznaje osnovne teorijske i poetičke odlike epoha i pravaca, i identifikuje stvaraoce i djela koja ih predstavljaju u školskome programu. Na primjerima određenih djela uočava, prepoznaje i usvaja temeljne vrijednosti koje ga pripremaju za život.

Srednji nivo

– Govori jasno i javno izražava svoje mišljenje; precizno formuliše složenije tekstove, izlaže ih, sastavlja, iznoseći ideje o jeziku, književnosti i kulturi. Ima formiran čitalački ukus i kritički pristupa složenijim književnim i neumjetničkim tekstovima.

– Razumije važnost bosanskoga jezika i zna o značaju jezika za identitet jednog naroda. Poznaje periodizaciju historije bosanskoga književnoga jezika. Znanja vezana za glasove, riječi i rečenice i njihov odnos su veća i produbljenija.

– Koristi književne termine u tumačenju književnog djela. Uočava strukturne činioce književnoga teksta, njegove ideje, motive, stilske i jezičke osobine i umije da ih tumači. Analitički pristupa problemima u književnom djelu, znalački i argumentirano brani svoje stavove. Ima formiran čitalački ukus.

Napredni nivo

– Sastavlja i diskutuje o složenijim temama iz književnosti, jezika i kulture; rečenični fond je na zavidnom nivou; pokazuje analitički pristup i produbljeno promišljanje. Uočava stilske postupke i razvija svijest o sebi kao čitaocu.

– Zna o razdobljima kroz koja je prošao bosanski jezik. Poznaje specifičnosti i raznovrsne uticaje kojima je bio izložen bosanski jezik. Umije da bosanski jezik svrsta u historijski kontekst i uoči sličnosti i razlike sa srodnim slavenskim jezicima. Ima solidno znanje o rečenici i rečeničnim članovima.

– Umije kritički da pristupi analizi i tumačenju složenijih književnih djela, kako iz obaveznog školskog programa, tako i djela po sopstvenom izboru. Metode koje pritom koristi su raznovrsnije i složenije.

– Analizira, upoređuje i vrednuje književnoumjetničke tekstove uz upotrebu valjanih i odgovarajućih argumenata. Istražuje i traga za novim sadržajima.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: JEZIK

Osnovni nivo

– Posjeduje osnovna znanja o jeziku i funkcijama jezika; posjeduje razvijen osjećaj pripadnosti i poštovanja prema vlastitom jeziku, a uvažava i poštuje druge jezike.

– Razlikuje književni standardni jezik od dijalekata; ima osnovna znanja o razvoju bosanskog jezika kroz vijekove.

– Zna osnovnu podjelu glasova bosanskog jezika i razumije glasovne promjene; poznaje gramatičku kategoriju promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, kao i njihove podvrste; umije da primjenjuje osnovna pravila u govoru i pisanju.

– Ima osnovna znanja o morfemsko-morfološkoj strukturi riječi. Pravilno povezuje riječi u rečenici i razlikuje službu riječi u rečenicama građenim po osnovnom modelu.

– Umije da vlada leksikom svoga jezika; zna najvažnije rječnike bosanskog jezika i umije njima da se koristi.

– Umije da komunicira lahko i brzo, iznoseći svoje stavove bez zadrške; primjenjuje norme standardnog jezika u govoru i pisanju; ima umijeće slušanja tuđeg govorenja i mišljenja i uvažavanja sagovornika u različitim situacijama.

– Ovladao je vještinom samostalnog pisanja namjenskih tekstova jednostavne forme (molba, žalba, zahtjev, biografija...) i izrade PPT prezentacija, uz pravilnu upotrebu standardnoga jezika i latiničnog pisma.

– Kao zaokruženu cjelinu na kraju školovanja izrađuje maturski rad.

Srednji nivo

– Posjeduje šira znanja o jeziku uopće i osnovna znanja o jezicima koji postoje u svijetu, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima; poznaje glavne osobine dijalekata bosanskog jezika, njihove podvrste i glavna pravila zamjene glasa „jat".

– Ima potrebu da čuva svoj dijalekat, ali i da toleriše druge dijalekte. Ima šira znanja o glasovima bosanskog jezika, zna prozodijski sistem standardnog bosanskog jezika (funkcija akcenata i dužine), ima šira znanja o osnovnoj podjeli riječi, njihovim oblicima i načinima građenja novih riječi; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice građene po različitim modelima.

– Pospješuje svoj vokabular i ima osjećaj za pravilno, logično, jasno, precizno i stilski skladno izražavanje.

– Izražajno čita i ima svoj poseban i pravilan stil izražavanja.

– Koristi stručnu literaturu; razumije i sastavlja složenije tekstove u različite svrhe i namjene (administrativne, publicističke i tekstove ličnog karaktera) vodeći računa o pravopisnoj i gramatičkoj normi.

Napredni nivo

– Posjeduje detaljnija znanja o jeziku uopće i detaljnija znanja o gramatici bosanskog jezika (akcentima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rečeničnog člana.

– Koristi leksičko blago bosanskog jezika i pažljivo sluša sagovornika; procjenjuje njegove verbalne i neverbalne reakcije; uvažava konvencije društvenog opštenja i umije da vodi dijalog i razgovor u kojem učestvuje više lica.

– Uvažava pravopisne i stilističke norme bosanskog standardnog jezika u pisanju eseja, stručnog teksta i novinskog članka.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: KNJIŽEVNOST

Osnovni nivo

– Upoznat je sa djelima koja su uvrštena u školski program. Čita djela, zna bitnije predstavnike svjetske i bošnjačke književnosti.

– Umije da razlikuje i imenuje pojedine strukturne i poetičke osobine obrađivanih tekstova.

– Zna da uoči ideju, motive; po potrebi umije da, citiranjem određenih dijelova, naglasi, ilustruje, potkrijepi misao koja je važna u datom tekstu.

– Shvata zašto je čitanje bitan segment obrazovanja koji, osim što unapređuje rječnički fond, unapređuje i naše retoričke sposobnosti, bogati naš duh i gradi našu ličnost.

– Razumije da čitajući gradimo naš identitet i čuvamo i njegujemo naslijeđe naših predaka.

Srednji nivo

– Čitajući književna djela iz obaveznog školskog programa, tumači ih i pritom pokazuje književnohistorijska znanja.

– Poznaje teorijske, estetske i lingvističke činjenice koje koristi pri tumačenju književnih djela.

– Poznaje obilježja epoha, kao i njihove uticaje na razvoj svjetske i bošnjačke književnosti.

– Izgrađene čitalačke navike koristi za proširivanje svojih vidika i konstruisanje novih metoda primjene.

– Vrednuje uticaj određenih strukturnih, jezičkih i značenjskih odlika teksta na njegov rast i razvoj.

Napredni nivo

– Uočava i samostalno rješava problemske situacije u književnim djelima.

– Analizi i tumačenju poetskog, estetskog i strukturnog u književnom djelu pristupa znalački.

– Umije da koristi odgovarajuće postupke u tumačenju književnih djela.

– Usporednom metodom produbljuje svoja znanja i kritičke stavove o književnom djelu.

– Vješto koristi i primarnu i sekundarnu literaturu, kako bi njegov osvrt na određena književna djela bio što obuhvatniji i analitičniji.

– Odlično zna kolika je uloga čitanja i spoznavanja svih slojeva jednog umjetničkog djela.

– Razumije da je čitanje neophodno za lični rast, ali i za rast društva.

– Umije da procijeni svoje čitalačke sposobnosti.

Naziv predmeta	**BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**
Cilj	Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmisanje i

	prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.
Razred	**Prvi**
Godišnji fond časova	**148 časova (4 sedmično)**

ISHODI Po završenoj temi/oblasti učenik će biti u stanju da:	**OBLASTI/TEME**	**SADRŽAJI**
– učenik iznosi svoje mišljenje o pročitanom tekstu i obrazlaže svoje razumijevanje pročitanog teksta – argumentuje svoje kritičke stavove o pročitanom tekstu na osnovu dosadašnjeg iskustva i znanja – upotrebljava književnoteorijska, književnohistorijska i jezička znanja – prepoznaje i koristi književno-jezičke termine; interpretira književni tekst – koristi termine iz književne teorije i nauke o jeziku – prepoznaje i razumije književnohistorijska i književnoteorijska obilježja književnih i neknjiževnih tekstova – objašnjava sadržaj, namjenu i funkciju ponuđenoga teksta – prepoznaje i razumije obilježja književnih rodova i vrsta – prepoznaje univerzalne vrijednosti kojim se književnost bavi – konsultuje predgovor ili pogovor u pročitanoj knjizi, upoređuje ih s vlastitim zapažanjima	KNJIŽEVNOST (75 časova)	**Književni termini i pojmovi** *1. Teorija književnosti (15 + 2)* Vrste književnosti, književnost kao umjetnost riječi, nauka i književnost, književni rodovi i vrste, književnoumjetnički tekst, pripovjedački umjetnički tekst, poezija i stvarnost, pjesnik njegov svijet i jezik, svete knjige. 1. Vrste umjetnosti, 2. Književnost kao umjetnost riječi, 3. Nauka i književnost, 4. Književni rodovi i vrste (osnovni pojmovi), 5. Književnoumjetnički tekst Musa Ćazim Ćatić *Fatima EzZehra*, 6. Struktura umjetničkog teksta, 7. Pripovjedački umjetnički tekst Ahmed Muradbegović *Post*, 8. Poezija i stvarnost (izbor), 9. Pjesnik, njegov svijet i jezik (izbor), 10. Pripovjedač i pripovijedanje Ćamil Sijarić *Hasan sin Huseinov*,

– žanrovski preoblikuje tekst		
– objašnjava ulogu i značaj sevdalinke u životu Bošnjaka – prepoznaje i obrazlaže univerzalne ideje koje uočava u književnome tekstu		11. Svete knjige, 12. Najstarije biblioteke svijeta, 13. Prvi tragovi pismenosti. *2. Usmena književnost (16 + 2)* Poetika usmene književnosti, intenzivnost kolektivnih osjećanja i mišljenja. Proces oblikovanja usmenih tvorevina. Usmeni stvaralac kao predstavnik svoje sredine. Odnos: stvaralac – djelo – slušaoci; identifikovanje slušaoca sa kazivačem; odgajanje usmenim putem, pjevač kao čuvar društvenog, moralnog i nacionalnog identiteta. Historijska usmena predaja. Tipologija jednostavnih usmenih oblika. Trajnost vrsta usmene književnosti. Njihova osnovna obilježja i razlike u funkciji. Tematski krugovi epske poezije. Junaci kao odgojni uzori svoje sredine. Narodna poezija kao usmena historija višeg reda u formiranju i trajanju historijske svijesti – sa širim izborom usmene poezije i proze. 1. Podjela i odlike usmene književnosti Bošnjaka iz Srbije, 2. Epska pjesma: *Budalina Tale,* 3. Epska pjesma, Avdo Međedović: *Ženidba Smailagić Meha*, 4. Epska pjesma: *Đerzelez Alija, carev mejdandžija*, 5. Lirska pjesma: iz antologije Muniba Maglajlića *Usmena lirika Bošnjaka* (izbor), 6. Sevdalinka: iz antologije Muniba Maglajlića *101 sevdalinka* (izbor), 7. Lirskonarativne vrste, 8. *Hasanaginica*, 9. *Smrt Omera i Merime*, 10. Romansa (izbor), 11. Usmena proza (narodna pripovijetka, bajka i basna) – Aiša Softić: *Usmena proza Bošnjaka*, (basne, bajke, novele, šaljive priče i anegdote), 12. Poslovice i izreke – Ismet Rebronja, Medisa Kolaković: *Budi nešto, da ne budeš ništa*, (antologija bošnjačkih izrečica), 13. *Usmena proza Bošnjaka iz Crne Gore i Srbije* Husein Bašić (antologija).

		3. Stara književnost istočnih naroda (9 + 1) Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima književnosti starog vijeka i arapskoj i perzijskoj književnosti *1. Ep o Gilgamešu*, 2. Firdusi: *Šahnama*, (odlomak „Rustem i Suhrab"), *3. Hiljadu i jedna noć* (izbor), 4. Klasici arapske i perzijske književnosti (uvod), 5. Hajjam: *Rubaije*, 6. Rumi: *Mesnevija*, 7. Hafiz: *Divan*, 8. Sadi: *Đulistan*. *4. Antička grčka književnost (13 + 2)* Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima antičke i rimske književnosti 1. Mitska osnova antičke književnosti, 2. Odlike i podjela epske poezije, 3. Homer *Ilijada*, 4. Homer *Odiseja* (odlomak), 5. Odlike i podjela lirike, 6. Sapfo (izbor), Alkej (izbor), 7. Pindar (izbor), Anakreont (izbor), 8. Odlike i vrste drame, 9. Sofokle *Antigona,* 10. Eshil *Okovani Prometej* (izbor), 11. Aristofan: *Ptice* (odlomak). *Antička rimska književnost (5 + 1)* 1. Odlike i predstavnici rimske književnosti, 2. Vergilije: *Eneida* (odlomak), 3. Ovidije (izbor), Katul (izbor), 4. Tibul (izbor), Horacije (izbor), 5. Plaut: *Tvrdica* (odlomak). *5. Srednjovjekovna književnost (7 + 1)* 1. Počeci slavenske pismenosti. Najstarija slavenska pisma; najstariji spomenici južnaslovenske kulture, 2. Odlike i vrste srednjovjekovne evropske književnosti, 3. Počeci slovenske pismenosti, južnoslavenska srednjovjekovna literatura,

		4. Bosanska srednjovjekovna književnost, 5. Zapisi sa stećaka, 6. Povelja Kulina-bana, 7. Ostale književne vrste. *6. Obavezna lektira:* 1. Avdo Međedović: *Ženidba Smailagić Meha* 2. Homer: *Ilijada* 3. Sofokle: *Antigona* 4. Apulej: *Zlatni magarac* 5. Mak Dizdar: *Stari bosanski tekstovi* 6. Skender Kulenović: *Na pravi put sam ti, majko, izišo*
– učenik se u komunikaciji služi standardnim jezikom i uočava njegovu upotrebnu i estetsku vrijednost – razlikuje književni (standardni) jezik od dijalekta – poznaje i primjenjuje padežni sistem jezika – razlikuje i opisuje glasovne promjene u riječima i navodi odgovarajuće primjere – priprema i usmeno ili pismeno predstavlja samostalno ili grupno istraživanje na teme iz jezika i književnosti – primjenjuje pravopisnu normu bosanskoga jezika u govoru i pismu – služi se školskim izdanjem Pravopisa – govori u skladu s pravogovornim pravilima (tačno izgovara glasove, riječi, akcente) – prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, tj. glasove (njihova artikulacijska i akustička obilježja), slogove i prozodiju te njihovu raspodjelu	JEZIK (73 časa)	*1. Standardizacija jezika (4 + 1)* Jezička standardizacija. Bosanski književni jezik. Književnojezičke varijante. Nestandardni jezički varijeteti. 1. Jezik kao sredstvo sporazumijevanje (jezici u svijetu), 2. Jezička norma i standardizacija, 3. Jezik i njegova struktura, 4. Historija imenovanja bosanskog jezika. *2. Fonetika i fonologija (4 + 1)* Jezik kao sistem znakova. Fonetika i fonologija. Glasovi i foneme. Slog. Morfologija. Riječi i morfeme. Vrste morfema. Tvorba morfema. Morfofonološke alternacije i njihova uloga u promjeni i tvorbi riječi. 1. Fonetsko – fonološki nivo, 2. Nastanak i dioba glasova, 3. Alternacije ije/ je/ i/e, 4. Glasovne promjene. *Ortoepija i ortografija (3 + 1)* Akcenatski sistem bosanskog književnog jezika (i njegovo obilježavanje). Služenje rječnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta. 1. Ortoepija i ortografija, 2. Akcenat i postakcenatske dužine, 3. Akcenatske vježbe. *Pravopis (14 + 2)*

– na primjerima prepoznaje i primjenjuje sljedeće glasovne promjene: sibilarizaciju, palatalizaciju, jotovanje, nepostojano a, vokalizaciju, jednačenje glasova po mjestu tvorbe, jednačenje glasova po zvučnosti, gubljenje glasova, alternacije (i)je/e/i – stvara bilješke na temelju slušanja – obrazlaže i potkrepljuje svoje stavove – zna mjesto bosanskoga jezika u jezičkoj porodici – zna historijski kontinuitet bosanskoga jezika		Osnovni principi pravopisa bosanskog književnog jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici. 1. Pravopisne odredbe pisanja h i j, 2. Pravopisne odredbe pisanja č, ć, dž i đ, 3. Tačka, 4. Zarez, 5. Tačka-zarez, 6. Upitnik, uzvičnik, tri tačke, 7. Pisanje velikog i malog slova, 8. Sastavljeno i rastavljeno pisanje, 9. Apostrof, crta, crtica, 10. Dvotačka, geminacija i kosa crta, 11. Navodnici i polunavodnici, 12. Diktat. *Historija jezika (1 + 1)* Historija bosanskog jezika do kraja 15. vijeka. *Jezik u upotrebi (38 + 1)* Artikulacija glasova, jačina, visina, boja glasa. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Korištenje zvučnih zapisa u podsticanju, procjeni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja. Stilske vježbe. Domaći pismeni zadaci. 1. Domaće pismene vježbe, 2. Izrada pismenog zadatka, 3. Govorne vježbe, 4. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova, 5. Rečenica kao komunikaciona i gramatička jedinica, 6. Lančana i paralelna veza rečenica u tekstu, 7. Morfemsko-morfološki nivo.

Ključne riječi: književnost, maternji jezik, usmena i stara književnost, standardizacija bosanskog jezika.

UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Bosanski jezik kao predmet predstavlja sintezu književnog i jezičkog znanja. Programsko-planska struktura ovog predmeta uključuje sadržaje nastave književnosti sa osnovama teorije književnosti, nastavu gramatike, ortografije, ortoepije i nastavu kulture izražavanja. Sve ove sadržaje povezuje jezik, on ima obrazovnu, odgojnu, funkcionalnu i komunikacijsku dimenziju.

Učenici moraju razviti sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i naučiti da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti. U obradi književne historije, učenici treba da razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje.

Budući da u odgojno-obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu, njegovanje jezika i književnosti je od najvećeg značaja u razvoju kulture jednog naroda. Kao nastavni predmet jezik se, stoga, ne proučava da bi sam sebi bio svrha, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju učenika.

Nastavom bosanskog jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe, ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija opet, omogućava da pristupe nacionalnoj i svjetskoj kulturi, bogatoj zadužbini, putem govorne i pisane riječi. Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

KNJIŽEVNOST

Prilikom izrade programske strukture vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima izbora književnih djela i pisaca što je uzrokovalo relativno veći broj obaveznih tekstova za čitanke. Zato je važno naglasiti da sami nastavnici mogu izvršiti selekciju tekstova u skladu sa brojem nastavnih sati, ali moramo stalno imati na umu reprezentativnost tekstova, kako bismo osposobili djecu za samostalan pristup interpretaciji umjetničkog djela (važno je uključiti djela koja predstavljaju različite vrste i rodove).

U srednjim školama se književnost obrađuje hronološki, s obzirom da je riječ o trećem ciklusu obrazovanja počinjemo sa usmenom književnošću, njenom nastanku, razvoju, podjelama, predstavnicima i odlikama, potom prelazimo na staru književnost istočnih naroda, konkretnije arapsku i perzijsku, baveći se najstarijim epom, zatim antička grčka i rimska književnost, mitska osnova, nastanak, razvoj, odlike, najznačajniji predstavnici, potom bošnjačka srednjovjekovna književnost, epigrafika, stećci.

Popis predloženih književnih tekstova je okvirni i neobavezujući, a sastavljen je tako da nudi izbor antologijskih i savremenih djela različitih žanrova (poetski, prozni i dramski tekstovi) i tematike primjerene starosnoj i spoznajnoj recepciji učenika kojima je namijenjen; na popisu su i tekstovi koji su se i dosad čitali, no osvježen je dodatnom literaturom. Svaki nastavnik može odabrati i djelo koje nije na predloženom popisu ako smatra da pomoću njega učenici mogu ostvariti koji od ishoda. Učenik će tijekom školovanja izabrati najmanje jedan tekst kojeg će moći predstaviti i obrazložiti razloge svoga izbora.

Nastavnik se mora truditi da kod učenika izgradi čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnog fonda.

JEZIK

Nastava jezika treba da se izvodi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misaone, osjećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju, učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učeniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavještajnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje sticanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o našem jeziku, tj. fonetiku, fonologiju, morfologiju, tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru našeg standardnog jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretan doprinos jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u

razvijanju kulture njihovog izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukom značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnog jezika, među zadacima nastave našeg predmeta je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim oblicima našeg jezika.

Učenike valja upoznati sa pravilima sastavljanja i stilizovanja tekstova, tj. opskrbiti ih znanjem o teoriji sastavljanja (vrste tekstova), tekstovnoj lingvistici (nadrečenično jedinstvo teksta), stilistici (poetska i lingvistička stilistika, funkcionalni stilovi) i retorici (osnove govorništva).

Sve vrste govornih i pismenih vježbi su u funkciji pouzdanog jezičkog ispoljavanja. Treba uraditi četiri pismena zadatka za šta je predviđeno 16 časova.

Zato punu praktičnu prikladnost imaju gramatičke, akcenatske, ortoepske, dikcijske, leksičke, semantičke, pravopisne i stilske vježbe; opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje itd.

Programskim sadržajima iz područja jezika u upotrebi, omogućeno je da se integrisano pristupi jezičkim i književnim sadržajima, da se uspostavi korelacija. Osnov ove korelacije je vezani tekst.

Ove vježbe i oblici rada osposobljavaju učenike da se uspješno koriste svim komunikacionim ulogama, da izgrađuju svijest o jeziku, njegovoj funkciji i ljepoti te da budu govornici, slušaoci, čitaoci i kreativci na polju pisane riječi.

Nastavnik se mora truditi da kod učenika izgradi čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnog fonda.

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆE PREDMETNE KOMPETENCIJE

– Stečeno znanje o bosanskom jeziku, bošnjačkoj književnosti i njenom historijskom kontinuitetu jasno uobličava i kazuje.

– Poštujući standardni jezik, vlada usmenom i pisanom komunikacijom.

– Pročitana književna djela tumači, analizira spoznajući duhovnu ljepotu pisane riječi.

– Zna pojavno-činjenički kontinuitet pisaca i njihovih djela; razumije važnost književnih ideja, motiva, kao unutarnje geneze i prisnog nastavljanja refleksiranja i obnavljanja u samome sebi.

– Prati i razumije sinhronijske komparativne odnose sa srpskom književnošću, dodire na zajedničkim osnovama bosanskoga i srpskoga jezika i značenja stilskih formacija od vremena preporoda koji se pokazuju kao snažan katalizator razvojnog kretanja ove književnosti.

Osnovni nivo

– Govori jasno standardnim jezikom. Koristi oba pisma: latinicu i ćirilicu, dajući prednost latinici. Umije da sastavi tekst koji ima logičan slijed i strukturu. Zna napisati tekst koristeći se potrebnim žanrovima kako bi mogao uzeti učešće u društvenim zbivanjima. Čita i razumije umjetničke i neumjetničke tekstove srednje složenosti i kritički promišlja o njima.

– Razlikuje bosanski književni jezik od dijalekata, razumije važnost njegovanja književnoga jezika. U govoru i pisanju primjenjuje određena gramatička pravila. Poznaje nauke koje se bave proučavanjem glasova, riječi i rečenica. Rječnički fond koristi u svakodnevnoj komunikaciji i primjenjuje ga u skladu sa prilikom.

– Prepoznaje autore književnih djela obrađenih u toku školovanja, umije da odredi vrijeme i okolnosti njihovog djelovanja. Prepoznaje osnovne teorijske i poetičke odlike epoha i pravaca, i identificira stvaraoce i djela koja ih predstavljaju u školskome programu. Na primjerima određenih djela uočava, prepoznaje i usvaja temeljne vrijednosti koje ga pripremaju za život.

Srednji nivo

– Govori jasno i javno izražava svoje mišljenje; precizno formulira složenije tekstove, izlaže ih, sastavlja, iznoseći ideje o jeziku, književnosti i kulturi. Ima formiran čitalački ukus i kritički pristupa složenijim književnim i neumjetničkim tekstovima.

– Razumije važnost bosanskoga jezika i zna o značaju jezika za identitet jednog naroda. Poznaje periodizaciju historije bosanskoga književnoga jezika. Znanja vezana za glasove, riječi i rečenice i njihov odnos su veća i produbljenija.

– Koristi književne termine u tumačenju književnog djela. Uočava strukturne činioce književnoga teksta, njegove ideje, motive, stilske i jezičke osobine i umije da ih tumači. Analitički pristupa problemima u književnom djelu, znalački i argumentirano brani svoje stavove. Ima formiran čitalački ukus.

Napredni nivo

– Sastavlja i diskutuje o složenijim temama iz književnosti, jezika i kulture; rečenični fond je na zavidnom nivou; pokazuje analitički pristup i produbljeno promišljanje. Uočava stilske postupke i razvija svijest o sebi kao čitaocu.

– Zna o razdobljima kroz koja je prošao bosanski jezik. Poznaje specifičnosti i raznovrsne utjecaje kojima je bio izložen bosanski jezik. Umije da bosanski jezik svrsta u historijski kontekst i uoči sličnosti i razlike sa srodnim slavenskim jezicima. Ima solidno znanje o rečenici i rečeničnim članovima.

– Umije kritički da pristupi analizi i tumačenju složenijih književnih djela, kako iz obaveznog školskog programa, tako i djela po sopstvenom izboru. Metode koje pritom koristi su raznovrsnije i složenije.

– Analizira, upoređuje i vrednuje književnoumjetničke tekstove uz upotrebu valjanih i odgovarajućih argumenata. Istražuje i traga za novim sadržajima.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: JEZIK

Osnovni nivo

– Posjeduje osnovna znanja o jeziku i funkcijama jezika; posjeduje razvijen osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku, a uvažava i poštuje druge jezike.

– Razlikuje književni standardni jezik od dijalekata; ima osnovna znanja o razvoju bosanskog jezika kroz stoljeća.

– Zna osnovnu podjelu glasova bosanskog jezika i razumije glasovne promjene; poznaje gramatičku kategoriju promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, kao i njihove podvrste; umije da primjenjuje osnovna pravila u govoru i pisanju.

– Ima osnovna znanja o morfemsko-morfološkoj strukturi riječi.Pravilno povezuje riječi u rečenici i razlikuje službu riječi u rečenicama građenim po osnovnom modelu.

– Umije da vlada leksikom svoga jezika; zna najvažnije rječnike bosanskog jezika i umije njima da se koristi.

– Umije da komunicira lahko i brzo, iznoseći svoje stavove bez zadrške; primjenjuje norme standardnog jezika u govoru i pisanju; ima umijeće slušanja tuđeg govorenja i mišljenja i uvažavanja sagovornika u različitim situacijama.

– Ovladao je vještinom samostalnog pisanja namjenskih tekstova jednostavne forme (molba, žalba, zahtjev, biografija...) i izrade PPT prezentacija, uz pravilnu upotrebu standardnoga jezika i latiničnog pisma.

– Kao zaokruženu cjelinu na kraju školovanja izrađuje maturski rad.

Srednji nivo

– Posjeduje šira znanja o jeziku uopće i osnovna znanja o jezicima koji postoje u svijetu, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima; poznaje glavne osobine dijalekata bosanskog jezika, njihove podvrste i glavna pravila zamjene glasa „jat".

– Ima potrebu da čuva svoj dijalekat, ali i da tolerira druge dijalekte. Ima šira znanja o glasovima bosanskog jezika, zna prozodijski sistem standardnog bosanskog jezika (funkcija akcenata i dužine), ima šira znanja o osnovnoj podjeli riječi, njihovim oblicima i načinima građenja novih riječi; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice građene po različitim modelima.

– Pospješuje svoj vokabular i ima osjećaj za pravilno, logično, jasno, precizno i stilski skladno izražavanje.

– Izražajno čita i ima svoj poseban i pravilan stil izražavanja.

– Koristi stručnu literaturu; razumije i sastavlja složenije tekstove u različite svrhe i namjene (administrativne, publicističke i tekstove ličnog karaktera) vodeći računa o pravopisnoj i gramatičkoj normi.

Napredni nivo

– Posjeduje detaljnija znanja o jeziku uopće i detaljnija znanja o gramatici bosanskog jezika (akcentima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rečeničnog člana.

– Koristi leksičko blago bosanskog jezika i pažljivo sluša sagovornika; procjenjuje njegove verbalne i neverbalne reakcije; uvažava konvencije društvenog općenja i umije da vodi dijalog i razgovor u kojem učestvuje više lica.

– Uvažava pravopisne i stilističke norme bosanskog standardnog jezika u pisanju eseja, stručnog teksta i novinskog članka.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: KNJIŽEVNOST

Osnovni nivo

– Upoznat je sa djelima koja su uvrštena u školski program. Čita djela, zna bitnije predstavnike svjetske i bošnjačke književnosti.

– Umije da razlikuje i imenuje pojedine strukturne i poetičke osobine obrađivanih tekstova.

– Zna da uoči ideju, motive; po potrebi umije da, citiranjem određenih dijelova, naglasi, ilustruje, potkrijepi misao koja je važna u datom tekstu.

– Shvata zašto je čitanje bitan segment obrazovanja koji, osim što unapređuje rječnički fond, unapređuje i naše retoričke sposobnosti, bogati naš duh i gradi našu ličnost.

– Razumije da čitajući gradimo naš identitet i čuvamo i njegujemo naslijeđe naših predaka.

Srednji nivo

– Čitajući književna djela iz obaveznog školskog programa, tumači ih i pritom pokazuje književnohistorijska znanja.

– Poznaje teorijske, estetske i lingvističke činjenice koje koristi pri tumačenju književnih djela.

– Poznaje obilježja epoha, kao i njihove utjecaje na razvoj svjetske i bošnjačke književnosti.

– Izgrađene čitalačke navike koristi za proširivanje svojih vidika i konstruiranje novih metoda primjene.

– Vrednuje utjecaj određenih strukturnih, jezičkih i značenjskih odlika teksta na njegov rast i razvoj.

Napredni nivo

– Uočava i samostalno rješava problemske situacije u književnim djelima.

– Analizi i tumačenju poetskog, estetskog i strukturnog u književnom djelu pristupa znalački.

– Umije da koristi odgovarajuće postupke u tumačenju književnih djela.

– Usporednom metodom produbljuje svoja znanja i kritičke stavove o književnom djelu.

– Vješto koristi i primarnu i sekundarnu literaturu, kako bi njegov osvrt na određena književna djela bio što obuhvatniji i analitičniji.

– Odlično zna kolika je uloga čitanja i spoznavanja svih slojeva jednog umjetničkog djela.

– Razumije da je čitanje neophodno za lični rast, ali i za rast društva.

– Umije da procijeni svoje čitalačke sposobnosti.

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMJER;
OPĆI TIP

Razred	**Drugi**
Godišnji fond časova	148 (4 časa sedmično)

Standardi obrazovnih postignuća[1]	**ISHODI** **Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da:**	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurz, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav	– objasni prvu i drugu razvojnu fazu bosanskoga književnog jezika; – objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa; – napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila; – objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak); – primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama; – navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti	**JEZIK** **– Morfologija** **– Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća** **KNJIŽEVNOST** **– Kasni srednji vijek** **– Humanizam i renesansa** **– Klasicizam** **– Racionalizam i prosvjetiteljstvo** **– Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima** **– Alhamijado književnost** **– Epistolarna kjniževnost** **– Romantizam**

prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h" gdje mu je po etimologiji i normi mjesto; ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima; zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina. 2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi,	Bošnjaka na orijentalnim jezicima i alhamijado literature; – usporedi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca); – odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi; – objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta; – sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama; – usporedi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog/srpskog/hrvatskog romantizma; – utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti: – usporedi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima; – protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti); – analizira i usporedi izdvojene probleme u književnim djelima koja pripadaju različitim epohama; – primijeni pravopisna rešenja u vezi sa pisanjem skraćenica; – primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga); – jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke; – učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti); – oblikuje svoj govor prema situaciji i primjeni književnojezičku normu;	**JEZIČKA KULTURA** **– Pravopis** **– Usmeno i pismeno izražavanje** **– Leksikologija i leksikografija**

interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika. 2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i	– sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem.	

umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.3.1.1. Razumije važnost uloge jezika u razvoju komunikacijskih vještina, oblikovanju svijesti i kreativnosti; poznaje konverzaciona načela (kvaliteta, kvantiteta, odnosa i načina); jasan mu je pojam kategorizacije; razumije informativnu i stilsku vrijednost rečenice; jasna su mu sredstva veze među rečenicama (koherentnost).		
2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene		

žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku osobenost djela, kompoziciju i stilističke elemente. 2BJK.1.2.5. Uočava osobenosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...). 2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti. 2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije okolnosti pod kojima bitiše i egzistira. 2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja. 2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za		

spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta. književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše književnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti. 2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi. 2BJK.3.2.4. Tumači i razlikuje osobenosti divanske i alhamijado		

književnosti; ističe jezičke, estetske i strukturne osobine tih djela, kao i njihovu izraženu didaktičku funkciju. 2BJK.3.2.6. Koristeći znanja o odlikama, epohama, pravcima, stilovima, interpretira i vrednuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena programom, ali i ona izvan programa.		
2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo – privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturski rad poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava		

fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju). 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja. 2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno, oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture. 2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova.		

2BJK.1.3.7. Kritički promišlja književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom.		

2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja. 2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju.		

*1 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematiziraju.*
S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava *Bosanskog jezika i književnosti* pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi *Bosanskog jezika i književnosti* koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik*, *Književnost* i *Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast Jezik 32, za Književnost 80, a za Jezičku kulturu 36). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu *Jezik* organiziran je u dvije oblasti/teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Historija bosanskoga jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa akivnostima na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz *Gramatike bosanskog jezika za srednje škole* autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića., upoznati ih sa ustavnom i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.

Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.

Bosanski jezik poznaje dva pisma: latinicu i ćirilicu, pri čemu prednost daje latinici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške u upotrebi oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti *Jezička kultura* i realizacija časa-rasprave na neku od sledećih tema: *Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ" umesto „Đ" nije opravdano i sl.*

Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina). (Preporučeni broj časova: 3)

Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.

Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj. razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove. Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.

Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrdnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, riječce i uzvike.

(Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu *Književnost* organiziran je u osam oblasti/tema i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Kasni srednji vijek

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz *Božanstvenu komediju* Dantea Aligijerija, *Kanconijer* Frančeska Petrarke i *Dekameron* Đovanija Bokača.

Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.

Izborni sadržaji

Zainteresirane učenike upoznatisa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu *Božanstvene komedije, Kanconijera i Dekamerona*.

(Preporučeni broj časova: 6)

Humanizam i renesansa

Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove *Don Kihot* Miguela de Servantesa i *Hamlet* Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav *Romeo i Julija.* U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.

(Preporučeni broj časova: 9)

Klasicizam

Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin *Fedra* i Molijer Žan Batist Poklen *Tvrdica,* dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju.

(Preporučeni broj časova: 4)

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stiču se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesnevija, rubaija zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.

Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejlija Guranija, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.

Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačnačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi-baba.

(Preporučeni broj časova: 33)

Alhamijado književnost

Obavezni sadržaji

Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arebicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.

Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine *Potur-Šahidija (Makbuli-Arif)* čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.

Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti *Ašiklijski elif-be* Fejza Softe.

Pažnju zavređuje i jednaod prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom *Čamdži Mujo i lijepa Uma.*

Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa *Divanom* Sulejmana Tabakovića, *Mevludom* Hafiza Saliha Gaševića, *Kasidom* Nazifa Šuševiča, zatim *Kasidom* Ibrahima Biočaka Pačariza.

Izborni sadržaj

Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.

(Preporučeni broj časova: 16)

Epistolarna književnost

U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI–XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.

Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.

(Preporučeni broj časova: 2)

Racionalizam i prosvjetiteljstvo

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaknuti da pored zajedničkih ideja koje su obilježile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu *Pismo ljubeznom Haralampiju*; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela *Život i priključenija* treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja.

(Preporučeni broj časova: 6)

Romantizam

Obavezni sadržaji

Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).

Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc") učenici će shvatiti čitanjem odlomaka *Putovanja Čajlda Harolda* Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu *Evgeneije Onjegin* Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme *Gavran* Edgara Alana Poa.

Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz *Sonetni vijenac* Franca Prešerna.

Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, *Kad milidijah umrijeti*; Jovana Jovanovića Zmaja, *Đulići uveoci* (izbor); Laze Kostića, *Santa Maria della Salute*.

Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad *Narodno blago*, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića *Trofanda iz hercegovačke dubrave.*

Izborni sadržaji

Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu *Cigani* u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.

Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića *Spomen na Ruvarca* koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom *Vilinski kralj* Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovedaka Edgara Alana Poa *Pad kuće Ašerovih/Maska Crvene smrti* ili romana *Frankenštajn* Meri Šeli.

Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama *Lorelaj ili Azra* Hajnriha Hajnea.

Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke* Safvet-bega Bašagića.

(Preporučeni broj časova: 25)

Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.

Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima *Bosanskog jezika i književnosti*. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć

zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.

Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novihistorijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.

Od 148 časova na kojima se tokom godine realizuje nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivaće jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).

Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).

Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.

Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizovati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).

Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.

Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.

Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesiranja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vežbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).

Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

OBLAST: JEZIČKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polusloženice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline/razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja

morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom ne (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva – osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamenica sa prijedlogom po (npr.: po nešto/ponešto) i riječcom god (npr.: ko god/kogod), pridjeva, pisanja prijedloga *na* i *u* sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.

(Preporučeni broj časova: 16)

Usmeno i pismeno izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja *Bosanskog jezika i književnosti*. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.

Program za drugi razred gimnazije u oblasi *Jezička kultura* organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.

Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korištenje latiničnog pisma, dok se ćiriliica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.

Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:

– uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;

– primjena gramatičkih pravila;

– uvježbavanje;

– korištenje tabela;

– izrađivanje crteža, shema, grafikona;

– navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.

(Preporučeni broj časova: 20)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primjenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno–brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMJER

Razred	**Drugi**
Godišnji fond časova	**111 časova (3 časa sedmično)**

Standardi obrazovnih postignuća[2]	**ISHODI** **Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da**:	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurs, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h” gdje mu je po etimologiji i normi mjesto; ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima;	– objasni prvu i drugu razvojnu fazu bosanskoga književnoga jezika; – objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa; – napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila; – objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak); – primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama; – navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima, odnosno alhamijado literature; – usporedi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca); – odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi; – objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta; – sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama; – usporedi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog/srpskog/hrvatskog romantizma; – utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti: – usporedi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja	**JEZIK** **– Morfologija** **– Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća** **KNJIŽEVNOST** **– Kasni srednji vijek** **– Renesansa** **– Klasicizam** **– Racionalizam i prosvjetiteljstvo** **– Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima** **– Alhamijado književnost** **– Epistolarna književnost** **– Romantizam** **JEZIČKA KULTURA** **– Pravopis** **– Usmeno i pismeno izražavanje**

zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina. 2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim	pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima; – protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti); – primijeni pravopisna rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica; – primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga); – jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke; – učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti); – oblikuje svoj govor prema situaciji i primijeni književnojezičku normu; – sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem.	

univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.		
2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog		

i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku osobenost djela, kompoziciju i stilističke elemente. 2BJK.1.2.5. Uočava osobenosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...). 2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti. 2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije		

okolnosti pod kojima bitiše i egzistira. 2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja. 2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta. književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje		

znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti. 2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi.		
2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo – privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturski rad		

poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju). 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja. 2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno, oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture. 2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi		

osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova. 2BJK.1.3.7. Kritički promišlja književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u		

slučajevima predviđenim programom. 2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja.		

*2 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematizuju.*
S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava *Bosanskog jezika i književnosti* pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje *Bosanskog jezika i književnosti* izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi *Bosanskog jezika i književnosti* koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik*, *Književnost* i *Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast *Jezik* 22, za *Književnost* 67, a za *Jezičku kulturu* 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu *Jezik* organiziran je u dvije oblasti/teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Historija bosanskog jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa aktivnošću na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz *Gramatike bosanskog jezika za srednje škole* autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića, upoznati ih sa ustavnom i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.

Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijumima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.

S tim u vezi su i osnovni podaci o dva pisma: latinici, kao primarnom pismu bosanskoga jezika i ćirilici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške prilikom upotrebe oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti *Jezička kultura* i realizacija časa-rasprave na neku od sljedećih tema: *Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ" umesto „Đ" nije opravdano i sl.*

Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina).

(Preporučeni broj časova: 2)

Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.

Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj.razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove.

Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.

Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijumima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrdnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, rječce i uzvike.

(Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu *Književnost* organiziran je u osam oblasti/teme i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Kasni srednji vijek

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz *Božanstvenu komediju* Dantea Aligijerija, *Kanconijer* Frančeska Petrarke i *Dekameron* Đovanija Bokača.

Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.

Izborni sadržaji

Zainteresirane učenike upoznati sa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu *Božanstvene komedije, Kanconijera i Dekamerona*.

(Preporučeni broj časova: 5)

Humanizam i renesansa

Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove *Don Kihot* Miguela de Servantesa i *Hamlet* Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav *Romeo i Julija*. U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.

(Preporučeni broj časova: 7)

Klasicizam

Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin *Fedra* i Molijer Žan Batist Poklen *Tvrdica,* dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju.

(Preporučeni broj časova: 3)

Racionalizam i prosvjetiteljstvo

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaći da pored zajedničkih ideja koje su obilježile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu *Pismo ljubeznom Haralampiju*; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela *Život i priključenija* treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja.

(Preporučeni broj časova: 4)

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima

U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stiču se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesnevija, rubaija, zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.

Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejli Gurani, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.

Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačnačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi – baba.

(Preporučeni broj časova: 12)

Alhamijado književnost

Obavezni sadržaji

Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arebicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.

Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine *Potur-Šahidija (Makbuli-Arif)* čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.

Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti *Ašiklijski elif-be* Fejza Softe.

Pažnju zavređuje i jedna od prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom *Čamdži Mujo i lijepa Uma.*

Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa *Divanom* Sulejmana Tabakovića, *Mevludom* Hafiza Saliha Gaševića, *Kasidom* Nazifa Šuševiča, zatim *Kasidom* Ibrahima Biočaka Pačariza.

Izborni sadržaj

Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.

(Preporučeni broj časova: 14)

Epistolarna književnost

U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI-XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.

Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.

(Preporučeni broj časova: 1)

Romantizam

Obavezni sadržaji

Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).

Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc") učenici će shvatiti čitanjem odlomaka *Putovanje Čajlda Harolda*, Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu *Evgeneije Onjegin* Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme *Gavran* Edgara Alana Poa.

Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz *Sonetni vijenac* Franca Prešerna.

Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, *Kad mililijah umrijeti*; Jovana Jovanovića Zmaja, *Đulići uveoci* (izbor); Laze Kostića, *Santa Maria della Salute*.

Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad *Narodno blago*, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića *Trofanda iz hercegovačke dubrave.*

Izborni sadržaji

Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu *Cigani* u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.

Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića *Spomen na Ruvarca* koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom *Vilinski kralj* Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovjedaka Edgara Alana Poa *Pad kuće Ašerovih/Maska Crvene smrti* ili romana *Frankenštajn* Meri Šeli.

Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama *Lorelaj ili Azra* Hajnriha Hajnea.

Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke* Safvet-bega Bašagića.

(Preporučeni broj časova: 19)

Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.

Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima bosanskog jezika i književnosti. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.

Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novi historijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.

Od 148 časova na kojima se tokom godine realizira nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivat će jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).

Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).

Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.

Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizirati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).

Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.

Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.

Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesovanja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vježbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).

Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

OBLAST: JEZIČKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polusloženice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline/razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom ne (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva – osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica

izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamjenica sa prijedlogom po (npr.: po nešto/ponešto) i rječcom god (npr.: ko god/kogod), pridjeva, pisanja prijedloga *na* i *u* sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.

(Preporučeni broj časova: 8)

Usmeno i pismeno izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja *Bosanskog jezika i književnosti*. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.

Program za drugi razred gimnazije u oblasi *Jezička kultura* organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.

Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korišćenje latiničnog pisma, dok se ćiriliica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.

Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:

– uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;

– primjena gramatičkih pravila;

– uvježbavanje;

– korištenje tabela;

– izrađivanje crteža, shema, grafikona;

– navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.

(Preporučeni broj časova: 16)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primijenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno– brojčanom ocenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
PLANI DHE PROGRAMI MËSIMOR PËR KLASËN E TRETË TË SHKOLLËS SË MESME – GJIMNAZ

Emri i lëndës	**GJUHË DHE LETËRSI SHQIPE**
Qëllimi	Qëllimi i mësimit të Gjuhës dhe Letërsisë shqipe është që të përvetësojnë rregullat themelore të gjuhës letrare standarde shqipe me qëllim të përdorimit të drejtë në të folur, në të shkruar dhe gjatë të shprehurit në komunikim;

	kultivimi i vetëdijes mbi rëndësinë e rolit të gjuhës në ruajtjen e identitetit kombëtar; aftësimin e nxënësit për të komentuar pjesë të zgjedhura letrare dhe vepra të zgjedhura artistike nga letërsia shqipe dhe trashëgimia botërore, me qëllim të kultivimit të traditës dhe kulturës së popullit shqiptar; zhvillimin interkulturor; Zhvillimi i aftësisë dhe kulturës së leximit; gjetjes së përvojave dhe ideve letrare; nxitjen dhe vlerësimin e krijimtarisë personale dhe krijimtarisë së të tjerëve; kuptimin e tekstit në kontekste të ndryshme kulturore, ndërkulturore dhe shoqërore.
Klasa	**E TRETË**
Fondi vjetor i orëve	**148 orë**

KOMPETENCAT E PRGJITHSHME LËNDORE

Nxënësi njeh veprat e letërsisë shqipe që i përkasin trashëgimisë kulturore kombëtare dhe korrespondojnë me epokën e saj, njihet me kryeveprat e letërsisë botërore dhe parimet themelore të interpretimit të teksteve letrare. Ai njihet me karakteristikat themelore të komunikimit, rregullat e komunikimit me gojë dhe me shkrim janë të qarta për të. Ai flet dhe shkruan duke respektuar pritjet e normave gjuhësore. Ai krijon një tekst të plotë, të saktë gojor dhe të shkruar, në përputhje me aspektet stilistike, kupton dhe vlerëson në mënyrë kritike atë që ka lexuar, pasuron përgjithmonë fondin e tij leksikor. Ai lexon, përjeton dhe interpreton vepra letrare dhe joletrare. Ai e konsideron të lexuarit si një mjet për të njohur veten dhe botën. Ai gradualisht bëhet lexues, zgjedh leximin sipas shijes së tij, zhvillon nevojën për të përmirësuar kompetencën e tij për të kuptuar tekstin dhe kulturën e të folurit. Ai respekton, ruan me vetëdije gjuhën e tij amtare.

Niveli bazë

Nxënësi flet qartë dhe rrjedhshëm, respekton normat gjuhësore, dëgjon me kujdes dhe me respekt mendimet e të tjerëve. Përbën një tekst të plotë, gjuhësor dhe stilistik, të formuar mirë, më të shkurtër, më të thjeshtë me gojë ose me shkrim. Miraton zakone zyrtare dhe informale të shkrim-leximit në praktikë. Ai kupton tekste letrare dhe joletrare më të shkurtra, më të thjeshta, të ndërlidhura dhe rishikon në mënyrë kritike përmbajtjen e tyre. Gradualisht ai ndërtoi fondin e tij poetik leksikor.

Nxënësi ka njohuri themelore për gjuhën, faktorët dhe funksionet e komunikimit, njeh shtresat gjuhësore dhe dallon variantet gjuhësore. Ai mëson bazat e fonetikës, fjalorit dhe sintaksës së gjuhës shqipe, dhe është në gjendje të zbatojë rregulla gramatikore në të folur dhe shkrim. Përvetëson njohuri themelore të tekstologjisë dhe stilistikës.

Nxënësi pasuron vazhdimisht fondin e tij leksikor, dhe prej tij, sipas situatës, ai zgjedh dhe përdor shprehje të përshtatshme. Ata zhvillojnë një nevojë natyrore për të mësuar, ruajtur dhe ushqyer gjuhën e tyre amtare.

Nxënësi i njeh veprat letrare të përcaktuara nga kurrikula, dhe është në gjendje t'i vendosë ato sipas opusit të autorit dhe kontekstit letrar-historik. Ai dallon qartë karakteristikat themelore poetike dhe stilistike të epokave stilistike dhe drejtimeve të letërsisë shqiptare dhe botërore. Njoh karakteristikat gjuhësore, kompozicionale dhe stilistike të teksteve dhe është në gjendje të përdorë argumente për të argumentuar përfundimet e tyre. Zhvillon zakonet e të lexuarit, mëson rolin e të lexuarit në njohjen e vetvetes.

Nxënësi njihet me përdorimin e manualeve, me rregullat e përdorimit të bibliotekës, merr njohuri për mënyrat e mbledhjes së informacionit përmes Internetit. Ai është i qartë për rregullat e gjuhës elektronike, si dhe sistemin e rregullave të nevojshme për krijimin e dokumenteve elektronike. Përdor fjalorët më të rëndësishëm, rregullat e drejtshkrimit, njeh strukturën e artikullit të fjalorit.

Niveli i mesëm

Nxënësi përballet mirë në situata të ndryshme të komunikimit publik. Ai flet para një audiencë mbi tema gjuhësore, letrare dhe kulturore. Ai gjithashtu paraqet mendimet e tij pikërisht kur harton tekste më komplekse të gjuhës gojore ose të shkruara. Ka një shije të formuar leximi. Ai i kupton dhe interpreton tekstet më të gjata, thjesht të lidhura letrare dhe joletrare gjatë leximit, që synojnë të fitojnë përvojë dhe me një qëllim shkencor. Ai rishikon në mënyrë kritike tekstet letrare dhe joletrare.

Nxënësi ka një njohuri më të gjerë për karakteristikat e gjuhës, rolin, funksionet dhe ka një njohuri themelore të gjuhëve të botës. Ai menaxhon në botën e mediave masive, njihet me zhanret e mediave. Ai njihet me origjinën e gjuhës shqipe, epokat e saj historike, si dhe historinë e zhvillimit të letërsisë shqipe. Ai e kupton që gjuha jeton në variante, bën dallimin midis dialekteve dhe varianteve gjuhësore shoqërore. Ai ka një njohuri më të gjerë për gramatikën e niveleve të gjuhës (fonetikë, leksikë, sintaksë, tekstologji). Ai analizon tekste të ndryshme bazuar në njohuritë e tij për stilistikën dhe aspektet e klasifikimit të llojeve të teksteve, dhe krijon veprat e tij.

Nxënësi pasuron përgjithmonë fondin e tij leksikor, zbaton njohuritë e tij për gjuhën dhe gramatikën në praktikë, ai mund të shprehet saktësisht, qartë dhe ndryshe.

Nxënësi interpreton me vetëbesim temën, mesazhin e teksteve letrare, karakteristikat e tyre kompozicionale, poetike, stilistike, gjuhësore dhe zhanre. Ai i njeh konceptet e teorisë letrare dhe i zbaton ato kur interpreton veprat letrare. Lexon tekste me mirëkuptim. Në mënyrë të pavarur njeh dhe analizon çështjet themelore të veprave letrare, shpjegon mendimin e tij me argumente bindëse. Njoh natyrën dhe karakteristikat e lidhjeve midis letërsisë dhe arteve të tjera.

Nxënësi është i njohur me rregullat në lidhje me përdorimin e bibliotekës dhe manualeve, d.m.th. Internetit për të mbledhur informacion. Mund të përdorë një program për përpunimin e fjalëve për të hartuar një tekst që përputhet me rregullat e drejtshkrimit.

Niveli i avancuar

Nxënësi përvetëson aftësinë për të diskutuar tema komplekse letrare, kulturore dhe gjuhësore të përcaktuara nga materiali mësimor. Ai ka një aftësi të zhvilluar për retorikë. Ai krijon tekste profesionale në të cilat merret me tema gjuhësore dhe letrare.

Zhvillon aftësinë për të lexuar dhe interpretuar tekste, me vetëdije ushqen rolin pritës (lexues). Ai zhvillon një qasje kritike, të udhëhequr nga mendimi i tij dhe kur interpreton tekste më të ndërlikuara letrare dhe joletrare. Ajo njeh tiparet kompozicionale dhe stilistike të teksteve me siguri. Përveç leximit të detyrueshëm në shtëpi, ai mund të interpretojë edhe tekste që ai zgjedh vetë. Kur prezanton mendimin e tij, ai aplikon teknikën e argumentimit të pjekur. Ai bëhet një lexues i rregullt, duke përshtatur strategjitë e leximit me karakteristikat e një vepre të caktuar letrare dhe qëllimet e leximit (përvoja, kërkimi, krijimi). Ai është në gjendje të përdorë në mënyrë të pavarur njohuritë e tij për lidhjen midis degëve të ndryshme të artit për të zbuluar lidhje intermediative.

Ai ka njohuri të gjera për gjuhën dhe sistemin e gjuhës shqipe, si dhe zhanret e vjetër dhe të rinj të komunikimit. Njeh dhe krahason karakteristikat poetike, kompozicionale dhe stilistike të teksteve. Ai zbaton njohuritë teorike të marra në lidhje me mjetet gjuhësore të shtresave stilistike në praktikë (kur analizon dhe krijon tekste). Ai njihet me drejtimet e gjuhësisë moderne dhe i vë njohuritë e marra në një kontekst ndërdisiplinor. Ndërsa mëson karakteristikat pragmatike të tekstit, kështu që akti i funksionimit të gjuhës i zbulohet atij, hapen mundësi të shumta për të analizuar kuptimin e tekstit.

Ai administron bibliotekën, manualet dhe internetin me siguri. Kur interpreton vepra letrare, ai rregullisht përdor letërsi më të gjerë profesionale. Duke pasur parasysh rregullat etike në përdorimin e teknologjive të reja të informacionit, ai krijon veprat e tij duke përdorur përparësitë dhe mjetet e mediave dixhitale. Ai zbaton një sistem rregullash të nevojshme për krijimin e dokumenteve elektronike, në përputhje me rregullat gjuhësore të dokumenteve elektronike.

Studenti ka një njohuri të gjerë për karakteristikat e përgjithshme të gjuhës, funksionet e tij dhe sistemin e gjuhës shqipe (rreth niveleve të ndryshme të gjuhës: fonetikë, leksikologji, sintaksë, tekstologji). Duke pasur njohuri për tekstologjinë, ai është në gjendje të vartësojë faktorët e botës tekstuale në aspektet e përpunimit të tekstit. Ai fiton njohuri në drejtimet e gjuhësisë moderne, dhe zbaton njohuritë e marra gjatë përpilimit të punimeve të projektit të tij. Kupton natyrën e marrëdhënies midis gjuhësisë dhe fushave të tjera shkencore.

KOMPETENCA E VEÇANTA Gjuha shqipe dhe komunikimi

Niveli bazë

Nx[nësi përvetëson njohuri për rolin themelor të gjuhës, karakteristikat dhe funksionet e tij komunikuese. Ai tregon respekt për gjuhën e tij amtare, si dhe gjuhën dhe kulturën e popujve të tjerë. Në nivelin bazë, ai zotëron sistemin e gjuhës shqipe (gramatika e niveleve të gjuhës: fonetikë, leksikologji, sintaksë, tekstologji).

Nxënësi gjendet mirë në nivele më të ulëta të tekstit, përvetëson njohuri për fonetikë, dallon llojet e fjalëve, njeh sistemin morfologjik të gjuhës shqipe. Ai është në gjendje të formulojë në mënyrë të pavarur mendimet e tij, në përputhje me normat gjuhësore, fjalitë e qarta dhe të sakta dhe të analizojë fjalitë në një nivel bazë. Përvetëson njohuri për marrëdhëniet midis shenjës dhe kuptimit, njihet me zhvillimin historik të gjuhës shqipe.

Njoftohet me karakteristikat e përgjithshme të tekstit, shtresat stilistike, konceptet themelore të stilistikës, llojet e teksteve. Mund të përcaktojë elementet e teksteve të shkurtra (temën, titullin, analizën, paragrafët), njeh forcën lidhëse, elementët lidhës të tekstit.

Ai mëson rregullat e shqiptimit të saktë, mjetet e shprehjes gjuhësore të kultivuar. Në mënyrë ekspresive dhe besnike, ai rrëfen fragmente më të shkurtër tekstesh, memorizuesish, në origjinal.

Përdor fjalorët më të rëndësishëm të gjuhës shqipe, rregullat e drejtshkrimit dhe fiton përvojë në mbledhjen e informacionit nga Interneti. Miraton rregullat e sjelljes së gjuhës dhe rregullat etike të komunikimit në internet. Ai me edukatë dhe argumentim shpreh mendimin e tij në debate mbi temën nga materiali mësimor dhe çështje nga jeta e përditshme.

Ai e ndërton strategjinë e tij të diskutimit në paraqitjen e argumenteve në një mënyrë logjike dhe të dëgjojë me kujdes mendimet e njerëzve të tjerë. Mund të përdor llojet themelore të teksteve të shkruara joformale dhe formale (lutjet, CV, letër motivuese, ankesë), si dhe programe kompjuterike dhe teknika prezantimi. Në fund të shkollimit, ai shkruan një punim diplome, duke respektuar kërkesat tematike, stilistike dhe kompozicionale në lidhje me shkrimin e një punimi profesional.

Niveli i mesëm

Nxënësi tregon njohuri më të plota të veçorive të sistemit gjuhësor. Nocioni i farefisnisë së gjuhëve është i qartë për të, ashtu si dhe sistemi i marrëdhënieve të farefisnisë midis gjuhëve. Di dhe zbaton në shprehjen e rregullave të shqiptimit të saktë dhe mjeteve të të folurit të kultivuar. Gjatë leximit me zë të lartë dhe interpretimit të teksteve letrare, si dhe në situata të komunikimit të përditshëm, ai krijon prodhimin e tij në bazë të njohurive për mjetet e fonetikës së tekstit. Di dhe zbaton rregullat themelore të drejtshkrimit.

Nxënësi zhvillon një kuptim të konceptit të integritetit të sistemit gjuhësor. Ai ka një njohuri më të plotë mbi sistemin e llojit të fjalëve dhe strukturën e fjalive. Duke përdorur aftësinë për të analizuar me siguri, ai përdor sistemin morfologjik të gjuhës amtare, njeh pjesë të një fjalie dhe i analizon duke përdorur modele të përshtatshme të fjalive.

Njeh tiparet stilistike të llojeve dhe zhanreve të ndryshëm të teksteve, si dhe mjeteve stilistike. Ai është i sigurt në temën e komunikimit masiv, njihet me zhanret e mediave.

Ai lexon në mënyrë ekspresive, pasuron fondin e tij leksikor, në situata të ndryshme të të folurit ai shprehet në përputhje me rrethanat komunikuese, dhe në shprehjen e folur dhe të shkruar përdor elemente të përshtatshme të fjalorit.

Informohet nga burime të shtypura dhe elektronike. Ai mund të hartojë lloje më të ndërlikuara të teksteve, ai shprehet saktësisht dhe qartë. Në mënyrë të pavarur përgatit letra për tema të ndryshme.

Niveli i avancuar

Nxënësi ka një njohuri më të gjerë për karakteristikat e përgjithshme të gjuhës, funksionet e saj dhe sistemin e gjuhës shqipe (rreth niveleve të ndryshme të gjuhës: fonetikë, leksikologji, sintaksë, tekstologji). Duke pasur njohuri për tekstologjinë, ai është në gjendje t`i vartësojë faktorët e botës tekstuale në aspektet e përpunimit të tekstit. Ai i di karakteristikat formale të përmbajtjes së zhanreve të reja të komunikimit dhe llojeve të teksteve në internet, dhe në mënyrë të pavarur formon një mendim rreth tyre.

Tiparet pragmatike të tekstit janë të qarta për të. Fiton njohuri në drejtimet e gjuhësisë moderne, zbaton njohuritë e tij gjatë përpilimit të dokumenteve të projektit. Njoh natyrën e lidhjeve midis gjuhësisë dhe fushave të tjera shkencore.

Duke aplikuar njohuri për retorikën, ai është në gjendje të krijojë dhe të paraqesë një tekst argumentues bindës, duke përdorur me vetëdije mjete gjuhësore dhe jo-gjuhësore të interpretimit të tekstit, duke marrë parasysh pritjet e dëgjuesve. Krijon dhe interpreton tekste të ndryshme profesionale, gazetare dhe letrare, duke mbajtur në vëmendje shkallën e krijimit të tekstit, në një stil që i përgjigjet situatës së të folurit dhe zhanrit, duke aplikuar elementet e duhura të lidhjes.

Ai është në gjendje të kryejë punë kërkimore në bibliotekë, mbledh në mënyrë të pavarur dhe klasifikon informacione me qëllim të punimeve të shkruara, paraqitjeve dhe eseve, në të cilat ai paraqet mënyrën e tij individuale të të gjykuarit.

KOMPETENCAT E VEÇANTA: Letërsia

Niveli bazë

Lexon qartë dhe rrjedhshëm. Ai është në gjendje të lexojë tekste letrare dhe joletrare, kupton dhe parafrazon tekste të shkurta letrare të thjeshta. Ai është në gjendje të përmbledhë temën e një vepre letrare, dallon informacionin e kërkuar në një tekst jo letrar. Ai i njeh veprat letrare të përcaktuara me planin dhe programin mësimor, krijimtarin e autorëve dhe karakteristikat më të rëndësishme përmbajtësosoro-formale të epokave letrare. Dallon letërsin[gojore nga ajo e shkruar. Ai i di karakteristikat e poezisë popullore dhe autoritare, si dhe lidhjen e tyre. Njeh tiparet formale, stilistike dhe zhanre të veprave letrare, është në gjendje të formulojë temën dhe karakteristikat e

botës së tyre tekstuale. Interpreton pyetje që lidhen me tekste letrare të thjeshta. Ai e kupton rëndësinë e leximit për zhvillimin e personalitetit të tij dhe fondit leksikor. Kur shpreh përshtypjet dhe konkluzionet e tij, ai i referohet shembujve nga tekstet letrare dhe joletrare. Ai mund të bëjë dallimin midis përmbajtjes litrare dhe asaj transmetuese, metaforike. Mund të përcaktojë vendin e letërsisë në sistemin e artit (muzikë, film, arte të bukura, teatër, etj.). Përvetëson njohuri ndërdisiplinore.

Niveli i ndërmjetëm

Njeh strategjitë themelore të leximit dhe di si t'i përdorë ato në situata të dhëna leximi. Ai përdor më shumë këndvështrime në interpretimin e tij dhe i konsideron në mënyrë kritike tekste të gjata, të thjeshta letrare dhe joletrare. Duke përdorur njohuritë e marra sipas programit mësimor, ai interpreton dhe dallon elementet të rëndësishme të përbërjes dhe shtresave të kuptimit të një vepre letrare, karakteristikat stilistike, gjuhësore dhe formale të saj. Ai i njeh konceptet themelore letrare, teoriko – letrare, termat, dhe kur interpreton veprat letrare i përdor ato në harmoni me qëllimin. Në mënyrë të pavarur analizon çështje që lidhen me veprat letrare, argumenton gjykimin e tij për to. Ai është në gjendje të zbulojë lidhje midis veprave të ndryshme letrare, epokave dhe drejtimeve stilistike. Zbulon lidhjet intertekstuale dhe ndërdisiplinore midis veprave letrare. Kupton dhe vlerëson lidhjen midis letërsisë dhe arteve të tjera. Merr një qëndrim të qartë ndaj tekstit të lexuar. Ai zgjedh në mënyrë të pavarur veprat për të lexuar nga vargu i letërsisë, i përshtatshëm për moshën e tij. Vë në dukje kureshtjen e lexuesit. Kupton rëndësinë e leximit për zhvillimin e kulturës dhe njohurive të tij të përgjithshme. Në mënyrë eksploruese dhe krijuese, ai përvetëson një aftësi leximi që mund ta përdorë, gjatë studimit të veprave dhe zhanreve të ndryshme letrare, me ndihmën e të cilave mund të zhvillojë identitetin e tij letrar, gjuhësor, kulturor dhe kombëtar.

Niveli i avancuar

Me dëshirë, kureshtje hulumtuese dhe mënyrë kritike lexon, interpretojë dhe vlerëson tekste komplekse letrare dhe joletrare të rekomanduara nga programi mësimor, por gjithashtu kënaqësi liston dhe interpreton si veprat e rekomanduara dhe ato të zgjedhura në mënyrë të pavarur. Në mënyrë të pavarur vëren dhe interpreton çështje që trajtohen në veprat letrare. Ai përdor disa këndvështrime kur interpreton vepra letrare, ai është në gjendje t'i vendosë ato në një kontekst të ndërmjetëm ndërdisiplinor: lidh ato me degë të tjera artistike dhe fusha shkencore. Ai përvetëson aftësinë e krahasimit të tipareve të shquara tematike dhe formale – stilistike të veprave letrare. Ai përvetëson një teknikë të zhvilluar të argumentimit kur shpreh mendimin e tij mbi tekstin dhe përfundimet e tij. Kur interpreton vepra letrare të përcaktuara nga programi mësimor, ai hulumton tërësisht letërsinë profesionale të shkruar dhe elektronike. Zbaton strategjitë e leximit në përputhje me detyrën e leximit. Ai përvetëson një kulturë të zhvilluar leximi, leximi i një vepre letrare është një përvojë për të. Përmes leximit, ai pasuron njohuritë e tij, fondin leksikor, zhvillon aftësinë e argumentimit, di të shprehë mendimin e tij, di të mbrojë pozicionin e tij. Ai mund t'u rekomandojë vepra letrare të tjerëve dhe të shpjegojë zgjedhjen e tij. Ai tregon respekt për vlerat e letërsisë dhe kulturës kombëtare dhe për kulturën e kombeve të tjera. Ai pasuron njohuritë e tij ndërkulturore duke u njohur me përkthimet e veprave letrare të huaja dhe kontaktet me kombet e tjera. Ai aplikon një aspekt kritik kur zgjedh midis burimeve të letërsisë profesionale në lidhje me veprat letrare në internet, ai u jep përparësi revistave cilësore.

Rezultatet e mëposhtme përshkruajnë atë që nxënësi e di dhe është në gjendje ta bëjë në **nivelin themelo**r të çdo fushë të njohurive.

GJUHA DHE LETËRSIA SHQIPE

(Klasa e tretë)

Standardet e përgjithshme të arritjeve – Standardet arsimore për përfundimin e arsimit të mesëm të përgjithshëm për lëndën Gjuhë dhe Letërsi shqipe përmbajnë standarde e arritjeve për fushat: Gjuha, Letërsia dhe Kultura e Gjuhës. Brenda secilës fushë/temë, janë përshkruar kërkesat në tre nivele.

Standardet e përgjithshme të arritjeve – standardet arsimore për fund të arsimit të mesëm për lëndën e Gjuhës dhe Letërsisë shqipe:	**REZULTATet** Sipas temës së kryer/fusha Nxënësi është në gjendje që:	**Permbajtja**

2GJSH.1.1.1. Posedon njohuritë elementare për gjuhën (ç'është gjuha, si funksionon, veçoritë e saj) etj. Respekton gjuhën e tij dhe gjuhën e të tjerëve; përdor fjalë (shprehje) stereotipe për gjuhën. E di nocionin e tekstit dhe dallon pjesët e tij (hyrjen, pjesën kryesore, përmbajtjen, përfundiminfundin), po ashtu dallon llojet e teksteve (varësisht nga diskursi). Ka njohuri për sociolinguistikën sidomos për njëgjuhësinë (monolinguizmin) dhe shumëgjuhësisë (polilinguizmin) dhe njeh rastet gjegjëse gjuhësore në Shqipëri, Kosovë, Mqedoni, Serbi…). E di konceptin e varietetit gjuhësor dhe njeh varietete themelore të gjuhës. 2GJSH.1.1.2. Dallon gjuhën letrare (standarde) nga dialekti; e di ndarjen dialektore të gjuhës shqipe; ka njohuri për dialektin e tij dhe për dialektin tjetër të gjuhës shqipe si dhe për të folmet e tjera dhe kështu përdor fjalë apo shprehje nga e folmja e tij, nganjëherë edhe nga e folmja e palës tjetër, por gjithmonë është konservator ndaj varietetit gjuhësor së cilës i përket. Me shembuj mund t'i paraqes veçoritë që i dallojnë të dy dialaktet e shqipes (nga aspekti fonetik, gramatikor e leksikor) dhe kështu mund ta mësojë, ta ruaj e ta kultivojë edhe më shumë gjuhën letrare. Njeh gramatikat kryesore dhe librat normativë të shqipes, të cilat i përdor në situata të caktuara. E di që gjuha shqipe zë një vend të rëndësishëm në rrethin e gjuhëve indoevropiane, duke pasur një traditë të gjatë të të folurit dhe të shkruarit dhe kjo ka po ashtu një rëndësi të madhe për kulturën shqiptare. Ka njohuri për etapat e zhvillimit të gjuhës letrare, fillimet e shkrimit të shqipes dhe rregullat e drejtshkrimit. 2GJSH.1.1.3. E di nocionin e theksit. Në fjali mund t'i dallojë llojet e theksave (theks i lirë, dinamik, ritmik, logjik, i fjalisë). Mund t'i ndajë tingujt në: tinguj zanorë dhe bashkëtingëllorë dhe i bashkon në formimin e fjalëve duke i dhënë kuptim atyre. Kur shqipton me zë më të fortë ose me zë më të ngritur një fjalë a një pjesë të fjalisë, mund ta vë rëndësinë kuptimore të saj dhe kështu i heton	– ndërton dhe zhvillon njohuri të reja rreth gramatikës dhe leksikologjisë përmes studimit të funksionit dhe ndikimit të tyre në tekstet qëlexon; – përdor njohuritë gramatikore dhe leksikore gjatë të folurit dhe të shkruarit për të arritur qëllime ose efekte të caktuara; – dallon disa ndryshime mes gjuhës së folur dhe gjuhës së shkruar, mes regjistrave formalë dhe joformalë, mes dialekteve dhe gjuhës standarde; – zotëron rregullat e drejtshkrimit dhe të pikësimit në gjuhën shqipe; – shkruan saktë, pa gabime, dhe argumenton mënyrën e të shkruarit, duke cituar rregullat drejtshkrimore; – përdor me saktësi terminologjinë gjuhësore në diskutime gjatë të folurit dhe kur shkruan. – përdor strategjitë e të lexuarit dhe bën identifikimin e tipareve të formës e të përmbajtjes së teksteve; – përdor organizuesit grafikë në funksion të procesit të të kuptuarit të tekstit, parafrazon dhe përmbledh tekstet e punuara; – kupton tekste të llojeve të ndryshme; – zbulon kuptimin e fjalës duke hetuar mbi origjinën e saj, analizon dhe interpreton kuptimet e dyta dhe të figurshme që merr fjala brenda një konteksti; – përdor materiale udhëzuese dhe gjurmon në	– Gjuha shqipe gjuhë indoevropiane (Model I dhe II) – Teksti argumentues skema dhe struktura, elemntet, llojet e argumenteve – Përemri, Përemri vetor (Model I dhe II) – Përemri vetevetor (Model I dhe II) – Përemri dëftor (Model I dhe II) – Artikulli i gazetës, kryeartikulli, reklama – Përemri pronor – Eseja argumentuese – Përemri i pacaktuar – Eseja letrare – Thonjëzat, kllapat, shumëpikëshi – Eseja historike – Përemri lidhor, pyetës – Eseja filozofike – Ndajfolja, shkallët dhe shprehjet ndajfoljore – Parafjala – Lidhëzat (bashkë dhe nënrenditëse) – Relacioni – Procesverbali – Shkrimi i fjalëve njësh dhe ndaras si dhe me vizë në mes – Letra zyrtare

dallimet eventuale mes akcentit të tij nga ai letrar. 2GJSH.1.1.4. E di definicionin e fjalës dhe karakteristikat e saj. Njeh njësitë themelore të gjuhës (fonemën, morfemën, fjalën, togfjalëshin dhe fjalinë). Ndan fjalët në njësi më të vogla gjuhësore si p.sh.: fjalët për-pun-oj, kënd-o-j etj, Fjalën mund ta analizoj nga aspekti gramatikor me parashtesa, prapashtesa e mbaresa. Njeh mënyrat elementare të ndërtimit të fjalëve. Fjala si strukturë ka dy anë: përmbajtjen dhe formën dhe kështu dallon aspektin leksiko-gramatikor nga ai fonetiko-gramatikor. 2GJSH.1.1.5. Fjalinë e shkruan sipas rregullave gramatikore; mund t'i klasifikojë njësitë sintaksore; dallon fjalitë pohore dhe mohore; analizon fjalitë e thjeshta dhe ato të përbëra.	leksikun e teksteve të ndryshme për të pasurua rfjalorin; – analizon tema të ndryshme, duke zbuluar gjuhën e figurshme të tekstit; – identifikon faktin dhe opinionin në tekste të ndryshme; – realizon punë kërkimore; – përzgjedh informacione për qëllime të ndryshme; vlerëson informacionin e përzgjedhur nga të tjerët, përmbledh materiale të ndryshme, si dhe nxjerr përfundime.	– Curriculum vitae – Klasifikimi i gjymtyrëve të dyta – Llojet e teksteve (informues, shpjegues) – Shkrimi i ligjeratës së drejtë dhe të zhdrejtë (kthimi nga e drejta në të zhdrejtë dhe anasjelltas) – Dallimi mes tekstit letrar dhe joletrar – Kronika (historike) – Kundrinorët – Autobiografia, Ditari, Letra personale – Rrethanorët – Teksti përshkrues, lloji, skema, karakteristika – Përcaktorët – Përshkrimi i njerëzve, objekteve, vendeve, mjediseve, imazheve – Përcaktori kallëzuesor – Sinonimet, antonimet, homonimet – funksioni
2GJSH.1.1.6. Ka një fond leksikor, i cili i përmbush nevojat në nivelin e mesëm të arsimimit; bën dallimin mes leksikut letrar dhe joletrar dhe i përdor sipas situatës së krijuar; ka njohuri për domethënien e fjalës; njeh grupet (paradigmat) e fjalëve: sinonimet, antonimet, homonimet; njeh metaforën si mekanizëm leksikor. Nëse ndonjë fjalë ka prejardhje të huaj, e përdorë dhe nuk ndien ndonjë		

"armiqësi" ndaj saj. Por, nganjëherë bën edhe kritika për shkak të futjes së saj në strukturën e shqipes. Njeh nocionin e frazeologjisë. Përdor fjalorët e gjuhës shqipe (Fjalorin drejtshkrimor, frazeologjik, sinonimik) etj. 2GJSH.2.1.1. Ka njohuri më të thella për gjuhën në krahasim me nivelin fillestar; Njeh njësitë, të cilat i përkasin niveleve të ndryshme të gjuhës, pra nënsistemet; Ka njohuri për shkrimin e letrave. Tashmë njeh parimet kryesore të gjuhës shqipe si parimin fonetik, morfologjik, etimologjik etj.; I di disa gjëra elementare për gjuhët e botës (ngjajshmëritë gjuhësore, përbashkësitë (universaliet) gjuhësore; I njeh parimet e zhvillimit të dialogut; kupton nocionin e aktit të të folurit; në tekst dallon pjesëzat dëftuese apo deiksin; Njeh varietetet gjuhësore të shqipes gjatë paraqitjes së një moderatori në medie kur ai flet në vernakularin gjuhësor – krahinor, pra nëse përdor ndonjë fjalë apo shprehje nga rajoni i tij. 2GJSH.2.1.2. I di tiparet dalluese të të dy dialekteve të gjuhës shqipe; P.sh.: në sistemin fonetik për gegërishten është karakteristike seria e zanoreve hundore kurse në toskërishte ka vetëm zanore gojore (hĩ-ni, rê-ja, zã-ni-gegërishte dhe hi-ri, re-ja, zë-ri-toskërishtja); toskërishtja ka **"ë"** në serinë e zanoreve të theksuara kurse gegërishtja nuk e ka, pra ajo i përgjigjet toskërishtes me **ã**; gegërishtja ka grupin nistor **vo** kurse toskërishtja ka grupin **va** (vaj, varr, vatër-toskërishtja., dhe voj, vorr, votër-gegërishtja) etj.; Në toskërishte ruhen grupet **mb, nd, ng** ndërkaq në gegërishte kanë dhënë **m, n, n**; Po ashtu e di se këto dialekte veçohen edhe nga tiparet morfologjike e leksikore; Mund t'i rirendis etapat e zhvillimit të gjuhës letrare, të cilat janë të njohura edhe më parë; 2GJSH.2.1.3. Njeh aparatin e të folurit dhe mënyrën se si prodhohen tingujt; dallon tingujt sipas pikëpamjes së artikulimit; e jep definicionin për fonemën; bën ndarjen fonetike të të folurit dhe në një frazë apo sintagmë spikat llojin e theksit (theks logjik,		

emfatik apo emocional) dhe kështu në mënyrë të drejtë mund ta shqiptojë fjalën në njësitë e lartëpërmenduara; njeh mekanizmat e ndryshimit të tingujve (ndryshimet kombinatore) siç janë: asimilimi, disimilimi, metateza, shtesat e tingujve (proteza, epenteza, epiteza), rëniet e tingujve (afereza, sinkopa, apokopa). 2GJSH.2.1.4. Ka njohuri të gjera për fjalën dhe veçoritë e saj; e di se forma e fjlaës është fonetiko-gramatikore sepse përbëhet nga elemente fonetike e gramtikore duke e paraqitur me shembull si bie fjala: emri *vëlla-i* ka tingujt e nyjëtuar *v-ë-ll-a-i* dhe temën fjalëformuese *vëlla-* dhe mbaresën *–i*, e cila tregon gjininë, numrin, rasën e trajtën e emrit; e njeh termin morfemë; ndan apo zbërthen fjalën në morfema si p.sh.: mal-or, qytet-ar, hekur-os, lag-a, mal-i, për-dredh, sh-thur etj., dhe në bazë të shembujve dallon morfemat rrënjore, parashtesore e prapashtesore; i di anët kryesore të strukturës së fjalës (përmbajtjen dhe formën); zbaton kriterin theksor (akcentologjik) si kriter dallues i fjalës së një tipari fonetik. 2GJSH.2.1.5. Gjatë procesit të ligjërimit, përdor fjalë duke i bashkuar për ta shprehur e transmetuar mendimin dhe ato (fjalë) duke hyrë në lidhje e marrëdhënie të ndryshme kuptimore e formale gramatikore krijojnë njësi të ndryshme sintaksore; dallon fjalinë e thjeshtë nga e përbëra; analizon fjalitë e ndërtuara sipas modeleve të ndryshme; ka njohuri të gjera rreth sintagmës; klasifikon fjalitë e varura; njeh termin elipsë; i di rasat dhe kategoritë gramatikore të foljes. 2GJSH.2.1.6. Ka fond të pasur leksikor (leksikun individual e të huaj); është i njoftuar për prefiksat e sufiksat që përdoren nga gjuhët e huaja në shqipen; fondin leksikor e shfrytëzon sipas rastit; sipas tij, gjuha është i vemi mjet i komunikimt që shërben për ta shprehur mendimin e tij, por edhe përvojën individuale dhe kështu e pasuron edhe më tepër fjalorin; njeh hiperoniminë, hiponiminë, paroniminë; dallon shtresat leksikore; njeh metaforën dhe metoniminë si mekanizma leksikorë. 2GJSH.3.1.1. E		

di që ekziston lidhja e afërt mes gjuhës dhe mendimit dhe e di nocionin e tyre; e jep përkufizimin e fjalisë duke e ditur gjithashtu se ajo ka dy anë: anën kuptimore dhe anën strukturore; dallon kohezionin leksikor dhe gramatikor. 2GJSH.3.1.2. Gjatë ndarjes së fjalëve në rrokje, përdor mjetet fonetike për spikatjen e saj (rrokjes) si: gjatësinë dhe forcën. 2GJSH.3.1.3. Ka njohuri për morfologjinë në kuptimin e gjerë të fjalës, në të cilën jepet përshkrimi i kategorive gramatikore të shqipes..; e ndan apo e zbërthen fjalën në morfema duke e dalluar morfemën rrënjë, parashtesore dhe prapeshtesore.		
2GJSH.3.1.4. Ka njohuri më të gjera për përdorimin e rasave dhe të formave foljore; mund t'i analizojë fjalitë nga pikëpamja morfologjike (duke i gjetur pjesët e ligjëratës); i njeh tipat e fjalive; dallon kryefjalën, kallëzuesin dhe gjymtyrët e dyta duke i analizuar sintaksorisht. 2GJSH.3.1.5. Ka njohuri themelore për fjalorët dhe për strukturën e tyre.		
2GJSH.1.2.1. Njeh autorët nga programi obligativ shkollor dhe i vendos në kontekst të opusit krijues dhe në kontekst letraro-historik. 2GJSH.1.2.2. Njeh terminologjinë e teorisë së letërsisë, në të cilën njihen shkrimet e veçanta dhe ku letërsia trajtohet në mënyrë teorike. 2GJSH.1.2.3. Në interpretimin e pjesëve letraro – artistike dhe pjesëve letraro-shkencor, dallon metodat e qasjes së brendshme dhe të jashtme. 2GJSH.1.2.4. Vëren dhe me shembuj argumenton tiparet letrare, poetike, gjuhësore, estetike e strukturore të veprave letrare. 2GJSH.1.2.5. I di tiparet e letërsisë si dhe i shpjegon raportet e saj me gjuhën dhe marrëdhëniet me artet e tjera. 2GJSH.1.2.6. Paraqet tiparet historike dhe poetike të periudhave letrare,	– analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti në prozë, si: temat dhe motivet, idetë, përshkrimin e kohës dhe mjedisit, rrëfimtarin, marrëdhëniet ndërmjet personazheve, fabulën dhe subjektin; – analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti poetik, si: motivet kryesore, përdorimin e gjuhës, figuracionin, rimën, ritmin, llojet e strofës etj.; – analizon dhe interpreton elementet e përmbajtjes dhe të formës së një teksti dramatik, si: trajtimin e temës, konfliktet e përshkruara në vepër, analizën e marrëdhënieve	**– Romantizmi në letërsi** – Lëvizja "Stuhi dhe vrull" – "Stuhi dhe vrull" – Gëte, gjeniu krijues – Analizë "Fausti" – Koment "Natë" – V. Hygo – Pena e artë e romantizmit – Analizë "Katedralja e Parisit" – Koment "Esmeealda" – Ese letraro–filozofike – Xh. Bajron, poeti i lirisë

drejtimeve dhe formacioneve në zhvillimin e letërsisë shqipe dhe botërore duke përfshirë edhe shkrimtarët shqiptarë e të huaj nga lektura e obliguar shkollore. 2GJSH.1.2.7. Analizon pjesët letrare nga ato joletrare dhe mund t'i argumentoj teorikisht. 2GJSH.1.2.8. Shfrytëzon po ashtu literaturën sekondare qoftë letrare, historike, kritike, poetike, teorike duke i sjellë punimet e tij para të tjerëve. 2GJSH.1.2.9. Duke i lexuar veprat e letërsisë shqipe dhe botërore, e kupton rëndësinë e të lexuarit të pjesës letrare dhe kështu ky pozitivitet ndikon në formimin e identitetit të tij gjuhësor, letrar, kulturor e kombëtar. 2GJSH.2.2.1. Interpreton veprën letrare duke nxjerrë thelbin dhe veçoritë e saj; kontekstin historik; motivet letrare; tematikën para se gjithash; kompozicionin; figurat letrare; idenë e shkrimtarit; aspektin gjuhësor e stilistik etj. 2GJSH.2.2.2. Njeh terminologjinë e Teorisë së Letërsisë dhe njohuritë teorike-letrare i zbaton në mënyrë adekuate në interpretimin e pjesëve apo edhe veprave letrare. 2GJSH.2.2.3. Dallon metodat e qasjes së brendshme e të jashtme në interpretimin e pjesëve apo veprave letraro-arstistike dhe llojet letraro-shkencor e publicistike. 2GJSH.2.2.4. I vëren dhe i argumenton format poetike (epiko-lirike) sipas strukturës së pjesëve apo veprave letraro-artistike dhe llojet letraro-shkencor e publicistik si: esenë, biografinë, autobiografinë, memoarin apo kujtimin, ditarin, udhëpërshkrimin, reportazhin, fejtonin; vëren dukuritë stilistike në tekstet apo veprat përkatëse. 2GJSH.2.2.5. E di se në veprat e gjata letrare, funksionin e kryen autori ose narratori ndërkaq përdorimi i caktuar bëhet në harmoni me kërkesat e motivimit artistik dhe këtij motivimi i nënshtrohet edhe përdorimi i gjuhës me ngjyrim emocionues dhe afektiv dhe këto elemente e përcaktojnë edhe	ndërmjet personazheve etj.; – dallon gjinitë kryesore, si dhe tiparet e çdo gjinie letrare; – interpreton dhe analizon zhvillimin historik të gjinive letrare; – dallon dhe analizon veçoritë e llojeve epike, si: poema epike, miti, legjenda, përralla, tregimi, novela, romani; – dallon dhe analizon veçoritë e llojeve lirike, si: elegjia, himni, soneti, lirika moderne; – dallon dhe analizon veçoritë e llojeve dramatike, si: tragjedia, komedia, drama; – dallon figurat e kuptimit, si: krahasimi, personifikimi, antiteza, kontrasti, hiperbola, simboli, paralelizmi figurativ; – dallon figurat e shqiptimit poetik, si: pyetja retorike, pasthirrma, apostrofa, epanastrofeja, aliteracioni; – dallon figurat e fjalëve dhe të shprehjeve, si: metafora, metonimia, sinekdoka, ironia, sarkazma, alegoria, eufemizmi; – rrëfen subjektin duke e ilustruar me detaje dhe shembuj nga teksti ose fragmenti; – përcakton dhe analizon fabulën e një teksti; – analizon ngjarjet kryesore të një teksti; – dallon ngjarjet që shënojnë hyrjen, pikën e lidhjes, zhvillimin, pikën kulmore, zgjidhjen, si dhe shpjegon funksionin dhe rëndësinë e tyre;	– Analizë "Shtegtimet e Çajld Haroldit" – Koment "Shqiperia dhe shqiptarët" **– Letërsia romantike shqiptare** – Studim teksti "Shqipëria çka qenë ç'është e çdo të bëhetë?, S. Frashëri – Jeronim de Rada, jeta dhe vepra – Analizë "Këngët e Milosaos" – Studim "Këngët e Milosaos" – Naim Frashëri – vepra – Analizë "Lulet e veresë" – Studim teksti "Fjalët e qiririt" **– Realizmi** – Balzaku – jeta dhe vepra – Analizë "Xha Gorio" – Koment "Vdekja e Gorioit" – Gustav Flober – jeta dhe vepra – Analizë "Zonja Bovari" + koment – Fjodor Dostoevski, jeta dhe vepra – Analizë "Vëllezërit Karamazovë" – Koment "Paradoksi mbi lirinë e zgjedhjes" **– Simbolizmi në letërsi**

vetë llojin si: tragjedinë, komedinë, elegjinë etj. 2GJSH.2.2.6. Gjatë interpretimit të pjesëve letraro-artistike dhe letraro-shkencor, i përdor njohuritë paraprake nga fusha e teorisë së letërsisë; i njeh drejtimet dhe formacionet e zhvillimit të letërsisë shqipe e botërore. 2GJSH.2.2.7. Në mënyrë të pavarur analizon pjesët letrare dhe mund t'i argumentojë qëndrimet e tij përballë të tjerëve. 2GJSH.2.2.8. Shfrytëzon literaturë shtesë nga letërsia, historia dhe fusha të tjera shoqërore, me qëllim të afirmimit të tij në interpretimin e pjesëve të tjera letraro-artistike e letraro-shkencor të parapara sipas planit dhe programit mësimor. 2GJSH.2.2.9. Duke i lexuar veprat letrare shqipe e botërore, e zhvillon edhe më shumë aftësinë shprehëse për interpretim dhe vlerësim të pjesëve të ndryshme letraro-artistike dhe letraro-shkencor , po ashtu e pasuron fondin leksikor, letrar, kulturor; me leximin e veprave të ndryshme, ai mund të bëhet më i arsimuar e më i kulturuar. 2GJSH.3.2.1. Lexon dhe analizon pjesët letraro-artistike dhe letraro-shkencor të parapara nga plani dhe programi mësimor dhe tekstet shtesë apo fakultative po ashtu letraro-artistike dhe letraro-shkencor duke i analizuar në kontekst më të gjerë historik. 2GJSH.3.2.2. Është i njoftuar me terminologjinë teorike-letrare duke e zbatuar në interpretimin e veprave letraro-artistike dhe letraro-shkencor të cilat janë të parapara me planin dhe programin mësimor; shfrytëzon edhe vepra të zhanreve të tjera, jashtë obligatives. 2GJSH.3.2.3. Në procesin e interpretimit të veprave përkatëse, zbaton metodat adekuate të qasjes së brendshme e të jashtme.	– dallon konfliktin/et në një tekst dhe shpjegon mënyrën se si zgjidhen ato në vepër; – analizon rolin e didaskalive në tekste dramatike; – analizon personazhet duke u bazuar në përshkrimet e autorit dhe mendimet, fjalët, veprimet, bindjet etj.; – evidenton ngjashmëritë dhe dallimet ndërmjet personazheve (karakteri, sjelljet etj.); – dallon llojet e personazheve (reale, historike, të trilluara, mitologjike, të jashtëzakonshme, kryesore, dytësore); – përshkruan dhe analizon mjedisin dhe kohën në një vepër letrare; – veçon mjetet artistike që përdor autori për të dhënë mjedisin dhe kohën; – analizon gjendjen emocionale që krijohet nga mjedisi, koha apo rrethanat e një tekst; – dallon temën dhe motivet e një teksti; – analizon dhe shpjegon mënyrën që zgjedh autori për të shtjelluar një temë ose një motiv të caktuar; – veçon tiparet e stilit dhe analizon e shpjegon se si ndikojnë ato te lexuesi dhe në tekst, si p.sh.:gjuha (p.sh., zgjedhja e fjalëve); – përdorimi i gjuhës së figurshme (krahasimi, metafora, personifikimi, simboli, epanastrofeja hiperbola, ironia etj.); – muzikaliteti (ritmi, rima, strofa, aliteracioni,	– Sharl Bodler, poet i nëmur – Analizë "Lulet e së keqes" + koment **Lektura shtëpiake:** *1. Xh. Bajron - Çajld Harold* *2. Jeronim de Rada – Këngët e Milosaos* *3. Naim Frashëri – Bagëti e Buqësia* *4. Sami Frashëri - Besa* *5. Onore Balzak – Xha Gorio* *6. Sharl Bodler – Lulet e së keqes* **Vërejtje: arsimtari mund të bëjë zgjedhje të lirë të lekturave shtëpiake në pajtueshmëri me planin dhe programin për klasën e tretë të Gjimnazit.*

	onomatopeja, asonanca etj.); – rrëfimtari dhe veta e rrëfimit (veta e parë, veta e tretë);	
2GJSH.3.2.4. I vëren dhe i argumenton format poetike (epiko-lirike) sipas strukturës së pjesëve apo veprave gjegjëse e publicistike si: esenë, biografinë, autobiografinë, memoarin apo kujtimin, ditarin, udhëpërshkrimin, reportazhin, fejtonin; vëren dukuritë stilistike në tekst. 2GJSH.3.2.5. E di se në veprat e gjata letrare, funksionin e kryen autori ose narratori ndërkaq përdorimi i caktuar bëhet në harmoni me kërkesat e motivimit artistik dhe këtij motivimi i nënshtrohet edhe përdorimi i gjuhës me ngjyrim emocionues dhe afektiv. 2GJSH.3.2.6. Gjatë interpretimit dhe vlerësimit të veprave letraro-artistike dhe letraro-shkencor, zbaton dhe krahason tiparet historike e letrare (stilistike) të letërsisë shqipe e botërore. 2GJSH.3.2.7. I vëren e i interpreton problemet dhe idetë në veprën letrare dhe qëndrimet e tij mund t'i argumentojë në bazë të tekstit primar dhe kontekstit letrar. 2GJSH.3.2.8. Për ta interpretuar (njohur) apo për t'i bërë analizë filologjike veprës letrare, duhet të ketë njohuri të caktuara, një kulturë letrare nga leximi i veprave të tjera që për nga rëndësia hyjnë në radhën e kryeveprave nacionale e botërore. 2GJSH.3.2.9. Pasi t'i ketë lexuar veprat letrare shqipe e botërore, të cilat janë obligative, dhe veprat letrare me përzgjedhje, vërehet aftësia e tij shprehëse kundrejt të tjerëve dhe me këto zhvillohet e pasurohet edhe më shumë identiteti i tij kulturor e arsimor.		
2GJSH.1.3.1. Flet qartë duke respektuar drejtshqiptimin (ortoepinë) e gjuhës letrare; zbaton theksin (akcentin) gjuhësor-letrar ose e krahason akcentin e tij me atë letrar me tendencë të përshtatjes;	– merr pjesë në diskutime për tema të ndryshme, mbështet ose kundërshton një pozicion të caktuar, merr në konsideratë qëllimin, audiencën dhe	Gjuha e medies; Gazeta; Publiciteti, reklama;

Rrjedhshëm dhe qartë lexon me zë tekstet letrare dhe joletrare; shprehimisht lexon dhe lehtë i tregon tekstet letrare artistike; Në situata formale flet për temat e thjeshta si: nga fusha e gjuhës, letërsisë dhe të kulturës duke u shërbyer me shprehje korrekte gjuhësore; Pra, flet qartë, pa pengesa, pa dridhje të zërit e pa pauza të mëdha; Sipas nevojës, përdor teminologjinë shkencore për gjuhën dhe letërsinë, duke e përshtatur me rastet apo situatat, bashkëfolësin ose përdor edhe mjetet gjuhësore verbale a joverbale sidomos mimikën, gjestikulacionin, lëvizjet e duarve etj, që në gjuhësi njihet me emrin Semiotikë; Ka kulturë të të dëgjuarit kur dikush flet në gjuhën e tij dhe me vëmendje dëgjon e kupton ligjëratat nga fusha e gjuhësisë, letërsisë dhe kulturës dhe kështu gjatë dëgjimit të ndonjë ligjërimi, mund të marrë shënime; 2.GJSH.1.3.2. Dukë folur apo shkruar për ndonjë temë nga gjuha, letërsia apo për jetën shoqërore, e strukturon rrëfimin dhe i lidh pjesët në mënyrën e duhur; Dallon të rëndësishmen nga e parëndësishmja dhe i përmbahet temës kryesore; Shkruan një tekst duke u shërbyer nga përshkrimi e ekspozicioni dhe shkurtazi përshkruan ndjenjat e tij dhe përjetimin e pjesës letrare ose të ndonjë pjese tjetër artistike; Rrëfen tekstin letrar artistik dhe i ndanë pjesët kryesore. Në fund jep një përmbledhje (rezyme) të tekstit letrar ose joletrar; 2GJSH.1.3.3. Në diskutime me temë nga gjuha, letërsia dhe kultura, në pika të shkurtëra mund ta shpreh dhe ta argumentojë idenë ose qëndrimin për të cilin angazhohet; Pra, ai mund të flasë ngadalë duke u mbështetur kryesisht në fakte; Është në gjendje ta dëgjojë mendimin e tjetrit dhe ta marrë parasysh gjatë argumentimit të tij; Shkruan tekst me temë nga gjuha, letërsia dhe kultura; 2GJSH.1.3.4. Shfrytëzon librin drejtshkrimor të gjuhës shqipe; zbaton rregullat elementare të drejtshkrimit dhe mund të shërbehet me botime të tjera nga Ortografia; Në të shkruar ndan pjesët tekstit, jep titujt dhe	situatën në një diskutim, si dhe përmbledh përfundimet e një diskutimi; – dallon karakteristikat e gjuhës së folur si një formë komunikimi, si dhe krahason përdorimet e kësajgjuhe në shkollë dhe në komunitet; – realizon prezantime të ndryshme me gojë, përdor strategjitë e duhura për të përmbushur qëllimin që ka dhe, për të tërhequr vëmendjen dhe interesin e audiencës, respekton kohën gjatë prezantimit; – përdor TIK-un për të realizuar prezantime të ndryshme, sidomos në situata formale. – përdor strategjitë e të dëgjuarit dhe kupton tekste të llojeve të ndryshme; – analizon tiparet e formës e të përmbajtjes së teksteve; – përdor material udhëzuese dhe hulumton në leksikun e teksteve të ndryshme për të pasuruar fjalorin; – përdor, në mënyrë efektive, programet e TIK-ut për të komunikuar dhe për të bashkëpunuar me bashkëmoshatarët gjatë procesit të të nxënit, duke përfshirë edhe të nxënit në distancë; – vlerëson cilësinë e informacionit të gjetur nga një shumëllojshmëri burimesh dhe mediesh; – është aktiv dhe i pavarur në procesin e mësimdhënies dhe të të nxënit për gjetjen dhe përdorimin e metodologjive që lehtësojnë këtë proces.	Tekstet e digjitalizuara.

nëntitujt, citon dhe parafrazon; Bën punimin e maturës duke respektuar rregullat e shkruarjes së punimit shkencor (përdor fusnotat, shkruan përmbajtjen dhe bibliografinë); Shkruan letra zyrtare dhe jozyrtare, biografi (CV), lutje, ankesë, kërkesë; Di të mbushë formularë të ndryshëm etj.; 2GJSH.1.3.5. Ka aftësinë që në mënyra të ndryshme (informim, mësim, zhvillim personal, përjetim estetik, argëtim …) të lexojë tekstet të rëndësisë (tekstet letrare, tekste profesionale, shkencore, popullore) nga fusha e shkencës për gjuhën dhe letërsinë, tekstet nga mediet; tekstet që janë të përshtatshme për përpunimin e planit për gjuhë dhe letërsi); zbaton strategjitë e të lexuarit; 2GJSH.1.3.6. Kupton tekstin letrar e joletrar dhe njeh rëndësinë e tyre, gjen informacione nga më të ndryshmet, ndan pjesët kryesore të tekstit; e di kuptimin e përmbajtjes në tekst; krahason informacionet dhe idetë nga dy e më shumë tekste. 2GJSH.1.3.7. Në mënyrë kritike jep sqarim për tekstin letrar e joletrar; dallon faktin objektiv nga interpretimi autorial; vlerëson (dhe argumenton) se a i prezanton autori i tekstit joartistik të gjitha informacionet e nevojshme dhe a jep fakte të mjaftueshme e të besueshme për atë që thotë; vlerëson se a është neutral autori i tekstit ose i angazhuar apo i anshëm dhe e arsyeton vlerësimin e tij; njeh gjuhën e urrejtjes, diskriminimit, sharjes dhe për këto çështje ka qëndrim negativ.		
2GJSH.1.3.8. Njeh strukturën, elementet e ndryshme, figurat stilistike (metoniminë, metaforën, asonancën, aliteracionin, onomatopenë, anaforën…); Njeh domethënien konotative të fjalës në kontekstin e dhënë dhe kupton qëllimin e domethënies konotative në tekstin letrar dhe joartistik; vlerëson domethënien e fjalëve të panjohura në bazë të kontekstit dhe modelit të formacionit; kupton domethënien e leximit për pasurimin e fondit leksikor.		

2GJSH.2.3.1. Nëpër situatat zyrtare dhe para auditoriumit më të gjerë, flet për temat nga fusha e gjuhës, letërsisë dhe kulturës, duke e përdorur gjuhën letrare dhe terminologjinë përgjegjëse; merr pjesë në bisedat publike ku ka më shumë pjesëmarrës; vlerëson auditoriumin dhe e përshtat fjalimin e tij sipas mundësive dhe kërkesave të tij; në të folur duhet ta zhvillojë më shumë kulturën e tij shprehëse; me vëmendje dëgjon prezantimet nga të tjerët (psh. ligjëratat) me temë nga gjuha, letërsia dhe kultura etj. 2GJSH.2.3.2. Ndërton tekstin e folur a të shkruar nga gjuha, letërsia etj., duke e karakterizuar nga kohezioni dhe koherenca, pra me mënyrën se si lidhen midis tyre në bazë të rregullave gramatikore të gjuhës njësitë që e përbëjnë tekstin (kohezioni) dhe me organizimin logjik të tekstit me mënyrën se si gjykimet dhe arsyetimet lidhen midis tyre (koherenca); në diskutimet e shkruara apo të folura, shpreh idetë dhe argumenton qëndrimet e tij; përkujdeset që të shkruaj e të folë në mënyrë të drejtë duke respektuar normën gjuhësore pa bërë ndonjë digresion (shmangie) nga rregullat; shfaq përjetimin dhe përshtypjet e tij rreth pjesës letrare ose artistike; rrëfen tekstin letrar dhe jep një përfundim për të sipas mundësive të tij shprehëse; zbaton rregullat drejtshkrimore etj. 2GJSH.2.3.3. Për të pasur një informim edhe më te gjerë, pra për ta zhvilluar aftësimin personal dhe për ta arritur përjetimin letrar e estetik, lexon tekste edhe më të ndërlikuara si tekste letraro-artistike, tekste shkencore, tekste nga mediet etj; është i apasionuar pas leximit; zbaton dhe zgjedh strategjitë e përshtatshme të leximit. 2GJSH.2.3.4. Kupton tekstin joletrar; nxjerr thelbin e tij; gjen pjesët e nënkuptueshme, por edhe e shtjellon tekstin në fjalë; gjen idenë kryesore; krahason informacionet dhe idetë nga dy e më shumë tekste për të kuptuar aspektin domethënës e stilistik; i gjen dhe i analizon motivet dhe figurat, të cilat paraqiten në veprën letrare;		

interpreton tekstet duke u mbështetur në tekstet e tjera letrare. 2GJSH.2.3.5. Në mënyrë kritike jep vlerësim për tekstin letrar joartistik; ndan faktin objektiv nga interpretimi autorial; vlerëson neutralitetin (anshmërinë) e autorit; vlerëson se a është i përshtatshëm për planin dhe programin mësimor nga gjuha dhe letërsia shqipe autori i tekstit argumentues; prezanton të gjitha informatat dhe faktet e autorit për ato që i thotë. 2GJSH.2.3.6. Vlerëson se a është i përshtatshëm për planin dhe programin mësimor nga gjuha dhe letërsia shqipe autori i tekstit joartistik; teksti a është koheziv dhe koherent, a janë dhënë idetë qartë dhe saktë; vëren dukuritë stilistike; vëren se sa ndikojnë pjesët e caktuara të tekstit për ta kutpuar atë. 2GJSH.3.3.1. Diskuton për temat komplekse nga gjuha, letërsia dhe kultura; flet për tekstet letrare dhe joletrare duke shfrytëzuar terminologjinë profesionale. 2GJSH.3.2.2. Prezanton në situatat zyrtare dhe para auditoriumit më të gjerë paraqitet me tema nga fusha e gjuhës, letërsisë dhe kulturës; është orator dhe paraqet qëndrimet e tij para auditoriumit me argumente; gjatë ligjërimit përdor fjalë dhe shprehje nga gjuha amtare duke respektuar normën e gjuhës standarde etj. 2GJSH.3.3.3. Shkruan në mënyrë kompozicionale e logjike tekstin profesional me temë nga gjuha dhe letërsia si edhe artikullin gazetaresk. 2GJSH.3.3.4. I mbledh, i shënon dhe në fund i përpunon informacionet nga tekstet letrare joartistike në bazë të rregullave të parapara. 2GJSH.3.3.5. Teksti mendon se ka një strukturë dhe organizim të brendshëm, kuptohet pa vështirësi, lexohet me kënaqësi, pra bart informacionin te lexuesi dhe është i shkruar sipas rregullave të ndërtimit të fjalive dhe të periudhave;		

2GJSH.3.3.6. I njeh stilet funksionale të shqipes standarde (stili i letërsisë artistike, stili politiko-shoqëror, stili stili shkencor-teknik, stili juridik-administrativ) dhe të gjitha këto (stile) mund t'i trajtojë sipas veçorive të tyre leksikore. 2GJSH.3.3.7. Në të shkruar, përdor shenjat e pikësimit varësisht nga lloji i fjalive (dëftore, pyetëse, dëshirore, nxitëse, urdhërore).		

Fjalët kyçe: gjuhë shqipe, letërsi shqipe, kultura e gjuhës

Disa përmbajtje mësimore për të cilat mësuesi vlerëson se gjatë vitit ato nuk mund t'i realizojë gjatë orëve të rregullta, mund të planifikohen për përpunim gjatë orëve të mësimit me projekt, orëve në ambient të hapur, si dhe në orët të tjera të mësimit shtues e plotësues dhe në eksione.

UDHËZIME DIDAKTIKO – METODIKE PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Programin e mësimdhënies dhe nxënies të Gjuhës dhe Letërsisë shqipe përbëhet prej tri fushave/lëmive mësimore: Letërsisë, Gjuhës dhe Kulturës së Gjuhës. Shpërndarja e rekomanduar e orëve sipas fushave të njihurive është: Letërsi – 55 orë, Gjuhë – 53 orë dhe Kultura e gjuhës – 40 orë. Fondi i përgjithshëm i orëve, në nivelin vjetor, është 148 orë. Të tri fushat e programit të mësimdhënies dhe nxënies janë të ndërlidhura dhe nuk mund të mësohen të ndara dhe pa bashkëpunim ndërmjet njëra – tjetrës.

Programi mësimor dhe mësimor i Gjuhës dhe Letërsisë shqipe bazohet në rezultatet, domethënë në procesin e të mësuarit dhe arritjet e nxënësve. Rezultatet janë një përshkrim i njohurive të integruara, aftësive, qëndrimeve dhe vlerave që nxënësi ndërton, zgjeron dhe thellon nëpër të tri fushat lëndore të kësaj lënde.

I. PLANIFIKIMI I MËSIMDHËNIES DHE NXËNIES

Programi i mësimdhënies dhe mësimit i orientuar në rezultate, mësuesit i jep liri më të madhe krijimi dhe për të menduar mësimdhënien dhe mësimnxënien. Roli i mësuesit është që mënyrat e ralizimit të studimit dhe mësimit t`ia përshtat nevojave të çdo paraleleje, duke pasur parasysh:përbërjen e paraleles dhe karakteristikat e nxënësve; tekstet dhe materialet tjera të cilat do t`i shfrytëzojë; kushtet teknike, mjetet mësimore dhe mediumet të cilat shkolla i disponon; resurset, mundësitë, si dhe nevojat e mjedisit local ku shkolla gjendet, duke u nisur nga rezultatet e dhëna dhe përmbajtjet, mësuesi fillimisht harton planin e vet vjetor, të quajturin plani global i punës, nga i cili më vonë do të zhvillojëplanet e veta operative. Rezultatet e definuara sipas lëmive i lehtësojnë mësuesit operacionalizimin e mëtejshëm të rezultateve në nivelin e njësive konkrete mësimore. Nga mësusei pritet që për çdo njësi mësimore, në fazën e planifikimit dhe hartimit të përgatitjes për orën e mësimit t`ia përshtatë rezultateve të mësimit. Gjatë planifikimit, gjithashtu, duhet patur parasysh se disa rezultate realizohen më shpejtë e më lehtë, por për pjesën më të madhe të rezultateve (veçanësrisht për fushën lëndore Letërsi) duhet më tepër kohë, më shumë aktivitete të ndryshme dhe punë në shumë tekste të ndryshme. Rezultatet e rekomanduara nuk janë të diferencuar sipas niveleve të të arriturave të nxënësve. Ota paraqesin pjesë obligative të përshkrimit të standardeve dhe mund të imtësohen ose të zgjerohen, në vartësi prej mundësive individuale të nxënësit dhe nevojave të tjera mësimore.

Në fazën e planifikimit të mësimdhënies dhe mësimnxënies është shumë e rëndësishme të keni parasysh se teksti është një mjet mësimor dhe se nuk përcakton përmbajtjen e lëndës. Për këtë përmbajtjeve të dhëna në tekst është e nevojshme t`i qasemi në mënyrë selektive dhe në raport me rezultatet e parashikuara që duhet të arrihen. Përveç kësaj nxënësit duhet të aftësohen për shfrytëzimin e tekstit, si një nga burimet e njohurive, mësuesi vlen që t`i udhëzojë në mënyrat dhe format e përdorimit të burimeve të tjera të njohurive

II. REALIZIMI I MËSIMIT DHE NXËNIES

LETËRSIA

Boshtin e programit të letërsisë e përbëjnë tekstet nga lektura. Lektura është e ndarë sipas gjinive letrare – lirika, epika, drama dhe e pasuruar me zgjedhjen e teksteve jofikcionale, shkencore – popullore dhe informative. Zgjedhja e veprave në masën më të madhe bazohet në principin e përshtatjes së moshës. Krahas teksteve që duhet përpunuar gjatë orës është dhënë lista e lekturës shtëpiake. Qëllimi i përpunimit të veprës në kuadër të lekturës shtëpiake është formimi, zhvillimi ose

kultivimi i shprehive të leximit tek nxënësit. Veprat voluminoze nxënësit mund t`i lexojnë gjatë pushimit, me çka nxitet zhvillimi i vazhdueshëm i shprehisë së leximit. Krahas listës obligative të veprave është dhënë edhe zgjedhja plotësuese e teksteve. Pjesa e zgjedhur i mundëson mësimdhënësit mundësi më të madhe kreativiteti në arritjen e rezultateve.

Me një korpus dominuese të teksteve të shkrimtarëve që mund të ndikojnë në formimin e shijes estetike të nxënësve, ndërton dhe pasuron vetëdijen për natyrës e letërsisë kombëtare (dhe vlerat e klasikëve të letërsisë botërore), por edhe identitetin kulturore dhe kombëtar.

Qëllimi i sjelljes së veprave letrare bashkëkohore është që sipas motivit ose me përkatësisë tematike të tyre lidhen me temat dhe motivet ekzistuese brenda programit mësimor, dhe me shembuj të tillë të tregojë se si shkrimtarët bashkëkohorë i mendojnë traditat epike popullore ose temat e miqësisë, etikës, zhvillimin e imagjinatës dhe empatisë, me çka do të pasurojnë përvojën vertikale të leximit të nxënësve dhe modernizon qasjen në mësimdhënie. Përmes një numri veprash letrare të shkrimtarëve bashkëkohorë, nxënësit do të jenë në gjendje të në mënyrë kritike të vlerësojnë poetikën e veprave të tyre.

Zgjedhja e veprave mundëson aplikimin e qasjes së studimit krahasues të të krijimtarisë letrare, me zgjedhjen e niveleve të ndryshme të përpunimit: interpretimit, paraqitjes ose rishikimeve. Dallimet në tërësinë artistike dhe vlerat informative të disa teksteve ndikojnë në zgjidhje përkatëse metodike (përshtatja e leximit të llojit të tekstit, shtrirja e komentimit të tekstit në vartësi nga ndërlikueshmëria e strukturës së tij, lidhja dhe grupimi me përmbajtjet gjegjëse nga fushat tjera lëndore – gramatika, drejtshkrimi dhe kulturë gjuhe dhe të ngjashme.).

Tekstet nga pjesa e programit plotësues duhet t`i shërbejë mësimdhënësit edhe gjatë përpunimit të njësive mësimore nga gramatika, si dhe për përpunim dhe përforcim të përmbajtjeve nga kultura e gjuhës. Veprat të cilat nuk i përpunon mësimdhënësi duhet t`i rekomandojë nxënësve për lexim gjatë kohës së lirë.

Programi i ri bazohet në njohjen e natyrës dhe rolin e veprës letrare, si dhe njohjen e dallimit të teksteve letrare dhe jo letrare, përkatësisht korelacionit të tyre.

Nxënësit duhet të jenë të aftë të dallojnë veçantitë e tekstit letrar (konotacionin, veprimet letrare, denotativitetit, informimin, dhe duke treguar në bazë të fakteve dhe të dhënave në mënyra të ndryshme të teksteve jo letrare. Korelacioni është mundësuar me kombinime adekuate të veprave obligative dhe zgjedhore. I njëjti tekst mund të lidhet me të tjerët në mënyra të ndryshme, sipas motiveve të ndryshme ose tonit të rrëfimit, në kuadër të mësimit me projekt, që bazohet në rezultate, kurse jo në përmbajtjet mësimore.

Tekstet e propozura obligative, letrare, shkencore – popullore dhe informative dhe përmbajtja e lekturës shtëpiake obligative, si dhe shembujt nga zgjedhja plotësuese, me rastin e planifikimit të planit vjetor të punës, dhe pastaj edhe gjatë formësimit të planeve të punës orientuese mujore, mund të ledhen tamatikisht.

Nga lista e zgjedhjes plotësuese mësimdhënësi zgjedh oto vepra të cilat, me pjesën obigative të lekturës, përbëjnë tërësitë tematike – motivuese. Mësimdhënësi mund t`i grupojë sipas gjinisë veprat nga programi obligativ dhe plotësues në mënyra të ndryshme. Shembujt e mundshëm të lidhjes funksionale të njësive mësimore mund të jenë këto (në asnjë mënyrë të vetme).

GJUHA

Në mësimin e gjuhës nxënësit aftësohen të komunikojnë të drejtë me gojë e me shkrim në gjuhën standarde shqipe. Nga kjo kërkesat në këtë program nuk janë të drejtuar vetëm në përvetësimin e rregullave gjuhësore dhe normës gramatikore, por edhe në kuptimin e funksioneve të tyre dhe zbatimin e drejtë në të shprehurit me gojë e me shkrim.

Kur në përmbajtjet e programit jepen njësi mësimore, të cilat nxënësit i kanë përpunuar edhe më herët, kuptohet se shkalla e përvetësimit dhe aftësimit të zbatimit të lëndës së përpunuar më herët verifikohet, kurse përsëritja dhe ushtrimi në këta shembuj i paraprin përpunimit të përmbajtjeve të reja, me çka sigurohet kontuiniteti i punës dhe sistematizimit në lidhjen e materialit të ri me njohuritë ekzistuese.

Granmatika

Kërkesa themelore programore në mësimin e gramatikës është që nxënësve gjuha t`i paraqitet dhe t`i shpjegohet si sistem. Asnjë dukuri gjuhësore nuk duhet të studiohet dhe shpjegohet e izoluar, jashtë kontekstit në cilin realizohet funksioni i saj (në secilin rast të përshtatshëm mund të vendosen në funksion, njohuritë nga gramatike, në shpjegimin e tekstit, si atij artistik edhe atij shkencor – popullor). Një nga veprimet e veçanta funksionale në mësimin e gramatikës është ushtrimet e bazuara në shfrytëzimin e shembujve nga praktika e drejtpërdrejtë e të folurit, çka mësimin e gramatikës ia ofron nevojave jetësore, në të cilat paraqitet gjuha e aplikuar si aktivitet i motivuar dhe i gjithanshëm i aktivitetit njerëzor

Në këtë mënyrë tek nxënësi zhvillohet edhe vetëdija e rëndësisë së kulturës e të folurit, e cila është e domosdoshem në jetën e përditshemsi pjesë e kulturës së përgjithshme, e jo vetëm si pjesë e programit mësimor.

Mësimi i morfologjisë nënkupton rrumbullakësimin e e njohurive për ndërtimin e formave foljore. Është e domosdoshme lidhja e përmbajtjeve të reja me mësimet e punuara në klasat e më hershme, prandaj me shikimin e të gjitha formave foljore të përpunuara të bëhet nj[sintezë dhe të ndahen të gjitha format e foljeve fillimisht në vetore dhe pavetore dhe pastaj format e foljeve vetore në kohë dhe mënyra. Gjithashtu, është e nevojshme të theksohet edhe ndarja e të gjitha formave të foljeve në të thjeshta dhe të përbëra. Përdorimin e mbiemrit pasiv të foljes duhet shpjeguar me shembujt më tipik të konstruksioneve pasive. Duhet sistematizuar llojet e fjalëve duke përvetësuar përmbajtje të reja si: lidhëzat, pjesëzat dhe pasthirrmat.

Mësimi i sintaksës nënkupton sjellja e shprehjes së sintagmës dhe njohjen e gjymtyrës kryesore dhe të varur në kuadër të saj. Në shembujt e qartë dhe të pakontestueshëm nxënësit nëpërmjet ushtrimeve dallojnë gjymtyrënkryesore dhe të varur si dhe llojin e sintagmës. Futet atributi edhe atë si sintagmor, e jo si gjymtyrë e fjalisë. Është e rëndësishme të thaksohet se cilat lloje të fjalëve paraqiten në kuadër të atributit. Në klasat e më hershme është përpunuar subjekti gramatikor, kurse tani futet edhe shprehja e subjektit logjik.

Drejtshkrimi

Përmbajtjet nga drejtshkrimi është e domosdoshme të lidhen me temat përkatëse edhe në orët e gramatikës edhe në ato të letërsisë. Për shembull. Kur përpunohet ndërtimi i formave të foljeve, duhet përpunuar edhe zgjidhjet drejtshkrimore të foljeve në lidhje me drejtshkrimin e formave të foljes. Në lidheje me përvetësimin e tipave të fjalisë është e nevojshem të përpunhen edhe pikësimi, para së gjithash presjen si shenja më të rëndësishme të pikësimit. Duhet të jepen qartë rregullat kur duhet të shkruhet presja, dhe kur presja është shenjë jo e domosdoshme ose veçori e stilit. Lidhja e përmbajtjeve nga gramatika dhe letërsia bëhet me analizimin e përdorimit të presjes në fjalitë e ndara dhe dallimin e përdorimit të presjes në veprat letrare. Në pika të shkurta duhet theksuar në specifikat e stilit artistiko – letrar, ku mdonjherë si rezultat i kreativitetit të shkrimtarit me qëllim nuk zbatohen rregulat e drejtshkrimit (veçanërisht në poezi). Kombinimi i shenjave të drejtshkrimit miratohet që në klasat e më hershme në lidhje të folurit e drejtuar, por edhe tani theksohet në llojet tjera të shenjave drejtshkrimore të kombinuara, para së gjithash në përdorimin e presjes pas shkurtesave dhe numrave rendor. Shkrimi i shkurtesave ka të bëjë me përsëritjen e asaj që është mësuar në lidhje me shkurtesat, por edhe në zgjerimin e llojeve të shkurtesave të cilat theksohen në drejtshkrimin që është në fuqi.

Rregullat e drejtshkrimit miratohen me anë të ushtrimeve sistematike (diktimeve drejtshkrimore, përmirësimit të gabimeve në tekstin e dhënë, testeve me pyetje nga drejtshkrimi etj.). gjithashtu duhet nxitur nxënësit që vet të dallojnë dhe përmirësojnë gabimet drejtshkrimore gjatë komunikimitme SMS, si dhe në llojet e ndryshme të komunikimit nëpërmjet internetit. . Pos kësaj, nxënësit duhet udhëzuar në shërbimin e drejtshkrimit dhe të fjalorit të drejtshkrimit (botim shkolle). Është e preferueshme që mësimdhënësi të sjellë në orë ekzemplar të Drejtshkrimit sa herë që përpunohen tema të drejtshkrimit (kështu do të mund që individualisht nxënësve t`i japë të gjejnë fjal[në fjalorin drejtshkrimor dhe të përcaktojnë formën e rregullt të saj ose shkrimin e drejtë).

Drejtshqiptimi

Ushtrimet drejtshqiptimore nuk duhet realizuar si njësi të veçanta mësimore, por përmes temave përkatëse nga gramatika, por edhe në orët nga letërsia. Në këtë nivel nxënësit duhet të dallojnë dallimet ndërmjet theksit zbritës dhe atij ngjitës dhe t`i shënojnë drejtë të theksat në shembujt tipik. Nëse për këtë ekzistojnë kushtet, mësimdhënësi duhet të lëshojë incizime të drejtshqiptimit dhe t`i tregojë dallimet në shqiptim. Nxënësit duhet mësuar të njohin, riprodhojnë dhe përvetësojnë të folurit e theksuar, kurse në vendet ku shmangemi nga norma e theksimit të dallojnë theksin standard nga theksi i vet, ose nga theksimi dialektor.

KULTURA E GJUHËS

Një nga detyrat themelore të mësimit të kulturës së gjuhës ka të bëjë përvetësimin e mjeteve të shprehjeve gjuhësore tek nxënësit, kurse qëllimi i fundit është që nxënësit të aftësohen në vendosjen e cislësisë dhe të komunikimit kuptimplotë. Edhe pse fusha e kulturës gjuhësore është e konstituar si hapësirë e veçantë programore, është parashikuar në mësimin e tërësishëm të gjuhës dhe letërsisë shqipe të lidhet edhe me dy fushat e tjera letërsinë dhe gjuhën. Fusha Kulturë gjuhe përfshinë të shprehurit me gojë dhe meshkrim. Me ç`rast duhet kushtuar kujdes të njejtë të shprehurit me gojë dhe me shkrim.

Në këtë moshë duhet shqyrtuar specifikat e dy stileve funksionale, atij letraro – artistik dhe publicistik.

Nxënësit duhet të inkurajohen që në tekstin e dhënë, të përzier dhe të kreuar me dedikim të gjejnë dhe të radhisin fjalitë duke pasur parasysh se a i përkasin stilit letraro – artistik apo atij publicistik. Pastaj, të gjejnë fjalinë e shkruar në tekst në stilin publicistik, i cili është shkruar në stilin letraro – artistik dhe anasjelltas. Duhet të shpjegojnë ngjashmëritë dhe dallimet ndërmjet dy stileve funksionale, të zhvillojnë aftësitë e kuptimit të veçorive të tyre.

Koherenca paraqet një shenjë të rëndësishme të strukturës tekstuale dhe udhëzohet në karakterin kontinuitiv të ndonjë teksti. Nga kjo në mësmin e kulturës gjuhësore duhet aftësuar nxënësit që në formë gojore dhe me shkrim të koncipojnë përbërjet sipas drejtimeve të cila do t`u jenë dhënë. Për shembull, duhet të hartojnë tekste të menduara logjike në bazë të fjalëve të dhëna të cilat fjalë duhet patjetër t`i përdorin; të hartojnë tekste gjatësia e të cilëve do të jetë e kufizuar (numri i kufizuar i fjalëve); që në tekstin që e hartojnë të përdorin kryesisht modele të caktuara gramatikore ose të leksikun e caktuar. Gjithashtu, duhet inkurajuar të mendojnë disa fillime të ndryshme të tekstevenë temën e njejtë të dhënë ose të mendojnë disa përfundime të ndryshme me përgatitje të dedikuar dhe sipas tekstit të përshtatshëm të papërfunduar; të ndryshojnë fundin (ose pjesë tjera të përshtatshme) e një shabloni letrar; të vendosin renditje të shthurur kronologjike ose të menduar në tekstin e dhënë dhe ngjashëm.

Një kompetencë shumë e rëndësishme e cila gjendet në baën e shumë niveleve të kuptimit të teksti, është shkathtësia e argumentimit. Duke pasur parasysh që zhvillimi i mendimit të argumentuar ka rol të rëndësishëm në arsim, sepse mund të ndikojë pozitivisht në fitimin e njohurive, gjatë mësimit të kulturës gjuhësore duhet verifikuar deri në ç`masë nxënësit janë në gjendje të kuptojnë tekstet e argumentuara. Duhet inkurajuar nxënësit që të arsyetojnë me argumente qëndrimin e vet lidhur me situatën problemore në veprën letrare; që me argumente të arsyetojnë qëndrimin e vet eksplicit të paraqitur për dikë, për ata, çështje e rëndësishme.

Një nga format themelore të shprehjes me gojë dhe me shkrim – përshkrimi. Paraqet përmbajtje bazike programore për përsosjen dhe kultivimin e kulturës së duhur gjuhësore të nxënësit. Në këtë moshë nxënësit duhet të shfrytëzojnë të dy llojet e përshkrimit: teknik dhe sugjestiv, përkatësisht duhet aftësuar të përshkruajnë një lëndë, nocion apo qenie të caktuar, fillimisht nëmënyrë objektive (përshkrim teknik), dhe pastaj duke i shprehur përshtypjet e veta (përshkrim sugjestiv). Gjithashtu, duhet inkurajuar të mendojnë paralelisht të dy llojet e përshkrimit të të njëjtit send përshkrimi; të gjejnë elemente e dy përshkrimeve në tekstin e përzier;

Gjatë mësimit të kulturës së gjuhës në këtë moshë duhet tërhequr vëmendjen nxënësve, ndërmjet tjerash, edhe në metodat e paraqitjes së burimeve dhe ideve, si dhe shpjegimeve plotësuese të cilat përdoren në tekst. Duhet inkurajuar të shpjegojnë shkaqet dhe funksionet e citimit; të shpjegojnë situatat problemore të vërejtura në tekstet letrare dhe të tjera me ndihmën e citateve: të komentojnë rëndësin dhe kuptimin e fusnotës së përdorur në shembullin e dhënë; të dallojnë citatet dhe parafrazat në shembujt e dhënë. Gjithashtu, duhet tërhequr vërejtjen në rregullat të cilat ndikojnë në shkrimin numrave të eksponuar me të cilët shënohen fusnotat në fund të fjalisë.

Llojet e ushtrimeve gjuhësore duhet zgjedhur sipas intersimeve të nxënësve ose në kontekst ë përmbajtjes mësimore. Këto mund të jenë: plotësimi i tekstit me forma të ndryshme të fjalëve të ndryshueshme; plotësimi tekstit me fjalë të pandryshueshme; shënimi i fjalive komunikuese në tekst; paraqitja e gjymtrës së fjalisë në mënyra të shumta.

Me zbatimin e ushtrimeve gjuhësore krijohet shprehia që të mendojnë dhe kërkojnë shprehje adekuate për atë që e dëshirojnë ta tregojnë (në vartësi prej situatës së komunikimit) dhe të shtojnë fondin e shprehjeve të trillanë fjalorin e tyre, me theks të veçantë në frazeologjizma dhe shprehje të krijuara (shembujt të meren nga tekstet e përpunuara).

Në çdo gjysmëvjetor punohen nga dy detyra (hartime) me shkrim (gjithsej katër në vit).

Rekomandohet të punohen tetë detyra (hartime) me shkrim (përmbajtje të shkruara).

III. PËRCJELLJA DHE VLERËSIMI I MËSIMIT DHE NXËNIES

Përcjellja dhe vlerësimi i rezultateve të përparimit nxënësit është në funksion të realizimit të rezultateve, kurse fillon me vlerësimin inicial të nivelit të arritur të njohurive, në raport me atë se si do të matet përparimi mëtejshëm dhe si do të formohet notimi. Secila orë mësimore dhe çdo aktivitet i nxënësit është rast për notimin formal të nxënësit, përkatësisht regjistrimi i përparimit të nxënësit dhe udhëzimi për aktivitete të mëtejshme.

Vlerësimi formal është pjeës e qasjes moderne të mësimit dhe nënkupton vlerësimin e njohurive, shkathtësive, qëndrimeve dhe sjelljeve si dhe zhvillimin e kompetencave përkatëse gjatë mësimit dhe nxënies. Matja formale nënkupton grumbullimin e të dhënave mbi të arriturat e nxënësit, me ç`rast më shpesh zbatohen këto teknika: realizimi i detyrave praktike, vështrimi dhe regjistrimi i aktiviteteve të nxënësit gjatë mësimit, komunikimii drejtpërdrejtë ndërmjet nxënësit dhe mësimdhënësit, regjistri

për çdo nxënës (harta e përparimit) etj. Rezultatet e vlerësimit formal në fund të ciklit mësimor duhet të jenë të paraqitur edhe me notë numerike.

Puna e çdo mësimdhënësi përbëhet nga planifikimi, realizimi, përcjellja dhe vlerësimi. Është e rëndësishme që mësimdhënësi, krahas arritjeve të nxënësit, në vazhdimësi të përcjellë dhe vlerësojë punën e vet. E gjitha që tregohet e mire dhe efikase, mësimdhënësi do ta shfrytëzojë edhe më tej në praktikën e vet mësimore, kurse ajo që vlerësohet si e pamjaftueshëm efektive, duhet të avancohet.

БОСАНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMJER

Razred	**Treći**
Godišnji fond časova	180 (5 časova sedmično)

Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆE PREDMETNE KOMPETENCIJE

– Stečeno znanje o bosanskom jeziku, bošnjačkoj književnosti i njenom historijskom kontinuitetu jasno uobličava i kazuje.

– Poštujući standardni jezik, vlada usmenom i pisanom komunikacijom.

– Pročitana književna djela tumači, analizira spoznajući duhovnu ljepotu pisane riječi.

– Zna pojavno-činjenički kontinuitet pisaca i njihovih djela; razumije važnost književnih ideja, motiva, kao unutarnje geneze i prisnog nastavljanja refleksiranja i obnavljanja u samome sebi.

– Prati i razumije sinhronijske komparativne odnose sa srpskom književnošću, dodire na zajedničkim osnovama bosanskoga i srpskoga jezika i značenja stilskih formacija od vremena preporoda koji se pokazuju kao snažan katalizator razvojnog kretanja ove književnosti.

Osnovni nivo

– Govori jasno standardnim jezikom. Koristi oba pisma: latinicu i ćirilicu, dajući prednost latinici. Umije da sastavi tekst koji ima logičan slijed i strukturu. Zna napisati tekst koristeći se potrebnim žanrovima kako bi mogao uzeti učešće u društvenim zbivanjima. Čita i razumije umjetničke i neumjetničke tekstove srednje složenosti i kritički promišlja o njima.

– Razlikuje bosanski književni jezik od dijalekata, razumije važnost njegovanja književnoga jezika. U govoru i pisanju primjenjuje određena gramatička pravila. Poznaje nauke koje se bave proučavanjem glasova, riječi i rečenica. Rječnički fond koristi u svakodnevnoj komunikaciji i primjenjuje ga u skladu sa prilikom.

– Prepoznaje autore književnih djela obrađenih u toku školovanja, umije da odredi vrijeme i okolnosti njihovog djelovanja. Prepoznaje osnovne teorijske i poetičke odlike epoha i pravaca, i identificira stvaraoce i djela koja ih predstavljaju u školskome programu. Na primjerima određenih djela uočava, prepoznaje i usvaja temeljne vrijednosti koje ga pripremaju za život.

Srednji nivo

– Govori jasno i javno izražava svoje mišljenje; precizno formulira složenije tekstove, izlaže ih, sastavlja, iznoseći ideje o jeziku, književnosti i kulturi. Ima formiran čitalački ukus i kritički pristupa složenijim književnim i neumjetničkim tekstovima.

– Razumije važnost bosanskoga jezika i zna o značaju jezika za identitet jednog naroda. Poznaje periodizaciju historije bosanskoga književnoga jezika. Znanja vezana za glasove, riječi i rečenice i njihov odnos su veća i produbljenija.

– Koristi književne termine u tumačenju književnog djela. Uočava strukturne činioce književnoga teksta, njegove ideje, motive, stilske i jezičke osobine i umije da ih tumači. Analitički pristupa problemima u književnom djelu, znalački i argumentirano brani svoje stavove. Ima formiran čitalački ukus.

Napredni nivo

– Sastavlja i diskutuje o složenijim temama iz književnosti, jezika i kulture; rečenični fond je na zavidnom nivou; pokazuje analitički pristup i produbljeno promišljanje. Uočava stilske postupke i razvija svijest o sebi kao čitaocu.

– Zna o razdobljima kroz koja je prošao bosanski jezik. Poznaje specifičnosti i raznovrsne utjecaje kojima je bio izložen bosanski jezik. Umije da bosanski jezik svrsta u historijski kontekst i uoči sličnosti i razlike sa srodnim slavenskim jezicima. Ima solidno znanje o rečenici i rečeničnim članovima.

– Umije kritički da pristupi analizi i tumačenju složenijih književnih djela, kako iz obaveznog školskog programa, tako i djela po sopstvenom izboru. Metode koje pritom koristi su raznovrsnije i složenije.

– Analizira, upoređuje i vrednuje književnoumjetničke tekstove uz upotrebu valjanih i odgovarajućih argumenata. Istražuje i traga za novim sadržajima.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: JEZIK

Osnovni nivo

– Posjeduje osnovna znanja o jeziku i funkcijama jezika; posjeduje razvijen osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku, a uvažava i poštuje druge jezike.

– Razlikuje književni standardni jezik od dijalekata; ima osnovna znanja o razvoju bosanskog jezika kroz stoljeća.

– Zna osnovnu podjelu glasova bosanskog jezika i razumije glasovne promjene; poznaje gramatičku kategoriju promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, kao i njihove podvrste; umije da primjenjuje osnovna pravila u govoru i pisanju.

– Ima osnovna znanja o morfemsko-morfološkoj strukturi riječi.Pravilno povezuje riječi u rečenici i razlikuje službu riječi u rečenicama građenim po osnovnom modelu.

– Umije da vlada leksikom svoga jezika; zna najvažnije rječnike bosanskog jezika i umije njima da se koristi.

– Umije da komunicira lahko i brzo, iznoseći svoje stavove bez zadrške; primjenjuje norme standardnog jezika u govoru i pisanju; ima umijeće slušanja tuđeg govorenja i mišljenja i uvažavanja sagovornika u različitim situacijama.

– Ovladao je vještinom samostalnog pisanja namjenskih tekstova jednostavne forme (molba, žalba, zahtjev, biografija...) i izrade PPT prezentacija, uz pravilnu upotrebu standardnoga jezika i latiničnog pisma.

– Kao zaokruženu cjelinu na kraju školovanja izrađuje maturski rad.

Srednji nivo

– Posjeduje šira znanja o jeziku uopće i osnovna znanja o jezicima koji postoje u svijetu, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima; poznaje glavne osobine dijalekata bosanskog jezika, njihove podvrste i glavna pravila zamjene glasa „jat".

– Ima potrebu da čuva svoj dijalekat, ali i da tolerira druge dijalekte. Ima šira znanja o glasovima bosanskog jezika, zna prozodijski sistem standardnog bosanskog jezika (funkcija akcenata i dužine), ima šira znanja o osnovnoj podjeli riječi, njihovim oblicima i načinima građenja novih riječi; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice građene po različitim modelima.

– Pospješuje svoj vokabular i ima osjećaj za pravilno, logično, jasno, precizno i stilski skladno izražavanje.

– Izražajno čita i ima svoj poseban i pravilan stil izražavanja.

– Koristi stručnu literaturu; razumije i sastavlja složenije tekstove u različite svrhe i namjene (administrativne, publicističke i tekstove ličnog karaktera) vodeći računa o pravopisnoj i gramatičkoj normi.

Napredni nivo

– Posjeduje detaljnija znanja o jeziku uopće i detaljnija znanja o gramatici bosanskog jezika (akcentima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rečeničnog člana.

– Koristi leksičko blago bosanskog jezika i pažljivo sluša sagovornika; procjenjuje njegove verbalne i neverbalne reakcije; uvažava konvencije društvenog općenja i umije da vodi dijalog i razgovor u kojem učestvuje više lica.

– Uvažava pravopisne i stilističke norme bosanskog standardnog jezika u pisanju eseja, stručnog teksta i novinskog članka.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: KNJIŽEVNOST

Osnovni nivo

– Upoznat je sa djelima koja su uvrštena u školski program. Čita djela, zna bitnije predstavnike svjetske i bošnjačke književnosti.

– Umije da razlikuje i imenuje pojedine strukturne i poetičke osobine obrađivanih tekstova.

– Zna da uoči ideju, motive; po potrebi umije da, citiranjem određenih dijelova, naglasi, ilustruje, potkrijepi misao koja je važna u datom tekstu.

– Shvata zašto je čitanje bitan segment obrazovanja koji, osim što unapređuje rječnički fond, unapređuje i naše retoričke sposobnosti, bogati naš duh i gradi našu ličnost.

– Razumije da čitajući gradimo naš identitet i čuvamo i njegujemo naslijeđe naših predaka.

Srednji nivo

– Čitajući književna djela iz obaveznog školskog programa, tumači ih i pritom pokazuje književnohistorijska znanja.

– Poznaje teorijske, estetske i lingvističke činjenice koje koristi pri tumačenju književnih djela.

– Poznaje obilježja epoha, kao i njihove utjecaje na razvoj svjetske i bošnjačke književnosti.

– Izgrađene čitalačke navike koristi za proširivanje svojih vidika i konstruiranje novih metoda primjene.

– Vrednuje utjecaj određenih strukturnih, jezičkih i značenjskih odlika teksta na njegov rast i razvoj.

Napredni nivo

– Uočava i samostalno rješava problemske situacije u književnim djelima.

– Analizi i tumačenju poetskog, estetskog i strukturnog u književnom djelu pristupa znalački.

– Umije da koristi odgovarajuće postupke u tumačenju književnih djela.

– Usporednom metodom produbljuje svoja znanja i kritičke stavove o književnom djelu.

– Vješto koristi i primarnu i sekundarnu literaturu, kako bi njegov osvrt na određena književna djela bio što obuhvatniji i analitičniji.

– Odlično zna kolika je uloga čitanja i spoznavanja svih slojeva jednog umjetničkog djela.

– Razumije da je čitanje neophodno za lični rast, ali i za rast društva.

– Umije da procijeni svoje čitalačke sposobnosti.

Standardi obrazovnih postignuća[1]	**ISHODI** **Po završetku trećeg razreda učenik će biti u stanju da:**	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.2.1.5. Umije da se koristi svim sintaksičkim mogućnostima bosanskog jezika; posjeduje šira znanja o sintagmi; zna osnovne jedinice sintakse; poznaje glavne odlike nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica; ima osnovno znanje o kongruenciji i negaciji; razumije pojam elipse; ima osnovna znanja o prostim i složenim glagolskim oblicima i pravilnoj upotrebi padeža. 2BJK.3.1.3. Posjeduje šira znanja o promjeni u okviru vrsta riječi i načinima tvorbe riječi u bosanskom jeziku; rastavlja riječi na morfeme i imenuje morfeme u odnosu na mjesto u riječi. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama,	– prepoznaje tipove tvorbe riječi u bosanskome jeziku; – prepoznaje dijelove tvorenica u konkretnim tipičnim primjerima; – objasni značenje prefiksoida i sufiksoida u konkretnim primjerima; – primjeni pravila promjene polusloženica; – razlikuje značenjske odnose među riječima; – prepoznaje leksička i stilska sredstva: metaforu, metonimiju, sinegdohu; – razlikuje tipove leksike (narodna leksika, pozajmljenice, arhaizmi, historizmi, termini i neologizmi); – prepoznaje, razumije i pravilno upotrebljava frazeologizme; – razumije pojam sintakse;	**JEZIK** **– Tvorba riječi** **– Tekstologija** **– Sintaksa** **– Stilistika** **– Opća lingvistika** **– Historija jezika** **KNJIŽEVNOST** **– Realizam** **– Bošnjačka preporodna književnost** **– Moderna** **– Književnost između dva svjetska rata** **– Južnoslavenske književnosti između dva svjetska rata** **– Bošnjačka književnost** **JEZIČKA KULTURA** **– Pravopis** **– Usmeno i pismeno izražavanje**

kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima.	– razlikuje sintaksičke jedinice, prepoznaje i imenuje rečenične članove; – razlikuje tipove predikatskih rečenica; – prepoznaje odlike razgovornog stila; – primjenjuje znanja o razvoju i značaju pisma; – razlikuje faze historijskog razvoja jezika; – zna društvene okolnosti koje omeđavaju periode historijskog razvoja jezika; – primjenjuje znanja iz historije jezika – primjenjuje usvojena znanja iz oblasti književnosti; – sistematizira i procjenjuje sopstvena znanja; – povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom određenih književnih epoha; – prepoznaje odlike realizma; – na konkretnim primjerima uočava osobine realizma; – prepoznaje odlike bošnjačke preporodne književnosti; – prepoznaje glavne predstavnike i karakteristike književnih stvaralaca preporodne književnosti;	
2BJK.2.1.6. Posjeduje bogat i raznolik leksički fond koristeći standardni književni jezik u izražavanju; precizno i pouzdano upotrebljava jezik da bi izrazio	– povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom preporodne književnosti i	

svoja iskustva; razlikuje riječi po vremenskoj raslojenosti, po porijeklu, prostiranju. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovim bitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.3.2.1. Čita, tumači, analizira, istražuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena školskim programom. Koristeći dodatnu literaturu i podatke o književnom opusu autora, interpretaciji teksta prilazi	cjelokupne književnosti treće faze; – uočava utjecaj evropske moderne u južnoslavenskoj književnosti; – poveže pojave u književnosti sa društveno-historijskim okolnostima koje su dovele do Prvog svjetskog rata; – prepozna i ispita odnos ratne i međuratne književnosti prema tradiciji (prošlosti) i njenu ulogu u društveno-političkom angažmanu; – razumije ulogu koju forma, stil i tip pripovijedanja imaju u oblikovanju značenja i ideje književnog djela; – prepozna osobenosti nacionalne književnosti i društveno-historijski kontekst u kome se ona razvija; – uviđa razvoj bošnjačke književnosti u okrilju južnoslavenke i upoređuje je sa književnim stvaralaštvom u regionu i na nivou svjetske književnosti – pravilno upotrebljava pravopisna i jezička pravila; – koristi Pravopis sa pravopisnim rječnikom; – pravilno piše složenice i polusloženice; – govori javno na teme iz jezika, književnosti i jezičke kulture; – sluša tuđe mišljenje, uvažava ga i uzima u obzir prilikom	

analitički i studiozno, posmatrajući ga u širem kontekstu. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom. 2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom. 2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i	argumentiranja svojih stavova; – učestvuje u debati; – čita, razumije i analizira složeniji tekst; – sastavlja pisani tekst na zadatu temu poštujući jezička i pravopisna pravila	

književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.2.2.3. Interpretirajući književnoumjetnička i književnonaučna djela jasno razlučuje unutarnji i spoljašnji pristup; primjenjujući svoje znanje bolje razumije i tumači različite sadržaje. 2BJK.2.2.4. Umije da obrazloži estetske i strukturne osobine književnoumjetničkog i književnonaučnog djela. Procjenjuje jasnost izloženih ideja; zna da uoči i imenuje stilske postupke; objašnjava kako i koliko određene odlike tih tekstova omogućavaju razumijevanje i doživljaj.		
2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i		

referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom. 2BJK.3.3.3. Kompoziciono i logički skladno piše stručni tekst na teme iz književnosti i jezika kao i novinski članak. 2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovu konteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju. 2BJK.3.3.2. Izlaže (u zvaničnim situacijama, javno i pred većim auditorijem) i piše o temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture; ima razvijene govorničke vještine; pretpostavlja različite stavove auditorija i u skladu s tim problematizira pojedine sadržaje; prepoznaje, analizira verbalnu i neverbalnu reakciju sagovornika, odnosno auditorija, i tome prilagođava svoj govor; slušajući govornika procjenjuje sadržinu i formu njegovog govora i način njegovog govorenja.		

*1 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktivirat će se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematiziraju.*

S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; budu osposobljeni za život u multikulturalnom društvu; ovladaju općim i međupredmetnim kompetencijama, relevantnim za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijećja, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava Bosanskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja Bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Nastava Bosanskog jezika i književnosti treba da bude usmjerena ka razvoju međupredmetnih kompetencija: kompetencije za učenje, komunikaciju i saradnju, estetsku kompetenciju, digitalnu, kompetenciju za rad sa podacima, učešće u demokratskom društvu i zdrav život.

Redovna nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.). Nastava može da se realizira i putem planiranih aktivnosti i definiranih ciljeva usklađenih sa općim ciljevima nastave Bosanskog jezika i književnosti i na Sajmu knjiga, književnoj večeri, u pozorištu i sl.

U nastavi Bosanskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik*, *Književnost* i *Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast *Jezik* 46, za *Književnost* 105, a za *Jezičku kulturu* 29). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK (46 časova)

Program za treći razred gimnazije društveno-jezičkog smera, u strukturalnoj cjelini *Jezik* organiziran je u pet oblasti/tema, usklađen sa ishodima za ovaj razred, prema opisima standarda učeničkih postignuća. Oblasti koje ulaze u sastav strukturalne cjeline *Jezik* su: *Tvorba riječi, Tekstologija, Sintaksa, Stilistika, Opća lingvistika i Historija jezika*. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuju se aktivnosti podsticajne za kritičko mišljenje učenika:

– problematizacija znanja – otvaranje kognitivnog konflikta;

– različite strategije čitanja i slušanja tekstova sa usmjeravanjem pažnje na određenu jezičku pojavu;

– s trategije organiziranja predznanja i novog znanja iz određene oblasti;

– predstavljanje gramatičke pojave u različitim simboličkim modalitetima (tabelama, crtežima, shemama, grafikonima itd.);

– produkcija prema zadatom cilju/kriteriju, uz prepoznavanje drugih jezičkih pitanja koja se sa datom jezičkom pojavom dovode u vezu, kao i najava mogućnosti njihovog istraživanja kroz nastavu.

Tvorba riječi. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja o tvorbi riječi, stečena u ranijim razredima. Potrebno je obraditi i ponoviti osnovne načine tvorbe riječi u bosanskom jeziku: izvođenje, slaganje, prefiksaciju, kombinovanu tvorbu, tvorbu pretvaranjem. Očekuje se da nastavnik upozna

učenike sa važnijim modelima za izvođenje i slaganje imenica, pridjeva i glagola, kao i sa najvažnijim prefiksoidima i sufiksoidima u bosanskome jeziku.

Proširiti znanje o polusloženicama (razlike u značenju pridjevskih polusloženica u odnosu na složenice, u primjerima tipa narandžasto-žut i narandžastožut, zadržavanje akcenta na prvom članu u spoju, promjenljivost drugog člana prilikom promjene u broju i padežu, specifični primjeri polusloženica sa dva akcenta, npr. *rèmek-djelo* (unijeti kratkosilazni akcenat na *E u djelo*!), dvojaka rješenja u spojevima čiji je prvi dio *auto-/aero-/moto-/foto-/video-/audio- i sl., u primjerima tipa – auto-put i autostrada, aerodrom i aero-zagađenje, motocikl i moto-klub, fotografija i foto-montaža, videoteka i video-signal* itd.) kao i pravopisnim rješenjima u vezi sa njima.

Potrebno je posebno naglasiti razliku u pisanju crtice i crte prilikom kucanja na računaru (distinktivna funkcija razmaka i dužine linije).

Preporučeni broj časova: 15

Sintaksa. U okviru ove teme učenici proširuju i produbljuju znanja o sintaksičkim jedinicama (riječ, sintagma i rečenica). Potrebno je produbiti i proširiti učenička znanja o svim tipovima rečeničnih članova i mogućnostima za njihovo izražavanje riječju i sintagmom. Očekuje se da nastavnik upozna učenike sa strukturom složenog predikata (sa zadržavanjem na modalnim i faznim glagolima i njihovim mjestom u strukturi složenog predikata) i apozitivom. Preporučuje se da se novo gradivo o apozitivu poveže sa ponavljanjem gradiva o apoziciji, te da se i apozitiv i apozicija predstave kao dodatne odredbe imenica, izdvojene pauzama u govoru, odnosno zapetama u pisanju.

Potrebno je objasniti posebne tipove predikatskih rečenica (pasivne rečenice, bezlične rečenice, bezlične rečenice s logičkim subjektom i obezličene rečenice).

Preporučeni broj časova: 15

Tekstologija. U okviru ove teme će pristupiti obnavljanju i proširivanju znanja o vezanom tekstu kao sintaksičkoj jedinici najvišega ranga te će se prisjetiti tipova vezanog teksta, a učit će i o tipovima veze među rečenicama u vezanom tekstu, te tekstualnim konektorima. Sadržaji su učenicima poznati odranije, ali oni zahtijevaju novi i potpuniji pristup te će se realizirati na višem teorijskom nivou u odnosu na prethodne razrede. Prilikom realizacije časova iz jezika treba koristiti (kad god je moguće) primjere iz književnih tekstova, a akcenat stavljati na prigodne tekstove iz bošnjačke književnosti.

Preporučeni broj časova: 5

Funkcionalni stilovi bosanskog književnog jezika. U okviru ove teme proučavaju se osnovne odlike razgovornog stila, poredeći ga sa novinarskim i administrativnim stilom, obrađenim u prethodnim razredima gimnazije. U ovom slučaju nastavu jezika treba funkcionalno povezati sa nastavom književnosti i jezičke kulture.

Preporučeni broj časova: 4

Opća lingvistika. U okviru ove tematske oblasti učenici proširuju znanja o nastanku i razvoju pisma, značaju pisma za kulturni i nacionalni identitet. Preporučuje se povezivanje sa ishodima nastave i učenja sadržaja iz *Jezičke kulture* (usmeno izražavanje) – grupna izrada prezentacija i izlaganje učenika na odabranu temu iz ove oblasti.

Preporučeni broj časova: 4

Historija jezika. Upoznati učenike sa historijom jezika u XIX stoljeću (bosanski, srpski i hrvatski). Naziv bosanski jezik - norma i standardizacija.

Preporučeni broj časova: 3

KNJIŽEVNOST (105)

Obavezni sadržaji

Realizam u Evropi. U realizaciji književnog opusa koji se odnosi na period realizma trebalo bi razgraničiti značenje toga termina jer realizam označava metodu stvaranja i umjetničku epohu. Kao umjetnička epoha realizam se razvija sredinom 19. stoljeća, a kao metoda pojavljuje se od najranijih vremena. Realizmu pripadaju reprezentativni pisci i djela, te teoretičari realizma. Gradivo realizma može se strukturirati prema različitim kriterijima na osnovu tematsko-problemske usmjerenosti mogli bismo uspostaviti jedan tematski krug koji bi počivao na prikazu građanskog društva (Balzak – *Čiča Gorio*), potom krug koji je posvećen socijalnom reformatoru (Dostojevski – *Zločin i kazna*)... Osim ovog načina metodičkog strukturiranja, može se primijeniti i žanrovski kriterij (socijalni roman, socijalno-psihološki roman, naturalistički roman, realistička novela i realistička drama). Realizam se može posebno proučavati u pojedinim nacionalnim književnostima (francuski realizam, ruski realizam...) U analizi djela realističkih pisaca možemo izgrađivati moralne principe, tokom analize uglavnom će se primjenjivati princip egzemplarnosti, te interpretativno-analitički i problemsko-stvaralački sistem nastave. Evropski realizam će se sagledati kroz djela tri najveća predstavnika: Onore de Balzak *Čiča Gorio* – socijalne diskrepancije unutar francuskog društva i raslojavanje unutar porodice; Nikolaj Vasiljevič Gogolj *Šinjel* – satirična kritika društva, humor i groteska; Lav Nikolajevič

Tolstoj *Ana Karenjina* – rigidnost ruskog aristokratskog društva, tragičke posledice koje nastaju u sukobu emocionalnog i društveno prihvatljivog modela života, prekoračenje konvencija o rodnoj ulozi žene u društvenoj i privatnoj sferi, odstupanje od rodnih stereotipa muških likova (Ljevin)...

Preporučeni broj časova: 16

Realizam u južnoslavenskim književnostima. Realizam u djelima južnoslavenskih pisaca zasniva se na tematskim krugovima koji se odnose na propadanje plemstva, odlazak seoske djece u grad, moralno propadanje sela pod utjecajem kapitalističkih odnosa, propadanje intelektualaca u malograđansko sredini, socijalna nepravda, pojava zelenaštva i lihvarstva. Učenici će inspirisani tim idejama izraživati svoj stav prema društvenim moralnim i drugim problemima koji su postavljeni u tim djelima. Neki pisci realistične književnosti na južnoslavenskim prostorima njeguju satirični stav prema negativnim društvenim pojavama u obradi realizma može se afirmirati i komparativni pristup realizma pisaca sa južnoslavenskog prostora sa piscima evropskog realizma. Laza Lazarević *Vjetar/Švabica* – razvoj srpske realističke pripovetke u pravcu oslikavanja gradskog života intelektualca na prelazu između dva vijeka, duboka psihološka i emocionalna prožvljavanja junaka; Radoje Domanović *Danga/Vođa.*

Preporučeni broj časova: 6

Bošnjačka preporodna književnost. Učenici se prvo upoznaju sa terminom bošnjačke preporodne književnosti i društveno-historijskim kontekstom u kome ona nastaje. Veoma je važno vladanje periodizacijom bošnjačke književnosti koja je u osnovi bazirana na historijski kontinuitet bosanskoga jezika. Preporodna književnost vezuje se za Austrougarski period. Učenici se upoznaju sa terminom gluhog doba i sa početkom i razvojem preporodne književnosti. Posebnu pažnju treba obratiti na početak i razvoj bošnjačke periodike pojavom listova *Bošnjak, Behar, Gajret i Biser.* U osnovi se početak preporodnog perioda vezuje za pojavu **Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka** koji je ostavio neizbrisiv trag i kao sakupljač usmene književnosti i kao stvaralac. Zatim je važno predstaviti književni rad **Safvet-bega Bašagića**, prevodioca i pjesnika.

U bošnjačkoj preporodnoj književnosti kao ključni trenutak uzima se pojava prvih bošnjačkih romana: *Zeleno busenje* **Edhema Mulabdića;** *Minka* **Abdurezaka Hifzi Bjelavca** i *Bez nade* **Osmana Aziza.** Učenici će kroz ove primjere moći da uoče glavne osobenosti romana preporodnog perioda kao i njihovo mjesto u kontekstu evropske književnosti. Pored toga upoznat će se sa radom spisateljice **Nafije Sarajlić** kroz izbor iz njenog književnog djela *Teme*.

Preporučeni broj časova: 18

Moderna u svjetskoj književnosti U okviru ove teme učenici treba da se upoznaju sa društveno-historijskim kretanjima u svijetu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće koji su odlučujuće utjecali na stvaranje pokreta moderne i stilskih pravaca u okviru nje. Postepene promjene društvenog sistema, tehnološki uspon, ubrzani razvoj kapitalizma, građanske slobode i prava utjecali su na oblikovanje posebnog odnosa prema životu i društvu i specifičnih životnih stilova koji utječu na umjetničko stvaranje. Da bi se razumjela poezija koja je u to vrijeme nastajala, bogata sinestezijama, simbolima, zatim motivima i slikama modernog, urbanog života, od presudnog je značaja da se učenici upoznaju sa dendizmom kao stilom života i pogledom na svijet koji izražava težnju za ljepotom i otmenošću. Posebno se to ogleda kod umetnika koji ne pripadaju aristokratiji, ali se svojim dendi-elitizmom protive nastupajućem egalitarizmu novog vremena. U takvom miljeu je stvarao i **Šarl Bodler**, sa čijom poezijom će se učenici upoznati kroz pjesmu *Cvijeće zla* u kojoj je on razočarani pjesnik i otuđeni intelektualac. Od predstavnika simbolističke poezije učenici će se upoznati i sa **Arturom Remboom**, zastupljenog u programu sa pjesmom *Pijani brod,* zatim **Verlen, Rilke, Vitmen, Džubran** itd.

Iako formalno spada u korpus pisaca realizma, **Anton Pavlovič Čehov** u svojim dramama, krajem 19. stoljeća, postavlja oblik moderne drame, koja se oslobađa striktne forme (tragedija ili komedija) i predočava unutrašnji, psihološki i sociološki sukob u junacima i njihovoj sredini, a čiji ishod nema nužno srećan ili tragičan završetak.

Preporučeni broj časova: 16

Moderna u južnoslavenskim književnostima (moderna u srpskoj književnosti). Početak moderne u srpskoj književnosti, prije svega u poeziji, obrađuje se čitanjem *Predgovora* Bogdana Popovića *Antologiji novije srpske lirike* u kojem su jasno naznačene smernice novog poetskog kretanja na početku stoljeća, odnosno zahtjev za estetskom ljepotom pjesme, uglađenošću i muzikalnošću, što posebno odgovara poeziji Dučića, Rakića i Šantića i elementima larpurlartizma koji se kod njih mogu prepoznati. Tradicionalnost u pogledu forme i romantičarski motivi zastupljeni su u pjesništvu Alekse Šantića u izboru su date tri pjesme (naravno nastavniku se daje sloboda da izabere i neku drugu pjesmu za obradu) rodoljubiva, socijalna i ljubavna (*O, klasje moje, Ostajte ovdje i Jedna suza),* kako

i sam Jovan Deretić kaže: ”Kao ljubavni pesnik razvio se pod uticajem muslimanskih narodnih pesma, sevdalinki.”

Proza koja je u srpskoj književnosti nastajala u doba moderne određena je također prožimanjem tradicionalnih tema i motiva sa izrazito modernim postupcima obrade. *Nečista krv* Borisava Stankovića predstavlja prvi moderni roman u srpskoj književnosti, u kojem su tradicionalne karakteristike lokalnog života uzdignute na visok stepen psihološke općosti.

Zadiranje u psihologiju dominantno je i u pričama Petra Kočića, koje u velikoj mjeri odišu tradicionalnim konceptom pripovijedanja *Grob slatke duše.*

Preporučeni broj časova: 8

Moderna u bošnjačkoj poeziji. Za razliku od većine ostalih predstavnika moderne na južnoslavenskom prostoru bošnjačka moderna ne prekida svoju vezu s tradicijom već sve njene sastavnice prati od bosanskog srednjovjekovlja, osmanskog perioda do samog vremena pisca. Kroz sonete Muse Ćazima Ćatića će učenici upoznati spoj modern i tradicionalne književnosti. U vremenu sa kraja 19. stoljeća bošnjački pjesnici svoja pjesnička ostvarenja pretačući u njih temeljne sastavnice vlastitog identiteta. Stoga se pojavljuje poezija koja u sebi sadrži kako posebnost Orijenta, tako i Okcidenta, tu se kao zasebna vrsta izdvaja poezija s religijskim motivima, o kojoj će učenici više saznati obrađujući pjesme Osmana Đikića.

Preporučeni broj časova: 4

Književnost između dva svjetska rata u svijetu. U ovoj temi učenicima najprije treba objasniti da sintagma *književnost između dva rata* ne podrazumijeva nikakvu idejno organizovanu i zaokruženu stilsku formaciju, nego tek vremensku odrednicu. Kako u ovom periodu, između dva svjetska rata, nastaju i novi prozni izrazi i koncepti pripovedanja, začeci postupka toka svijesti, učenici se mogu upoznati sa stvaralaštvom **Marsela Prusta, Franca Kafke** gdje će se upoznati sa svijetom otuđenja u kojoj je čovjek otuđen kako od ljudi tako i od društva, također sa tzv. kafkijanskom atmosferom**,** kroz autobiografski spis **Tahe Huseina,** najbolje o romanu toka svijesti će saznati iz *Buke i bijesa* **Viljema Foknera** kao i izbornim sadržajima**: Džejmsa Džojsa** njegovim romanom *Portret umetnika u mladosti*, sa stvaralaštvom **Virdžinije Vulf** gdje se u njenom romanu *Gospođa Dalovej* pored toka svijesti u centar postavlja savremena junakinja i problematizuje ustajali (malo)građanski stil života, ili sa stvaralaštvom **Hermana Hesea**, kod kog se u romanu *Demijan* u tradiciji romana odrastanja (bildungsroman) postavlja pitanje pronalaženja sebe i samoostvarenja u otuđenom modernom svijetu.

Izborni sadržaji

Različite avangardne tendencije u evropskoj književnosti mogu se upoznati čitanjem izbora iz evropske poezije tog vremena: (**Gotfrid Ben, Georg Trakl, Aleksandar Blok, Gijom Apoliner, Marina Cvetajeva, V. B. Jejts**). Revolucionarno-socijalna tematika u poeziji tog vremena i antiratni impulsi (prema Španskom građanskom ratu) mogu se pratiti u poeziji čileanskog pesnika **Pabla Nerude**. Duh epohe može se pratiti i kroz poeziju indijskog pesnika **Rabindranta Tagorea**. Njegov *Gradinar* iako sastavljen od ljubavnih pjesama u prozi, sagledan zajedno sa ukupnim djelovanjem ovog autora, odražava epohalno kretanje Indije tog vremena, borbu za nezavisnost i sve ostale vidove emancipacije.

Preporučeni broj časova: 13

Književnost između dva svjetska rata u južnoslavenskim književnostima. Učenici će kroz ovu temu imati prilike da se upoznaju sa ekspresionizmom, nadrealizmom, kao i sumatrizmom kroz poeziju Miloša Crnjanskog, prvenstveno putem *Sumatre*, sa komedijom naravi će se bliže upoznati kroz *Gospođu Ministarku* Branislava Nušića, kao i kroz njegovu pripovjetku *Ramazanske večeri*. Svijet sarajevske jevrejske sirotinje najbolje dočarava Isak Samokovlija kroz ciklus priča *Nosač Samuel.*

Bošnjačka književnost između dva svjetska rata. Začetu modernu u vidu simbolističkih ideja kod Ćatića nasljeđuju ekspresionističke teme u poeziji, prozi i drami Ahmeda Muradbegovića i pripovijetkama Hasana Kikića. Nastavnik bira jednu od drama Ahmeda Muradbegovića *Pomrčina krvi* ili *Bijesno pseto* za obradu. Posebna vrsta proze tzv. lirska proza koja povremeno nudi više emotivnog naboja nego neka lirska pjesma, kao i prvi **lirski roman** *Grozdanin kikot* u južnoslavenskim književnostima učenici će interpretirati putem stvaralaštva Hamze Huma, sa prigušenim bosanskim djetinjstvom će se dublje upoznati kroz pripovijetku *Majka* Zija Dizdarević, svakako je neizostavan dio međuraća zbirka novela *Trava zaboravka* Alije Nametka.

Preporučeni broj časova: 18

Jezička kultura (29)

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da obnove i prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi.

Preporučeni broj časova: 6

Usmeno izražavanje: Javna debata. Posebno obraditi: pripremu za debatu (prikupljanje činjenica, sastavljanje plana izlaganja), argumentovano izlaganje, izvođenje zaključaka i uvažavanje kulture dijaloga.

Preporučeni broj časova: 2

Pismeno izražavanje. U okviru ove teme planirana je izrada četiri pismena zadatka i pisanje unapređene verzije pismenog zadatka (ispravka pismenog zadatka). Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Pismeni zadatak se radi pisanom latinicom. Ispravka se može raditi i pisanom ćirilicom.

Preporučeni broj časova: 16

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardizovanim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno–brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

OPĆI SMJER GIMNAZIJE

Razred	**Treći**	
Godišnji fond časova	148 (4 časa sedmično)	
Standardi obrazovnih postignuća[2]	**ISHODI** **Po završetku trećeg razreda učenik će biti u stanju da:**	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima 2BJK.2.1.5. Umije da se koristi svim sintaksičkim mogućnostima bosanskog	– prepoznaje tipove tvorbe riječi u bosanskome jeziku; – prepoznaje dijelove tvorenica u konkretnim tipičnim primjerima; – objasni značenje prefiksoida i sufiksoida u konkretnim primjerima; – primjeni pravila promjene polusloženica; – razlikuje značenjske odnose među riječima; – prepoznaje leksička i stilska sredstva:	**JEZIK** **– Tvorba riječi** **– Tekstologija** **– Sintaksa** **– Stilistika** **– Opća lingvistika** **– Historija jezika** **KNJIŽEVNOST** **– Realizam** **– Bošnjačka preporodna književnost** **– Moderna** **– Književnost između dva svjetska rata** **– Južnoslavenske književnosti između dva svjetska rata**

jezika; posjeduje šira znanja o sintagmi; zna osnovne jedinice sintakse; poznaje glavne odlike nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica; ima osnovno znanje o kongruenciji i negaciji; razumije pojam elipse; ima osnovna znanja o prostim i složenim glagolskim oblicima i pravilnoj upotrebi padeža. 2BJK.3.1.3. Posjeduje šira znanja o promjeni u okviru vrsta riječi i načinima tvorbe riječi u bosanskom jeziku; rastavlja riječi na morfeme i imenuje morfeme u odnosu na mjesto u riječi. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.6. Posjeduje bogat i raznolik leksički fond koristeći standardni književni jezik u izražavanju; precizno i pouzdano upotrebljava jezik da bi izrazio svoja iskustva; razlikuje riječi po vremenskoj raslojenosti, po porijeklu, prostiranju. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovim bitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.1.1.2 .Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da	metaforu, metonimiju, sinegdohu; – razlikuje tipove leksike (narodna leksika, pozajmljenice, arhaizmi, historizmi, termini i neologizmi); – prepoznaje, razumije i pravilno upotrebljava frazeologizme; – razumije pojam sintakse; – razlikuje sintaksičke jedinice, prepoznaje i imenuje rečenične članove; – razlikuje tipove predikatskih rečenica; – prepoznaje odlike razgovornog stila; – primjenjuje znanja o razvoju i značaju pisma; – razlikuje faze historijskog razvoja jezika; – zna društvene okolnosti koje omeđavaju periode historijskog razvoja jezika; – primjenjuje znanja iz historije jezika – primjenjuje usvojena znanja iz oblasti književnosti; – sistematizira i procjenjuje sopstvena znanja; – povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom određenih književnih epoha; – prepoznaje odlike realizma;	**– Bošnjačka književnost između dva svjetska rata** **JEZIČKA KULTURA** **– Pravopis** **– Usmeno i pismeno izražavanje**

prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija.	– na konkretnim primjerima uočava osobine realizma; – prepoznaje odlike bošnjačke preporodne književnosti; – prepoznaje glavne predstavnike i karakteristike književnih stvaralaca preporodne književnosti; – povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom preporodne književnosti i cjelokupne književnosti treće faze; – uočava utjecaj evropske moderne u južnoslavenskoj književnosti; – poveže pojave u književnosti sa društveno-historijskim okolnostima koje su dovele do Prvog svjetskog rata; – prepozna i ispita odnos ratne i međuratne književnosti prema tradiciji (prošlosti) i njenu ulogu u društveno-političkom angažmanu; – razumije ulogu koju forma, stil i tip pripovijedanja imaju u oblikovanju značenja i ideje književnog djela; – prepozna osobenosti nacionalne književnosti i društveno-historijski kontekst u kome se ona razvija; – uviđa razvoj bošnjačke književnosti u okrilju južnoslavenke i uspoređuje je sa književnim stvaralaštvom u regionu i na nivou svjetske književnosti	

	– pravilno upotrebljava pravopisna i jezička pravila; – koristi Pravopis sa pravopisnim rječnikom; – pravilno piše složenice i polusloženice; – govori javno na teme iz jezika, književnosti i jezičke kulture; – sluša tuđe mišljenje, uvažava ga i uzima u obzir prilikom argumentiranja svojih stavova; – učestvuje u debati; – čita, razumije i analizira složeniji tekst; – sastavlja pisani tekst na zadatu temu poštujući jezička i pravopisna pravila	
2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.3.2.1. Čita, tumači, analizira, istražuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena školskim programom. Koristeći dodatnu literaturu i podatke o književnom opusu autora, interpretaciji teksta prilazi analitički i studiozno, posmatrajući ga u širem kontekstu. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost,		

interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom. 2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom. 2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima.		

2BJK.2.2.3. Interpretirajući književnoumjetnička i književnonaučna djela jasno razlučuje unutarnji i spoljašnji pristup; primjenjujući svoje znanje bolje razumije i tumači različite sadržaje. 2BJK.2.2.4. Umije da obrazloži estetske i strukturne osobine književnoumjetničkog i književnonaučnog djela. Procjenjuje jasnost izloženih ideja; zna da uoči i imenuje stilske postupke; objašnjava kako i koliko određene odlike tih tekstova omogućavaju razumijevanje i doživljaj. 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom. 2BJK.3.3.3. Kompoziciono i logički skladno piše stručni tekst na teme iz književnosti i jezika kao i novinski članak.		
2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima		

izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovu konteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju. 2BJK.3.3.2. Izlaže (u zvaničnim situacijama, javno i pred većim auditorijem) i piše o temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture; ima razvijene govorničke vještine; pretpostavlja različite stavove auditorija i u skladu s tim problematizira pojedine sadržaje; prepoznaje, analizira verbalnu i neverbalnu reakciju sagovornika, odnosno auditorija, i tome prilagođava svoj govor; slušajući govornika procjenjuje sadržinu i formu njegovog govora i način njegovog govorenja.		

*2 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematizuju.*
S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; budu osposobljeni za život u multikulturalnom društvu; ovladaju općim i međupredmetnim kompetencijama, relevantnim za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijećja, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava Bosanskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti,

primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja Bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Nastava Bosanskog jezika i književnosti treba da bude usmjerena ka razvoju međupredmetnih kompetencija: kompetencije za učenje, komunikaciju i saradnju, estetsku kompetenciju, digitalnu, kompetenciju za rad sa podacima, učešće u demokratskom društvu i zdrav život.

Redovna nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti izvodi se u specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.). Nastava može da se realizuje i putem planiranih aktivnosti i definiranih ciljeva usklađenih sa općim ciljevima nastave Bosanskog jezika i književnosti i na Sajmu knjiga, književnoj večeri, u pozorištu i sl.

U nastavi Bosanskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik*, *Književnost* i *Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast *Jezik* 44, za *Književnost* 80 i za *Jezičku kulturu* 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK (44 časova)

Program za treći razred gimnazije opće smjera, u strukturalnoj cjelini *Jezik* organizovan je u pet oblasti/tema, usklađen sa ishodima za ovaj razred, prema opisima standarda učeničkih postignuća. Oblasti koje ulaze u sastav strukturalne cjeline *Jezik* su: *Tvorba riječi, Tekstologija, Sintaksa, Stilistika, Opća lingvistika i Historija jezika*. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuju se aktivnosti podsticajne za kritičko mišljenje učenika:

– problematizacija znanja – otvaranje kognitivnog konflikta;

– različite strategije čitanja i slušanja tekstova sa usmjeravanjem pažnje na određenu jezičku pojavu;

– strategije organiziranja predznanja i novog znanja iz određene oblasti;

– predstavljanje gramatičke pojave u različitim simboličkim modalitetima (tabelama, crtežima, shemama, grafikonima itd.);

– produkcija prema zadatom cilju/kriteriju, uz prepoznavanje drugih jezičkih pitanja koja se sa datom jezičkom pojavom dovode u vezu, kao i najava mogućnosti njihovog istraživanja kroz nastavu.

Tvorba riječi. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja o tvorbi riječi, stečena u ranijim razredima. Potrebno je obraditi i ponoviti osnovne načine tvorbe riječi u bosanskom jeziku: izvođenje, slaganje, prefiksaciju, kombinovanu tvorbu, tvorbu pretvaranjem. Očekuje se da nastavnik upozna učenike sa važnijim modelima za izvođenje i slaganje imenica, pridjeva i glagola, kao i sa najvažnijim prefiksoidima i sufiksoidima u bosanskome jeziku.

Proširiti znanje o polusloženicama (razlike u značenju pridjevskih polusloženica u odnosu na složenice, u primjerima tipa narandžasto-žut i narandžastožut, zadržavanje akcenta na prvom članu u spoju, promjenljivost drugog člana prilikom promjene u broju i padežu, specifični primjeri polusloženica sa dva akcenta, npr. *rèmek-djelo* (unijeti kratkosilazni akcenat na *E u djelo*!), dvojaka rješenja u spojevima čiji je prvi dio *auto-/aero-/moto-/foto-/video-/audio- i sl., u primjerima tipa – auto-put i autostrada, aerodrom i aero-zagađenje, motocikl i moto-klub, fotografija i foto-montaža, videoteka i video-signal* itd.) kao i pravopisnim rješenjima u vezi sa njima.

Potrebno je posebno naglasiti razliku u pisanju crtice i crte prilikom kucanja na računaru (distinktivna funkcija razmaka i dužine linije).

Preporučeni broj časova: 12

Sintaksa. U okviru ove teme učenici proširuju i produbljuju znanja o sintaksičkim jedinicama (riječ, sintagma i rečenica). Potrebno je produbiti i proširiti učenička znanja o svim tipovima rečeničnih članova i mogućnostima za njihovo izražavanje riječju i sintagmom. Očekuje se da nastavnik upozna

učenike sa strukturom složenog predikata (sa zadržavanjem na modalnim i faznim glagolima i njihovim mjestom u strukturi složenog predikata) i apozitivom. Preporučuje se da se novo gradivo o apozitivu poveže sa ponavljanjem gradiva o apoziciji, te da se i apozitiv i apozicija predstave kao dodatne odredbe imenica, izdvojene pauzama u govoru, odnosno zapetama u pisanju.

Potrebno je objasniti posebne tipove predikatskih rečenica (pasivne rečenice, bezlične rečenice, bezlične rečenice s logičkim subjektom i obezličene rečenice).

Preporučeni broj časova: 16

Tekstologija. U okviru ove teme će pristupiti obnavljanju i proširivanju znanja o vezanom tekstu kao sintaksičkoj jedinici najvišega ranga te će se prisjetiti tipova vezanog teksta, a učit će i o tipovima veze među rečenicama u vezanom tekstu, te tekstualnim konektorima. Sadržaji su učenicima poznati odranije, ali oni zahtijevaju novi i potpuniji pristup te će se realizirati na višem teorijskom nivou u odnosu na prethodne razrede. Prilikom realizacije časova iz jezika treba koristiti (kad god je moguće) primjere iz književnih tekstova, a akcenat stavljati na prigodne tekstove iz bošnjačke književnosti.

Preporučeni broj časova: 5

Funkcionalni stilovi bosanskog književnog jezika. U okviru ove teme proučavaju se osnovne odlike razgovornog stila, poredeći ga sa novinarskim i administrativnim stilom, obrađenim u prethodnim razredima gimnazije. U ovom slučaju nastavu jezika treba funkcionalno povezati sa nastavom književnosti i jezičke kulture.

Preporučeni broj časova: 4

Opća lingvistika. U okviru ove tematske oblasti učenici proširuju znanja o nastanku i razvoju pisma, značaju pisma za kulturni i nacionalni identitet. Preporučuje se povezivanje sa ishodima nastave i učenja sadržaja iz *Jezičke kulture* (usmeno izražavanje) – grupna izrada prezentacija i izlaganje učenika na odabranu temu iz ove oblasti.

Preporučeni broj časova: 4

Historija jezika. Upoznati učenike sa historijom jezika u XIX stoljeću (bosanski, srpski i hrvatski). Naziv bosanski jezik – norma i standardizacija.

Preporučeni broj časova: 3

KNJIŽEVNOST (80)

Obavezni sadržaji

Realizam u Evropi. U realizaciji književnog opusa koji se odnosi na period realizma trebalo bi razgraničiti značenje toga termina jer realizam označava metodu stvaranja i umjetničku epohu. Kao umjetnička epoha realizam se razvija sredinom 19. stoljeća, a kao metoda pojavljuje se od najranijih vremena. Realizmu pripadaju reprezentativni pisci i djela, te teoretičari realizma. Gradivo realizma može se strukturirati prema različitim kriterijima na osnovu tematsko-problemske usmjerenosti mogli bismo uspostaviti jedan tematski krug koji bi počivao na prikazu građanskog društva (Balzak - *Čiča Gorio*), potom krug koji je posvećen socijalnom reformatoru (Dostojevski – *Zločin i kazna*)....Osim ovog načina metodičkog strukturiranja, može se primijeniti i žanrovski kriterij (socijalni roman, socijalno-psihološki roman, naturalistički roman, realistička novela i realistička drama). Realizam se može posebno proučavati u pojedinim nacionalnim književnostima (francuski realizam, ruski realizam....) U analizi djela realističkih pisaca možemo izgrađivati moralne principe, tokom analize uglavnom će se primjenjivati princip egzemplarnosti, te interpretativno-analitički i problemsko-stvaralački sistem nastave. Evropski realizam će se sagledati kroz djela tri najveća predstavnika: Onore de Balzak *Čiča Gorio* – socijalne diskrepancije unutar francuskog društva i raslojavanje unutar porodice; Nikolaj Vasiljevič Gogolj *Šinjel* – satirična kritika društva, humor i groteska; Lav Nikolajevič Tolstoj *Ana Karenjina* – rigidnost ruskog aristokratskog društva, tragičke posledice koje nastaju u sukobu emocionalnog i društveno prihvatljivog modela života, prekoračenje konvencija o rodnoj ulozi žene u društvenoj i privatnoj sferi, odstupanje od rodnih stereotipa muških likova (Ljevin)...

Preporučeni broj časova: 15

Realizam u južnoslavenskim književnostima. Realizam u djelima južnoslavenskih pisaca zasniva se na tematskim krugovima koji se odnose na propadanje plemstva, odlazak seoske djece u grad, moralno propadanje sela pod utjecajem kapitalističkih odnosa, propadanje intelektualaca u malograđansko sredini, socijalna nepravda, pojava zelenaštva i lihvarstva. Učenici će inspirisani tim idejama izraživati svoj stav prema društvenim moralnim i drugim problemima koji su postavljeni u tim djelima. Neki pisci realistične književnosti na južnoslavenskim prostorima njeguju satirični stav prema negativnim društvenim pojavama u obradi realizma može se afirmirati i komparativni pristup realizma pisaca sa južnoslavenskog prostora sa piscima evropskog realizma. Laza Lazarević *Vjetar/Švabica* – razvoj srpske realističke pripovetke u pravcu oslikavanja gradskog života intelektualca na prelazu između dva vijeka, duboka psihološka i emocionalna prožvljavanja junaka; Radoje Domanović *Danga/Vođa.*

Preporučeni broj časova: 3

Bošnjačka preporodna književnost. Učenici se prvo upoznaju sa terminom bošnjačke preporodne književnosti i društveno-historijskim kontekstom u kome ona nastaje. Veoma je važno vladanje periodizacijom bošnjačke književnosti koja je u osnovi bazirana na historijski kontinuitet bosanskoga jezika. Preporodna književnost vezuje se za Austrougarski period. Učenici se upoznaju sa terminom gluhog doba i sa početkom i razvojem preporodne književnosti. Posebnu pažnju treba obratiti na početak i razvoj bošnjačke periodike pojavom listova *Bošnjak, Behar, Gajret i Biser.* U osnovi se početak preporodnog perioda vezuje za pojavu **Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka** koji je ostavio neizbrisiv trag i kao sakupljač usmene književnosti i kao stvaralac. Zatim je važno predstaviti književni rad **Safvet-bega Bašagića**, prevodioca i pjesnika.

U bošnjačkoj preporodnoj književnosti kao ključni trenutak uzima se pojava prvih bošnjačkih romana: *Zeleno busenje***, Edhema Mulabdića;** *Minka***, Abdurezaka Hifzi Bjelavca i** *Bez nade***, Osmana Aziza.** Učenici će kroz ove primjere moći da uoče glavne osobenosti romana preporodnog perioda kao i njihovo mjesto u kontekstu evropske književnosti. Pored toga upoznat će se sa radom spisateljice **Nafije Sarajlić** kroz izbor iz njenog književnog djela *Teme*.

Preporučeni broj časova: 16

Moderna u svjetskoj književnosti U okviru ove teme učenici treba da se upoznaju sa društveno-historijskim kretanjima u svijetu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće koji su odlučujuće utjecali na stvaranje pokreta moderne i stilskih pravaca u okviru nje. Postepene promjene društvenog sistema, tehnološki uspon, ubrzani razvoj kapitalizma, građanske slobode i prava utjecali su na oblikovanje posebnog odnosa prema životu i društvu i specifičnih životnih stilova koji utječu na umjetničko stvaranje. Da bi se razumjela poezija koja je u to vrijeme nastajala, bogata sinestezijama, simbolima, zatim motivima i slikama modernog, urbanog života, od presudnog je značaja da se učenici upoznaju sa dendizmom kao stilom života i pogledom na svijet koji izražava težnju za ljepotom i otmenošću. Posebno se to ogleda kod umetnika koji ne pripadaju aristokratiji, ali se svojim dendi-elitizmom protive nastupajućem egalitarizmu novog vremena. U takvom miljeu je stvarao i **Šarl Bodler**, sa čijom poezijom će se učenici upoznati kroz pjesmu *Cvijeće zla* u kojoj je on razočarani pjesnik i otuđeni intelektualac. Od predstavnika simbolističke poezije učenici će se upoznati i sa **Arturom Remboom**, zastupljenog u programu sa pesmom *Pijani brod,* zatim **Verlen, Rilke, Vitmen, Džubran** itd.

Iako formalno spada u korpus pisaca realizma, **Anton Pavlovič Čehov** u svojim dramama, krajem 19. stoljeća, postavlja oblik moderne drame, koja se oslobađa striktne forme (tragedija ili komedija) i predočava unutrašnji, psihološki i sociološki sukob u junacima i njihovoj sredini, a čiji ishod nema nužno srećan ili tragičan završetak.

Preporučeni broj časova: 10

Moderna u južnoslavenskim književnostima (moderna u srpskoj književnosti). Početak moderne u srpskoj književnosti, prije svega u poeziji, obrađuje se čitanjem *Predgovora* Bogdana Popovića *Antologiji novije srpske lirike* u kojem su jasno naznačene smernice novog poetskog kretanja na početku stoljeća, odnosno zahtjev za estetskom ljepotom pjesme, uglađenošću i muzikalnošću, što posebno odgovara poeziji Dučića, Rakića i Šantića i elementima larpurlartizma koji se kod njih mogu prepoznati. Tradicionalnost u pogledu forme i romantičarski motivi zastupljeni su u pjesništvu Alekse Šantića u izboru su date tri pjesme (naravno nastavniku se daje sloboda da izabere i neku drugu pjesmu za obradu) rodoljubiva, socijalna i ljubavna (*O, klasje moje, Ostajte ovdje i Jedna suza),* kako i sam Jovan Deretić kaže: „Kao ljubavni pesnik razvio se pod uticajem muslimanskih narodnih pesma, sevdalinki." Potom *Nečista krv* Bore Stankovića kako mnogi kažu najbolji predstavnik srpskog realizma.

Proza koja je u srpskoj književnosti nastajala u doba moderne određena je također prožimanjem tradicionalnih tema i motiva sa izrazito modernim postupcima obrade. *Nečista krv* Borisava Stankovića predstavlja prvi moderni roman u srpskoj književnosti, u kojem su tradicionalne karakteristike lokalnog života uzdignute na visok stepen psihološke općosti.

Zadiranje u psihologiju dominantno je i u pričama Petra Kočića, koje u velikoj mjeri odišu tradicionalnim konceptom pripovijedanja *Grob slatke duše.*

Preporučeni broj časova: 6

Moderna u bošnjačkoj poeziji. Za razliku od većine ostalih predstavnika moderne na južnoslavenskom prostoru bošnjačka moderna ne prekida svoju vezu s tradicijom već sve njene sastavnice prati od bosanskog srednjovjekovlja, osmanskog perioda do samog vremena pisca. Kroz sonete Muse Ćazima Ćatića će učenici upoznati spoj modern i tradicionalne književnosti. U vremenu sa kraja 19. Stoljeća bošnjački pjesnici svoja pjesnička ostvarenja pretačući u njih temeljne sastavnice vlastitog identiteta. Stoga se pojavljuje poezija koja u sebi sadrži kako posebnost Orijenta, tako i

Okcidenta, tu se kao zasebna vrsta izdvaja poezija s religijskim motivima, o kojoj će učenici više saznati obrađujući pjesme Osmana Đikića.

Preporučeni broj časova: 4

Književnost između dva svjetska rata u svijetu. U ovoj temi učenicima najprije treba objasniti da sintagma *književnost između dva rata* ne podrazumijeva nikakvu idejno organizovanu i zaokruženu stilsku formaciju, nego tek vremensku odrednicu. Kako u ovom periodu, između dva svjetska rata, nastaju i novi prozni izrazi i koncepti pripovedanja, začeci postupka toka svijesti, učenici se mogu upoznati sa stvaralaštvom **Marsela Prusta, Franca Kafke** gdje će se upoznati sa svijetom otuđenja u kojoj je čovjek otuđen kako od ljudi tako i od društva, takoeđer sa tzv. kafkijanskom atmosferom**,** kroz autobiografski spis **Tahe Huseina,** najbolje o romanu toka svijesti će saznati iz *Buke i bijesa* **Viljema Foknera** kao i izbornim sadržajima**: Džejmsa Džojsa** njegovim romanom *Portret umetnika u mladosti*, sa stvaralaštvom **Virdžinije Vulf** gdje se u njenom romanu *Gospođa Dalovej* pored toka svijesti u centar postavlja savremena junakinja i problematizuje ustajali (malo)građanski stil života, ili sa stvaralaštvom **Hermana Hesea**, kod kog se u romanu *Demijan* u tradiciji romana odrastanja (bildungsroman) postavlja pitanje pronalaženja sebe i samoostvarenja u otuđenom modernom svijetu.

Izborni sadržaji

Različite avangardne tendencije u evropskoj književnosti mogu se upoznati čitanjem izbora iz evropske poezije tog vremena: (**Gotfrid Ben, Georg Trakl, Aleksandar Blok, Gijom Apoliner, Marina Cvetajeva, V. B. Jejts**). Revolucionarno-socijalna tematika u poeziji tog vremena i antiratni impulsi (prema Španskom građanskom ratu) mogu se pratiti u poeziji čileanskog pesnika **Pabla Nerude**. Duh epohe može se pratiti i kroz poeziju indijskog pesnika **Rabindranta Tagorea**. Njegov *Gradinar* iako sastavljen od ljubavnih pjesama u prozi, sagledan zajedno sa ukupnim djelovanjem ovog autora, odražava epohalno kretanje Indije tog vremena, borbu za nezavisnost i sve ostale vidove emancipacije.

Preporučeni broj časova: 9

Književnost između dva svjetska rata u južnoslavenskim književnostima. Učenici će kroz ovu temu imati prilike da se upoznaju sa ekspresionizmom, nadrealizmom, kao i sumatrizmom kroz poeziju Miloša Crnjanskog, prvenstveno putem *Sumatre*, sa komedijom naravi će se bliže upoznati kroz *Gospođu Ministarku* Branislava Nušića, kao i kroz njegovu pripovjetku *Ramazanske večeri* svijet sarajevske jevrejske sirotinje najbolje dočarava Isak Samokovlija kroz ciklus priča *Nosač Samuel.*

Preporučeni broj časova: 7

Bošnjačka književnost između dva svjetska rata. Začetu modernu u vidu simbolističkih ideja kod Ćatića nasljeđuju ekspresionističke teme u poeziji, prozi i drami Ahmeda Muradbegovića i pripovijetkama Hasana Kikića. Nastavnik bira jednu od drama Ahmeda Muradbegovića *Pomrčina krvi* ili *Bijesno pseto* za obradu. Posebna vrsta proze tzv. lirska proza koja povremeno nudi više emotivnog naboja nego neka lirska pjesma, kao i prvi **lirski roman** *Grozdanin kikot* u južnoslavenskim književnostima učenici će interpretirati putem stvaralaštva Hamze Huma.

Preporučeni broj časova: 10

Jezička kultura (24)

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da obnove i prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi.

Preporučeni broj časova: 6

Usmeno izražavanje: Javna debata. Posebno obraditi: pripremu za debatu (prikupljanje činjenica, sastavljanje plana izlaganja), argumentovano izlaganje, izvođenje zaključaka i uvažavanje kulture dijaloga.

Preporučeni broj časova: 2

Pismeno izražavanje. U okviru ove teme planirana je izrada četiri pismena zadatka i pisanje unapređene verzije pismenog zadatka (ispravka pismenog zadatka). Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana delatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Pismeni zadatak se radi pisanom latinicom. Ispravka se može raditi i pisanom ćirilicom.

Preporučeni broj časova: 16

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardizovanim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i

nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno – brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Prirodno-matematički smjer

Razred	**Treći**
Godišnji fond časova	111 (3 časa sedmično)

Standardi obrazovnih postignuća[3]	**ISHODI** **Po završetku trećeg razreda učenik će biti u stanju da:**	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.2.1.5. Umije da se koristi svim sintaksičkim mogućnostima bosanskog jezika; posjeduje šira znanja o sintagmi; zna osnovne jedinice sintakse; poznaje glavne odlike nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica; ima osnovno znanje o kongruenciji i negaciji; razumije pojam elipse; ima osnovna znanja o prostim i složenim glagolskim oblicima i pravilnoj upotrebi padeža. 2BJK.3.1.3. Posjeduje šira znanja o promjeni u okviru vrsta riječi i načinima tvorbe riječi u bosanskom jeziku; rastavlja riječi na morfeme i imenuje morfeme u odnosu na mjesto u riječi. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama,	– prepoznaje tipove tvorbe riječi u bosanskome jeziku; – prepoznaje dijelove tvorenica u konkretnim tipičnim primjerima; – objasni značenje prefiksoida i sufiksoida u konkretnim primjerima; – primjeni pravila promjene polusloženica; – razlikuje značenjske odnose među riječima; – prepoznaje leksička i stilska sredstva: metaforu, metonimiju, sinegdohu; – razlikuje tipove leksike (narodna leksika, pozajmljenice, arhaizmi, historizmi, termini i neologizmi); – prepoznaje, razumije i pravilno upotrebljava frazeologizme; – razumije pojam sintakse; – razlikuje sintaksičke jedinice, prepoznaje i	**JEZIK** **– Tvorba riječi** **– Tekstologija** **– Sintaksa** **– Opća lingvistika** **– Historija jezika** **KNJIŽEVNOST** **– Realizam** **– Bošnjačka preporodna književnost** **– Moderna** **– Književnost između dva svjetska rata** **– Južnoslavenske književnosti između dva svjetska rata** **– Bošnjačka književnost** **JEZIČKA KULTURA** **– Pravopis** **– Usmeno i pismeno izražavanje**

kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.6. Posjeduje bogat i raznolik leksički fond koristeći standardni književni jezik u izražavanju; precizno i pouzdano upotrebljava jezik da bi izrazio svoja iskustva; razlikuje riječi po vremenskoj raslojenosti, po porijeklu, prostiranju. 2BJK.2.1.5. Umije da se koristi svim sintaksičkim mogućnostima bosanskog jezika; posjeduje šira znanja o sintagmi; zna osnovne jedinice sintakse; poznaje glavne odlike nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica; ima osnovno znanje o kongruenciji i negaciji; razumije pojam elipse; ima osnovna znanja o prostim i složenim glagolskim oblicima i pravilnoj upotrebi padeža. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovim bitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i	imenuje rečenične članove; – razlikuje tipove predikatskih rečenica; – prepoznaje odlike razgovornog stila; – primjenjuje znanja o razvoju i značaju pisma; – razlikuje faze historijskog razvoja jezika; – zna društvene okolnosti koje omeđavaju periode historijskog razvoja jezika; – primjenjuje znanja iz historije jezika – primjenjuje usvojena znanja iz oblasti književnosti; – sistematizira i procjenjuje sopstvena znanja; – povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom određenih književnih epoha; – prepoznaje odlike realizma; – na konkretnim primjerima uočava osobine realizma; – prepoznaje odlike bošnjačke preporodne književnosti; – prepoznaje glavne predstavnike i karakteristike književnih stvaralaca preporodne književnosti; – povezuje društveno-historijski kontekst sa pojavom preporodne književnosti i cjelokupne književnosti treće faze;	

indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.3.2.1. Čita, tumači, analizira, istražuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena školskim programom. Koristeći dodatnu literaturu i podatke o književnom opusu autora, interpretaciji teksta prilazi analitički i studiozno, posmatrajući ga u širem kontekstu.	– uočava utjecaj evropske moderne u južnoslavenskoj književnosti; – poveže pojave u književnosti sa društveno-historijskim okolnostima koje su dovele do Prvog svjetskog rata; – prepozna i ispita odnos ratne i međuratne književnosti prema tradiciji (prošlosti) i njenu ulogu u društveno-političkom angažmanu; – razumije ulogu koju forma, stil i tip pripovijedanja imaju u oblikovanju značenja i ideje književnog djela; – prepozna osobenosti nacionalne književnosti i društveno-historijski kontekst u kome se ona razvija; – uviđa razvoj bošnjačke književnosti u okrilju južnoslavenke i upoređuje je sa književnim stvaralaštvom u regionu i na nivou svjetske književnosti – pravilno upotrebljava pravopisna i jezička pravila; – koristi Pravopis sa pravopisnim rječnikom; – pravilno piše složenice i polusloženice; – govori javno na teme iz jezika, književnosti i jezičke kulture; – sluša tuđe mišljenje, uvažava ga i uzima u obzir prilikom argumentiranja svojih stavova;	

	– učestvuje u debati; – čita, razumije i analizira složeniji tekst; – sastavlja pisani tekst na zadatu temu poštujući jezička i pravopisna pravila	
2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom. 2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.2.2.2. Obilje usvojenih književnoteorijskih pojmova primjenjuje u interpretiranju književnih ostvarenja predviđenih planom i programom.		

2BJK.3.2.2. Interpretirajući književna djela koristi stečena znanja o književnoteorijskim pojmovima. 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.2.2.3. Interpretirajući književnoumjetnička i književnonaučna djela jasno razlučuje unutarnji i spoljašnji pristup; primjenjujući svoje znanje bolje razumije i tumači različite sadržaje. 2BJK.2.2.4. Umije da obrazloži estetske i strukturne osobine književnoumjetničkog i književnonaučnog djela. Procjenjuje jasnost izloženih ideja; zna da uoči i imenuje stilske postupke; objašnjava kako i koliko određene odlike tih tekstova omogućavaju razumijevanje i doživljaj. 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji		

književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom. 2BJK.3.3.3. Kompoziciono i logički skladno piše stručni tekst na teme iz književnosti i jezika kao i novinski članak. 2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovu konteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda.		
2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju. 2BJK.3.3.2. Izlaže (u zvaničnim situacijama, javno i pred većim auditorijem) i piše o temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture; ima razvijene govorničke vještine; pretpostavlja različite stavove auditorija i u skladu s tim problematizira pojedine sadržaje; prepoznaje, analizira verbalnu i neverbalnu reakciju sagovornika, odnosno auditorija, i tome prilagođava svoj govor; slušajući govornika procjenjuje sadržinu i formu njegovog govora i način njegovog govorenja.		

*3 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se **na kraju općeg srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa*

pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematizuju.
S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; budu osposobljeni za život u multikulturalnom društvu; ovladaju općim i međupredmetnim kompetencijama, relevantnim za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava Bosanskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja Bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Nastava Bosanskog jezika i književnosti treba da bude usmjerena ka razvoju međupredmetnih kompetencija: kompetencije za učenje, komunikaciju i saradnju, estetsku kompetenciju, digitalnu, kompetenciju za rad sa podacima, učešće u demokratskom društvu i zdrav život.

Redovna nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti izvodi se u specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.). Nastava može da se realizuje i putem planiranih aktivnosti i definisanih ciljeva usklađenih sa općim ciljevima nastave Bosanskog jezika i književnosti i na Sajmu knjiga, književnoj večeri, u pozorištu i sl.

U nastavi Bosanskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti *Jezik*, *Književnost* i *Jezička kultura* treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast *Jezik* 25, za *Književnost* 62 i za *Jezičku kulturu* 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK (25 časova)

Program za treći razred gimnazije prirodno-matematičkog smjera, u strukturalnoj cjelini *Jezik* organizovan je u pet oblasti/tema, usklađen sa ishodima za ovaj razred, prema opisima standarda učeničkih postignuća. Oblasti koje ulaze u sastav strukturalne cjeline *Jezik* su: *Tvorba riječi, Tekstologija, Sintaksa, Opća lingvistika i Historija jezika*. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuju se aktivnosti podsticajne za kritičko mišljenje učenika:

– problematizacija znanja – otvaranje kognitivnog konflikta;

– različite strategije čitanja i slušanja tekstova sa usmjeravanjem pažnje na određenu jezičku pojavu;

– strategije organiziranja predznanja i novog znanja iz određene oblasti;

– predstavljanje gramatičke pojave u različitim simboličkim modalitetima (tabelama, crtežima, shemama, grafikonima itd.);

– produkcija prema zadatom cilju/kriteriju, uz prepoznavanje drugih jezičkih pitanja koja se sa datom jezičkom pojavom dovode u vezu, kao i najava mogućnosti njihovog istraživanja kroz nastavu.

Tvorba riječi. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja o tvorbi riječi, stečena u ranijim razredima. Potrebno je obraditi i ponoviti osnovne načine tvorbe riječi u bosanskom jeziku: izvođenje, slaganje, prefiksaciju, kombinovanu tvorbu, tvorbu pretvaranjem. Očekuje se da nastavnik upozna učenike sa važnijim modelima za izvođenje i slaganje imenica, pridjeva i glagola, kao i sa najvažnijim prefiksoidima i sufiksoidima u bosanskom jeziku.

Proširiti znanje o polusloženicama (razlike u značenju pridjevskih polusloženica u odnosu na složenice, u primjerima tipa narandžasto-žut i narandžastožut, zadržavanje akcenta na prvom članu u spoju, promjenljivost drugog člana prilikom promjene u broju i padežu, specifični primjeri polusloženica sa dva akcenta, npr. *rèmek-djelo* (unijeti kratkosilazni akcenat na *E u djelo*!), dvojaka rješenja u spojevima čiji je prvi dio *auto-/aero-/moto-/foto-/video-/audio- i sl., u primjerima tipa – auto-put i autostrada, aerodrom i aero-zagađenje, motocikl i moto-klub, fotografija i foto-montaža, videoteka i video-signal* itd.) kao i pravopisnim rješenjima u vezi sa njima.

Potrebno je posebno naglasiti razliku u pisanju crtice i crte prilikom kucanja na računaru (distinktivna funkcija razmaka i dužine linije).

Preporučeni broj časova: 5

Sintaksa. U okviru ove teme učenici proširuju i produbljuju znanja o sintaksičkim jedinicama (riječ, sintagma i rečenica). Potrebno je produbiti i proširiti učenička znanja o svim tipovima rečeničnih članova i mogućnostima za njihovo izražavanje riječju i sintagmom. Očekuje se da nastavnik upozna učenike sa strukturom složenog predikata (sa zadržavanjem na modalnim i faznim glagolima i njihovim mjestom u strukturi složenog predikata) i apozitivom. Preporučuje se da se novo gradivo o apozitivu poveže sa ponavljanjem gradiva o apoziciji, te da se i apozitiv i apozicija predstave kao dodatne odredbe imenica, izdvojene pauzama u govoru, odnosno zapetama u pisanju.

Potrebno je objasniti posebne tipove predikatskih rečenica (pasivne rečenice, bezlične rečenice, bezlične rečenice s logičkim subjektom i obezličene rečenice).

Preporučeni broj časova: 8

Tekstologija. U okviru ove teme će pristupiti obnavljanju i proširivanju znanja o vezanom tekstu kao sintaksičkoj jedinici najvišega ranga te će se prisjetiti tipova vezanog teksta, a učit će i o tipovima veze među rečenicama u vezanom tekstu, te tekstualnim konektorima. Sadržaji su učenicima poznati odranije, ali oni zahtijevaju novi i potpuniji pristup te će se realizirati na višem teorijskom nivou u odnosu na prethodne razrede. Prilikom realizacije časova iz jezika treba koristiti (kad god je moguće) primjere iz književnih tekstova, a akcenat stavljati na prigodne tekstove iz bošnjačke književnosti.

Preporučeni broj časova: 2

Funkcionalni stilovi bosanskog književnog jezika. U okviru ove teme proučavaju se osnovne odlike razgovornog stila, poredeći ga sa novinarskim i administrativnim stilom, obrađenim u prethodnim razredima gimnazije. U ovom slučaju nastavu jezika treba funkcionalno povezati sa nastavom književnosti i jezičke kulture.

Preporučeni broj časova: 4

Opća lingvistika. U okviru ove tematske oblasti učenici proširuju znanja o nastanku i razvoju pisma, značaju pisma za kulturni i nacionalni identitet. Preporučuje se povezivanje sa ishodima nastave i učenja sadržaja iz *Jezičke kulture* (usmeno izražavanje) – grupna izrada prezentacija i izlaganje učenika na odabranu temu iz ove oblasti.

Preporučeni broj časova: 3

Historija jezika. Upoznati učenike sa historijom jezika u XIX stoljeću (bosanski, srpski i hrvatski). Naziv bosanski jezik – norma i standardizacija.

Preporučeni broj časova: 3

KNJIŽEVNOST (62)

Obavezni sadržaji

Realizam u Evropi. U realizaciji književnog opusa koji se odnosi na period realizma trebalo bi razgraničiti značenje toga termina jer realizam označava metodu stvaranja i umjetničku epohu. Kao umjetnička epoha realizam se razvija sredinom 19. stoljeća, a kao metoda pojavljuje se od najranijih vremena. Realizmu pripadaju reprezentativni pisci i djela, te teoretičari realizma. Gradivo realizma može se strukturirati prema različitim kriterijima na osnovu tematsko-problemske usmjerenosti mogli bismo uspostaviti jedan tematski krug koji bi počivao na prikazu građanskog društva (Balzak – *Čiča Gorio*), potom krug koji je posvećen socijalnom reformatoru (Dostojevski – *Zločin i kazna*)... Osim ovog načina metodičkog strukturiranja, može se primijeniti i žanrovski kriterij (socijalni roman, socijalno-psihološki roman, naturalistički roman, realistička novela i realistička drama). Realizam se može posebno proučavati u pojedinim nacionalnim književnostima (francuski realizam, ruski realizam....) U analizi djela realističkih pisaca možemo izgrađivati moralne principe, tokom analize uglavnom će se primjenjivati princip egzemplarnosti, te interpretativno-analitički i problemsko-

stvaralački sistem nastave. Evropski realizam će se sagledati kroz djela tri najveća predstavnika: **Onore de Balzak** *Čiča Gorio* – socijalne diskrepancije unutar francuskog društva i raslojavanje unutar porodice; **Nikolaj Vasiljevič Gogolj** *Šinjel* – satirična kritika društva, humor i groteska; Lav Nikolajevič Tolstoj *Ana Karenjina* – rigidnost ruskog aristokratskog društva, tragičke posledice koje nastaju u sukobu emocionalnog i društveno prihvatljivog modela života, prekoračenje konvencija o rodnoj ulozi žene u društvenoj i privatnoj sferi, odstupanje od rodnih stereotipa muških likova (Ljevin)...

Preporučeni broj časova: 10

Realizam u južnoslavenskim književnostima. Realizam u djelima južnoslavenskih pisaca zasniva se na tematskim krugovima koji se odnose na propadanje plemstva, odlazak seoske djece u grad, moralno propadanje sela pod utjecajem kapitalističkih odnosa, propadanje intelektualaca u malograđansko sredini, socijalna nepravda, pojava zelenaštva i lihvarstva. Učenici će inspirisani tim idejama izraživati svoj stav prema društvenim moralnim i drugim problemima koji su postavljeni u tim djelima. Neki pisci realistične književnosti na južnoslavenskim prostorima njeguju satirični stav prema negativnim društvenim pojavama u obradi realizma može se afirmirati i komparativni pristup realizma pisaca sa južnoslavenskog prostora sa piscima evropskog realizma. Laza Lazarević *Vjetar/Švabica* – razvoj srpske realističke pripovetke u pravcu oslikavanja gradskog života intelektualca na prelazu između dva vijeka, duboka psihološka i emocionalna prožvljavanja junaka; Radoje Domanović *Danga/Vođa.*

Preporučeni broj časova: 2

Bošnjačka preporodna književnost. Učenici se prvo upoznaju sa terminom bošnjačke preporodne književnosti i društveno-historijskim kontekstom u kome ona nastaje. Veoma je važno vladanje periodizacijom bošnjačke književnosti koja je u osnovi bazirana na historijski kontinuitet bosanskoga jezika. Preporodna književnost vezuje se za Austrougarski period. Učenici se upoznaju sa terminom gluhog doba i sa početkom i razvojem preporodne književnosti. Posebnu pažnju treba obratiti na početak i razvoj bošnjačke periodike pojavom listova *Bošnjak, Behar, Gajret i Biser.* U osnovi se početak preporodnog perioda vezuje za pojavu **Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka** koji je ostavio neizbrisiv trag i kao sakupljač usmene književnosti i kao stvaralac. Zatim je važno predstaviti književni rad **Safvet-bega Bašagića**, prevodioca i pjesnika.

U bošnjačkoj preporodnoj književnosti kao ključni trenutak uzima se pojava prvih bošnjačkih romana: *Zeleno busenje***, Edhema Mulabdića;** *Minka***, Abdurezaka Hifzi Bjelavca i** *Bez nade***, Osmana Aziza.** Učenici će kroz ove primjere moći da uoče glavne osobenosti romana preporodnog perioda kao i njihovo mjesto u kontekstu evropske književnosti. Pored toga upoznat će se sa radom spisateljice **Nafije Sarajlić** kroz izbor iz njenog književnog djela *Teme*.

Preporučeni broj časova: 14

Moderna u svjetskoj književnosti U okviru ove teme učenici treba da se upoznaju sa društveno-historijskim kretanjima u svijetu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće koji su odlučujuće utjecali na stvaranje pokreta moderne i stilskih pravaca u okviru nje. Postepene promjene društvenog sistema, tehnološki uspon, ubrzani razvoj kapitalizma, građanske slobode i prava utjecali su na oblikovanje posebnog odnosa prema životu i društvu i specifičnih životnih stilova koji utječu na umjetničko stvaranje. Da bi se razumjela poezija koja je u to vrijeme nastajala, bogata sinestezijama, simbolima, zatim motivima i slikama modernog, urbanog života, od presudnog je značaja da se učenici upoznaju sa dendizmom kao stilom života i pogledom na svijet koji izražava težnju za ljepotom i otmenošću. Posebno se to ogleda kod umetnika koji ne pripadaju aristokratiji, ali se svojim dendi-elitizmom protive nastupajućem egalitarizmu novog vremena. U takvom miljeu je stvarao i **Šarl Bodler**, sa čijom poezijom će se učenici upoznati kroz pjesmu *Cvijeće zla* u kojoj je on razočarani pjesnik i otuđeni intelektualac. Od predstavnika simbolističke poezije učenici će se upoznati i sa **Arturom Remboom**, zastupljenog u programu sa pesmom *Pijani brod,* zatim **Verlen, Rilke, Vitmen, Džubran** itd.

Iako formalno spada u korpus pisaca realizma, **Anton Pavlovič Čehov** u svojim dramama, krajem 19. stoljeća, postavlja oblik moderne drame, koja se oslobađa striktne forme (tragedija ili komedija) i predočava unutrašnji, psihološki i sociološki sukob u junacima i njihovoj sredini, a čiji ishod nema nužno srećan ili tragičan završetak.

Preporučeni broj časova: 10

Moderna u južnoslavenskim književnostima (moderna u srpskoj književnosti). Početak moderne u srpskoj književnosti, prije svega u poeziji, obrađuje se čitanjem *Predgovora* Bogdana Popovića *Antologiji novije srpske lirike* u kojem su jasno naznačene smernice novog poetskog kretanja na početku stoljeća, odnosno zahtjev za estetskom ljepotom pjesme, uglađenošću i muzikalnošću, što posebno odgovara poeziji **Dučića, Rakića i Šantića** i elementima larpurlartizma koji se kod njih

mogu prepoznati. Tradicionalnost u pogledu forme i romantičarski motivi zastupljeni su u pjesništvu *Alekse Šantića* u izboru su date tri pjesme (naravno nastavniku se daje sloboda da izabere i neku drugu pjesmu za obradu) rodoljubiva, socijalna i ljubavna (*O, klasje moje, Ostajte ovdje i Jedna suza),* kako i sam Jovan Deretić kaže: „Kao ljubavni pesnik razvio se pod uticajem muslimanskih narodnih pesma, sevdalinki."

Proza koja je u srpskoj književnosti nastajala u doba moderne određena je također prožimanjem tradicionalnih tema i motiva sa izrazito modernim postupcima obrade. *Nečista krv* **Borisava Stankovića** predstavlja prvi moderni roman u srpskoj književnosti, u kojem su tradicionalne karakteristike lokalnog života uzdignute na visok stepen psihološke općosti.

Zadiranje u psihologiju dominantno je i u pričama Petra Kočića, koje u velikoj mjeri odišu tradicionalnim konceptom pripovijedanja *Grob slatke duše.*

Preporučeni broj časova: 4

Moderna u bošnjačkoj poeziji. Za razliku od većine ostalih predstavnika moderne na južnoslavenskom prostoru bošnjačka moderna ne prekida svoju vezu s tradicijom već sve njene sastavnice prati od bosanskog srednjovjekovlja, osmanskog perioda do samog vremena pisca. Kroz sonete **Muse Ćazima Ćatića** će učenici upoznati spoj modern i tradicionalne književnosti. U vremenu sa kraja 19. Stoljeća bošnjački pjesnici svoja pjesnička ostvarenja pretačući u njih temeljne sastavnice vlastitog identiteta. Stoga se pojavljuje poezija koja u sebi sadrži kako posebnost Orijenta, tako i Okcidenta, tu se kao zasebna vrsta izdvaja poezija s religijskim motivima, o kojoj će učenici više saznati obrađujući pjesme **Osmana Đikića**.

Preporučeni broj časova: 3

Književnost između dva svjetska rata u svijetu. U ovoj temi učenicima najprije treba objasniti da sintagma *književnost između dva rata* ne podrazumijeva nikakvu idejno organizovanu i zaokruženu stilsku formaciju, nego tek vremensku odrednicu. Kako u ovom periodu, između dva svjetska rata, nastaju i novi prozni izrazi i koncepti pripovedanja, začeci postupka toka svijesti, učenici se mogu upoznati sa stvaralaštvom **Marsela Prusta, Franca Kafke** gdje će se upoznati sa svijetom otuđenja u kojoj je čovjek otuđen kako od ljudi tako i od društva, također sa tzv. kafkijanskom atmosferom**,** kroz autobiografski spis **Tahe Huseina,** najbolje o romanu toka svijesti će saznati iz *Buke i bijesa* **Viljema Foknera** kao i izbornim sadržajima**: Džejmsa Džojsa** njegovim romanom *Portret umetnika u mladosti*, sa stvaralaštvom **Virdžinije Vulf** gdje se u njenom romanu *Gospođa Dalovej* pored toka svijesti u centar postavlja savremena junakinja i problematizuje ustajali (malo)građanski stil života, ili sa stvaralaštvom **Hermana Hesea**, kod kog se u romanu *Demijan* u tradiciji romana odrastanja (bildungsroman) postavlja pitanje pronalaženja sebe i samoostvarenja u otuđenom modernom svijetu.

Izborni sadržaji

Različite avangardne tendencije u evropskoj književnosti mogu se upoznati čitanjem izbora iz evropske poezije tog vremena: (**Gotfrid Ben, Georg Trakl, Aleksandar Blok, Gijom Apoliner, Marina Cvetajeva, V. B. Jejts**). Revolucionarno-socijalna tematika u poeziji tog vremena i antiratni impulsi (prema Španskom građanskom ratu) mogu se pratiti u poeziji čileanskog pesnika **Pabla Nerude**. Duh epohe može se pratiti i kroz poeziju indijskog pesnika **Rabindranta Tagorea**. Njegov *Gradinar* iako sastavljen od ljubavnih pjesama u prozi, sagledan zajedno sa ukupnim djelovanjem ovog autora, odražava epohalno kretanje Indije tog vremena, borbu za nezavisnost i sve ostale vidove emancipacije.

Preporučeni broj časova: 7

Književnost između dva svjetska rata u južnoslavenskim književnostima. Učenici će kroz ovu temu imati prilike da se upoznaju sa ekspresionizmom, nadrealizmom, kao i sumatrizmom kroz poeziju Miloša Crnjanskog, prvenstveno putem *Sumatre*, sa komedijom naravi će se bliže upoznati kroz *Gospođu Ministarku* Branislava Nušića, kao i kroz njegovu pripovjetku *Ramazanske večeri*. Svijet sarajevske jevrejske sirotinje najbolje dočarava Isak Samokovlija kroz ciklus priča *Nosač Samuel.*

Bošnjačka književnost između dva svjetska rata. Začetu modernu u vidu simbolističkih ideja kod Ćatića nasljeđuju ekspresionističke teme u poeziji, prozi i drami Ahmeda Muradbegovića i pripovijetkama Hasana Kikića. Nastavnik bira jednu od drama Ahmeda Muradbegovića *Pomrčina krvi* ili *Bijesno pseto* za obradu. Posebna vrsta proze tzv. lirska proza koja povremeno nudi više emotivnog naboja nego neka lirska pjesma, kao i prvi **lirski roman** *Grozdanin kikot* u južnoslavenskim književnostima učenici će interpretirati putem stvaralaštva Hamze Huma.

Preporučeni broj časova: 12

Jezička kultura (24)

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da obnove i prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi.

Preporučeni broj časova: 6

Usmeno izražavanje: Javna debata. Posebno obraditi: pripremu za debatu (prikupljanje činjenica, sastavljanje plana izlaganja), argumentovano izlaganje, izvođenje zaključaka i uvažavanje kulture dijaloga.

Preporučeni broj časova: 2

Pismeno izražavanje. U okviru ove teme planirana je izrada četiri pismena zadatka i pisanje unapređene verzije pismenog zadatka (ispravka pismenog zadatka). Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Pismeni zadatak se radi pisanom latinicom. Ispravka se može raditi i pisanom ćirilicom.

Preporučeni broj časova: 16

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardizovanim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno – brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivni.

3. МАЂАРСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

A *Magyar nyelv és irodalom* tantárgy tanulásának célja a nyelvi készségek és a funkcionális írásbeliség fejlesztése; a nyelvi és irodalmi kultúra elsajátítása és ápolása; az irodalmi művek értelmezésére és értékelésére való képesség fejlesztése; a humanista oktatás és nevelés értékeinek affirmálása és elfogadása; a személyes, a nemzeti és kulturális identitás fejlesztése, az anyanyelv, a magyar nemzeti múlt és kultúra, valamint más etnikai közösségek hagyományainak, illetve kultúrájának megszerettetése.

ÁLTALÁNOS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK

Ismeri a nemzeti kulturális örökség részét képező, korosztályának megfelelő magyar irodalmi alkotásokat, megismeri a világirodalom remekműveit és az irodalmi szövegek értelmezésének alapelveit. Megismerkedik a kommunikáció alapvető jellemzőivel, tisztában van beszélt és írott változatának szabályaival. A köznyelvi norma elvárásainak tiszteletben tartásával beszél és ír. Összefüggő, szabatos, a stilisztikai szempontoknak megfelelő beszélt és írott nyelvi szöveget alkot, megérti és kritikusan megfontolja azt, amit olvas, szókincse folyamatosan gyarapszik. Elolvassa, átéli és értelmezi a szépirodalmi és nem szépirodalmi műveket. Az olvasást az ön- és világértés eszközének tekinti. Fokozatosan olvasóvá válik, saját ízlése alapján választja meg olvasmányait, igényévé válik, hogy fejlessze szövegértési kompetenciáját és beszédkultúráját. Tiszteli, tudatosan őrzi és ápolja anyanyelvét.

Alapszint

Érthetően és folyékonyan beszél, tiszteletben tartja a köznyelvi normát, kulturáltan meghallgatja mások véleményét. Összefüggő, nyelvi-stilisztikai szempontból jól formált rövidebb, egyszerűbb beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot. Elsajátítja a gyakorlati írásbeliség magánéleti és közéleti műfajait. Megért rövidebb, egyszerűbb összefüggés-rendszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi jellegű szövegeket, és kritikai szemlélettel viszonyul tartalmukhoz. Poétikai szótára fokozatosan kialakul.

Alapismeretekkel rendelkezik a nyelvről, a kommunikáció tényezőiről és funkcióiról, ismeri a nyelvi rétegeket, a különböző nyelvváltozatokat. Alaptudásra tesz szert a magyar nyelv hangtanával, szótanával, mondattanával kapcsolatban, és képes beszédben és írásban alkalmazni a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat. Alapvető szövegtani, stilisztikai ismereteket szerez.

Folyamatosan gyarapítja szókincsét, a szókészletből a beszédhelyzetnek megfelelő kifejezéseket válogatja ki. Természetes igényévé válik, hogy tanulja, őrizze és ápolja anyanyelvét.

Ismeri az iskolai tantervben kötelezően előirányzott irodalmi műveket, és el tudja őket helyezni az alkotói opusban és az irodalomtörténet kontextusában. Tisztában van a korstílusok, irányzatok alapvető poétikai-stilisztikai jellemzőivel a magyar és a világirodalomban. Felismeri a szövegek nyelvi, szerkezeti, stilisztikai jellemzőit, és példákkal támasztja alá megállapításait. Kialakulnak olvasási szokásai, megtapasztalja az olvasás önmegértésben betöltött szerepét.

Megismerkedik a kézikönyvek használatával, a könyvtárhasználat szabályaival, és betekintést nyer az internetes információszerzés formáiba. Tisztában van az e-nyelvhelyességgel, az e-dokumentumok létrehozásához szükséges szabályrendszerrel. Használja a legalapvetőbb szótárakat, a helyesírási szabályzatot, ismeri a szócikkek felépítését.

Középszint

A tanuló helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein. Közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Összetettebb beszélt vagy írott nyelvi szövegek megalkotásakor is szabatosan közli gondolatait. Kialakult olvasói ízlése van. Megért és értelmez hosszabb, egyszerű összefüggés-rendszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket is az élményközpontú és tudományos célokat szolgáló olvasás során. Kritikai szemlélettel viszonyul a szépirodalmi és nem szépirodalmi jellegű szövegekhez.

Szélesebb körű ismeretekkel rendelkezik a nyelv jellegzetességeiről, szerepéről, funkcióiról, alapismeretei vannak a világ nyelveiről. Tájékozódik a tömegkommunikáció világában, megismerkedik a médiaműfajokkal. Tisztában van a magyar nyelv eredetével, történeti korszakaival és a magyar írásbeliség kialakulásának történetével. Megérti, hogy a nyelv változatokban él, felismeri a területi és társadalmi nyelvváltozatokat. Kiterjedtebb ismeretei vannak a nyelvi szintek grammatikájáról (hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Stilisztikai ismereteinek birtokában és a szövegtípusok osztályozásának szempontjait megismerve elemzi a különböző szövegeket, és hozza létre alkotásait.

Szókincse folyamatosan gazdagodik, nyelvi, nyelvhelyességi tudását a gyakorlatban is alkalmazza, tud élni a szabatos, világos, változatos kifejezésmód lehetőségével.

Gyakorlottan értelmezi az irodalmi szövegek tematikáját, üzenetét, szerkezeti, poétikai, stilisztikai, nyelvi és műfaji jellemzőit. Ismeri és alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat az irodalmi művek értelmezésekor. A szöveg értő olvasójává válik. Önállóan felismeri és elemzi az irodalmi művek alapkérdéseit, véleményét meggyőző érvekkel támasztja alá. Átlátja az irodalom és más művészetek közötti kapcsolatok természetét és jellemzőit.

Jártassággal rendelkezik a könyvtárral, a kézikönyvek használatával és az internetes információszerzés szabályaival kapcsolatban. Képes számítógépes szövegszerkesztő segítségével a helyesírási szabályoknak megfelelő szöveget alkotni.

Haladó szint

A tanuló képessé válik a tananyag által előirányzott összetett irodalmi, kulturális és nyelvészeti témák megvitatására. Fejlett retorikai készségekkel rendelkezik. Nyelvi és irodalmi témákat feldolgozó szakszövegeket alkot.

Szövegolvasási, -értelmezési képességei kialakulnak, tudatosodik benne a befogadói (olvasói) szerep. Fejlődik kritikai látásmódja, egyéni véleményformálása vezényli összetettebb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegek értelmezésekor is. A szövegek szerkezeti, stilisztikai jegyeit magabiztosan felismeri. A házi olvasmányokon kívül egyéni választáson alapuló szövegek értelmezésére is képes. Véleményének megfogalmazásában az érett érvelő technika érvényesül. Rendszeres olvasóvá válik, olvasási stratégiáit az adott irodalmi mű sajátosságaihoz és az olvasási célhoz idomítja (élmény, kutatás, alkotás). Művészetközi ismereteit kamatoztatva maga is képes intermediális összefüggések feltárására.

Széleskörű ismeretekkel rendelkezik a nyelvről és a magyar nyelv rendszeréről, a régi és új kommunikációs műfajokról. Felismeri és összeveti a szövegek poétikai, szerkezeti, stilisztikai jellemzőit. A stílusrétegek nyelvi eszközeiről nyert elméleti tudását a gyakorlatban (szövegek elemzésekor és megalkotásakor is kamatoztatja). Megismeri a modern nyelvészet irányzatait, és ismereteit interdiszciplináris kontextusba helyezi. A szöveg pragmatikai jellemzőivel ismerkedve feltárul előtte a nyelv működési aktusa, kibontakoznak a szövegjelentés elemzésének sokoldalú lehetőségei.

Magabiztosan mozog a könyvtár, a kézikönyvek, az internethasználat világában. Az irodalmi művek értelmezésekor rendszeresen használja a széleskörű szakirodalmat. Az új információhordozók használatának etikai követelményeit szem előtt tartva, a digitális média előnyeit és eszközeit felhasználva hozza létre alkotásait. Alkalmazza az e-dokumentumok létrehozásához szükséges, az e-nyelvhelyesség elvárásainak megfelelő szabályrendszert.

A tanulónak széleskörű ismeretei vannak a nyelv általános jellemzőiről, funkcióiról és a magyar nyelv rendszeréről (a különböző nyelvi szintekről: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Szövegtani ismereteinek birtokában alá tudja rendelni a szövegvilág tényezőit a szövegszerkesztés szempontjainak. Betekintést nyer a modern nyelvészet irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektmunkáinak elkészítésekor. Átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét.

SPECIÁLIS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK: Magyar nyelv és kommunikáció

Alapszint

A tanuló ismereteket szerez a nyelv alapvető szerepéről, a kommunikáció jellemzőiről és funkcióiról. Tisztelettel viszonyul anyanyelve, valamint más népek nyelve és kultúrája iránt. Alapszinten ismeri a magyar nyelv rendszerét (a nyelvi szintek grammatikáját: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan).

Jól tájékozódik a szöveg alsóbb szintjein, hangtani ismeretekre tesz szert, megkülönbözteti a szófajokat, ismeri a magyar nyelv alaktani rendszerét. Képes gondolatait önállóan, a nyelvi normának megfelelő, szabatos mondatokban megfogalmazni, a mondatokat alapszinten elemezni. Ismereteket szerez jel és jelentés viszonyáról, tájékozódik a magyar nyelvtörténetben.

Megismerkedik a szöveg általános jellemzőivel, a stílusrétegekkel, a stilisztika alapfogalmaival, a szövegtípusokkal. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések), felismeri a szövegösszetartó erőt, kapcsolóelemeket.

Megismeri a helyes kiejtés szabályait, a kulturált nyelvi megnyilatkozás eszköztárát. Kifejezően, szöveghűen mond el rövidebb szövegrészleteket, memoritereket.

Használja legfontosabb szótárainkat, a helyesírási szabályzatot, és gyakorlatra tesz szert az internetes információszerzésben. Elsajátítja a nyelvi magatartásformák és az internetes kommunikáció illemszabályait. A tananyaggal, a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos vitákban kulturáltan fejezi ki, és érvekkel támasztja alá véleményét.

Vitastratégiája az érvek logikus felsorakoztatására és mások véleményének meghallgatására épül. Képes az alapvető írásbeli jellegű magán- és közéleti szövegtípusok (kérvény, önéletrajz, motivációs levél, fellebbezés), valamint számítógépes prezentációs programok, technikák használatára. Iskoláztatása végén megírja érettségi dolgozatát tiszteletben tartva a szakdolgozat létrehozásának tematikus, stilisztikai és szerkezeti követelményeit.

Középszint

A tanuló a nyelvi rendszer sajátságainak alaposabb ismeretéről tesz tanúbizonyságot. Tisztában van a nyelvrokonság fogalmával, a nyelvek közötti rokonság viszonyrendszerével. Ismeri és megnyilatkozásaiban alkalmazza a helyes kiejtés szabályait és a művelt beszéd eszköztárát. Irodalmi szövegek felolvasásakor és elmondásakor, a mindennapi kommunikációban a szövegfonetikai eszközök ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Ismeri és alkalmazza az alapvető helyesírási szabályokat.

A tanulóban kialakul a nyelvi rendszer egységének fogalma. Alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről. Elemzési készségeinek birtokában biztonsággal kezeli az anyanyelv morfológiai rendszerét, felismeri a mondat részeit, és megfelelő modatmodellek révén elemzi őket.

Felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket. A tömegkommunikáció témakörében magabiztosan eligazodik, megismerkedik a médiaműfajokkal.

Kifejezően olvas, gyarapítja szókincsét, a különféle beszédszituációkban a kommunikációs körülményeknek megfelelően szólal meg, és a szókészlet megfelelő elemeit alkalmazza szóbeli és írásbeli megnyilatkozásai során.

Tájékozódik a nyomtatott és elektronikus ismeretterjesztő források révén. Képes összetettebb szövegtípusok létrehozására, szabatosan és világosan fogalmaz. Önállóan készít különféle tematikájú beszámolókat.

Haladó szint

A tanulónak széleskörű ismeretei vannak a nyelv általános jellemzőiről, funkcióiról és a magyar nyelv rendszeréről (a különböző nyelvi szintekről: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Szövegtani ismereteinek birtokában alá tudja rendelni a szövegvilág tényezőit a szövegszerkesztés szempontjainak. Ismeri az új netes kommunikációs műfajok, szövegtípusok tartalmi-formai jellemzőit, és önálló véleményt fogalmaz meg róluk.

Tisztában van a szöveg pragmatikai jellemzőivel. Betekintést nyer a modern nyelvészet irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektmunkáinak elkészítésekor. Átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét.

Retorikai ismereteit felhasználva képes meggyőző érvelő szöveg létrehozására és előadására a beszéd megszólaltatásának nyelvi és nem nyelvi eszközeinek a tudatos felhasználásával, a hallgatóság elvárásainak a figyelembevételével. A különböző szakszövegeket, publicisztikai műfajú írásokat és irodalmi szövegeket a szövegalkotás fokozatainak figyelembevételével, a beszédhelyzetnek, a műfajnak megfelelő stílusban, a megfelelő kapcsolóelemek alkalmazásával alkotja meg és adja elő.

Képes könyvtári kutatómunkán, önálló gyűjtésen, rendszerezésen alapuló, egyéni látásmódot tükröző dolgozatok, értekezések, esszék elkészítésére.

SPECIÁLIS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK: Irodalom

Alapszint

Érthetően és folyékonyan olvas. Alkalmassá válik irodalmi és nem irodalmi szövegek értő olvasására, megért és parafrazeál rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegeket. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű témáját, és felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. Ismeri a tantervben előirányzott irodalmi műveket, alkotóik munkásságát és az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Különbséget tesz szóbeli és írásbeli irodalom között. Ismeri a népköltészet és műköltészet jellemzőit, valamint ezek kapcsolatrendszerét. Felismeri az irodalmi alkotások formai, stilisztikai és műfaji jegyeit, meg tudja fogalmazni a szövegviláguk témáját és jellemzőit. Értelmezi a rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegekhez kötődő kérdéseket. Megérti, miért fontos az olvasás személyiségének formálása, szókincsének gyarapítása szempontjából. Benyomásainak és következtetéseinek kifejtésekor irodalmi és nem irodalmi szövegek példáira hivatkozik. Képes megkülönböztetni a szó szerinti és átvitt értelmű, metaforikus tartalmakat. El tudja helyezni az irodalmat a művészetek rendszerében (zene, film, képzőművészet, színművészet stb.). Interdiszciplináris ismereteket szerez.

Középszint

Ismeri az alapvető olvasási stratégiákat, és alkalmazni tudja őket az adott olvasási helyzetekben. Sokrétűen értelmez és kritikusan átgondol hosszabb terjedelmű, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket. A tanterv szerint szerzett ismereteit és más kutatási forrásokat felhasználva értelmezi és megkülönbözteti az irodalmi mű kompozíciójának, jelentésrétegének legfontosabb elemeit, stilisztikai, nyelvi és formai jellemzőit. Ismeri az alapvető irodalmi, irodalomelméleti fogalmakat, kifejezéseket, és a célnak megfelelően alkalmazza őket az irodalmi művek értelmezésekor. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Képes feltárni a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. Egyértelműen állást foglal az olvasott szöveggel kapcsolatban. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói érdeklődést mutat. Érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Kutatói szemlélettel, alkotó módon tesz szert olyan olvasói jártasságra, amit használni tud a különböző irodalmi művek és műfajok tanulmányozása során, és amellyel fejleszti irodalmi, nyelvi, kulturális és nemzeti identitását.

Haladó szint

Élvezettel, kutatói érdeklődéssel és kritikai szemlélettel olvas, értelmez és értékel összetett, a tanterv által előírt irodalmi és nem irodalmi szövegeket, de ajánlott és önállóan választott műveket is szívesen forgat és értelmez. Önállóan ismeri fel és értelmezi az irodalmi alkotásokban felvetődő kérdéseket. Több szempontot érvényesít az irodalmi művek értelmezésekor, és képes őket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezni: összekötni más művészeti ágakkal és tudományterületekkel. Jártasságot szerez az irodalmi művek kiemelt tematikai, formai-stilisztikai jellemzőinek összehasonlításában. Fejlett érvelő technikával ismerteti véleményét a szövegről, és fogalmazza meg következtetéseit. A tantervben előirányzott irodalmi művek értelmezésekor behatóan tanulmányozza a nyomtatott és elektronikus szakirodalmat. Az olvasási feladattal összhangban álló olvasási stratégiákat alkalmaz. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tud irodalmi műveket ajánlani másoknak, és megindokolja a választását. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. A fordításirodalom megismerése révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Kritikai szemléletet tanúsít az irodalmi alkotásokhoz kötődő szakirodalom internetes forrásaiból való választáskor, előnyben részesíti az értékteremtő folyóiratokat.

ÁLTALÁNOS GIMNÁZIUM;
TÁRSADALMI–NYELVI IRÁNYZAT

Osztály	**Harmadik**

Évi óraszám	148 óra (4 óra hetente)	
Tudásszabványok[4]	**KIMENET** A harmadik osztály elvégzését követően a diák képes lesz a következőkre:	**TEMATIKUS EGYSÉGEK és kulcsfogalmak**
2MNY.1.1.2. Ismeri az írásmű és beszédmű létrehozásának fázisait: anyaggyűjtés, elrendezés, megszerkesztés. Megismerkedik a retorika néhány alapfogalmával: érvtípusok, retorikai eszközök. Tud vázlatot készíteni. 2MNY.1.1.8. Felismeri a mondatot mint a szöveg láncszemét. Ismeri a mondatfajtákat, a mondatok modalitását jelző formai jegyeket. Megkülönbözteti az egyszerű és összetett mondatot. Felismeri és megnevezi a szószerkezeteket, az egyszerű mondat alkotóelemeit: fő részeit és a bővítményeket. Ismeri az összetett mondatok rendszerét. Megkülönbözteti az alá- és mellérendelő mondatokat. Tisztában van a mondatok központozásának alapvető szabályaival, helyesírási követelményeivel. Ismeri az egyszerű és összetett mondatok megalkotásához szükséges nyelvhelyességi szabályokat (az egyeztetés, az igemódok, az igekötők, a névelők, vonatkozó névmások, a névszók toldalékolása tekintetében). 2MNY.1.1.9. Ismeri a szöveg meghatározó jegyeit, a szöveg felépítését. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések). Felismeri a szövegösszetartó erőt, a kapcsolóelemeket. Megismerkedik az írott és beszélt szövegtípusokkal. Felismeri az elbeszélő, leíró, érvelő szövegtípusokat (kommunikációs funkció szerinti felosztásban). Megismeri a hivatalos nyelvhasználat szövegtípusait: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél. 2MNY.2.1.1. Különbséget tesz a beszéd és írás jellemzői között. Ismeri az írás kialakulásának történetét. Ismeri a közlésfolyamat funkcióit (tájékoztató, ábrázoló,	– képes gondolatait önállóan, a nyelvi normának megfelelő, szabatos mondatokban megfogalmazni, a mondatokat alapszinten elemezni; – megismerkedik a szöveg általános jellemzőivel, a stílusrétegekkel, a stilisztika alapfogalmaival, a szövegtípusokkal; – a tanuló a nyelvi rendszer sajátságainak alaposabb ismeretéről tesz tanúbizonyságot; – ismeri és alkalmazza az alapvető helyesírási szabályokat; – alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről; – elemzési készségeinek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonságosan kezeli, a mondat részeit felismeri és megfelelő mondatmodellek révén elemzi; – felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket; – ismeri az új netes kommunikációs műfajok, szövegtípusok tartalmi-formai jellemzőit, és önálló véleményt fogalmaz meg róluk; – tisztában van a szöveg pragmatikai jellemzőivel; – betekintést nyer a modern nyelvészet	**NYELVI ISMERETEK – Retorika és kommunikáció** (Az esszé típusai, Az érvelés logikája és technikája, érvfajták, érvelési hibák) **– A nyelvi szintek grammatikája** (Szövegtani ismeretek; Mondattan; A modern nyelvészet irányai; A nyelvészet és határtudományai; A pragmatika mint a szöveg működési aktusa) **– Stílus és kommunikáció** (A szóbeli és írásbeli kommunikáció, A szépirodalmi stílus)

ismertető, felhívó, poétikai, értelmező, kapcsolattartó, metanyelvi). Tud a kommunikációs zavarok forrásairól, a közlés nehézségeiről. Ismeri a kommunikáció megvalósulási formáit (én-kommunikáció, személyközi, csoportos és tömegkommunikáció). Megismeri a tömegkommunikáció jellemzőit, szocializáló és véleményformáló hatását. 2MNY.2.1.2. Megismerkedik a tömegkommunikáció új eszközeivel, az írott és elektronikus sajtó műfajaival: hír, tudósítás, interjú, riport, karcolat, recenzió stb. Ismeri a szóbeli kommunikációs folyamat szakaszait, és alkalmazza a megfelelő hozzájuk kötődő nyelvi formákat: kapcsolatfelvétel (köszönés, bemutatkozás, bemutatás, megszólítás), a kapcsolat tartása, lezárása. Felismeri, megnevezi és megalkotja az alapvető szövegtípusokat (elbeszélő, leíró, érvelő). Megismerkedik a szónoki beszéd fölépítésével. 2MNY.2.1.3. Ismeri, megfogalmazza, alkalmazza a norma, a köznyelv alapvető szabályait. Tisztában van a regionális köznyelv jellemzőivel, használati tereivel. Tud a szókészlet változásáról: felismeri az új szavakat a mai nyelvhasználatban. Felismeri a különböző nyelvváltozatok nyelvi jellemzőit. Tisztában van a szaknyelvek és csoportnyelvek, az új (internetes) nyelvi létmódok jellemzőivel. Ismeri a magyar nyelv eredetét. Fel tudja vázolni a finnugor nyelvcsaládot. Fel tudja vázolni a magyar írásbeliség kialakulásának rövid történetét. 2MNY.2.1.8. Képes érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok létrehozására: hozzászólás, esszé, kisértekezés. Felismeri a szöveg szerkezeti elemeit, a cím, a téma és a tételmondat kapcsolatát. Felismeri és megnevezi a szöveg kapcsolóelemeit (grammatikai és jelentéstani elemek). Ismeretei vannak az írásképről és helyesírásról mint stíluseszközről.	irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektumi munkáinak elkészítésekor; – átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét; – retorikai ismereteit felhasználva képes meggyőző érvelő szöveg létrehozására és előadására a beszéd megszólaltatásának nyelvi és nem nyelvi eszközeinek tudatos felhasználásával, a hallgatóság elvárásainak figyelembevételével;	
	– megismeri a 19. és 20. századi európai ember világértését, kulturális törekvéseit, szellemi mozgalmait, a korszakra jellemző gondolkodás irodalmi változatait; – megismeri és érti a modernitás korélményét és szellemi mozgalmait; – megismeri a kor kiemelkedő művelődéstörténeti, művészettörténeti és irodalmi jelenségeit, opusait; 1 – megismeri a 19. és 20. századi magyar irodalom európai összefüggéseit, társadalomtörténeti vonatkozásait; – megismeri a 19. és 20. század irodalmának alakulástörténeti összefüggéseit, megérti a művészeti irányzatok és műfajok létformáját; – megismeri és olvassa a 19. és 20. század európai és magyar irodalom jelenségeit, opusait, műalkotásait;	**IRODALMI ISMERETEK** **– Mediális kapcsolatok – a 19. század második felének irodalma** **– Modernitás és intertextualitás** **– A novella megújulása** **– A regényműfaj és az elbeszélői nézőpontok változásai** **– Portrék a Nyugat első nemzedékéből** **– Világirodalom és magyar irodalom a 19. század végén és a 20. század elején**

2MNY.1.1.5. Alapismeretei vannak a szókészlet felosztásáról. Tisztában van a szó és lexéma fogalmával. Felismeri és megnevezi az alapszófajokat és átmeneti szófajokat. Ismeri a legalapvetőbb szóalkotási módokat. Ismeri és megnevezi a legfontosabb igefajtákat, az igékhez járuló idő- és módjeleket és személyragokat (az alanyi és tárgyas ragozás jellemzőit). Ismeri, megnevezi a névszókhoz járuló toldalékokat. Ismeri a szóképzés szabályait, a toldalékmorfémák fajtáit, alakját, jelentését, sorrendjét.	– érti az irodalmi beszédmódokat, felismeri a poétikai sajátosságokat; – felismeri az interdiszciplináris és -textuális kapcsolatokat; – felismeri az irodalmi alkotások formai, stilisztikai és műfaji jegyeit, meg tudja fogalmazni a szövegviláguk témáját és jellemzőit; – értelmezi a rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegekhez kötődő kérdéseket; – megérti, miért fontos az olvasás személyiségének formálása, szókincsének gyarapítása szempontjából; – a tanterv szerint szerzett ismereteit és más kutatási forrásokat felhasználva értelmezi és megkülönbözteti az irodalmi mű kompozíciójának, jelentésrétegének legfontosabb elemeit, stilisztikai, nyelvi és formai jellemzőit; – fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára; – az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját; – tud irodalmi műveket ajánlani másoknak, és megindokolja választását; – tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt; – a fordításirodalom megismerése révén és más népekkel való kapcsolata	

	során gyarapítja interkulturális ismereteit;	
2MNY.2.1.5. Képes a magyar nyelv szófaji rendszerének felvázolására. Tudja a szófajok alapvető tulajdonságait, ismeri az alapszófajok alcsoportjait. Ismeri a viszonyszókat és mondatszókat. Ismeri a többszófajúság, az alkalmi szófajváltás fogalmát. Ismeri a ritkább szóalkotási módokat (szórövidülés, szóelvonás, szóhasadás, szóvegyülés, mozaikszó-alkotás, népetimológia). Megnevezi a képzőfajtákat, ismeri szerepüket. Ismereteket szerez a nyelvújítás sajátos szóalkotási módjairól (szóképzés, szóösszetétel, szóösszerántás, szórövidítés, elavult szavak felújítása, tájszavak beemelése a köznyelvbe, idegen szavak lefordítása). Ismeri a mozaikszók, a fontosabb rövidítések, a számok helyes írásmódját. Ismeri a legfontosabb idegen szavak magyarban szokásos alakját, használatának szabályait, jelentését. Megismeri és alkalmazza a hagyományos írású magyar személynevek és az idegen nevek helyesírásához kötődő szabályokat. 2MNY.3.1.5. Különbséget tesz szabályos és szabálytalan szóalkotás között. Tudatában van a magyar nyelv agglutináló jellegének, jelentéstömörítő vonásainak, a magyar szóalakokat összeveti idegen nyelvi példákkal. Felismeri az átmeneti és összetett mondatrészeket (határozói értékű tárgy, összetett határozók). Ismeri a szabad bővítmények és a vonzat fogalmát. Felismeri a valódi és álszintagmákat, a szintagmák kapcsolódását a mondat szinteződésében. Ismeri a metafora nyelvtani megnyilvánulási módjait (predikatív, jelzői és az értelmezői szerkezet). 2MNY.3.1.3. Ismeri a dialektus, szociolektus, digilektus fogalmát. Ismeri a tájszavak felosztását. Képes a magyar nyelv eredetének átfogó bemutatására. Ismeri és be tudja mutatni a nyelvrokonság bizonyítékait. Képes bemutatni első nyelvemlékeink tartalmi-nyelvi	– a tanulóban kialakul a nyelvi rendszer egységének fogalma; – alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről; – elemzési készségeinek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonságosan kezeli, a mondat részeit felismeri és megfelelő mondatmodellek révén elemzi; – felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket; – megismerkedik a kézikönyvek használatával, a könyvtárhasználat szabályaival, és betekintést nyer az internetes információszerzés formáiba; – tisztában van az e-nyelvhelyességgel, az e-dokumentumok létrehozásához szükséges szabályrendszerrel; – vitastratégiája az érvek logikus felsorakoztatására és mások véleményének a meghallgatására épül; – képes az alapvető írásbeli jellegű magánéleti és közéleti szövegtípusok, valamint számítógépes prezentációs programok, technikák használatára; – képes az eredeti magyar szöveg és idegen nyelvű fordításának összevetésére; – képes az önálló információszerzésre és -feldolgozásra, beleértve az új digitális információforrások felhasználását is.	**KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA** **– Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség** **– Könyv-, könyvtár- és internetismeret** **– Szövegértés – szövegalkotás – szövegmondás**

jellemzőit. Ismeretekkel rendelkezik a legjelesebb őshazakutatókkal, finnugristákkal, nyelvújítókkal, nyelvészekkel, nyelvi folyóiratokkal kapcsolatban. 2MNY.1.2.4. Ismeri és megnevezi a tantervben előirányzott irodalmi műveket és alkotóik munkásságának jellemzőit, továbbá az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű szövegvilágának témáját, jellemzőit és fő motívumait, megnevezi a mű főszereplőit. Intermediális (pl. képzőművészeti, zenei, színházi, filmművészeti), illetve interdiszciplináris jellemzőket ismer fel és nevez meg a tantervben előirányzott irodalmi szövegben. 2MNY.1.2.5. A tantervben előirányzott irodalmi szöveg nyomán egyszerű következtetést fogalmaz meg szépirodalmi és nem szépirodalmi példákra hivatkozva, szóhasználatába beépíti az olvasott szöveg fogalomrendszerét. Megismerkedik a magyar nemzeti kultúra kialakulásának folyamatával és intézményeivel. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. Felismeri és megnevezi a magyar nemzeti és kulturális elemeket a művekben. 2MNY.1.2.6. Különbséget tesz az ugyanazt vagy hasonló témát, karaktereket és eseményeket feldolgozó szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveg között. Megérti a rövidebb, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket és parafrázisukat. Felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. 2MNY.2.2.2. A tantervben előirányzott irodalmi műben vagy annak részletében felismeri és felsorolja a lírai, epikai és drámai műnem sajátosságait, és megkülönbözteti az alapvető irodalmi műfajokat, amelyekhez ezek a művek tartoznak. Felismeri az alábbi műfajokat: életrajz, önéletrajz, napló, útleírás, emlékirat és a tudományos-ismeretterjesztő		

szövegek. Megnevezi a következő műfajok jellemzőit: ekloga, episztola, planctus, zsoltár; paraniesis, pikareszk-, eszme-, fejlődés-, tudat-, lélekábrázoló, utópikus, fantasztikus, társadalmi, dokumentumregény; antik, reneszánsz, klasszicista, epikus, abszurd dráma. Felismeri az átmeneti műfajokat (mesedráma, drámai költemény, filozófiai dráma, prózavers, tragikomédia). 2MNY.2.2.5. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő társadalmi kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Felismeri a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi és megnevezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. 2MNY.2.2.6. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói kíváncsiságot mutat, érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Hosszabb terjedelmű egyszerűbb nyelvű és szerkezetű irodalmi és nem irodalmi szövegrészletet sokrétűen értelmez. Megnevezi és ismereteire hivatkozva elemzi a különböző irodalmi műveket: műfaji, nyelvi és kulturális szempontok, valamint a nemzeti jellemzők (népi kultúra, művelődéstörténet, néphagyomány stb.) szerint.		
2MNY.2.2.7. Különbséget tesz a mű parafrazeálása és elemzése között. Meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokról szóló népszerűsítő szöveget az értékteremtést előnyben részesítő szakszövegtől. Kiemeli és felsorolja a művek alapadatait, megfogalmazza annak fabuláját, olvasmányairól olvasónaplót, vlogot, beszámolót készít. MNY.2.3.3. Megérti a hosszabb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket: bemutatja a szépirodalmi művekben megjelenő helyzetek, jellemek, érzelmek és gondolatok összefüggéseit, felismeri		

a lírai formanyelv (ritmus, rím, hangzás, képiség) stíluseszközeit. Képes a szövegek közötti kapcsolatok felismerésére és értelmezésére (pl. téma, szereplők, motívumok, utalások). 2MNY.3.2.1. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tudatosan alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat. Képes irodalmi és nem irodalmi fogalmak meghatározására. Ismeri a már korábbiakon túl a drámai, epikai, lírai, az alteritás, ambivalens, anticipáció, epigon, filológia, kánon, profán fogalmak jelentését stb. 2MNY.3.2.2. Képes a különböző közepes összetettségű irodalmi művek műfaji, tematikai, motivikus, nyelvi-stilisztikai összevetésére. Megkülönbözteti és részletek alapján értelmezi az átmeneti irodalmi műfajokat. Fejlett érvelő technikával fogalmazza meg megállapításait a szövegről. 2MNY.3.2.4. Az irodalmi műveket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezve értelmezi: megnevezi és véleményt alkot az irodalmi mű más művészeti ágakkal és tudományterületekkel fennálló kapcsolatáról. 2MNY.3.2.5. Olvasmányai, illetve fordítások révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Párhuzamot von a klasszikus és a kortárs irodalmi alkotások tematikai, stilisztikai, motivikus, formai sajátosságai között, önállóan fedez fel közöttük intertextuális összefüggéseket. 2MNY.3.2.8. Ajánlást fogalmaz meg irodalmi művekhez, és megindokolja választását. 2MNY.1.1.4. Ismeri helyesírásunk alapelveit. Ismeri a beszédhangok keletkezésének módját. Ismeri a mássalhangzók és magánhangzók rendszerét. Megkülönbözteti a		

magánhangzókat időtartam (rövid és hosszú) és a nyelv vízszintes mozgása szerint (mély és magas magánhangzók). Ismeri, megnevezi és alkalmazza a hangrend és a magánhangzó-illeszkedés törvényét. Ismeri a mássalhangzók időtartam és zöngésség szerinti fölosztását. Ismeri, megnevezi, elemzi a mássalhangzók hangtani változásainak egyszerűbb eseteit. Pontosan jelöli a magánhangzók és mássalhangzók időtartamát a közismert szavakban. A hangkapcsolatokat helyesen jelöli a mássalhangzó-változások esetében. 2MNY.1.3.2. Rövid, összefüggő, logikus felépítésű beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot különböző szövegtípusokban és műfajokban. Tartja magát az alaptémához. Alkalmazza az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódokat. Összefoglal egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveget, kiemelve a lényeges vagy érdekes részleteket. Röviden megfogalmazza olvasmányélményét vagy más művészi alkotás keltette érzelmeit, gondolatait. 2MNY.1.3.3. Irodalmi, nyelvi, művelődési témákkal, illetve a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos véleménycserében, vitában mások véleményét meghallgatja, és figyelembe veszi azt saját egyszerűbb érvelő szövegének megalkotásakor. A szóban vagy írásban felvázolt álláspontját érvekkel támasztja alá. 2MNY.1.3.4. Szóbeli és írásbeli megnyilatkozásaiban alkalmazza a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat, és tiszteletben tartja a nyelvváltozatok közötti kódváltás szükségességét. Szövegalkotáskor különválasztja a szöveg részeit, címet és alcímeket ad, tud idézni. Az érettségi dolgozatot a szakdolgozatok alkotásának szabályai szerint írja (lábjegyzeteket használ, tartalomjegyzéket és bibliográfiát készít). Magánjellegű és hivatalos levelet ír, gyakrabban használt mindennapi hivatalos szövegfajtákat (önéletrajzot, kérvényt, fellebbezést, igénylést,		

hirdetést) fogalmaz. Ki tudja tölteni a különböző űrlapokat és formanyomtatványokat. Rendezett, olvasható írásképe van.		
2MNY.2.3.1. Hosszabb, egyszerű beszélt vagy írott nyelvi szöveg megalkotásakor saját véleményének, álláspontjának pontos, árnyalt tolmácsolására törekszik. Helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein, közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Álláspontját hitelesen képviseli, ugyanakkor tiszteli a sajátjától eltérő véleményeket; szóbeli közlései során alkalmazkodik a kommunikációs folyamat tényezőihez, céljához, és figyelembe veszi a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait. Kifejezően olvas szépirodalmi szövegeket, illetve a mindennapi kommunikációban a mondat- és szövegfonetikai eszközök (hangerő, hangmagasság, hangszín, tempó, szünet, hangsúly, hanglejtés) ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Képes hosszabb szövegrészletek, memoriterek szöveghű, értelmesen tagolt és kifejező előadására. Törekszik a megfelelő artikulációra, a kiejtés egyéni sajátosságainak fejlesztésére és tudatos használatára. Hosszabb nyelvi, irodalmi és művelődési témákról szóló előadásokon aktív, értő közönség, kérdéseket tesz fel. MNY.2.3.2. Hosszabb, egyszerű beszélt és írott szöveget alkot az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódot alkalmazva. Véleménycserében, vitában pontosságra, érzékletességre és a lényeg kiemelésére törekszik, megfelelő kitérőket tesz, érdekes részleteket és megfelelő példákat választ. Felismeri a humort az irodalmi művekben, és megfelelő módon alkalmazza azt saját szövegeiben. Pontosan megfogalmazza az irodalmi mű vagy más művészi alkotás keltette hangulatot, élményt, véleményt, álláspontot. Röviden összefoglal hosszabb, egyszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket.		

*4 A tudásszabványok az **általános középiskolai oktatás befejezéséig** valósulnak meg. Ugyanazon tudásszabvány (vagy valamelyik része) több alkalommal is aktiválódik a tanév során, illetőleg a középfokú oktatás befejezéséig, azonban különböző kimenetek kapcsán. Ez az eljárás biztosítja az egyéni tanulói teljesítmény mind magasabb szintű megvalósulását, a tanulók ismeretei, készségei és képességei viszont ily módon folyamatosan új szemszögből szemlélhetőkké, megszilárdíthatókká, bővíthetőkké és rendszerezhetőkké válnak.*

A Magyar nyelv és irodalom tantárgy és az általa felölelt területek bonyolultsága folytán fontos, hogy a középfokú oktatás mind a négy éve folyamán fokozatosan valamennyi tudásszabvány megvalósítása sorra kerüljön, azzal, hogy egyes tudásszabványok valamely kimenethez konkrétabban is kötődnek.

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A *Magyar nyelv és irodalom* tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és kutatói szellem kialakulásához, amely lehetővé teszi a tanulók tudásának gyarapítását, funkcionális készségeik fejlesztését, mindezt pedig alkalmazni képesek továbbtanulásuk során, választott hivatásukban és a mindennapi életben. A tantárgy lehetővé teszi, hogy kialakítsák értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, hogy felkészüljenek a többkultúrájú társadalomban való életre, hogy általános és tantárgyközi kompetenciákra tegyenek szert, amelyek relevánsak a közösség életében való aktív részvétel és az élethosszig tartó tanulás szempontjából.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége és tartóssága sokban függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott elvektől, formáktól, módszerektől és eszközöktől. Ezért a magyar nyelv és irodalom korszerű oktatása feltételezi, hogy a kimeneteket a tanulók fokozott gondolati tevékenységgel érik el, miközben tisztelik és méltányolják a didaktikai elveket (különösen: a tanulók tudatos tevékenységét, a tudományosságot, megfelelést, fokozatosságot, rendszerességet és nyilvánvalóságot), valamint azoknak az oktatási formáknak, módszereknek, eljárásoknak és eszközöknek az adekvát alkalmazását, amelyeknek az értékét megállapította és megerősítette a magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának korszerű gyakorlata és módszertana (elsősorban: a munka szervezésének különböző módjai és a feldolgozandó tartalmaknak és a tanulók képességeinek megfelelő kommunikatív, logikai és szakmai speciális módszerek alkalmazása). A meghatározott oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, mely kimeneteket kell megvalósítani, és azoktól a tartalmaktól is, amelyek segítenek az előirányzott kimenetek megvalósításában.

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projektmódszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, szerepjáték, játék, tanulmányi kirándulás, házi feladat.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A magyar nyelv és irodalom oktatása és tanulása a tantárgy számára speciálisan kialakított tantermekben és szaktantermekben folyik, amelyeknek a felszerelése összhangban kell, hogy legyen a gimnáziumi normákkal. Részben az iskola más termeiben is tartható tanóra (iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem stb.), az interneten és iskolán kívül (könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár stb.).

A magyar nyelv és irodalom oktatásában a jóváhagyott tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá olyan könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók szisztematikus felkészítését szolgálják. Célunk, hogy tanulóink önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait az oktatásban és azon kívül.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és kommunikációs kultúra területe egységes tantárgyat képez, áthatja és kiegészíti egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 32, az irodalomé 80, a kommunikációs kultúráé pedig 36). A tanítás-tanulás körültekintő tervezésével, amellyel el kell jutni mindhárom terület előirányzott kimeneteinek megvalósításához, a tanár maga fogja meghatározni az óraszámot, miközben figyelemmel kíséri a tanulók eredményeit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

TERÜLET: NYELVI ISMERETEK

A tanterv alapvető törekvése a nyelv működésének, használatnak megfigyelése különböző kontextusokban, különböző célok elérésére, valamint annak megtapasztalása, hogy az emberek hogyan képesek a nyelvi szöveg által közvetített jelentésen túl is hatni, befolyásolni partnerüket, hogyan képesek megnyilatkozásaikkal akár cselekvéseket is végrehajtatni. A kulturált nyelvi

magatartás fejlesztése: a magyar nyelv leggyakoribb udvariassági formái használati körének, nyelvi formáinak megfigyelése mindennapos feladat.

Elengedhetetlen a nyelvtani ismeretek összekapcsolása: pl. időbeliség, okság, helyviszonyok kifejezése az egyszerű és összetett mondatban. A grammatikai, szemantikai, pragmatikai szint párhuzamba állítása révén a mondatok jelentése és használati értéke között vonhatunk párhuzamot. A működő szöveg kerül előtérbe, főként mondataink (megnyilatkozásaink) használati értéke. (Például: Milyen funkciót tölthet be egy okhatározói mondat, hogyan fejezzük ki az időt?)

Retorika és kommunikáció (6 óra)

Az esszé típusai: Leíró, elbeszélő, érvelő. Az érvelő esszé fölépítése: *Bevezető*: kérdező, elbeszélő, helyreigazító, (tények, háttér-információk, definíciók, idézetek révén) előkészítő**,** *a téma definiálása, a probléma fölvetése* (tételmondatra támaszkodva), a *kifejtés* (a választott) szempontok alapján, a *zárlat*, mely összegzi a következtetéseket. (Tételmondat minden szerkezeti egységhez, sőt bekezdéshez is tartozhat.)

Az érvelés logikája és technikája (érvfajták): a definícióból levezetett érv, az ok-okozati viszonyokból, körülményekből származó, összehasonlításon alapuló, bizonyítékokból, személyes példákból, a deduktív és induktív következtetésből származó érv. **Érvelési hibák**: túlzáson, torzításon, személyeskedésen, csúsztatáson, hamis ok-okozati viszonyon, a választás leszűkítésén alapuló érv.

A **cáfolás** módszerei: kisebbítés, kételkedés, ellenvetés, tagadás, fenntartás, gúny. Az érvek elrendezése.

A nyelvi szintek grammatikája (10 óra)

Szövegtani ismeretek

A szöveg szerkezettípusai: *Lineáris* – időrendi, logikai (ok-okozati), térbeli rendre épülő, keretes, ellentétekre épülő, mozaikszerű, képzettársításos szerkezet.

Mondattan

A **mondat** mint a szöveg láncszeme. A szövegmondat (megnyilatkozás) és rendszermondat. A mondat megszerkesztettségi foka: tagolt és tagolatlan mondat. A mondat szerkezeti fölépítése. A szószerkezetek. Az egyszerű mondat alkotóelemei: a főrészek és a bővítmények. A minimális mondat. Az aktuális tagolás: a téma-réma fogalma. Szórend és hangsúly. A mondat fókusza. Igekötő és fókuszpozíció. Az egyeztetés, a tagadás, a tiltás nyelvhelyességi kérdései. A kötött és szabad bővítmények. Az ige valenciája (vonzatossága). A kötelező és a fakultatív bővítmények. A tárgy és a határozó kapcsolata. A modalitás és a mondatfajták. A predikatív szerkezet, a jelzői és értelmezői viszony mint a metafora nyelvtani megnyilvánulásai.

Az összetett mondat fogalma. Az összetett mondatok felosztása. Mondatrészkifejtő szerep és sajátos jelentéstartalom. Az idézés. A függő beszéd és szabad függő beszéd. A többszörösen összetett mondat. A mondatrend, a beékelődéses mondatok, a mondatátszövődés. Mondatgenerálás modell alapján. **Mondattan és szövegtan összefonódása:** A tematikus progresszió.

A modern nyelvészet irányai (8 óra)

A pragmatika mint a szöveg működési aktusa/kommunikatív vetülete: szövegvilág, nézőpont és beszédhelyzet, fogalmi séma, bennfoglalás, előfeltevés, forgatókönyv. Beszédaktus-elmélet. A beszéd mint cselekedet. A mondanivaló nyelvi megformálása (lokúció), a megnyilatkozás tartalmában rejlő szándék (illokúció): kérés, engedély parancs, a megnyilatkozás beszélőre tett hatása/következménye (perlokúció): meggyőzés, megrémítés. A mondat és a szöveg jelentése. Beszédszándék és mondatfajta. Direkt és indirekt beszédaktusok. Rejtett beszédszándék – manipuláció.

A stílus és kommunikáció: A korábbi ismeretek felelevenítése, kiterjesztése. (8 óra)

A szóbeli és írásbeli kommunikáció különbségei. A magánéleti és nyilvános kommunikáció eltérései.

A kétszemélyes és kisközösségi kommunikáció a társadalmi érintkezés különböző színterein (hivatalban, iskolában, egyházi intézményben, baráti körben, családban, munkahelyen). Nyelvi agresszió, nyelvi tolerancia. Az internetes műfajok kommunikációs és stilisztikai jellemzői. A szóbeliség nyelvi jegyei az irodalmi alkotásokban.

A szépirodalmi stílus. A stíluseszközök (nyelvi) szintjei: az akusztikai szint (hangszimbolika, hangutánzás, hangulatfestés, zeneiség). A szó- és kifejezéskészlet szintje, a költői szóalkotás. A szintaktikai szint (modalitás, kihagyásos szerkezetek, inverzió, körmondat, kötőszóválasztás, halmozás, -kihagyás).

A képi szint (a metafora, megszemélyesítés, hasonlat, szinesztézia, szinekdoché, szimbólum). A költői kép grammatikai jellemzői, stilisztikai értéke. A konvencionális és költői metaforák. A szöveg szintje (az alakzatok: ismétlés, ellentét, halmozás, gondolatritmus, kihagyás, felcserélés. Gondolat- és

egyéb alakzatok: paradoxon, oximoron, antitézis, túlzás, elhallgatás (eufemizmus). A nominális és verbális stílus. Az íráskép, a helyesírás mint stíluseszköz. Stílusutánzás. Intertrextualitás. A nyelven kívüli, extralingvális jelenségek.

Projektmunka vagy portfólió (javaslatok):

A multifunkcionális szöveg.

A zeneiség stíluseszközei.

Írásbeli és vizuális kultúra.

Fordítás és stílus (Jeles művek fordításaink az összevetése).

Az irónia, a groteszk stílusjegyei.

A női beszédmód nyelvi aspektusai (szépirodalmi művekben és a társalgási nyelvben).

Összevetés: A tranzitivitás, a határozottság jelölése, a tárgy fakultativitásának kérdése, az igekötők tér- és aspektusjelölő szerepe a magyar és más nyelvekben. Az analitikusság és szintetikus kifejezésmód összevetése a magyar nyelvben és az idegen nyelvekben.

(A felajánlott projekttervek közül a tanár egyet választ.)

Összesen: 32 óra

TERÜLET: IRODALMI ISMERETEK

A gimnázium harmadik osztályos tanterve hat irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő.

Mediális kapcsolatok – a 19. század második felének irodalma

– Lev Tolsztoj regényei, film- és színházi adaptációi: *Háború és béke* (részlet), *Anna Karenina* (részlet).

– Fjodor M. Dosztojevszkij regényei és mai hatásuk: *Bűn és bűnhődés* (részlet).

– Csehov egy szabadon választott novellája és drámája (pl. *Sirály*, *Ványa bácsi*, *Három nővér*). Csehov és a magyar irodalom. Csehov színháza; „komédiái” (elvágyódás, nosztalgia, cselekvésképtelenség, egymás mellett való beszélés, a birtok mint helyszín – áldialógusok, többrétegű kommunikáció, „drámaiatlan dráma”). Csehov a vajdasági színházi kultúrában. Csehovtól az abszurd drámáig.

– Henrik Ibsen drámái és hatásuk a magyar irodalomra. A naturalizmus érvényesülése, az ibseni dialógus, az analitikus drámamodell. A *Nóra* és adaptációi.

Modernitás és intertextualitás

– Szimbolizmus, naturalizmus, impresszionizmus, szecesszió a művészetben.

– Charles Baudelaire és *A Romlás virágai* (*A Rossz virágai*). *Az albatrosz*, *Egy dög*. Spleen és szerelemfelfogás Baudelaire költészetében. Baudelaire-fordítások régen és ma. Kosztolányi esszéje Baudelaire-ről. Baudelaire és Ady. Néhány prózavers feldolgozása. Átiratok. Tornai József és az újrafordított Baudelaire.

– Paul Verlaine: *Őszi chanson* – több fordításban, *Költészettan*, *Holdfény*.

– Arthur Rimbaud: *A részeg hajó*, *Látnok levelek*. A költői magatartás és ezek összefüggései az irodalomtörténetben. A *Teljes napfogyatkozás* c. film részletei (1995, rendezte: Agnieszka Holland) – filmes kapcsolatok.

– Stephane Mallarmé költészetfelfogása. A szó szerepe. *Ablakok*.

– Rainer Maria Rilke és Kosztolányi Dezső. Rilke-fordítások a magyar irodalomban. *Párduc*. Az (gyümölcsös) ősz és a halál „mitológiája”. *Archaikus Apolló-torzó*, *Őszi nap*. Ajánlott: *Levél egy fiatal költőhöz*.

A novella megújulása

– Válogatás a századforduló és a 20. század novellairodalmából. Műfaji, motivikus és tematikus tabló.

– Az élőbeszédtől a novella narratívájáig: Mikszáth Kálmán: *Péri lányok szép hajáról*. *Tímár Zsófi özvegysége* és intertextuális vonatkozása (Tóth Krisztina: *Tímár Zsófi muskátlija*). Móricz Zsigmond egy novellája (*Tragédia*). Gasztroirodalmi utalások Móricz Zsigmond és Krúdy Gyula (Egy választott szöveg *A gyomor örömei* ciklusból) életművében (Gasztroirodalom a kortárs irodalomban).

– A novella és publicisztika (a tárca). A műfaj jegyei egy konkrét szöveg alapján.

– Pszichoanalízis és novella: Csáth Géza: pl. *A kis Emma*, *Anyagyilkosság*, Kosztolányi Dezső: *Fürdés.*

– Polgár – művész – társadalom: Thomas Mann: *Tonio Kröger*, Kosztolányi Dezső: *Tengerszem*, Bródy Sándor: *Rembrandt eladja holttestét.*

További választható szempontok:

– A weird irodalom és előfutárai: E. A. Poe: *A fekete macska*, Howard Phillips Lovecraft: *Ulthar macskái*, Csáth Géza: *A béka*, *Éjfél*-antológia, Cholnoky Viktor: *Olivér lovag.*

– Mesei motívumok: Csáth Géza: A v*örös Eszti*, Oscar Wilde: *A csalogány és a rózsa*.

– Nő a társadalomban: Maupassant: *Az ékszer*, Bródy Sándor: *A dada*, Tömörkény István: *Megy a hajó lefelé*, Gozsdu Elek: *Őszi eső*.

– Az emlékezet és utazás kódjai: Papp Dániel: *Muzsika az éjszakában*, Krúdy Gyula egy Szindbád-novellája, Szindbád alakja, Szirmai Károly: *Az utolsó ház*, Karinthy Frigyes: *Találkozás egy fiatalemberrel*.

– A hatalom és a bürokrácia játékai: Anton Pavlovics Csehov: *A csinovnyik halála*, Kosztolányi Dezső: *A kulcs*. Az egyén és tömeg a döntéshozatalban: Karinthy Frigyes: *Barabbás* (összevetés pl. Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* című művével – a gülleniek kollektív elaljasodása).

– A novellák hatása a kortárs irodalomra.

A regényműfaj és az elbeszélői nézőpontok változásai

– Bevezetés a modern regényelméletekbe. Új elbeszélői technikák, időkezelés, a nyelv megújítása a XX. század eleji regényirodalomban: Marcel Proust: *Az eltűnt idő nyomában* (részlet), Thomas Mann: *Varázshegy* (részlet), James Joyce: *Ulysses* (részlet).

– Rétegek a társadalomban, hagyományok: Mikszáth Kálmán: *Beszterce ostroma* (részlet), Móricz Zsigmond: *Rokonok* (részlet), Németh László: *Gyász* (részlet).

– Nézőpontváltások: Márai Sándor: *Béke Ithakában* (részlet), *Szindbád hazamegy* (részlet), Babits Mihály: *Gólyakalifa* (részlet), Füst Milán: *A feleségem története* (részlet), Závada Pál: *Jadviga párnája* (részlet).

– Sziget az irodalomban és a filmművészetben: Szenteleky Kornél: *Isola Bella* (részlet). Ajánlott: Babits Mihály: *Holt próféta a hegyen* (részlet).

– Pszichoanalízis és regény. Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*.

Portrék a Nyugat első nemzedékéből

– Folyóiratkultúra és irodalom: *A Hét* és a *Nyugat*. Kassák Lajos folyóiratai. Kávéházi kultúra, kávéházi novellák.

– Ady Endre alkotói portréja: Jellemző témák, korszakok az életműben. Művek feldolgozása tematikai változatosságban: pl. *Góg és Magóg…*, *Új vizeken járok*, *A magyar Ugaron* (és ugar-versek), *A Tisza-parton*, *A Hortobágy poétája*, *Héja-nász az avaron*, *Elbocsátó, szép üzenet*, *Kocsi-út az éjszakában*, *Az eltévedt lovas*, *Őrizem a szemed*, *De ha mégis*, *Nézz, drágám, kincseimre, A Sion-hegy alatt*, *Harc a Nagyúrral*. Ady-paródiák és imitációk, zenei feldolgozások. Ady mint kortárs szerző. Nagy László: *Nekem Ady Endre ostora tetszik*.

– Kosztolányi Dezső: Jellemző témák, korszakok, műfajok az életműben: pl. *A szegény kisgyermek panaszai, Boldog szomorú dal, Hajnali részegség, Őszi reggeli, Februári óda*, *Esti Kornél éneke, Ének a semmiről, Halotti beszéd.* Az Esti-novellák és intertextuális továbbélésük (pl. Esterházy Péter, Juhász Erzsébet, Tóth Krisztina, Nagy Abonyi Árpád műveiben). A szülőföld motívumai Kosztolányi életművében.

– Babits Mihály: jellemző témák, korszakok, műfajok az életműben: pl. *A lírikus epilógja*, *Fekete ország*, *Messze… messze…*, *Esti kérdés*, *Ősz és tavasz között*, *Jónás könyve, Jónás imája*. Részletek Nemes Nagy Ágnes *A hegyi költő* című esszéjéből.

– A humoreszk a magyar irodalomban: Karinthy Frigyes: *Tudomány, Tömeghisztériás vagyok* (kortárs párhuzam: pl. Dragomán György: *Hagymavágás gyorsan, egyszerűen*).

– Móricz Zsigmond pályaképe. *Az Isten háta mögött* (a magyar Bovaryné). Az irodalmi szociográfia és tényirodalom felé (*A boldog ember, Barbárok*). Dzsentriregényei és nőalakjai.

– Juhász Gyula: Anna-versek (*Anna örök*), *Tápai lagzi*. Tóth Árpád: pl. *Esti sugárkoszorú*, *Lélektől lélekig*, *Hajnali szerenád*. Kaffka Margit: *Hangyaboly* (részlet). Nőirodalom a modernség korában. Csáth Géza opusa: *A varázsló kertje*, *A bajnok.* Füst Milán pályaképe: *Kanada*, *Copperfield Dávidhoz.*

– A nyugatosok hálószerű kapcsolata: kultuszteremtés, kapcsolatok más művészetekkel.

– Esszéírás, irodalomtörténet, kanonizáció. Utalás a monográfiákra.

– Folyóirat-kultúra a Vajdaságban: Szenteleky Kornél, Csuka Zoltán, Szirmai Károly, Herceg János szerkesztői munkássága (pl. *Kalangya*, *Az Út*, *Híd*)

További választható szempontok:

– Az írói levelezés

– Babits mint irodalomszervező.

– A nyugatosok naplói.

– A nyugatosok mint műfordítók (fordításkoncepciók)

Világirodalom és magyar irodalom a XIX. század végén és a XX. század elején

– Avantgárd irányzatok a művészetekben és a magyar avantgárd. Kubizmus, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus, dadaizmus, konstruktivizmus. Kiáltványok. Neoavantgárd. Kassák

Lajos: *Mesteremberek*, *A ló meghal, a madarak kirepülnek*. Déry Tibor és az avantgárd
(pl. *Óriáscsecsemő*, *A kéthangú kiáltás*)

Projekttémák (a törzsanyag alapján):
Női szerepek, karakterjegyek
Halál, művészetek, filozófia
A regionalitás kérdése a magyar irodalomban
Pszichoanalízis az irodalomban
Populáris regiszter
Az irodalom határterületei: a detektívtörténet
Utazók és csavargók
A bűn kérdésköre
A szabad függő beszéd
Az írók vallomásai a filmművészetről
(Legalább négy projekttéma kidolgozása, félévenként kettő.)
Összesen: 80 óra

Házi olvasmányok:
Thomas Mann: *Tonio Kröger*
Egy Csehov-dráma: pl. *Sirály*, *Ványa bácsi*, *Három nővér*
Henrik Ibsen: *Nóra*
Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*
Móricz Zsigmond: *Sárarany*
Kassák Lajos: *A ló meghal, a madarak kirepülnek*

Ajánlott olvasmányok:
Szenteleky Kornél: *Isola Bella*
Babits Mihály: *Gólyakalifa*
Márai Sándor: *Béke Ithakában*
Karinthy Frigyes: *Így írtok ti*
F. M. Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*
G. Flaubert: *Bovaryné*
Julian Barnes: *Flaubert papagája*
Szerb Antal: *Utas és holdvilág*
Oscar Wilde: *Dorian Gray arcképe*

Memoriter: 1-1 szabadon választott vers Ady Endrétől, Kosztolányi Dezsőtől és egy szabadon választott prózarészletet

Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:

Pozitivizmus, naturalizmus, impresszionizmus, szimbolizmus, szecesszió, avantgárd, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus, aktivizmus; hangulatlíra, szerepvers, önmegszólító verstípus, képvers; fejlődésregény, karrierregény, polifonikus regény, regényciklus, novellaciklus; drámai költemény, analitikus dráma, drámaiatlan dráma, tragikomédia; esszé, karcolat; paródia, szimultanizmus, látvány, látomás, polifónia, hőstípus, parafrázis; kevert ritmusú vers, szabad vers, dadaizmus, konstruktivizmus, versciklus, művészetközöttiség, jelszerűség, folyóiratkultúra, idegenség, modernség, pszichoanalízis, dekadencia, parnasszizmus

A tanterv kísérletet tesz az irodalomtörténiség dominancijának megszüntetésére, az egyenes vonalú, irodalomtörténetre alapozott szerkezetből kitörési, kapcsolódási pontokat (linkeket) kínál más korok szerzői, művei, témái stb. felé.

A közös olvasmányok olvasására és a javasolt projektmunkák kidolgozására több időt kapnak a tanulók. Ezt a tanmenet készítésekor is figyelembe kell vennie a magyartanárnak, mert csak ily módon válhat hatékonnyá az olvasás, így nevelhetünk tudatos olvasókat.

Bővül a tanulók általános iskolában elsajátított irodalomelméleti fogalomtára. Az új poétikai szótár hozzájárul a középiskolások elmélyültebb szövegértéséhez.

A tantervi javaslat szerint az általános gimnázium társadalmi–nyelvi irányzatán az előirányzott 148 órából a tanárok 80 órát az irodalmi tartalmak feldolgozására, megerősítésére és rendszerezésére fordítanak. Némely irodalmi mű feldolgozása egy órát kíván, némely kettőt vagy hármat, ezért a tanár irányozza elő és tervezi meg a munka dinamikáját, beleértve a megértés különböző szintjeit, valamint az irodalmi tartalmak összekapcsolását a nyelvi tartalmakkal. Javasoljuk a különböző történelmi, kulturális és műfaji keretekből származó szövegek összehasonlító módon való interpretációját. A pedagógusnak külön figyelmet kellene szentelnie arra, hogy rámutasson a sokszínűségre, amely a nemzeti és a világirodalom kanonikus műveinek összefüggéseit és szövegközi kapcsolatait jellemzi

(kortárs regény, drámai szöveg; film, rajzfilm, képregény, színházi előadás, történelmi-művelődési tartalmak a televízióban és a világhálón stb.)

Fontos, hogy a tanár ismertesse a tanulókkal a tantárgy tervét, a tanítási egységeket és a munkamódszert. Felhívja a diákok figyelmét annak fontosságára, hogy tervszerűen és idejekorán felkészüljenek az irodalmi művek feldolgozására (az irodalmi mű olvasása és értelmezése, tankönyvek, elsődleges és másodlagos források használata az irodalmi művek interpretációjához).

Az irodalmi művek értelmezése során az élményközpontú irodalomtanítás megvalósatása a tanár célja, a motiváltságot kreatív előkészítő feladatokkal éri el. A pedagógus a javasolt projekttevékenységek során önálló kutatómunkára serkenti tanulóit.

A feldolgozás szintjei. Egy irodalmi mű értelmezése differenciáltan, különböző szinteken való feldolgozás révén valósítható meg (ráhangolódás, jelentésteremtés, reflektálás).

Tevékenységek a tanórán. Az irodalmi jelenségeket és fogalmakat a tervezett irodalmi művek kapcsán dolgozzuk fel. A közvetlen munkában a megfelelő felvilágosító, logikai és egyéb sajátos módszereket alkalmazzuk. A módszer kiválasztása, valamint az elméleti és gyakorlati eljárások egységének érvényesítése kulcsfontosságú az irodalomtanítás sikeressége szempontjából; az irodalomelméleti vonatkozásokat konkrét művészi alkotások segítségével közelítjük meg.

Az olvasói/olvasási kompetenciák fejlesztése. A tanulókat felkészítik az olvasás minden formájának és módjának aktív alkalmazására (élményszerző, felfedező, kifejező és interpretatív, felolvasás, jegyzetelés, néma olvasás), de elsősorban a figyelmes, élvezetes és értő olvasásra, a kritikus szemléletmódra.

Az irodalmi mű értelmezéséhez kapcsolódó alkotótevékenység. Az olvasás mint elsőrangú alkotótevékenység érvényesül a tanítási-tanulási folyamatban, ám a tanárnak az olvasáshoz kapcsolódó egyéb alkotótevékenységre is fókuszálnia kell. Általa bővül a tanulók érdeklődése az irodalom, az irodalmi művek és szerzők iránt, elmélyül és kiegészül az olvasói érdeklődés, és tovább tökéletesednek az olvasói kompetenciák. Az alkotótevékenység lehet szóbeli produkció (beszédgyakorlatok, viták, beszélgetések, monológok, versmondás és szónoklat), írásbeli produkció (esszé, fogalmazás, házi feladat írása, kreatív feladatlapok) és kombinált produkció (referátum, prezentáció, gondolattérképek).

A kötelezően feldolgozandó anyagot **választható anyagként projekttémák** (portfólió) egészítik ki. Ezek közül a tanár és a tanulók érdeklődésüknek megfelelően választanak ki négyet (félévenként 2-2 téma kidolgozása). A projekktémák összekapcsolják az irodalmi törzsanyagot a kortárs irodalommal, más művészeti ágakkal, tudományterületekkel – interdiszciplináris és intermediális távlatokat nyitnak.

Értékelés – a tanulók előmenetelének értékelése folyamatos és rendszeres. Értékelni kell a tanuló tevékenységét az előkészítő szakaszban és az órán végzett munka során, részvételét a műértelmezésben, azt, hogy milyen gyakran jelentkezik, a felelet minőségét, álláspontjának eredetiségét és érvelését. Elismerést érdemelnek a másként gondolkodó és eltérő nézőpontokat képviselő tanulók. Értékelni kell a munkához való hozzáállást, a diákok egyéni képességét, valamint hogy elméleti ismereteiket a konkrét munkakörülmények között hogyan alkalmazzák. Az értékelés felöleli az írásbeli kifejezésmódot is (házi feladatok konkrét irodalmi művek kapcsán; évente legfeljebb hat házi feladat, projektek és portfolió). Értékelés céljából tervezhetünk tudásfelmérőket és témazáró ellenőrzéseket is.

A tanulók négy írásbeli dolgozatot írnak a tanév folyamán.

TERÜLET: KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA

Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség

A szöveg központozása. Fogalmazási zavarok (szóismétlés, szűkszavúság, terjengősség, logikai hézag) kiküszöbölése. Az új nyelvi létmódok és helyesírásuk: rövidítések, mozaikszók (internet-, SMS-helyesírás, falfirkák).

Könyv-, könyvtár- és internetismeret

Információk összegyűjtése, rendszerezése: beszámoló, portfólió készítéséhez könyvtári és az internetes búvárkodás alapján.

Szövegértés, szövegalkotás, szövegmondás

Beszélgetés a kortárs és klasszikus irodalomról, az esztétikai minőségek változásáról: a közös szövegírási gyakorlat (négykezesek, többkezesek) megítélése, internetfolklór, a szándékos normaszegés felfedezése, az ironikus, látszólag érzelemmentes kifejezésmód, a nyelvi durvaság értékelése, véleményezése. Vitaindítóul szolgálhat: *Nemes Nagy Ágnes Anti-hattyú* című esszéje, Szilvási Csaba ady&← gogl & magogl fia vagyok * című verse. A véleményformálás *vitaindító, hozzászólás, vita* stb. formájában is történhet, *esszé* is születhet belőle.

Plakát készítése, vállalkozás meghirdetése az interneten egyéni és csoportmunkában. Plakát- vagy hirdetésparódia kötődhet a szóbeli és írásbeli kifejezőkészség fejlesztéséhez, a stílus oktatásához, irodalmi példának a továbbfűzése is lehet (Örkény-novellák vagy Kosztolányi Dezső *Esti Kornél*jának negyedik fejezete: *Melyben régi barátjával a „becsületes város"-ba tesz kirándulást*). A túlzás és szarkasztikus kifejezésmód elemzésének kitűnő terepe lehet: Dragomán György: *Hagymavágás gyorsan, egyszerűen.*

A **készségfejlesztés komplex** megvalósulására kerülhet itt sor. Vitát gerjesztünk irodalmi szöveggel, filmmel, zeneszámmal, a versrészleteket, esszéket olvastatjuk (a szövegfonetikai eszközök figyelembevételével), vitát indítunk, végül a tanulók megfogalmazzák a véleményüket. A témák a fiatalok életéből származnak: fesztiválok, zenei szubkultúrák, táborok, vallás, drog, alkohol, szórakozás, játékok, cyberpunk (a gépiesség felülkerekedése az életünkben), internetes kommunikáció, divat, pletyka, identitás, nyelvhasználat stb.

Az érvelő szöveg gyakorlása

A szövegszerkesztés teljes érvelő szövegek létrehozására is irányulhat, és fejlesztőgyakorlatokat is tartalmazhat: Szövegalkotás elemi mondatokból – megadott kötőszócsoportból való válogatással, illetve a kapcsolóelemek önálló megválasztásával, párhuzamos mondatszerkesztéssel. Ironikus/tréfás önjellemzés írása. Összefüggő szöveg létrehozása rendezetlen mondathalmazból. Egy iskolai dolgozat részeinek (bekezdés, elbeszélő, érvelő részlet, befejezés) javítása a logikai sorrend helyreállítása, a hiányzó kapcsolóelemek beiktatása stb. Monologikus szöveg átalakítása párbeszéddé és fordítva. Egy párbeszéd különféle stílusú előadása: pl. a gúny, az irónia a túlzás kifejezőeszközei révén.

Vitában elhangzott beszéd megszövegezése – szónoki beszédként és érvelő esszéként.

Forráskritika.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA, SEGÉDESZKÖZEI

A retorikai ismeretek bővítését segíti, az eszköztár gazdagítását szolgálja az egyetemisták Kossuth-szónokversenyeinek (interneten is elérhető) két gyűjteményes kötete. *A bemutató beszéd* és a *Politikai beszéd*. Retorikai-stilisztikai elemzésre ajánlható: Martin Luther King *Van egy álmom* című híres beszéde, Móricz Zsigmond *Gyászbeszéd Ady Endre ravatalánál*. Bán Zsófia *Van egy jó szava?* című beszéde és egészében a *Dilemma – Disputa – Demokrácia* című kötet internetes kiadása.

A konvencionális és költői metaforák kapcsolatához Kövecses Zoltán kognitív metaforákkal foglalkozó könyve (*A metafora*) ajánlható. A szimbólumok, a kognitív metaforika tanulmányozásához jó szolgálatot tesznek a szimbólumtárak/jelképtárak, valamint Jankovich Marcell *A fa mitológiája* című kötete. Versek, dalok szövegén át mutatható be pl. a nominális stílus. A szövegek kiegészíthetők, átírhatók, újraírhatók. A verbális stílushoz ajánlott szövegek: Kispál és a Borz*: De szeretnék*, Babits Mihály: *Messze… messze* stb. Főnévi igenévi stílus: Domonkos István: *Kormányeltörésben*, Ady Endre: *Sírni, sírni, sírni* stb. Az intertextualitás nyelvi-stilisztikai vizsgálatához, parodizációhoz: pl. Ady-, Kosztolányi-, József Attila-átírások.

Projektumi munka készülhet pl. József Attila *Születésnapomra* című versének átírásaiból (pl. Varró Dániel, Tóth Krisztina, Kovács András Ferenc stb. tollából). Az összevetés, az értelmezés sokfélesége mellett a nyelvi-stilisztikai eszközök felfedezésére ad módot. Természetesen önálló átírások is készülnek.

Fordításelemzéshez ajánlott művek: pl. Johann Wolfgang Goethe *A vándor éji dala* című versének fordításai és Varró Dániel paródiái, továbbá Paul Verlaine *Őszi chanson* című művének szó szerinti és művészi fordításai (pl. József Attila, Illyés Gyula, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Végh György, Térey János, Kántás Balázs tollából), a mű átírása pl. Tóth Krisztina: *Őszi sanszok.*

A nyelvi- stilisztikai vizsgálathoz jól felhasználható Parti Nagy Lajos *Szende* c. novellája a *Hézagpótlás* kötetből, Varró Dániel *A szemeid* című verse, valamint Esterházy Péter *A szavak csodálatos* élete című alkotásának szövegei, Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok.*

Összesen: 36 óra

III. A TANÍTÁS ÉS TANULÁS FIGYELEMMEL KÍSÉRÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A standard, szummatív (összegző-lezáró) értékelés (általában a tanulási folyamatok vagy annak egy-egy szakaszának lezárásakor kerül alkalmazásra, standardizált mérőeszközökkel – írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, esszé, tesztek – végzik, és kampányszerű és osztályzatorientált tanulást eredményez a tanulóknál) mellett, amely még mindig dominál oktatási rendszerünkben, az oktatáshoz való korszerű hozzáállás megköveteli más értékelési módok, például a formatív (alakító-segítő) értékelés bevezetését is – a tanulási folyamatra vonatkozóan ad átfogó minősítést a tanulók teljesítményéről, kompetenciái fejlődéséről. Az ilyen jellegű értkelés információt nyújt a tanárnak és a tanulónak is egyaránt arról, milyen kompetenciákat fejlesztett ki, melyeket kevésbé, és a tanítás során használt módszerek hatékonyságáról is visszajelzéseket kap a tanár. A formatív értékelés folyamán a tanár különféle technikák alkalmazásával (portfóliók, feljegyzések, tanulói naplók,

visszajelzések, megbeszélések, kérdések, rávezetés, tanulói önértékelés, társak értékelése, csoportmegbeszélés, követelmény minták, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A formatív értékelés eredményét a tanítási ciklus végén szummatív módon – osztályzattal is ki kell mutatni. Az ilyen osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét, ha a tanuló rendszeres figyelemmel kísérésen alapul, kialakítása objektív és professzionális.

A tervezés, megvalósítás, figyelemmel kísérés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, saját magát és a munkáját. Az önértékelés a köznevelési rendszer minőségének javítását szolgálja: mindazt, ami hatékonynak és megfelelőnek bizonyult, a pedagógus használni fogja a tanítási gyakorlatban, ami kevésbé hatékony vagy nem vezetett eredményhez, azt fejlesztenie kell.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI–MATEMATIKAI IRÁNYZAT

Osztály	**Harmadik**
Évi óraszám	**111 óra (3 óra hetente)**

Tudásszabványok[5]	**KIMENET** A harmadik osztály elvégzését követően a diák képes lesz a következőkre:	**TEMATIKUS EGYSÉGEK és kulcsfogalmak**
2MNY.1.1.2. Ismeri az írásmű és beszédmű létrehozásának fázisait: anyaggyűjtés, elrendezés, megszerkesztés. Megismerkedik a retorika néhány alapfogalmával: érvtípusok, retorikai eszközök. Tud vázlatot készíteni. 2MNY.1.1.8. Felismeri a mondatot mint a szöveg láncszemét. Ismeri a mondatfajtákat, a mondatok modalitását jelző formai jegyeket. Megkülönbözteti az egyszerű és összetett mondatot. Felismeri és megnevezi a szószerkezeteket, az egyszerű mondat alkotóelemeit: fő részeit és a bővítményeket. Ismeri az összetett mondatok rendszerét. Megkülönbözteti az alá- és mellérendelő mondatokat. Tisztában van a mondatok központozásának alapvető szabályaival, helyesírási követelményeivel. Ismeri az egyszerű és összetett mondatok megalkotásához szükséges nyelvhelyességi szabályokat (az egyeztetés, az igemódok, az igekötők, a névelők, vonatkozó névmások, a névszók toldalékolása tekintetében). 2MNY.1.1.9. Ismeri a szöveg meghatározó jegyeit, a szöveg felépítését. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések). Felismeri a	– képes gondolatait önállóan, a nyelvi normának megfelelő, szabatos mondatokban megfogalmazni, a mondatokat alapszinten elemezni; – megismerkedik a szöveg általános jellemzőivel, a stílusrétegekkel, a stilisztika alapfogalmaival, a szövegtípusokkal; – a tanuló a nyelvi rendszer sajátságainak alaposabb ismeretéről tesz tanúbizonyságot; – ismeri és alkalmazza az alapvető helyesírási szabályokat; – alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről; – elemzési készségeinek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonságosan kezeli, a mondat részeit felismeri és megfelelő mondatmodellek révén elemzi; – felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok	**NYELVI ISMERETEK – Retorika és kommunikáció** (Az esszé típusai, Az érvelés logikája és technikája (érvfajták), Érvelési hibák) **– A nyelvi szintek grammatikája** (Szövegtani ismeretek, Mondattan, A modern nyelvészet irányai, A nyelvészet és határtudományai, A pragmatika mint a szöveg működési aktusa) **– Stílus és kommunikáció** (A szóbeli és írásbeli kommunikáció, A szépirodalmi stílus)

szövegösszetartó erőt, a kapcsolóelemeket. Megismerkedik az írott és beszélt szövegtípusokkal. Felismeri az elbeszélő, leíró, érvelő szövegtípusokat (kommunikációs funkció szerinti felosztásban). Megismeri a hivatalos nyelvhasználat szövegtípusait: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél. 2MNY.2.1.1. Különbséget tesz a beszéd és írás jellemzői között. Ismeri az írás kialakulásának történetét. Ismeri a közlésfolyamat funkcióit (tájékoztató, ábrázoló, ismertető, felhívó, poétikai, értelmező, kapcsolattartó, metanyelvi). Tud a kommunikációs zavarok forrásairól, a közlés nehézségeiről. Ismeri a kommunikáció megvalósulási formáit (én-kommunikáció, személyközi, csoportos és tömegkommunikáció). Megismeri a tömegkommunikáció jellemzőit, szocializáló és véleményformáló hatását.	stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket; – ismeri az új netes kommunikációs műfajok, szövegtípusok tartalmi-formai jellemzőit, és önálló véleményt fogalmaz meg róluk; – tisztában van a szöveg pragmatikai jellemzőivel; – betekintést nyer a modern nyelvészet irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektumi munkáinak elkészítésekor; – átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét; – retorikai ismereteit felhasználva képes meggyőző érvelő szöveg létrehozására és előadására a beszéd megszólaltatásának nyelvi és nem nyelvi eszközeinek a tudatos felhasználásával, a hallgatóság elvárásainak a figyelembevételével;	
2MNY.2.1.2. Megismerkedik a tömegkommunikáció új eszközeivel, az írott és elektronikus sajtó műfajaival: hír, tudósítás, interjú, riport, karcolat, recenzió stb. Ismeri a szóbeli kommunikációs folyamat szakaszait, és alkalmazza a megfelelő hozzájuk kötődő nyelvi formákat: kapcsolatfelvétel (köszönés, bemutatkozás, bemutatás, megszólítás), a kapcsolat tartása, lezárása. Felismeri, megnevezi és megalkotja az alapvető szövegtípusokat (elbeszélő, leíró, érvelő). Megismerkedik a szónoki beszéd fölépítésével. 2MNY.2.1.3. Ismeri, megfogalmazza, alkalmazza a norma, a köznyelv alapvető szabályait. Tisztában van a regionális köznyelv jellemzőivel, használati tereivel. Tud a szókészlet változásáról: felismeri az új szavakat a mai nyelvhasználatban. Felismeri a különböző nyelvváltozatok nyelvi	– megismeri a 19. és 20. századi európai ember világértését, kulturális törekvéseit, szellemi mozgalmait, a korszakra jellemző gondolkodás irodalmi változatait; – megismeri és érti a modernitás korélményét és szellemi mozgalmait; – megismeri a kor kiemelkedő művelődéstörténeti, művészettörténeti és irodalmi jelenségeit, opusait; 19 – megismeri a 19. és 20. századi magyar irodalom európai összefüggéseit, társadalomtörténeti vonatkozásait;	**IRODALMI ISMERETEK** **– Mediális kapcsolatok – a 19. század második felének irodalma** **– Modernitás és intertextualitás** **– A novella megújulása** **– A regényműfaj és az elbeszélői nézőpontok változásai** **– Portrék a Nyugat első nemzedékéből** **– Világirodalom és magyar irodalom a XIX. század végén és a XX. század elején**

jellemzőit. Tisztában van a szaknyelvek és csoportnyelvek, az új (internetes) nyelvi létmódok jellemzőivel. Ismeri a magyar nyelv eredetét. Fel tudja vázolni a finnugor nyelvcsaládot. Fel tudja vázolni a magyar írásbeliség kialakulásának rövid történetét. 2MNY.2.1.6. Ismeri a paronimákat, homonimákat. Tisztában van a paronimákhoz kötődő nyelvhelyességi tudnivalókkal. Irodalmi alkotások elemzésekor alkalmazza a szó hangulati értékéről szerzett ismereteit. 2MNY.2.1.8. Képes érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok létrehozására: hozzászólás, esszé, kisértekezés. Felismeri a szöveg szerkezeti elemeit, a cím, a téma és a tételmondat kapcsolatát. Felismeri és megnevezi a szöveg kapcsolóelemeit (grammatikai és jelentéstani elemek). Ismeretei vannak az írásképről és helyesírásról mint stíluseszközről. 2MNY.1.1.5. Alapismeretei vannak a szókészlet felosztásáról. Tisztában van a szó és lexéma fogalmával. Felismeri és megnevezi az alapszófajokat és átmeneti szófajokat. Ismeri a legalapvetőbb szóalkotási módokat. Ismeri és megnevezi a legfontosabb igefajtákat, az igékhez járuló idő- és módjeleket és személyragokat (az alanyi és tárgyas ragozás jellemzőit). Ismeri, megnevezi a névszókhoz járuló toldalékokat. Ismeri a szóképzés szabályait, a toldalékmorfémák fajtáit, alakját, jelentését, sorrendjét. 2MNY.2.1.5. Képes a magyar nyelv szófaji rendszerének felvázolására. Tudja a szófajok alapvető tulajdonságait, ismeri az alapszófajok alcsoportjait. Ismeri a viszonyszókat és mondatszókat. Ismeri a többszófajúság, az alkalmi szófajváltás fogalmát. Ismeri a ritkább szóalkotási módokat (szórövidülés, szóelvonás, szóhasadás, szóvegyülés, mozaikszó-alkotás, népetimológia). Megnevezi a képzőfajtákat, ismeri szerepüket. Ismereteket szerez a	– megismeri a 19. és 20. század irodalmának alakulástörténeti összefüggéseit, megérti a művészeti irányzatok és műfajok létformáját; – megismeri és olvassa a 19. és 20. század európai és magyar irodalom jelenségeit, opusait, műalkotásait; – érti az irodalmi beszédmódokat, felismeri a poétikai sajátosságokat; – felismeri az interdiszciplináris és -textuális kapcsolatokat; – felismeri az irodalmi alkotások formai, stilisztikai és műfaji jegyeit, meg tudja fogalmazni a szövegviláguk témáját és jellemzőit; – értelmezi a rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegekhez kötődő kérdéseket; – megérti, miért fontos az olvasás személyiségének formálása, szókincsének gyarapítása szempontjából; – a tanterv szerint szerzett ismereteit és más kutatási forrásokat felhasználva értelmezi és megkülönbözteti az irodalmi mű kompozíciójának, jelentésrétegének legfontosabb elemeit, stilisztikai, nyelvi és formai jellemzőit; – fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára; – az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját;	

nyelvújítás sajátos szóalkotási módjairól (szóképzés, szóösszetétel, szóösszerántás, szórövidítés, elavult szavak felújítása, tájszavak beemelése a köznyelvbe, idegen szavak lefordítása). Ismeri a mozaikszók, a fontosabb rövidítések, a számok helyes írásmódját. Ismeri a legfontosabb idegen szavak magyarban szokásos alakját, használatának szabályait, jelentését. Megismeri és alkalmazza a hagyományos írású magyar személynevek és az idegen nevek helyesírásához kötődő szabályokat. 2MNY.3.1.5. Különbséget tesz szabályos és szabálytalan szóalkotás között. Tudatában van a magyar nyelv agglutináló jellegének, jelentéstömörítő vonásainak, a magyar szóalakokat összeveti idegen nyelvi példákkal. Felismeri az átmeneti és összetett mondatrészeket (határozói értékű tárgy, összetett határozók). Ismeri a szabad bővítmények és a vonzat fogalmát. Felismeri a valódi és álszintagmákat, a szintagmák kapcsolódását a mondat szinteződésében. Ismeri a metafora nyelvtani megnyilvánulási módjait (predikatív, jelzői és az értelmezői szerkezet). 2MNY.3.1.3. Ismeri a dialektus, szociolektus, digilektus fogalmát. Ismeri a tájszavak felosztását. Képes a magyar nyelv eredetének átfogó bemutatására. Ismeri és be tudja mutatni a nyelvrokonság bizonyítékait. Képes bemutatni első nyelvemlékeink tartalmi-nyelvi jellemzőit. Ismeretekkel rendelkezik a legjelesebb őshazakutatókkal, finnugristákkal, nyelvújítókkal, nyelvészekkel, nyelvi folyóiratokkal kapcsolatban. 2MNY.1.2.4. Ismeri és megnevezi a tantervben előirányzott irodalmi műveket és alkotóik munkásságának jellemzőit, továbbá az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű szövegvilágának témáját, jellemzőit és fő motívumait, megnevezi a mű főszereplőit. Intermediális (pl. képzőművészeti, zenei, színházi,	– tud irodalmi műveket ajánlani másoknak, és megindokolja a választását; – tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt; – a fordításirodalom megismerése révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit;	
	– a tanulóban kialakul a nyelvi rendszer egységének fogalma; – alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről; – elemzési készségeinek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonságosan kezeli, a mondat részeit felismeri és megfelelő mondatmodellek révén elemzi; – felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket; – megismerkedik a kézikönyvek használatával, a könyvtárhasználat szabályaival, és betekintést nyer az internetes információszerzés formáiba; – tisztában van az e-nyelvhelyességgel, az e-dokumentumok létrehozásához szükséges szabályrendszerrel; – vitastratégiája az érvek logikus felsorakoztatására és mások véleményének a meghallgatására épül; – képes az alapvető írásbeli jellegű magánéleti és közéleti szövegtípusok, valamint számítógépes	**KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA – Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség – Könyv-, könyvtár- és internetismeret – Szövegértés – szövegalkotás – szövegmondás**

filmművészeti), illetve interdiszciplináris jellemzőket ismer fel és nevez meg a tantervben előirányzott irodalmi szövegben. 2MNY.1.2.5. A tantervben előirányzott irodalmi szöveg nyomán egyszerű következtetést fogalmaz meg szépirodalmi és nem szépirodalmi példákra hivatkozva, szóhasználatába beépíti az olvasott szöveg fogalomrendszerét. Megismerkedik a magyar nemzeti kultúra kialakulásának folyamatával és intézményeivel. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. Felismeri és megnevezi a magyar nemzeti és kulturális elemeket a művekben.	prezentációs programok, technikák használatára; – képes az eredeti magyar szöveg és idegen nyelvű fordításának összevetésére; – képes az önálló információszerzésre és – feldolgozásra beleértve az új digitális információforrások felhasználását is.	
2MNY.1.2.6. Különbséget tesz az ugyanazt vagy hasonló témát, karaktereket és eseményeket feldolgozó szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveg között. Megérti a rövidebb, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket és parafrázisukat. Felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. 2MNY.2.2.2. A tantervben előirányzott irodalmi műben vagy annak részletében felismeri és felsorolja a lírai, epikai és drámai műnem sajátosságait, és megkülönbözteti az alapvető irodalmi műfajokat, amelyekhez ezek a művek tartoznak. Felismeri az alábbi műfajokat: életrajz, önéletrajz, napló, útleírás, emlékirat és a tudományos-ismeretterjesztő szövegek. Megnevezi a következő műfajok jellemzőit: ekloga, episztola, planctus, zsoltár; paraniesis, pikareszk-, eszme-, fejlődés-, tudat-, lélekábrázoló, utópikus, fantasztikus, társadalmi, dokumentumregény; antik, reneszánsz, klasszicista, epikus, abszurd dráma. Felismeri az átmeneti műfajokat (mesedráma, drámai költemény, filozófiai dráma, prózavers, tragikomédia). 2MNY.2.2.5. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő társadalmi kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Felismeri		

a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi és megnevezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. 2MNY.2.2.6. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói kíváncsiságot mutat, érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Hosszabb terjedelmű egyszerűbb nyelvű és szerkezetű irodalmi és nem irodalmi szövegrészletet sokrétűen értelmez. Megnevezi és ismereteire hivatkozva elemzi a különböző irodalmi műveket: műfaji, nyelvi és kulturális szempontok, valamint a nemzeti jellemzők (népi kultúra, művelődéstörténet, néphagyomány stb.) szerint. 2MNY.2.2.7. Különbséget tesz a mű parafrazeálása és elemzése között. Meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokról szóló népszerűsítő szöveget az értékteremtést előnyben részesítő szakszövegtől. Kiemeli és felsorolja a művek alapadatait, megfogalmazza annak fabuláját, olvasmányairól olvasónaplót, vlogot, beszámolót készít. MNY.2.3.3. Megérti a hosszabb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket: bemutatja a szépirodalmi művekben megjelenő helyzetek, jellemek, érzelmek és gondolatok összefüggéseit, felismeri a lírai formanyelv (ritmus, rím, hangzás, képiség) stíluseszközeit. Képes a szövegek közötti kapcsolatok felismerésére és értelmezésére (pl. téma, szereplők, motívumok, utalások). 2MNY.3.2.1. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tudatosan alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat.		

Képes irodalmi és nem irodalmi fogalmak meghatározására. Ismeri a már korábbiakon túl a drámai, epikai, lírai, az alteritás, ambivalens, anticipáció, epigon, filológia, kánon, profán fogalmak jelentését stb. 2MNY.3.2.2. Képes a különböző közepes összetettségű irodalmi művek műfaji, tematikai, motivikus, nyelvi-stilisztikai összevetésére. Megkülönbözteti és részletek alapján értelmezi az átmeneti irodalmi műfajokat. Fejlett érvelő technikával fogalmazza meg megállapításait a szövegről. 2MNY.3.2.4. Az irodalmi műveket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezve értelmezi: megnevezi és véleményt alkot az irodalmi mű más művészeti ágakkal és tudományterületekkel fennálló kapcsolatáról. 2MNY.3.2.5. Olvasmányai, illetve fordítások révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Párhuzamot von a klasszikus és a kortárs irodalmi alkotások tematikai, stilisztikai, motivikus, formai sajátosságai között, önállóan fedez fel közöttük intertextuális összefüggéseket. 2MNY.3.2.8. Ajánlást fogalmaz meg irodalmi művekhez, és megindokolja a választását. 2MNY.1.1.4. Ismeri helyesírásunk alapelveit. Ismeri a beszédhangok keletkezésének módját. Ismeri a mássalhangzók és magánhangzók rendszerét. Megkülönbözteti a magánhangzókat időtartam (rövid és hosszú) és a nyelv vízszintes mozgása szerint (mély és magas magánhangzók). Ismeri, megnevezi és alkalmazza a hangrend és a magánhangzó-illeszkedés törvényét. Ismeri a mássalhangzók időtartam és zöngésség szerinti fölosztását. Ismeri, megnevezi, elemzi a mássalhangzók hangtani változásainak egyszerűbb eseteit. Pontosan jelöli a magánhangzók és mássalhangzók időtartamát a közismert szavakban. A		

hangkapcsolatokat helyesen jelöli a mássalhangzó-változások esetében.		
2MNY.1.3.2. Rövid, összefüggő, logikus felépítésű beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot különböző szövegtípusokban és műfajokban. Tartja magát az alaptémához. Alkalmazza az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódokat. Összefoglal egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveget kiemelve a lényeges vagy érdekes részleteket. Röviden megfogalmazza olvasmányélményét vagy más művészi alkotás keltette érzelmeit, gondolatait. 2MNY.1.3.3. Irodalmi, nyelvi, művelődési témákkal, illetve a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos véleménycserében, vitában mások véleményét meghallgatja, és figyelembe veszi azt saját egyszerűbb érvelő szövegének megalkotásakor. A szóban vagy írásban felvázolt álláspontját érvekkel támasztja alá. 2MNY.1.3.4. Szóbeli és írásbeli megnyilatkozásaiban alkalmazza a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat, és tiszteletben tartja a nyelvváltozatok közötti kódváltás szükségességét. Szövegalkotáskor különválasztja a szöveg részeit, címet és alcímeket ad, tud idézni. Az érettségi dolgozatot a szakdolgozatok alkotásának szabályai szerint írja (lábjegyzeteket használ, tartalomjegyzéket és bibliográfiát készít). Magánjellegű és hivatalos levelet ír, gyakrabban használt mindennapi hivatalos szövegfajtákat (önéletrajzot, kérvényt, fellebbezést, igénylést, hirdetést) fogalmaz. Ki tudja tölteni a különböző űrlapokat és formanyomtatványokat. Rendezett, olvasható írásképe van. 2MNY.2.3.1. Hosszabb, egyszerű beszélt vagy írott nyelvi szöveg megalkotásakor saját véleményének, álláspontjának pontos, árnyalt tolmácsolására törekszik. Helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein, közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Álláspontját hitelesen		

képviseli, ugyanakkor tiszteli a sajátjától eltérő véleményeket; szóbeli közlései során alkalmazkodik a kommunikációs folyamat tényezőihez, céljához, és figyelembe veszi a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait. Kifejezően olvas szépirodalmi szövegeket, illetve a mindennapi kommunikációban a mondat- és szövegfonetikai eszközök (hangerő, hangmagasság, hangszín, tempó, szünet, hangsúly, hanglejtés) ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Képes hosszabb szövegrészletek, memoriterek szöveghű, értelmesen tagolt és kifejező előadására. Törekszik a megfelelő artikulációra, a kiejtés egyéni sajátosságainak fejlesztésére és tudatos használatára. Hosszabb nyelvi, irodalmi és művelődési témákról szóló előadásokon aktív, értő közönség, kérdéseket tesz fel. MNY.2.3.2. Hosszabb, egyszerű beszélt és írott szöveget alkot az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódot alkalmazva. Véleménycserében, vitában pontosságra, érzékletességre és a lényeg kiemelésére törekszik, megfelelő kitérőket tesz, érdekes részleteket és megfelelő példákat választ. Felismeri a humort az irodalmi művekben, és megfelelő módon alkalmazza azt saját szövegeiben. Pontosan megfogalmazza az irodalmi mű vagy más művészi alkotás keltette hangulatot, élményt, véleményt, álláspontot. Röviden összefoglal hosszabb, egyszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket.		

*5 A tudásszabványok az **általános középiskolai oktatás befejezéséig** valósulnak meg. Ugyanazon tudásszabvány (vagy valamelyik része) több alkalommal is aktiválódik a tanév során, illetőleg a középfokú oktatás befejezéséig, azonban különböző kimenetek kapcsán. Ez az eljárás biztosítja az egyéni tanulói teljesítmény mind magasabb szintű megvalósulását, a tanulók ismeretei, készségei és képességei viszont ily módon folyamatosan új szemszögből szemlélhetőkké, megszilárdíthatókká, bővíthetőkké és rendszerezhetőkké válnak.*

A Magyar nyelv és irodalom tantárgy és az általa felölelt területek bonyolultsága folytán fontos, hogy a középfokú oktatás mind a négy éve folyamán fokozatosan valamennyi tudásszabvány megvalósítása sorra kerüljön, azzal, hogy egyes tudásszabványok valamely kimenethez konkrétabban is kötődnek.

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A *Magyar nyelv és irodalom* tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és kutatói szellem kialakulásához, amely lehetővé teszi a tanulók tudásának gyarapítását, funkcionális készségeik fejlesztését, mindezt pedig alkalmazni képesek továbbtanulásuk során, választott

hivatásukban és a mindennapi életben. A tantárgy lehetővé teszi, hogy kialakítsák értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, hogy felkészüljenek a multikulturális társadalomban való életre, hogy általános és tantárgyközi kompetenciákra tegyenek szert, amelyek relevánsak a közösség életében való aktív részvétel és az élethosszig tartó tanulás szempontjából.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége és tartóssága sokban függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott elvektől, formáktól, módszerektől és eszközöktől. Ezért a magyar nyelv és irodalom korszerű oktatása feltételezi, hogy a kimeneteket a tanulók fokozott gondolati tevékenységgel érik el, miközben tisztelik és méltányolják a didaktikai elveket (különösen: a tanulók tudatos tevékenységét, a tudományosságot, megfelelést, fokozatosságot, rendszerességet és nyilvánvalóságot), valamint azoknak az oktatási formáknak, módszereknek, eljárásoknak és eszközöknek az adekvát alkalmazását, amelyeknek az értékét megállapította és megerősítette a magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának korszerű gyakorlata és módszertana (elsősorban: a munka szervezésének különböző módjai és a feldolgozandó tartalmaknak és a tanulók képességeinek megfelelő kommunikatív, logikai és szakmai (speciális) módszerek alkalmazása). A meghatározott oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, mely kimeneteket kell megvalósítani, és azoktól a tartalmaktól is, amelyek segítenek az előirányzott kimenetek megvalósításában.

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projektmódszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, szerepjáték, játék, tanulmányi kirándulás, házi feladat.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A magyar nyelv és irodalom oktatása és tanulása a tantárgy számára speciálisan kialakított tantermekben és kabinetekben folyik, amelyeknek a felszerelése összhangban kell, hogy legyen a gimnáziumi normákkal. Részben más iskolatermekben is tartható óra (iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem stb.), az interneten és iskolán kívül (könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár stb.)

A magyar nyelv és irodalom oktatásában jóváhagyott tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók szisztematikus felkészítését szolgálják. Célunk, hogy tanulóink önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait az oktatásban és azon túl.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és kommunikációs kultúra területe egységes tantárgyat képez, áthatja és kiegészíti egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 30, az irodalomé 60, a kommunikációs kultúráé pedig 21). A tanítás-tanulás körültekintő tervezésével, amellyel el kell jutni mindhárom terület előirányzott kimeneteinek megvalósításához, a tanár maga fogja meghatározni az óraszámot, miközben figyelemmel kíséri a tanulók eredményeit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

TERÜLET: NYELVI ISMERETEK

A tanterv alapvető törekvése a nyelv működésének, a nyelvhasználatnak a megfigyelése különböző kontextusokban, különböző célok elérésére. Annak megtapasztalása, hogy az emberek hogyan képesek a nyelvi szöveg által közvetített jelentésen túl is hatni, befolyásolni partnerüket, hogyan képesek megnyilatkozásaikkal akár cselekvéseket is végrehajtatni. A kulturált nyelvi magatartás fejlesztése: a magyar nyelv leggyakoribb udvariassági formái használati körének, nyelvi formáinak megfigyelése mindennapos feladat.

Elengedhetetlen a nyelvtani ismeretek összekapcsolása: pl. időbeliség, okság, helyviszonyok kifejezése az egyszerű és összetett mondatban. A grammatikai, szemantikai, pragmatikai szint párhuzamba állítása révén a mondatok jelentése és használati értéke között vonhatunk párhuzamot. A működő szöveg kerül előtérbe: mondataink (megnyilatkozásaink) használati értéke. (Például: Milyen funkciót tölthet be egy okhatározói mondat, hogyan fejezzük ki az időt?)

Retorika és kommunikáció (5 óra)

Az esszé típusai: Leíró, elbeszélő, érvelő. Az érvelő esszé fölépítése: *Bevezető*: kérdező, elbeszélő, helyreigazító, (tények, háttér-információk, definíciók, idézetek révén) előkészítő, *a téma definiálása, a probléma fölvetése* (tételmondatra támaszkodva), a *kifejtés* (a választott) szempontok alapján, a *zárlat*, mely összegzi a következtetéseket. (Tételmondat minden szerkezeti egységhez, sőt bekezdéshez is tartozhat.)

Az érvelés logikája és technikája (érvfajták): a definícióból/meghatározásból levezetett érv, az ok-okozati viszonyokból, körülményekből származó, összehasonlításon alapuló, bizonyítékokból,

személyes példákból, a deduktív és induktív következtetésből származó érv. **Érvelési hibák**: túlzáson, torzításon, személyeskedésen, csúsztatáson, hamis ok-okozati viszonyon, a választás leszűkítésén alapuló érv.

A **cáfolás** módszerei: kisebbítés, kételkedés, ellenvetés, tagadás, fenntartás, gúny. Az érvek elrendezése.

A nyelvi szintek grammatikája (6 óra)

Szövegtani ismeretek

A szöveg szerkezettípusai: *Lineáris* (időrendi, logikai (ok-okozati), térbeli rendre épülő, keretes, ellentétekre épülő, mozaikszerű, képzettársításos szerkezet.

Mondattan

A **mondat** mint a szöveg láncszeme. A szövegmondat (megnyilatkozás) és rendszermondat. A mondat megszerkesztettségi foka: tagolt és tagolatlan mondat. A mondat szerkezeti fölépítése. A szószerkezetek. Az egyszerű mondat alkotóelemei: a főrészek és a bővítmények. A minimális mondat. Az aktuális tagolás: a téma-réma fogalma. Szórend és hangsúly. A mondat fókusza. Igekötő és fókuszpozíció. Az egyeztetés, a tagadás, a tiltás nyelvhelyességi kérdései. A kötött és szabad bővítmények. Az ige valenciája (vonzatossága). A kötelező és a fakultatív bővítmények. A tárgy és a határozó kapcsolata. A modalitás és a mondatfajták. A predikatív szerkezet, a jelzői és értelmezői viszony mint a metafora nyelvtani megnyilvánulásai.

Az összetett mondat fogalma. Az összetett mondatok felosztása. Mondatrészkifejtő szerep és sajátos jelentéstartalom. Az idézés. A függő beszéd és szabad függő beszéd. A többszörösen összetett mondat. A mondatrend, a beékelődéses mondatok, a mondatátszövődés. Mondatgenerálás modell alapján. **Mondattan és szövegtan összefonódása:** A tematikus progresszió.

A modern nyelvészet irányai (8 óra)

A pragmatika mint a szöveg működési aktusa/**kommunikatív vetülete:** szövegvilág, nézőpont és beszédhelyzet, fogalmi séma, bennfoglalás, előfeltevés, forgatókönyv. Beszédaktus-elmélet. A beszéd mint cselekedet. A mondanivaló nyelvi megformálása, a benne rejlő szándék: kérés, engedély parancs, a beszélőre tett hatása/következménye: kérés, engedély, parancs, a megnyilatkozás meggyőzés, megrémítés. Direkt és indirekt beszédaktusok. A mondat és a szöveg jelentése. Beszédszándék és mondatfajta. Rejtett beszédszándék – manipuláció.

A stílus és kommunikáció (A korábbi ismeretek felelevenítése, kiterjesztése) (5 óra)

A szóbeli és írásbeli kommunikáció különbségei. A magánéleti és nyilvános kommunikáció eltérései.

A kétszemélyes és kisközösségi kommunikáció a társadalmi érintkezés különböző színterein (hivatalban, iskolában, egyházi intézményben, baráti körben, családban, munkahelyen). Nyelvi agresszió, nyelvi tolerancia. Az internetes műfajok kommunikációs és stilisztikai jellemzői. A szóbeliség nyelvi jegyei az irodalmi alkotásokban.

A szépirodalmi stílus. A stíluseszközök (nyelvi) szintjei: az akusztikai szint (hangszimbolika, hangutánzás, hangulatfestés, zeneiség). A szó- és kifejezéskészlet szintje, a költői szóalkotás. A szintaktikai szint (modalitás, kihagyásos szerkezetek, inverzió, körmondat, kötőszóválasztás, -halmozás, -kihagyás).

A képi szint (a metafora, megszemélyesítés, hasonlat, szinesztézia, szinekdoché, szimbólum). A költői kép grammatikai jellemzői, stilisztikai értéke. A konvencionális és költői metaforák. A szöveg szintje (az alakzatok: ismétlés, ellentét, halmozás, gondolatritmus, kihagyás, felcserélés, az alakzatok hatásmechanizmusa). Gondolat- és egyéb alakzatok: paradoxon, oximoron, antitézis, túlzás, elhallgatás (eufemizmus). A nominális és verbális stílus. Az íráskép, a helyesírás mint stíluseszköz. Stílusutánzás. Intertrextualitás. A nyelven kívüli, extralingvális jelenségek.

Projektmunka vagy portfólió (javaslatok):

A multifunkcionális szöveg

Új médiaműfajok

A zeneiség stíluseszközei

Írásbeli és vizuális kultúra

Fordítás és stílus (Jeles művek fordításaink az összevetése)

A gúny, az irónia, a groteszk stílusjegyei

A női beszédmód nyelvi aspektusai (szépirodalmi művekben és a társalgási nyelvben)

Összevetés: A tranzitivitás, a határozottság jelölése, a tárgy fakultativitásának kérdése, az igekötők tér- és aspektusjelölő szerepe a magyar és más nyelvekben. Az analitikusság és szintetikus kifejezésmód összevetése a magyar nyelvben és az idegen nyelvekben.

(A felajánlott tervek közül a tanár egyet választ.)

Összesen: 21 óra

TERÜLET: IRODALMI ISMERETEK

A gimnázium harmadik osztályos tanterve hat irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő.

Mediális kapcsolatok – a 19. század második felének irodalma

– Lev Tolsztoj regénye és filmadaptációja: *Anna Karenina* (részlet).

– Fjodor M. Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* (részlet). Szövegrészlet és a filmjelenetek összevetése.

– Csehov egy novellája (pl. *A csinovnyik halála*, *A kutyás hölgy*, *Aranyos*!)

– Henrik Ibsen: *Nóra* és adaptációi. Ibsen színháza és a magyar irodalom.

Modernitás és intertextualitás

– Szimbolizmus, naturalizmus, impresszionizmus, szecesszió a művészetben.

– Charles Baudelaire: *A romlás virágai* (*A Rossz virágai*). *Az albatrosz*, *Egy dög*. Spleen, korreszpondenciák és szerelemfelfogás Baudelaire költészetében. Ady és Baudelaire. Átiratok. Tornai József és az újrafordított Baudelaire.

– Paul Verlaine: *Őszi chanson* – több fordításban, *Költészettan*.

– Arthur Rimbaud *A részeg hajó*, *Látnok levelek*. Filmes kapcsolat: A *Teljes napfogyatkozás* c. film (1995, rendezte: Agnieszka Holland) – részletek.

– Rainer Maria Rilke és Kosztolányi Dezső. Rilke-fordítások a magyar irodalomban. *Párduc*. Az (gyümölcsös) ősz és a halál „mitológiája”. *Archaikus Apolló-torzó*, *Őszi nap*.

A novella megújulása

– Válogatás a századforduló és a 20. század novellairodalmából. Műfaji, motivikus és tematikus tabló.

– Az élőbeszédtől a novella narratívájáig: Mikszáth Kálmán: *Péri lányok szép hajáról*. *Tímár Zsófi özvegysége* és intertextuális vonatkozása (Tóth Krisztina: *Tímár Zsófi muskátlija*). Móricz Zsigmond egy novellája (*Tragédia*). Gasztroirodalmi utalások Móricz Zsigmond és Krúdy Gyula (Egy választott szöveg *A gyomor örömei* ciklusból) életművében

(Gasztroirodalom és kortárs szövegek).

– A novella és publicisztika (a tárca). A műfaj jegyei egy konkrét szöveg alapján.

– Pszichoanalízis és novella: Csáth Géza: pl. *A kis Emma*, *Anyagyilkosság*, Kosztolányi Dezső: *Fürdés.*

– Polgár – művész – társadalom: Thomas Mann: *Tonio Kröger* (részlet).

További választható szövegek és szempontok:

– A weird irodalom és előfutárai: E. A. Poe: *A fekete macska*, Howard Phillips Lovecraft: *Ulthar macskái*, Csáth Géza: *A béka*, *Éjfél*-antológia, Cholnoky Viktor: *Olivér lovag.*

– Mesemotívumok: Csáth Géza: A v*örös Eszti*, Oscar Wilde: *A csalogány és a rózsa*.

– Nő a társadalomban: Maupassant: *Az ékszer*, Bródy Sándor: *A dada*, Tömörkény István: *Megy a hajó lefelé*, Gozsdu Elek: *Őszi eső*.

– Az emlékezet és utazás kódjai: Papp Dániel: *Muzsika az éjszakában*, Krúdy Gyula egy Szindbád-novellája, Szindbád alakja, Szirmai Károly: *Az utolsó ház*, Karinthy Frigyes: *Találkozás egy fiatalemberrel*.

– A hatalom és a bürokrácia játékai: Anton Pavlovics Csehov: *A csinovnyik halála*, Kosztolányi Dezső: *A kulcs*. Az egyén és tömeg a döntéshozatalban: Karinthy Frigyes: *Barabbás* (összevetés pl. Friedrich Dürrenmatt *Az öreg hölgy látogatása* című művével – a gülleniek kollektív elaljasodása).

– A novellák hatása a kortárs irodalomra.

A regényműfaj és az elbeszélői nézőpontok változásai

– Bevezetés a modern regényelméletekbe. Új elbeszélői technikák, időkezelés, a nyelv megújítása a 20. század eleji regényirodalomban: Marcel Proust: *Az eltűnt idő nyomában* (részletek), Thomas Mann: *Varázshegy* (részlet), James Joyce: *Ulysses* (részlet).

– Rétegek a társadalomban, hagyományok. Móricz Zsigmond: *Rokonok* (részletek). Mennyiben tekinthető a mű dzsentriregénynek? „Panamák lápvilága”. A tűz és az emberben égő tűz. A nőalakok kérdése. Filmes kapcsolat. Németh László: *Gyász* (részlet). A tudatregény problémaköre. Németh László hősnői. Észlelhetőség és fokalizáció.

– Nézőpontváltások: Márai Sándor: *Szindbád hazamegy* (részlet).

– Sziget az irodalomban és a filmművészetben: Szenteleky Kornél: *Isola Bella* (részlet).

– Pszichoanalízis és regény. Kosztolányi Dezső: *Édes Anna,* Babits Mihály: *A gólyakalifa* (lélektan és nyomozás).

Portrék és életművek – a Nyugat első nemzedéke

– Folyóiratkultúra és irodalom: *A Hét* és a *Nyugat*. Kassák Lajos folyóiratai. Kávéházi kultúra, kávéházi novellák.

– Ady Endre alkotói portréja: Jellemző témák, korszakok az életműben. Művek feldolgozása tematikai változatosságban: pl. *Góg és Magóg…*, *Új vizeken járok*, *A magyar Ugaron* (és ugar-versek), *A Tisza-parton*, *A Hortobágy poétája*, *Héja-nász az avaron*, *Elbocsátó, szép üzenet*, *Kocsi-út az éjszakában*, *Az eltévedt lovas*, *Őrizem a szemed*, *De ha mégis*, *Nézz, drágám, kincseimre, A Sion-hegy alatt*, *Harc a Nagyúrral, Levél-féle Móricz Zsigmondhoz*. Ady-paródiák, átiratok és imitációk, zenei feldolgozások. Ady mint kortárs szerző.

– Kosztolányi Dezső: Jellemző témák, korszakok, műfajok az életműben: pl. *A szegény kisgyermek panaszai, Boldog szomorú dal, Hajnali részegség, Őszi reggeli, Esti Kornél éneke, Halotti beszéd.* Az Esti-novellák és intertextuális továbbélésük (pl. Esterházy Péter, Juhász Erzsébet, Tóth Krisztina, Nagy Abonyi Árpád). A szülőföld motívumai Kosztolányi életművében, a *Pacsirta* részletei.

– Babits Mihály: jellemző témák, korszakok, műfajok az életműben, pl. *A lírikus epilógja*, *Fekete ország*, *Esti kérdés*, *Jónás könyve* (részlet), *Jónás imája*. Részletek Nemes Nagy Ágnes *A hegyi költő* című esszéjéből.

– A humoreszk a magyar irodalomban: Karinthy Frigyes: *Tömeghisztériás vagyok* (kortárs párhuzam: pl. Dragomán György: *Hagymavágás gyorsan, egyszerűen*).

– Móricz Zsigmond pályaképe. *Az Isten háta mögött* (a magyar Bovaryné, Bovaryné-változatok). Kultúra és barbárság, reduktív szerkezet és motiválatlanság (*Barbárok*).

– Juhász Gyula: Anna-versek (*Anna örök*), *Tápai lagzi*. Tóth Árpád: pl. *Esti sugárkoszorú*, *Lélektől lélekig*, *Hajnali szerenád*. Kaffka Margit: *Hangyaboly* (részlet). Csáth Géza opusa: *A varázsló kertje*, *A bajnok.* Csáth és a szülőföld. Csáth és a kortárs irodalom.

– A nyugatosok hálószerű kapcsolata: kultuszteremtés, kapcsolatok más művészetekkel.

– Esszéírás, irodalomtörténet, kanonizáció. Utalás a monográfiákra.

– Folyóirat-kultúra a Vajdaságban: Szenteleky Kornél, Csuka Zoltán, Szirmai Károly, Herceg János szerkesztői munkássága (pl. *Kalangya*, *Út*, *Híd*)

További választható szempontok:

– Az írói levelezések problémaköre.

– Babits mint irodalomszervező.

– A nyugatosok naplói.

– A nyugatosok mint műfordítók (fordításkoncepciók).

– A nyugatosok és a detektívregény.

– Móricz Zsigmond és Csibe – a „Pygmalion-eset”.

Világirodalom és magyar irodalom a 19. század végén és a 20. század elején

– Avantgárd irányzatok a művészetekben és a magyar avantgárd. Kubizmus, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus, dadaizmus, konstruktivizmus. Kiáltványok. A neoavantgárd. Kassák Lajos: *Mesteremberek*, *A ló meghal, a madarak kirepülnek*.

Projektmunka (a törzsanyag alapján):

Női szerepek, karakterjegyek.

Halál, művészetek, filozófia.

A regionalitás kérdése a magyar irodalomban.

Pszichoanalízis az irodalomban.

Populáris regiszter.

Az irodalom határterületei: a detektívtörténet.

Utazók és csavargók.

A bűn kérdésköre.

A szabad függő beszéd problémája a szépirodalomban.

Az írók vallomásai a filmművészetről.

(Legalább négy projekttéma kidolgozása, félévenként kettő.)

Összesen: 60 óra

Házi olvasmányok:

Thomas Mann: *Tonio Kröger*

Henrik Ibsen: *Nóra*

Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*

Móricz Zsigmond: *Sárarany*

Ajánlott olvasmányok:

Szenteleky Kornél: *Isola Bella*

Babits Mihály: *A gólyakalifa*

Márai Sándor: *Béke Ithakában*

Karinthy Frigyes: *Így írtok ti*
F. M. Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*
G. Flaubert: *Bovaryné*
Julian Barnes: *Flaubert papagája*
Szerb Antal: *Utas és holdvilág*
Oscar Wilde: *Dorian Gray arcképe*
Memoriter: Szabadon választott versek a következő szerzőktől: Ady Endre, Kosztolányi Dezső. Egy szabadon választott prózarészletet

Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek:

Pozitivizmus, naturalizmus, impresszionizmus, szimbolizmus, szecesszió, avantgárd, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus, aktivizmus; hangulatlíra, szerepvers, önmegszólító verstípus, képvers; fejlődésregény, karrierregény, polifonikus regény, regényciklus, novellaciklus; drámai költemény, analitikus dráma, drámaiatlan dráma, tragikomédia; esszé, karcolat; paródia, szimultanizmus, látvány, látomás, polifónia, hőstípus, parafrázis; kevert ritmusú vers, szabad vers, dadaizmus, konstruktivizmus, versciklus, művészetközöttiség, jelszerűség, folyóiratkultúra, idegenség, modernség, pszichoanalízis, dekadencia, parnasszizmus

A tanterv kísérletet tesz az irodalomtörténiség dominancijának megszüntetésére, az egyenes vonalú, irodalomtörténetre alapozott szerkezetből kitörési, kapcsolódási pontokat (linkeket) kínál más korok szerzői, művei, témái stb. felé.

A közös olvasmányok olvasására és a javasolt projektmunkák kidolgozására több időt kapnak a tanulók. Ezt a tanmenet készítésekor is figyelembe kell vennie a magyartanárnak, mert csak ily módon válhat hatékonnyá az olvasás, így nevelünk tudatos olvasókat.

Bővül a tanulók általános iskolában elsajátított irodalomelméleti fogalomtára. Az új poétikai szótár hozzájárul a középiskolások elmélyültebb szövegértéséhez.

A tantervi javaslat szerint természettudományi–matematikai irányzatán az előirányzott 111 órából a tanárok 60 órát az irodalmi tartalmak feldolgozására, megerősítésére és rendszerezésére fordítanak. Némely irodalmi mű feldolgozása egy órát kíván, némely kettőt vagy többet, ezért a tanár irányozza elő és tervezi meg a munka dinamikáját, beleértve a megértés különböző szintjeit, valamint az irodalmi tartalmak összekapcsolását a nyelvi tartalmakkal. Javasoljuk a különböző történelmi, kulturális és műfaji keretekből származó szövegek összehasonlító módon való interpretációját. A pedagógusnak külön figyelmet kell szentelnie arra, hogy rámutasson a sokszínűségre, amely a nemzeti és a világirodalom kanonikus műveinek összefüggéseit és szövegközi kapcsolatait jellemzi (kortárs regény, drámai szöveg; film, rajzfilm, képregény, színházi előadás, történelmi-művelődési tartalmak a televízióban és a világhálón stb.)

Fontos, hogy a tanár ismertesse a tanulókkal a tantárgy tervét, a tanítási egységeket és a munkamódszert. Felhívja a diákok figyelmét annak fontosságára, hogy tervszerűen és idejekorán felkészüljenek az irodalmi művek feldolgozására (az irodalmi mű olvasása és értelmezése, tankönyvek, elsődleges és másodlagos források használata az irodalmi művek interpretációjához).

Az irodalmi művek értelmezése során az élményközpontú irodalomtanítás megvalósatása a tanár célja, a motiváltságot kreatív előkészítő feladatokkal éri el. A pedagógus a javasolt projekttevékenységek során önálló kutatómunkára és kellő elmélyültségre serkenti tanulóit.

A feldolgozás szintjei. Egy meghatározott irodalmi mű értelmezése differenciáltan, különböző szinteken való feldolgozás révén valósítható meg (ráhangolódás, jelentésteremtés, reflektálás).

Tevékenységek a tanórán. Az irodalmi jelenségeket és fogalmakat a tervezett irodalmi szövegek kapcsán dolgozzuk fel. A közvetlen munkában a megfelelő felvilágosító, logikai és egyéb sajátos módszereket alkalmazzuk. A módszer kiválasztása, valamint az elméleti és gyakorlati eljárások egységének érvényesítése kulcsfontosságú az irodalomtanítás sikeressége szempontjából; az irodalomelméleti vonatkozásokat konkrét művészi alkotások segítségével közelítjük meg.

Az olvasói/olvasási kompetenciák fejlesztése. A tanulókat felkészítik az olvasás minden formájának és módjának aktív alkalmazására (élményszerző, felfedező, kifejező és interpretatív, felolvasás, jegyzetelés, néma olvasás), de elsősorban a figyelmes, élvezetes és értő olvasásra, a kritikus szemléletmódra.

Az irodalmi mű értelmezéséhez kapcsolódó alkotótevékenység. Az olvasás mint elsőrangú alkotótevékenység érvényesül a tanítási-tanulási folyamatban, ám a tanárnak az olvasáshoz kapcsolódó egyéb alkotótevékenységre is fókuszálnia kell. Általa bővül a tanulók érdeklődése az irodalom, az irodalmi művek és szerzők iránt, elmélyül és kiegészül az olvasói érdeklődés, és tovább tökéletesednek az olvasói kompetenciák. Az alkotótevékenység lehet szóbeli produkció (beszédgyakorlatok, viták, beszélgetések, monológok, versmondás és szónoklat), írásbeli produkció

(esszé, sokféle fogalmazás, házi feladat írása, kreatív feladatlapok) és kombinált produkció (referátum, prezentáció, gondolattérképek).

A kötelezően feldolgozandó anyagot **választható anyagként projekttémák** (portfólió) egészítik ki. Ezek közül a tanár és a tanulók érdeklődésüknek megfelelően választanak ki négyet (félévenként 2-2) témát. A projekttémák összekapcsolják az irodalmi törzsanyagot a kortárs irodalommal, más művészeti ágakkal, tudományterületekkel – interdiszciplináris és intermediális távlatokat nyitnak.

Értékelés – a tanulók előmenetelének értékelése folyamatos és rendszeres. Értékelni kell a tanuló tevékenységét az előkészítő szakaszban és az órán végzett munka során, részvételét a műértelmezésben, azt, hogy milyen gyakran jelentkezik, a felelet minőségét, álláspontjának eredetiségét és érvelését. Elismerést érdemelnek a másként gondolkodó és eltérő nézőpontokat képviselő tanulók. Értékelni kell a munkához való hozzáállást, a diákok egyéni képességét, valamint hogy elméleti ismereteiket a konkrét munkakörülmények között hogyan alkalmazzák. Az értékelés felöleli az írásbeli kifejezésmódot is (házi feladatok konkrét irodalmi művek kapcsán; évente legfeljebb hat házi feladat, projektek és portfolió). Értékelés céljából tervezhetünk tudásfelmérőket és témazáró ellenőrzéseket is.

A tanulók négy írásbeli dolgozatot írnak a tanév folyamán.

TERÜLET: KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA

Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség

A szöveg központozása. Fogalmazási zavarok (szóismétlés, szűkszavúság, terjengősség, logikai hézag) kiküszöbölése. Az új nyelvi létmódok és helyesírásuk: rövidítések, mozaikszók (internet-, SMS-helyesírás, falfirkák).

Könyv-, könyvtár- és internetismeret

Információk összegyűjtése, rendszerezése: beszámoló, portfólió készítéséhez könyvtári és internetes búvárkodás.

Szövegértés, szövegalkotás, szövegmondás

Beszélgetés a kortárs és a klasszikus irodalomról, az esztétikai minőségek változásáról: a közös szövegírási gyakorlat (négykezesek, többkezesek) megítélése, internetfolklór, a szándékos normaszegés felfedezése, az ironikus, látszólag érzelemmentes kifejezésmód, a nyelvi durvaság értékelése, véleményezése. Vitaindítóul szolgálhat: *Nemes Nagy Ágnes Anti-hattyú* című esszéje, Szilvási Csaba ady&← gogl & magogl fia vagyok * című verse. A véleményformálás *vitaindító, hozzászólás, vita* stb. formájában is történhet, *esszé* is születhet belőle.

Plakát készítése, vállalkozás meghirdetése az interneten egyéni és csoportmunkában. Plakát- vagy hirdetésparódia kötődhet a szóbeli és írásbeli kifejezőkészség fejlesztéséhez, a stílus oktatásához, valamint irodalmi példa továbbfűzése is lehet (Örkény-novellák vagy Kosztolányi Dezső *Esti Kornél*jának negyedik fejezete: *Melyben régi barátjával a „becsületes város"-ba tesz kirándulást*). A túlzás és szarkasztikus kifejezésmód elemzésének kitűnő terepe lehet: Dragomán György: *Hagymavágás gyorsan, egyszerűen*

A **készségfejlesztés komplex** megvalósulására kerülhet itt sor. Vitát gerjesztünk irodalmi szöveggel, filmmel, zeneszámmal. Versrészleteket, esszéket olvastatunk (a szövegfonetikai eszközök figyelembevételével), vitát indítunk, végül a tanulók megfogalmazzák véleményüket. A témák a fiatalok életéből származnak: fesztiválok, zenei szubkultúrák, táborok, vallás, drog, alkohol, szórakozás, játékok, cyberpunk (a gépiesség felülkerekedése az életünkben), internetes kommunikáció, divat, pletyka, identitás, nyelvhasználat stb.

Az érvelő szöveg gyakorlása

A szövegszerkesztés teljes érvelő szövegek létrehozására is irányulhat, és fejlesztőgyakorlatokat is tartalmazhat: Szövegalkotás elemi mondatokból – megadott kötőszócsoportból való válogatással, illetve a kapcsolóelemek önálló megválasztásával, párhuzamos mondatszerkesztéssel. Ironikus/tréfás önjellemzés írása. Összefüggő szöveg létrehozása rendezetlen mondathalmazból. Egy iskolai dolgozat részeinek (bekezdés, elbeszélő, érvelő részlet, befejezés) javítása, a logikai sorrend helyreállítása, a hiányzó kapcsolóelemek beiktatása stb. Monologikus szöveg átalakítása párbeszéddé és fordítva. Egy párbeszéd különféle stílusú előadása: pl. a gúny, az irónia a túlzás kifejezőeszközei révén.

Vitában elhangzott beszéd megszövegezése – szónoki beszédként és érvelő esszéként.

Forráskritika.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA, SEGÉDESZKÖZEI

A konvencionális és költői metaforák kapcsolatához Kövecses Zoltán kognitív metaforákkal foglalkozó könyve (*A metafora*) ajánlható. A szimbólumok, a kognitív metaforika tanulmányozásához jó szolgálatot tesznek a szimbólumtárak/jelképtárak, valamint Jankovich Marcell *A fa mitológiája* című kötete. Versek, dalszövegek segítségével mutatható be pl. a nominális stílus. A szövegek

kiegészíthetők, átírhatók, újraírhatók. A verbális stílushoz ajánlott szövegek: Kispál és a Borz*: De szeretnék*, Babits Mihály: *Messze… messze* stb. Főnévi igenévi stílus: Domonkos István: *Kormányeltörésben*, Ady Endre: *Sírni, sírni, sírni* stb. Az intertextualitás nyelvi-stilisztikai vizsgálatához, parodizációhoz: pl. Ady-, Kosztolányi-, József Attila-átírások.

Projektumi munka készülhet pl. József Attila *Születésnapomra* című versének átírásaiból (pl. Varró Dániel, Tóth Krisztina, Kovács András Ferenc stb. tollából). Az összevetés, az értelmezés sokfélesége mellett a nyelvi-stilisztikai eszközök felfedezésére ad módot. Természetesen önálló átírások is készülnek.

Fordításelemzéshez ajánlott művek: pl. Johann Wolfgang Goethe *A vándor éji dala* című versének fordításai és Varró Dániel paródiái, továbbá Paul Verlaine *Őszi chanson* című művének szó szerinti és művészi fordításai (pl. József Attila, Illyés Gyula, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Végh György, Térey János, Kántás Balázs tollából), a mű átírása pl. Tóth Krisztina: *Őszi sanszok.*

A nyelvi- stilisztikai vizsgálathoz jól felhasználható Parti Nagy Lajos *Szende* c. novellája a *Hézagpótlás* kötetből, Varró Dániel *A szemeid* című verse, valamint Esterházy Péter *A szavak csodálatos* élete című alkotásának szövegei.

Összesen: 30 óra

III. A TANÍTÁS ÉS TANULÁS FIGYELEMMEL KÍSÉRÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A standard, szummatív (összegző-lezáró) értékelés (általában a tanulási folyamatok vagy annak egy-egy szakaszának lezárásakor kerül alkalmazásra, standardizált mérőeszközökkel – írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, esszé, tesztek – végzik, és kampányszerű és osztályzatorientált tanulást eredményez a tanulóknál) mellett, amely még mindig dominál oktatási rendszerünkben, az oktatáshoz való korszerű hozzáállás megköveteli más értékelési módok, például a formatív (alakító-segítő) értékelés bevezetését is, amely a tanulási folyamatra vonatkozóan ad átfogó minősítést a tanulók teljesítményéről, kompetenciái fejlődéséről. Az ilyen jellegű értkelés információt nyújt a tanárnak és a tanulónak arról, hogy milyen kompetenciákat fejlesztett ki, illetve melyeket kevésbé, ugyanakkor a tanítás során használt módszerek hatékonyságáról is visszajelzéseket kap a tanár. A formatív értékelés folyamán a pedagógus különféle technikák alkalmazásával (portfóliók, feljegyzések, tanulói naplók, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, rávezetés, tanulói önértékelés, társak értékelése, csoportmegbeszélés, követelmény minták, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A formatív értékelés eredményét a tanítási ciklus végén szummatív módon – osztályzattal is ki kell mutatni. Az ilyen osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét, ha a tanuló tevékenységének rendszeres figyelemmel kísérésen alapul, kialakítása objektív és professzionális.

A tervezés, megvalósítás, figyelemmel kísérés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a magyartanár tudatosan kövesse és értékelje magát a tanítási-tanulási folyamatot, valamint saját munkáját. A folyamatos és következetes önértékelés a közoktatás minőségének javítását szolgálja. Mindazt, ami hatékonynak és megfelelőnek bizonyult, a pedagógus továbbra is alkalmazza a tanítási gyakorlatban, ami kevésbé sikeres, vagy nem vezetett eredményhez, azt viszont újragondolja és továbbfejleszti.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

Scopul învăţării limbii şi literaturii române este îmbunătăţirea cunoştinţelor funcţionale de limbă literară; dobândirea şi cultivarea culturii lingvistice şi literare; dezvoltarea cunoştinţelor pentru interpretarea şi evaluarea operelor literare; afirmarea şi acceptarea valorii instructive şi educaţionale umaniste ale elevilor; dezvoltarea identităţii personale, naţionale şi culturale, a dragostei faţă de limba maternă, tradiţia şi cultura poporului român şi a altor popoare şi comunităţi etnice.

COMPETENȚELE GENERALE ALE DISCIPLINEI ŞCOLARE

Elevul are cunoștințe din limba și literatura română şi universală. Are aptitudini de comunicare orală și scrisă: vorbeşte și scrie respectând norma limbii literare, alcătuieşte corect din aspect logic și stilistic, un text prezentat oral sau în scris, înţelege şi ia atitudine de evaluare a textului citit, are vocabular dezvoltat. Citeşte, apreciază și interpretează opera literară; practică cititul pentru ca să înțeleagă mai bine propria persoană, pe alții și lumea din jurul lor; a citit cele mai importante opere literare din patrimoniul cultural național și mondial. Are obişnuinţa și necesitatea de a dezvolta o cultură a vorbirii şi citirii, atât pentru propria dezvoltare cât și pentru păstrarea și îmbogățirea culturii naționale.

Nivelul de bază

Vorbeşte clar și fluent, respectând normele limbii literare; ştie să asculte cu respect expunerea altora. Alcătuieşte un text mai simplu pe care îl expune oral sau în scris şi care este redactat corect din aspect logic, structural și stilistic; are cunoştinţe de bază cu privire la scrierea în diferite stiluri,

necesare pentru instruire și participarea la viața socială. Citește, în diferite scopuri, texte literare și neartistice de dificultate medie, înţelege complexitatea unui text literar sau neartistic de greutate medie: ştie să facă o prezentare critică a unui text literar sau neartistic mai simplu.

Are cunoștințe de bază despre limbă în general, face diferenţa dintre vorbirea în varianta literară şi dialectală a limbii române şi înţelege importanţa însuşirii, păstrării şi cultivării limbii române literare. Are cunoștințe de bază despre sunetele, cuvintele și propozițiile din limba română și știe să aplice anumite reguli gramaticale în vorbire și scris. Are dezvoltat vocabularul, potrivit nivelului de instruire, iar cuvintele le foloseşte în concordanţă cu împrejurările comunicative.

Cunoaşte autorii şi operele din Programa școlară obligatorie și le încadrează în contextul creaţiei literare a autorilor lor şi în contextul literar-istoric. Numeşte caracteristicile literare şi poetice ale realizărilor literare și culturale dintr-o epocă, mişcare şi curent literar din literatura română şi universală şi face legătura cu operele şi scriitorii din Programa şcolară obligatorie. Observă şi argumentează prin exemple caracteristicile poetice, lingvistice, estetice și structurale de bază ale operelor literare din Programa şcolară. Formează deprinderi de citire şi însuşire a materiei, recunoscând importanța cititului pentru propria dezvoltare spirituală.

Nivelul mediu

Vorbește în fața publicului pe teme din domeniul limbii, literaturii și culturii; alcătuieşte un text mai complex, pe care îl expune oral sau în scris, formulând clar ideile; citește texte literare și neartistice mai dificile, în diferite scopuri și are format gustul cititului, propriu unui om educat; înțelege și percepe critic un text literar și neartistic mai complex.

Are cunoștinţe mai largi de limbă în general și cunoştinţe de bază despre limbile din lume. Ştie caracteristicile de bază ale subdialectelor limbii române și plasează dezvoltarea limbii literare române în contextul social, istoric și cultural. Are cunoștinţe mai vaste despre sunetele, cuvintele și propozițiile din limba română și știe să le aplice în vorbire și scriere. Are un vocabular bogat şi înţelege că limba oferă numeroase posibilităţi de exprimare precisă. Interpretează elementele esenţiale din structura textului literar și caracteristicile sale tematice, conceptuale, poetice, stilistice, lingvistice, precum şi ale compoziției și genului din care face parte. Cunoaşte termenii literari și îi aplică în mod corespunzător în interpretarea operelor literare prevăzute în Programa şcolară. Identifică și analizează independent momente din opera literară și știe să-şi argumenteze atitudinea prin exemple din textul iniţial. Foloseşte literatura de specialitate recomandată şi auxiliară în interpretarea operelor literare prevăzute în Programă.

Nivelul avansat

Discută pe teme mai complexe din limbă, literatură și cultură, prevăzute în Programa şcolară, are dezvoltate abilități oratorice; scrie texte de specialitate pe teme din limbă şi literatură, aprofundează perceperea critică a unui text literar și neartistic complex, inclusiv a procedeelor stilistice folosite de autor, formează conştiinţa despre sine ca cititor.

Are cunoștinţe mai detaliate despre limbă, în general, precum și despre gramatica limbii române. Are cunoștințe de bază despre dicţionare şi particularităţile lingvistice.

Apreciază, interpretează şi evaluează opere literare mai complexe din Programa școlară obligatorie și din cea suplimentară (opţională). Utilizează mai multe metode şi aspecte și o abordare comparativă în interpretarea textului literar. Expune argumentat părerea sa cu privire la o operă literară, cu referire la textul operei, dar și la alte texte, analizează și compară caracteristicile lor poetice, estetice, structurale și lingvistice, inclusiv procedeele stilistice mai complexe. Îşi lărgeşte sfera de cunoştinţe prin citire și aplică strategii de citire, în conformitate cu genul operei literare și obiectivele de citire (trăire estetică, cercetare, creativitate).

COMPENTENȚE SPECIFICE ALE DISCIPLINEI ŞCOLARE

Limba

Nivelul de bază

Are cunoștințe de bază despre limbă, în general, și despre funcțiile care le îndeplinește; respectă atât propria limbă cât și limba altora. Are informaţii elementare despre dialectele şi subdialectele limbii române și baza dialectală a limbii literare; are cunoștințe de bază despre evoluţia limbii române literare. Are cunoștințe de bază despre sunetele limbii române, folosește corect ortografia română; cunoaşte părţile de vorbire flexibile şi neflexibile şi categoriile gramaticale ale lor, aplică normele gramaticale referitoare la formele flexionare ale părţilor de vorbire; formează propoziţii în conformitate cu regulile sintactice ale limbii şi ştie să le analizeze în exemple mai simple. Are cunoştinţe de bază despre semnificaţia cuvintelor, cunoaşte cele mai importante dicționare ale limbii române şi ştie să le folosească. Ştie să-şi expună ideile vorbind clar și fluent, espectând normele limbii literare și regulile de politețe; ascultă politicos expunerea altui vorbitor. A însuşit scrierea corectă a formelor simple de scriere după model (scrisoarea, biografia, cererea, contestaţia, forma electronică de prezentare în PPT,

etc.), aplicând normele limbii române literare. La sfârşitul şcolarizării elaborează lucrarea de bacalaureat, respectând regulile de elaborare a lucrării ştiinţifice.

Nivelul mediu

Are cunoaştinţe mai largi despre limbă în general şi cunoştinţe de bază despre limbile din lume, tipurile şi înrudirea dintre ele. Ştie caracteristicile de bază ale subdialectelor limbii române şi regulile ortografice, ortoepice şi gramaticale ale limbii literare. Are cunoştinţe mai vaste din domeniul foneticii limbii române; are cunoaştiinţe mai detaliate privind părţile de vorbire şi felul lor, formele flexionare şi scrierea corectă a acestora; cunoaşte felurile de propoziţii şi face corect analiza lor după modele date. Are vocabular bogat şi ştie să folosească corect cuvintele în conformitate cu situaţia de comunicare; îşi îmbogăţeşte vocabularul cu cuvinte şi expresii noi. Citește expresiv și cultivă propria vorbire. Alcătuieşte texte scrise mai complexe pe diferite teme, respectând normele limbii literare. Utilizează literatura de specialitate şi scrie corect rapoarte şi referate.

Nivelul avansat

Are cunoaştinţe detaliate despre limbă în general şi cunoştinţe vaste din gramatica limbii română (structura fonetică şi fonologică, părţile de vorbire, flexiunea nominală şi verbală, raporturile sintactice dintre părţile de propoziţie şi dintre propoziţii în frază); cunoaşte detaliat structura lexicală a limbii române şi particularităţilor lexicale. Discută pe diferite teme utilizând un vocabular diversificat şi bogat; ascultă cu atenție și evaluează reacția verbală și nonverbală a interlocutorului, adaptându-şi discursul situaţiei. Scrie corect eseuri, texte de specialitate, articole de ziar, aplicând consecvent norma limbii literare.

COMPETENŢA DISCIPLINARĂ SPECIFICĂ

Literatura

Nivelul de bază

Citeşte cu regularitate opere literare din cadrul Programei şcolare obligatorii, ştie care sunt scriitorii şi operele reprezentative din literatura română şi universală. Descrie pe scurt propriile sentimentele și percepţia estetică a unei opere literare sau artistice. Observă și prezintă caracteristicile poetice, estetice și structurale de bază ale textului literar și nonliterar potrivite pentru abordarea materiei la limba și literatura română. Ştie să le numească şi să le descrie. Înţelege un text literar și nonliterar: recunoaşte menirea lor, extrage ideile principalele din text; urmăreşte dezvoltarea unei anumite idei din text; citează exemple din text şi evidenţiază fragmente menite analizei sau argumentării; rezumă și parafrazează părți ale textului și textul în ansamblu. Analizează anumite momente din opera literară din diverse aspecte. Face legătura funcţională dintre termenii literari de bază cu exemple din texte literare. Înţelege de ce este cititul important pentru formarea și promovarea personalității proprii şi pentru îmbogățirea lexicului. Dezvoltă abilități de citire. Sesizează importanţa literaturii pentru formarea identității lingvistice, literare, culturale și naționale. Cunoaşte importanța păstrării patrimoniului literar,cultural și național.

Nivelul mediu

Interpretează opere literare din Programa școlară obligatorie și are cunoștințe de bază despre contextul istoric, literar și poetic care definesc aceste opere. Identifică și analizează independent aspectele semantice și stilistice ale operelor literare și știe să le argumenteze pe baza textului citit. Înțelege și descrie funcția limbajului în procesul de creație. În interpretarea operelor literare aplică metode adecvate care sunt în conformitate cu metodologia ştiinţei despre literatură. Cunoaşte factorii literar-ştiinţifici, estetici și lingvistici și le respectă în abordarea anumitor opere literare, epoci și curente literare în dezvoltarea literaturii române și universale. În mod explorativ și creativ acumulează cunoștințe și abilități de citire, care sunt în funcția studiului diferitelor opere și stiluri literare și dezvoltării identității literare, lingvistice, culturale și naționale. Are formate deprinderi de citire şi gustul estetic propriu unui om elevat şi instruit. Aplică strategii complexe de citire. Schimbă abordările analitice, pe care le consideră nesemnificative. Valorifică în ce măsură anumite caracteristici structurale, lingvistice, stilistice și semantice contribuie la înțelegerea textului.

Nivelul avansat

Analizează caracteristicile poetice, estetice şi structurale ale textelor literare. Încadrează argumentat opera literară în contextul literar-istoric şi al teoriei literare. Aplică proceduri adecvate de interpretare a operei literare, folosind terminologia corespunzătoare. Utilizează numeroase metode de analiză, inclusiv analiza comparativă pentru a-şi completa perceperea și aprecierea critică despre o operă literară. Observă şi interpretează independent momente din opera literară şi ştie să-şi argumenteze opiniile cu exemple din textul citit şi din contextul literar-filologic. Ia atitudine critică faţă de textul citit, făcând legătura cu alte texte la alegere. Alege liber opere literare pentru citire după anumite criterii, propune opere literare pentru citire şi argumentează propunerea făcută.Cunoaşte şi aplică metode/strategii de citire conformate cu tipul de text (literar și nonliterar) și cu specia operei

literare.Sesizează rolul cititului pentru dezvoltarea propriei personalităţi, dar şi pentru dezvoltarea societăţii. Are conştiinţă critică dezvoltată cu privire la abilităţile proprii de citire.

TIP GENERAL EDUCAȚIONAL

Liceu

Clasa	a III-a
Numărul săptamânal de ore	4 ore săptămânal
Fond de ore anual	148 de ore

STANDARDE GENERALE DE PERFORMANȚĂ	FINALITĂȚI La sfârșitul anului școlar elvul va fi pregătit:	TEME și subiecte esențiale ale conținutului
2.LR.1.1.4. Ştie să identifice părţile de vorbire flexibile şi neflexibile şi felurile lor; aplică regulile morfologice şi ortografice ale limbii române în legătură cu formele flexionare ale cuvintelor; ştie categoriile gramaticale de bază (genul, numărul, cazul, gradele de comparaţie), formele şi caracteristicile verbului; recunoaşte rădăcina cuvântului şi prin derivare formează cuvinte noi în exemple mai simple; aplică modele existente prin folosirea modurilor de îmbogîâire a vocabularului 2.LR.2.1.4. Are cunoştinţe mai vaste privind părţile de vorbire flexibile şi neflexibile şi felul lor; determină categoriile gramaticale ale părţilor de vorbire flexibile şi le foloseşte în context; cunoaşte noţiunea de morfem; aplică regulile morfologice şi ortografice ale limbii române în legătură cu formele flexionare ale părţilor de vorbire. Ştie mijloacele de îmbogăţire a vocabularului. 2.LR.3.1.3. Are cunoştinţe mai detaliate privind părţile de vorbire flexibile şi neflexibile şi categoriile gramaticale ale lor şi le foloseşte în context; aplică regulile morfologice ale limbii române în legătură cu formele flexionare ale părţilor de vorbire şi numeşte morfemele. 2.LR.1.1.6. Are un fond lexical potrivit nivelului mediu de învâţământ; face diferenţa între lexicul oficial şi cel neoficial şi îl foloseşte în situaţii adecvate; cunoaşte sensul cuvintelor de bază; cunoaşte raportul dintre cuvinte (de sinonimie, antonimie, omonimie); cunoaşte vorbirea metaforică; Acceptă neologismele, dar nu le acceptă necritic şi în mod automat; Ştie construcţiile lexicale şi frazeologismele; cunoaşte cele mai importante dicţionare ale limbii române şi ştie să le folosească.	– să recunoscă părțile de vorbire și categoriile grmaticale de bază în exemple tipice; – să determine cele mai importante mijloce de îmbogățire a vocabularului prin derivare, compunere sau conversiune;-să aplice modele deja existente în formarea cuvintelor noi; – să identifice rădăcina cuvântului și să recunoască folosirea sufixelor, perefixelor și a infixelor prin exemple mai simple; – să determine valorile morfologice ale părților de vorbire flexibile și neflexibile; – să știe mecanismele lexicale – termenul de morfem și modurile de îmbogățire a vocabularului; – să alcatuiască propozitii mai simple după modelul de bază, să cunoască raporturile de subordonare și coordonare; – să recunoască și să folosească corect termeni standard (frazeologisme); – să distingă unitățile sintactice și să cunoască	LIMBA Îmbogățirea vocabularului Lexicologie Sintaxă Stilistică Lingvistică generală

2.LR.2.1.6. Are vocabular bogat şi diversificat (include în mod activ neologismele, cunoaşte şi utilizează mijloacele externe de îmbogăţire a vocabularului); cunoaşte relaţiile de sinonimie, antonimie, omonimie şi paronimie dintre cuvinte, cunoaşte metonimia ca mecanism lexical. 2.LR.1.1.5. Alcătuieşte corect propoziţiile; Identifică unităţile sintactice; diferenţiază propoziţiile la diateza activă şi pasivă; analizează propoziţiile mai simple după structură după modelul de bază şi pe cele dezvoltate cu complemente curcumstaţiale.diferenţiază părţile de bază ale propoziţiei şi propoziţiile şi frazele; ştie să analizeze propoziţii dezvoltate cu complemente circumstanţiale; face distincţia dintre propoziţiile coordonate şi subordonate; numeşte felurile propoziţiilor coordonate. 2.LR.2.1.5. Foloseşte toate posibilităţile sintactice ale limbii române; face diferenţa dintre propoziţiile personale şi impersonale; analizează propoziţii alcătuite după diferite modele; are cunoştinţe mai vaste despre sintagmă; cunoaşte felurile propoziţiilor subordonate (cazuri tipice); cunoaşte raportul de coordonare; diferenţiază felurile propoziţiilor coordonate; cunoaşte termenul de elipsă; are cunoştinţe generale despre întrebuinţarea cazurilor şi ale modurilor verbale. 2.LR.2.1.1. Are cunoştinţe largi despre limbă în general (care sunt caracteristicile şi funcţiile ei); recunoaşte unităţi şi fenomene care aparţin diferitor niveluri de limbaj; cunoaşte grafia corectă a limbii române; are cunoştinţe de bază privind ortografia (din aspect etimologic şi fonologic); ştie regulile de punctuaţie privind formele morfologice şi unităţile logice din cadrul propoziţiilor şi frazelor; are cunoştinţe despre limbile care se vorbesc în lume (înrudirea, tipurile şi generalităţile limbilor); ştie să poarte un dialog, înţelege importanţa discursului şi a elementului deictic; înţelege noţiunea de diversitate lingvistică şi recunoaşte varietăţile limbii române şi a limbajului apărut pe baza unor factori sociali şi funcţionali	folosirea modurilor și a cazurilor; – să distingă tipurile specifice de propoziții predicative (propoziții pasive, propoziții impersonale) – să recunoască caracteristicile stilului literar și nonliterar; să utilizeze limbile folosite în lume, varietățile limbii române și regulile de punctuație; – să aplice cunoștințe lingvistice generale, să dezvolte limba literară și să aprecieze, păstrând, graiurile și dialectele poporului român.	
2.LR.1.1.2. Face diferenţa dintre vorbirea în varianta literară (standard) şi dialectală a limbii române; are cunoştinţe de bază despre dialecte, subdialecte şi graiuri; apreciază propriul grai şi respectă alte		

graiuri şi manifestă interes faţă de păstrarea propriului grai; învaţă, păstrează şi cultivă limba literară; cunoaşte şi foloseşte cele mai importante dicţionare, îndreptare ortografice şi ortoepice şi alte cărţi de limbă; ştie originea limbii române, apartenenţa la familia de limbi romanice, are cunoştinţe de bază despre evoluţia limbii române literare.		
2.LR.1.2.1. Cunoaşte operele literare din Programa şcolară obligatorie şi autorul operei şi ştie să evidenţieze şi încadrează opera şi autorul în contextul istoriei literaturii. 2.LR.3.2.1. Citeşte, analizează şi interpretează independent texte literar-artistice şi literar-ştiinţifice prevăzute prin Programa şcolară, şi alte texte la alegere; foloseşte cunoştinţele pe care le-a însuşit despre autori şi operele literare. 2.LR.1.2.2. Cunoaşte termenii de teorie literară şi funcţia lor, şi îi recunoaşte în texte literare[1] şi nonliterare[2] prevăzute în Programa şcolară. 2.LR.2.2.2. Cunoaşte terminologia din teoria literară şi o aplică în interpretarea operelor prevăzute prin Programa şcolară. 2.LR.3.2.2. Cunoaşte termenii de teorie literară şi îi aplică în analiza operelor literar-artistice şi literar-ştiinţifice prevăzute prin Programa şcolară şi a altor texte la alegere din afara Programei şcolare 2.LR.1.2.3. În interpretarea operelor literare şi ştiinţifice deosebeşte metode şi procedee diverse (interne şi externe) de analiză. 2.LR.2.2.3. În interpretarea operelor literare şi ştiinţifice deosebeşte metode interne şi externe de analiză şi le aplică în analiza acestor opere. 2.LR.2.2.4. Observă şi explică trăsăturile poetice, estetice şi structurale ale operelor literar-artistice şi literar-ştiinţifice prevăzute prin Programa şcolară; apreciază dacă un text literar-ştiinţific (autobiografie, biografie, memorii, jurnal, scrisoare, note de drum...), este bine structurat şi coerent şi dacă ideile sunt expuse clar şi precis; observă procedeele stilistice dintr-un text literar-artistic şi literar-ştiinţific; apreciază măsura în care anumite caracteristici ale textului influenţează asupra înţelegerii şi analizei textului.	– să conștientizeze asimilarea cunoștințelor din literatură prin autoevaluarea; să indentifice eșecul, dacă există, și să prezinte măsurile necesare pentru depășirea lui; – să coreleze cunoștințele din anii precedenți cu cele noi, identificând importanța eminescianismului la dezvoltarea literaturii române; – să justifice manifestarea paralelă a tendințelor, direcțiilor și curentelor literare în dezvoltarea culturii și a operelor scriitorilor; – să argumenteze importanța curentelor și a revistelor literare în frunte cu marii cărturari ai timpului; – să recunoască influența parnasianismului și a simbolismului francez în dezvoltarea literaturii române moderne; – să recunoască etapele dezvoltării simbolismului românesc; – să înțeleagă interferența curentelor literare în cadrul operelor aceluiași autor; – să aprecieze interesul poeților români pentru anumite speciiale poeziei lirice (formă fixă);	LITERATURA Literatura română și universală la sfârșitul secolului al XIX-lea – Dialogul epocilor literare

2.LR.1.2.5. Observă particularităţile unui discurs literar şi ştie să-l deosebească de discursul nonliterar. 2.LR.2.2.5. Argumentează elementele de bază ale literaturii ca formă de discurs în raport cu alte discursuri (de ex. prezenţa/absenţa naratorului, focusul narativ, raportul dintre istoric şi fictiv, etc.). 2.LR.3.2.5. Ştie elementele de bază ale literaturii ca formă de discurs în raport cu ale discursuri (de ex. prezenţa/absenţa naratorului, focusul narativ, prezenţa dintre istoric şi fictiv etc,) şi le foloseşte în interpretarea operelor literare. 2.LR.1.2.6. Precizează trăsăturile literar-istorice, poetice şi stilistice de bază ale operelor literare dintr-o epocă, mişcare sau curent literar din istoria literaturii române sau universale şi face legătura cu operele şi scriitorii din Programa şcolară obligatorie. 2.LR.2.2.6. În analiza textelor literar-artistice şi literar-ştiinţifice prevăzute prin Programa şcolară aplică cunoştinţele despre caracteristicile literar-istorice şi poetice de bază ale epocii, mişcării sau curentului literar din literatura română sau universală. 2.LR.3.2.6. În analiza textelor literar-artistice şi literar-ştiinţifice aplică cunoştinţele despre caracteristicile literar-istorice şi poetice de bază ale epocii, mişcării sau curentului literar din literatura română sau universală. 2.LR.1.2.7. Analizează momente specifice din conţinutul şi stilul operei literare şi le argumentează prin exemple din text. 2.LR.2.2.7. Observă şi analizează momente din opera literară şi ştie să argumenteze cu exemple din text. 2.LR.2.2.8. Foloseşte activ literatura de specialitate recomandată şi auxialiară (literar-istorică, critică, teoretică) în analiza operelor literar-artistice şi literar-ştiinţifice din Programa şcolară.	– să interpreteze importanța lovinesciană în apariția modernismului românesc; – să cerceteze reperele avangardei, existențialeste în literatura și cultura românească; – să descopere în epocă cele doua orientări opuse dar complementare: tradiționalism-modernism; – să cerceteze influența literaturii universale asupra dezvoltării prozei interbelice; – să prezinte caracteristici despre modul în care tema și viziunea despre lume sunt reflectate în operele literare; – să înțeleagă principiul sincronismului; – să deosebească influența rurală de cea citadină și principalele tipuri de roman.	
2.LR.2.3.1. Vorbeşte în situaţii oficiale, publice şi în faţa unui auditoriu mai larg pe teme din domeniul limbii, literaturii și culturii, exprimându-se în varianta literară a limbii și folosind terminologia corespunzătoare; participă la discuţii publice cu mai mulţi participanţi; apreciază ascultătorul sau publicul şi îşi conformează discursul în funcție de nevoile și posibilităţile	– să despartă corect cuvintele în silabe la sfârșitul rândului; – să aplice regulile de bază a transcrierii denumirilor din limbile străine;	CULTURA EXPRIMĂRII Ortografie Exprimare orală și scrisă

sale; are nevoie şi obişnuieşte să-şi dezvolte cultura exprimării; cu atenţie şi înţelegere ascultă o expunere mai dificilă (de ex. un curs), cu temă din limbă, literatură și cultură; ascultă critic, evaluând argumentele și obiectivitatea vorbitorului.	– să vorbească în public corect și convingător pe teme din limbă, literatură și cultură generală; – să asculte părerea celorlalți și să accepte diferite argumentări ale acestora; – să participe activ la dezbateri publice; – să folosească în debatere argumente și concluzii; – să scrie compuneri, eseedin limbă și literatură folosind principiile normative, ortografice și lingvistice.	
2.LR.2.3.2. Alcătuieşte oral sau în scris un text mai complex (din limbă, literatură sau pe temă liberă) folosind descrierea, narațiunea și expunerea; în dezbaterea orală sau scrisă îşi expune clar ideile şi le argumentează; se străduiește să vorbească și să scrie interesant, cu digresiuni corespunzătoare şi alegând detalii interesante în exemple relevante; observă poanta și o expune într-un mod adecvat; expune cu preciziune impresiile cu privire la opera literară sau artistică; povestește pe scurt textele literare mai complexe și face rezumatul textelor literare şi neartistice mai complexe pe teme legate direct de materie; scrie rapoarte și referate; aplică regulile ortografice în cazurile prevăzute de Programă. 2.LR.3.3.2. Expune (în situaţii oficiale, în public şi în faţa unui public mai larg) și scrie pe teme din domeniul limbii, literaturii și culturii; are capacităţi oratorice dezvoltate; presupune existenţa diferitor atitudini ale auditoriului şi în conformitate cu aceasta problematizează anumite conţinuturi; recunoaşte şi analizează reacţia verbală şi non-verbală a interlocutorului sau auditoriului şi în dependenţă de aceasta îşi adaptează discursul; ascultând discursul cuiva, evaluează conţinutul şi forma discursului acestuia şi modul lui de vorbire.		

INSTRUCŢII PENTRU REALIZAREA DIDACTICO-METODICĂ A PROGRAMEI ŞCOLARE

I. PLANIFICAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Predarea şi învăţarea limbii şi literaturii române trebuie să contribuie la dezvoltarea spiritului creativ şi de cercetare, la dezvoltarea cunoştinţelor, valorilor şi abilităţilor funcţionale ale elevilor

pentru a le putea folosi în educaţia lor ulterioară, în activitatea profesională şi în viaţa de zi cu zi; la formarea conştiinţei de păstrare a patrimoniului cultural ,naţional şi mondial; să fie capabili pentru o viaţă într-o societate multiculturală; să însuşească competenţele generale şi interdisciplinare relevante pentru participarea activă în comunitate şi învăţarea pe tot parcursul vieţii.

Calitatea şi durabilitatea cunoştinţelor, abilităţilor şi aptitudinilor elevilor depind în mare măsură de principiile, formele, metodele şi instrumentele utilizate în procesul de învăţare. De aceea predarea modernă a limbii şi literaturii române presupune realizarea finalităților propuse prin mărirea activităţilor cognitive ale elevilor, respectul şi aprecierea principiilor didactice (în special: principiul însuşirii conştiente şi active; principiul întemeierii ştiinţifice a cunoştinţelor; principiul exemplificării, sistematizării, structurării şi continuităţii), precum şi aplicarea adecvată a formelor, metodelor, procedeelor şi mijloacelor de predare stabilite şi confirmate de practica şi metodica modernă de predare şi învăţare a limbii şi literaturii române (în special: diferite forme de organizare a învăţării, precum şi utilizarea metodelor de comunicare logică şi de specialitate, în dependenţă de capacitatea elevilor de a le însuşi şi folosi).Alegerea anumitor forme, metode, procedee şi mijloace de predare este condiţionată, în primul rând, de finalităţile care trebuie realizate şi apoi de conţinuturile care vor ajuta la realizarea finalităţilor prevăzute.

Predarea limbii și literaturii române ar trebui să fie direcționată spre dezvoltarea competențelor trans-curriculare: competență pentru învățare, comunicare și cooperare, competență estetică, digitală, competență pentru lucrul cu date, participare la o societate democratică și viață sănătoasă.Predarea poate fi pusă în aplicare și prin activități planificate și obiective definite, apropiate obiectivelor generale ale predării limbii și literaturii române și la un Târg de carte, o serată literară, la teatru etc.

La predarea limbii şi literaturii române, se folosesc manualele (aprobate de instituţiile acreditate pentru aprobarea lor), resursele scrise (biblioteca) şi resursele electronice, importante pentru pregătirea elevilor de a utiliza independent diferite surse de dobândire a cunoaştinţelor în şcoală şi în afara ei.

Domeniile Limbă, Literatură şi Cultura exprimării trebuie să reprezinte un întreg disciplinar, să se întrepătrundă şi să se completeze. Prin urmare, numărul recomandat de ore este doar sugerat (pentru Limbă 44 de ore, pentru Literatură 80 de ore şi pentru Cultura exprimării 24 de ore). Prin planificarea atentă a predării şi învăţării care trebuie să ducă la realizarea finalităţilor prevăzute pentru toate cele trei domenii, profesorul îşi va organiza singur numărul de ore, urmărind continuu rezultatele elevilor.

II. REALIZAREA PREDĂRII ȘI ÎNVĂȚĂRII

DOMENIUL: LIMBA (44 ore)

Programa pentru clasa a III-a de liceu în domeniul Limba este organizat în cinci domenii/teme şi conformată cu finalităţile învăţării în această clasă (în raport cu atingerea cerinţelor standardelor de învăţământ ale elevilor).Domeniile care alcătuiesc unitatea structurală a limbajului sunt: Mijloace de îmbogățire a vocabularului, Lexicologia, Sintaxa, Stilistica și Lingvistica generală.Programa prevede extinderea cunoştinţelor din domeniile învăţate în învăţământul elementar, dar şi introducerea unor noţiuni noi.

Prin prelucrarea conținuturilor din limbă, sunt recomandate activități care încurajează elevii să gândească critic:

– problematizarea cunoașterii - deschiderea conflictului cognitiv;

– strategii diferite pentru citirea și ascultarea textelor cu accent pe un anumit fenomen lingvistic;

– strategii pentru organizarea cunoștințelor anterioare și a noilor cunoștințe dintr-un anumit domeniu;

– reprezentarea apartenenței gramaticale în diferite modalități simbolice (tabele, desene, diagrame, grafice etc.);

– producție în funcție de un scop/criteriu dat, prin recunoașterea altor probleme lingvistice legate de un fenomen lingvistic dat, precum și anunțarea posibilităților cercetării lor prin predare.

Mijloace de îmbogățire a vocabularului.În cadrul acestui subiect, elevii ar trebui să-și extindă cunoștințele prin mijloacele de îmbogățire a vocabularului, dobândite în clasele anterioare. Este necesar să procesați și repetați modalitățile de bază de formare a cuvintelor în limba română: efectuarea, compunerea, prefixarea, formarea combinată a cuvintelor, formarea cuvintelor prin transformare. Profesorul trebuie să cunoască elevii cu modele mai importante pentru derivarea și compunerea substantivelor, adjectivelor și verbelor, precum și cu cele mai importante prefixe și sufixe din limba română.

Pentru a extinde cunoștințele despre cuvintele compuse (diferențe în sensul adverbele compuse în raport cu adverbele simple, în exemplele de tip niciodată și nici o dată), două soluții în compușii din care prima parte este auto-/aero-/moto-/foto-/video-/audio- etc., în exemple de tipul – autostradă și

autostradă, poluarea aerului și a aerului, motociclete și cluburi de motociclete, fotografie și editare foto, bibliotecă video și semnal video etc.), precum și soluții ortografice legate de acestea.

Trebuie evidențiată diferența dintre scrierea unei liniuțe sau o linie atunci când tastați la calculator (o funcție distinctivă de distanțare și lungime a liniuței).

Număr recomandat de ore: 13

Lexicologia. În cadrul acestui subiect, studenții ar trebui să-și extindă cunoștințele din lexicologie dobândite în școala elementară.

Este necesar să explicăm ce este lexicologia și ce este lexicografia (pentru a cunoaște elevii cu cele mai importante dicționare ale limbii române și cum se utilizează ele).

Este important să își extindă cunoștințele de bază despre polisemie și, în această privință, elevii trebuie îndrumați ca să folosească cele mai importante moduri de extindere a sensului cuvintelor – metaforă, metonimie și sinecdoca (ca mecanisme lingvistice pentru îmbogățirea vocabularului). Trebuie extinse cunoștințele despre sinonimie, antonimie, omonimie, hiperonimie, paronimie). Este necesară familiarizarea elevilor cu clasificarea vocabularului prin termeni de origine (cuvinte populare, împrumuturi, cuvinte slavone) și sfera de utilizare (istorisme, arhaisme, neologisme), precum și extinderea cunoștințelor despre vocabularul român nonliterar (dialectisme, regionalisme, jargon și vulgarisme).

Este necesar să explicăm ce sunt frazeologismele și să apreciem utilizarea lor în diferite stiluri funcționale (de exemplu, în stilul funcțional conversațional: derivă de la gol la gol - „angajează-te într-o afacere inutilă"; științific: numitor comun – „caracteristică comună"; administrativ: pus pe agenda – „începe să ia în considerare sau să rezolvi ceva" etc.). Se recomandă legarea conținutului din lexicologie cu conținuturile din literatură și aplicarea cunoștințelor în cadrul sarcinilor de cercetare referitoare la limba și stilul scriitorului (ex: Ivo Andrić: E un pod pe Drina)

Se recomandă ca elevii să fie îndrumați spre activitatățile pe bază de cercetare și proiecte, care au ca scop analizarea vocabularului în mediul înconjurător, explorarea stilului conversațional și tragerea concluziilor.

Număr recomandat de ore: 21

Sintaxa.În cadrul acestui subiect, elevii își extind și își aprofundează cunoștințele din unitățile sintactice (cuvânt, sintagmă și propoziție). Este necesar ca profesorul să ajute elevul în aprofundarea și extinderea cunoștințelor cu privire la toate tipurile de propoziție și la posibilitățile de exprimare a acestora prin cuvinte și sintagme.Trebuie explicate dificultățile în analiza tipurilor speciale de propoziții predicative (propoziții pasive, propoziții impersonale ș.a.).

Număr recomandat de ore: 8

Stiluri funcționale ale limbii române literare. În cadrul acestui subiect, sunt studiate caracteristicile de bază ale stilului conversațional, comparându-l cu stilul jurnalistic și administrativ, învățate în clasele anterioare de liceu. În acest caz, predarea limbii ar trebui să fie legată funcțional de predarea literaturii și de cultura exprimării.

Număr recomandat de ore: 1

Lingvistică generală. În acest domeniu tematic, elevii își extind cunoștințele legate de apariția și dezvoltarea scrisului, importanța scrisului pentru identitatea culturală și națională a unui popor. Se recomandă corelația cu finalitățile predării și învățării din capitolul *Cultura exprimării*(exprimare orală) – prezentarea elevilor în grup și prezentarea pe un subiect selectat din acest domeniu.

Număr recomandat de ore: 1

LITERATURA (80 de ore)

LITRATURA ROMÂNĂ ȘI UNIVERSALĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA - ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA, PERIODA INTERBELICĂ ȘI ÎNCEPUTUL PERIOADEI POSTBELICE

În cadrul acestei teme elevii vor recunoaște, din materia anilor precedenți, inflența poetului național **Mihai Eminescu** asupra dezvoltării și încadrării literaturii române în cadrul european, prin aprofundarea câtorva elemenete caracteristic eminesciene: valorificarea științei, filozofiei și al ritmului istoric al veaculi său. Elevii vor putea generaliza tendințele eminesciene, de la înțelepciunea anticilor (**Glossă, Sărmanul Dionis**) la dragostea de patrie (**Călin-file din poveste, Scrisoarea III**) și folclorul românesc, pe care-l împletește cu elementele iubirii și le naturii veșnice (**Pe lngă plopii fără soț, Floare-albastră**), vor sesiza în opera poetului, soarta omului de geniu **(Lceafărul)**, a marilor geneze ori prăbușiri cosmice, și repere ale pamfletului social (**Scrisoarea II),** elemente ce se vor reflecta profund în lirica modernă începând cu **Macedonski** – ciclul **Noptilor**, și până la „Luceafărul întors" al lui **Ion Barbu – Riga Cripto și lapona Enigel***.*

Elevilor se vor prezenta tendințele, direcțiile și curentele literare românesti la sfârșit de veac, inteferențele acestora în cadrul socio-cultural românesc și se vor justifica unele manifestări parnasiene

și simboliste-**Literatoru**l. În acest context va fi scoasă îm evidență importanța orientrii literare prin revista *S***ămănatorul***,* ca expresie a stării de spirit a păturilor sociale speriate de capitalism, aspectele realiste, inclinații spre sentimentalism și idilism pitoresc la **Alexandru Vlahuță,** a cărui poezie **La vatra rece** va fi prezentată elevilor ca obligatorie după programa prevăzută, precum și câteva fragmente din proza **România pitorească,** pentu a se înțelege autentica valoare literară și educativă a primului jurnal românesc. Prin poezia **Adio** de **St. O. Iosif** elevii vor recunoaște sentimentul dezrădăcinării, pricinuit de conștiința obârșiilor țărănești pierdute, iar prin **Doină***,* semtimentalismul său minor care îl întoarce spre trecut, folclor, tradiție, peisaj și receptivitatea față de muzicalitate, însușire tipic simbolistă. Prin scriitorii **Calistrat Hogaș** și **Octavian Goga,** elevii vor întelege importanța orientării literare a **Poporanismului** pe plan cultural, politic și literar. Va fi citit textul **Singur** din manual penru ca elevii să sesizeze proiectarea naturii în viziunea gigantică a lui **Hogaș** pin care surprinde, realist, o galerie de portrete, iar prin poezia **Toamna** de **Octavian Goga**, o predilecție a autorului spre stările crepusculare, mohorâte și apăsate ale tristeții și suferinței, sugerate printr-un decor transparent. În **Fata mare** va fi scoasă în evidență „un fel de erotică realistă", iar prin poziile **Noi** și **Plugule**, va fi sugerată simpatia poetului față de sat și țărănime, element ce culminează în poetica lui **George Coșbuc** numit „poet al datinilor, tradițiilor și obiceiurilor românești". Prin poezia **Noapte de vară** se va observa că natura este doar un cadru pentru dezvoltarea sentimentului iubirii, iar balada **Nunta Zanfirei** împlinirea acesteia**.** Conceptul de *fortuna labilis* va fi abordat prin balada **Moartea lui Fulger** iar trecutul istoric prin **Pașa Hassan**.

Pentru a înțelege mai bine conjunctura apariției și dezvoltării literaturii moderne, li se va impune elevilor o retrospectivă asupra revistei **Contemporanul** din 1881 în frunte cu criticul literar **C. Dobrogeanu Gherea.** Se va trece apoi la iportanța lui **Nicolae Iorga**, marele istoric român, scriitor, și din 1905, director al revistei **Sămănătorul**. Se vor cita câteva opere din creația sa monumentală pentru ca elevii să înțăleagă mai bine mișcările socio-culturale din acea perioadă: **Oameni cari au fost**, **O viață de om – Așa cum a fost** sau **Memorii**. Elevii îl vor recunoaște ca unul dintre cei mai valoroși istorici literari a cărui contribuție excepțională a dat posteritității următoarele capodopere, din care se vor putea selecta materiale critice spre aprofundarea cunoștințelor lor la nivel avansat: **Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea de la 1821 înainte** și **Istoria literaturii românești contemporane**.

În noua epocă de cultură va fi semnalată importnța diversității revistelor literare în care vor publica toți titanii tipului. Se vor cita**: Luceafărul** în frunte cu **Octavian Goga**, revistă care în concepția redactorilor trebuia să premeargă eliberarea națională; **Viața nouă,** condusă de lingvistul, istoricul literar și poetul **Ovid Densusianu** care va dezbate idei despre larpurlartism (artă pentru artă), pledând pentru literatura urbană – direcție pseudosimbolistă – considerată a doua etapă (din cele patru) a curentului simbolist românesc. Paginile revistei cuprindeau și proza lui **Gala Galaction**, personalitate remarcabilă a timpului fiind apreciat după traducerile *Noului Testament* și *Bibliei*. Revista apare ca o reacție împotriva **Sămănătorului** continuînd de fapt **Literatorul** lui **Macedonski**, teoreticeanul simbolismului românesc și dacă acesta nu va publica niciodată aici.

După 1900 însă, cea mai importantă revistă literară este **Viața românească**, condusă de **Garabet Ibrăileanu**, autorul romanului **Adela**, primul roman românesc de analiză (analiza proceselor psihologice conștiente) pe care elevii îl vor citi ca lectură oligatorie. Aici își vor desfășura activitatea literară scriitori remarcabili ai modernismului românesc: **Coșbuc, Vlahuță**, **Topârceanu**, **Sadoveanu**, **Minulescu**, **Hortensia Papadat-Bengescu** și **Argezi,** în poeziile căruia se poate găsi un oximoron de ecou baudelairean. Articolele lui **Alexandru Macedonski** din revista **Literatorul***,* a cărui fondator era, reprezintă un moment al experiențelor, al tatonărilor, fiind considerată prima etapă a simbolismului românesc. Bun cunoscător al limbii și literaturii franceze, al curentelor parnasian si simbolist, **Macedonski** ajunge la concluzia că „muzica, culoarea și imaginea" reprezintă singura poezie adevărată, și scrie demonstrativ poezia **In arcane de pădure**, care, în notă, are observația: *întâia încercare simbolistă în românește*.

Pentru a cerceta mai adânc curentul literar **Simbolism,** vor fi prezentate elevilor condițiile istorice și sociale în care acesta a apărut în Franța (Jean Moreas). Contrar literaturii cu caracter politic militant, scriitorii simboliști aparțin în mare, unei intelectualități burgheze dezorientate și individualiste boeme, care au mers pe calea retragerii din fața problemelor vieții sociale a timpului, îndreptându-se spre cel al pasivității, al pesimismului printr-o „artă pură", în care atenția acordată realizării formale exterioare absoarbe orice preocupare de conținut, bazându-se pe simbol. **Charles Baudelaire** ne justifică aceste remarcări în poezia intitulată: **Corespunderi**. Apare astfel la „poeții blestemați" un sentiment de plictiseală, de dezgust, de sceptism, unindu-se cu o atitudine de revoltă violntă: **Spleen**. Se vor aminti: **Verlaine** – cel care a rupt „lanțurile crude" ale versului, **Mallarme**- care a înzestrat poezia cu sensul misterului și al inefabilului, **Rimbaud** cu poezia **Vocalele**. Celebra culegere de

poezii **Florile răului**, *„cartea sălbatică*" a esteticii urâtului, va avea un mare reper în poezia arghezianã și volumul **Flori de mucigai** al acestuia. Se va interpreta *„estetica urâtului*" prin poezia cu aceiați denumire, iar importanța poeziei **Testament** – arta poetică a lui **Tudo**r **Arghez**i, va fi sugerată elevilor prin mesajul romantic:*„ Din bube, mucegaiuri și noroi/Iscat-am frumuseți și prețuri noi*." Se vor enumera volume de versuri pentru ca elevii să sesizeze întregul univers liric arghezian, din care vor desprinde principalele teme și motive: omul și societatea, mitul, natura, istoria, omul ca *„homo faber* – **Născocitorul** și *„homo ludes*" **Ion Ion,** eroi simbol în împrejurări simbol **– „Belșug",** va fi scoasă în evidență fascinația sa pntru universul viețuitoarelor fără cuvânt – **Cântec de adurmit Mițura**, univers reprezentat minuțios și de **George Topârceanu** în poezia **Rapsodii de toamnă.**

Din litratura română simbolistă se va analiza poezia **In grădină** de **Dimitrie Anghel**, poet de structură romantică, dar, care prin rafinamentul senzațiilor olfactiv-muzicale, predispoziția pentru reverie și prin corespondențele sale dintre om și elementele universului, a aparținut primei faze a simbolismului românesc.

Din a treia etapă: simbolismul „exterior – minulescian, se va citi poezia **Acuarelă** care prin folosirea simbolurilor și a corespondențelor, prin motivul ploii, al mediului citadin conturat, marcat de monotonie, banalitate, repetabilitate, prin starea de spleen și vag, prin utilizarea laimotivului, a versului refren, a sintezei, prin suplețea versului eliberat de rigiditățile ritmice și de tirania rimei, prin muzicalitatea exterioară și interioară, îl încadrează prompt pe **Ion Minulscu** în estetica simbolistă. Cheia, instrument inițiatic din **Romanța cheii**, deschide și închide la **Minulescu** promisiunea spațiilor misterioase ale solitudinii și izolării erotice, *„într-un turn gotic*". O înstrăinare de iubire apare și în poezia **Intr-un bazar sentimental** în care lucrurile vorbesc despre o iubire defunctă, recuperată dintr-un decor pictural (poezia este chiar dedicată pictorului G.Pătrașcu). Prin poezia **Moină**, va începe interpretarea ultimei etape a curentului simbolist - simbolismul autentic, bacovian. El cuprinde un singur poet, **George Bacovia**, a cărui activitate se răsfrânge postbelic până în anul 1957. Viziunea despre lume și condiția poetului în societate este sugerată prin poezia **Plumb** în care cenușiul, universul monoton, câmpul semantic al morții: sicriu, cavou, funerar, coroană, mort, duc spre închiderea definitivă a spațiului existențial fără soluții de evadare. Tema poeziei **Lacustră** reprezintă un nucleu al întregii opere bacoviene: dezagregarea cosmică și regresiunea în haosul primordial amorf, descompunerea spirituală sub efectul ploii, alienarea ființei sub presiunea materiei copleșitoare, descompunerea lentă a sinelui și a materiei. Moartea apare la **Bacovia** ca o senzație de anihilare a întregii existențe, de dezagregare a materiei și a ființei („sfârșitul continuu bacovian").

O strălucită sinteză între tradiția romantică și elementele novatoare ale simbolismului o va face **Macedonski** prin ciclul **Nopților**. În **Noapte de decemvrie**, din perspectiva condiției dramatice a omului de geniu, poetul se înrudește îndeaproape, ca semnificație a conținuturilor sale, cu **Luceafărul** lui **Eminescu**. Prin temă, ideologie și simbolistica poemului, **Macedonski** e deci romantic. Cu alte mijloace, cei doi poeți sunt înrudiți până la un punct, dar prin substanța esteticii, diferențiază fiecare în felul său, etica omului de geniu de cea a oamenilor de rând. Elevii vor observa în poezie însă, vraja muzicală a textului, vor înțelege cultul pietrelor prețioase, predilecția poetului pentru nuanțările cromatice și vor recunoaște simbolurile, prezente și în ciclul **Rondelurilor**, poezii cu formă fixă (clasicistă), pe care **Macedonski** le-a adaptat ușor esteticii simboliste, exprimând o duioasă melancolie ce escalează cu moartea cosmică arhetipală: **Rondelul rozelor ce mor**. **Rondelul rozei ce-nflorește** este o ars poetica exprimând concepția despre poet și poezie prin simbolul „roza" care sugerează viața spirituală, a doua naștere, care înflorește atunci când sămânța simbolică a credinței crește (*Spre Meka îl poartă credința-voința /***Noapte de decemvrie**), și devine iubire față de Dumnezeu (**Psalmi**). **Tudor Arghezi** îl continuă pe **Macedonski**, al cărui ucenic a fost, scriind **Psalmi**, însă drama intrerioară a eului arghezian este împietrirea credinței. Se va citi **Psalmul III** - **Tare sunt singur, Doamne, și pieziș!...,** prin care elevii vor înțelege că starea agonică, sentimentul neputinței și al părăsirii de către Dumnezeu, însingurarea și conștiința propriei damnări, sunt atitudini umane reflectate în modernism.

Trebuie semnalat faptul că în literatura română modernismul s-a exprimat prin curente și reviste repartizate în jurul a două mari grupări intelectuale: modernismul lovinescian și tradiționalismul. Modernismul lovinescian s-a constituit în jurul unui cenaclu și a unei reviste - **Sburătorul** apărută sub direcția lui **Eugen Lovinescu**, în paginile căreia au debutat cu poezie, proză și cronici literare, tineri precum: **Ion Barbu**, **Camil Petrescu**, **Hortensia Papadat-Bengescu**, **Ilarie Voronca**, **Tudor Vianu**, **George Călinescu** ș.a. Acest modernism era bazat pe principiul sincronismului și pe teoria imitației, aplicând cu consecvență criteriul estetic în judecata operei de artă, militând pentru integrarea tradiției, a specificului național într-o formulă estetică aflată la nivel de dezvoltare al sensibilității europene. Conform acestei teorii, pentru sincronizarea literaturii române cu spiritul veacului, erau necesare schimbări de ordin tematic și eseistic, trecerea de la tematica preponderent

rurală la una de inspirație urbană, cultivarea prozei obiective, evoluția poeziei de la epic la liric, intelectualizarea prozei și a poeziei, cultivarea romanului analitic și al autenticității, parcursul cronologic al întâmplărilor din romanul tradițional fiind înlocuit aici cu fluxul conștiinței. În aceste împrejurări apare **Constructivismul** romînesc grupat în jurul revistei **Contimporanul** care a solicitat colaborarea nu numai a avangardiștilor, în frunte cu dadaistul **Tristan Tzara (***se va citi propunerea poetului pentru* **„a face un poem dadaist")** ci și a numeroșilor pictori, sculptori – *Brâncuși,* actori, regizori. Din *dadaism* a fost teoretizat **integralismul** (revista **Integra**l) și **suprarealismul** cu același spirit teribilist al negației (nihilism), cu eliminarea raționalului și pătrunderea artei în planul subconștientului. Se vor interpreta **Cronicari** de **Urmuz** și poemul **Ulise** de **Ilarie Voronca**. Pe paginile **Contimporanului**, pe lângă **Arghezi** a publicat și cunoscutul matematician **Ion Brbu** a cărui creație poetică a fost structurată de marii critici literari în trei etape. Din prima etapă – etapa parnasiană – elevii vor cunoaște poezia **Banchizele** în care peisajele închid în ele elanuri ale ființei umane prin simboluri obiective. Ciclul baladic-oriental va fi expus prin amplul poem alrgoric de cunoaștere: **Riga Crypto și lapona Enigel** iar a treia etapă, cea ermetică, prin arta poetică barbiliană **Joc secund**. În opoziție cu modernismul lovinescian, **Tradiționalismul** era o mișcare literară a cărei ideologie s-a cristalizat în jurul revistei **Gândirea**. Sub direcția lui **Cezar Petrescu** poezia a mers pe o linie puternică de spiritualizare a existenței, căutând să surprindă particularitățile sufletului național prin vlorificarea miturilor autohtone, a riturilor și credințelor străvechi. Printre colaboratorii săi revista avea nume de prestigiu: **Lucian Blaga, Tudor Arghezi**, **Cezar Petrescu, Tudor Vianu** ș,a. Din **Lucian Blaga** se vor analiza următoarele poezii moderniste: **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii** prin care autorul își exprimă crezul liric și viziunea asupra lumii; **Gorunul**, unde eul liric se defășoară fără îngrădire nu numai în spațiu ci și în timp, în presimțirea morții, și poezia de factură expresionistă: **Dați-mi un trup voi munților** din care se vor desprinde următoarele trăsături: sentimentul absolutului, expansivitatea gestică, isteria vitalistă, elanul dionisiac, caracterul vizionar, manifestarea euforică și tensiunea lirică.

Lirica tradiționalistă va fi exprimtă prin idealizarea trecutului, a cadrului rural și a temei timpului trecător „fugit irreparabile tempus" din poezia **Aici sosi pe vremuri** de **Ion Pillat**.

Cele două tendințe, tradiționalismul și modernismul se vor răsfrânge și asupra romanului românsc care, după șase decenii de încercări mai mult sau mai puțin reușite, va atinge în perioada interbelică treapta maturizării depline. Se vor aminti elevilor câțiva factori care au determinat acest fenomen: mutațiile fundamentale în mentalitatea culturală și literară (psihanaliza lui **Freud**, intuiționismul lui **Bergson,** fenomenologia lui **Hussel,** reinterpretarea marilor analiști **Dostoievski** și **Stendhal**, prestigiul romancierilor **Marcel Proust**, **Andre Gide, James Joyce**, **Virginia Woolf);** schimbarea percepției asupra speciei literare; stimularea interesului scriitorului și al publicului pentru problema romanului prin dezbaterile și articolele din presa literară a vremii precum și necesitatea sincronizării literaturii române cu cea europeană. Tendința romanului românesc se va reflecta sub paradigma unor denumiri diverse, dar reductibile la același model complementar ale celor două tendințe: roman tradițional/roman modern; roman subiectiv/roman obiectiv; roman de creație/roman de analiză; roman doric/roman ionic. Ca lectură obligatorie elevii vor citi primul roman modern din literarura sârbă **Sânge tulburat** de **Borisav Stanković** și primul roman realist obiectiv **Ion** de **Liviu Rebreanu**. Dintre romanele realiste de tip balzacian se va citi **Enigma Otiliei** de **George Călinescu.** După ce a fost efectuată o lectură fragmentară din **Proust** – **În căutarea timpului pierdut**, a piesei **O casă de păpuși** de **Henrik Ibsen** și a unui fragment din **Procesul** de **F**.**Kafka**, elemente proustiene, kafkiene și ibseniene se vor căuta, tot fragmentar, în operele scriitorilor **Hortensia Papadat-Bengescu – Concert din muzică de Bach**, **Patul lui Procust** de **Camil Petrescu** și **Domnii Glembay** de **Miroslav Krleza**. Romanul de analiză, tip psihologic/subiectiv va fi abordat prin **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război** (integral) semnat de **Camil Petrescu** iar fragmentar se vor parcurge: romanul **Pădurea spânzuraților** de același autor, **Întunecare** de **Cezar Petrescu** și **Migrațiile** de **Miloš Crnjanski,** cu accente pe tema războiului și a trăirii dramatice a omului/intelectualului. Asupra romanul mitic, inițiatic, **Baltagul** de **Mihail Sadoveanu** se va face o retrospectivă, fiind deja cunoscut elevilor din școala generală.

Lectură selectivă – programă opțională (se vor alege 8 scriitori /comținuturi/teme/motive)

Operele literare se asociază în baza anumitor teme și/sau motive literare, orientări, curente, ș.a. atât pe pacusul anului III cât și în anul IV de liceu. **Poezia**: – simetria compozițională, smnificația titlului, limbaj și expresivitate, figuri de stil, eul liric, particularități prozodice, arta poetică, viziunea despre lume, relații de opoziție si de simetrie, cadrul temporal, ș.a. **Exemplu**: *Natura* – ca decor, natura mineralizată, natura cadru de contemplare, natura setiment patriotic, natura sugestie etnografică/religioasă, natura-modalitate de a spune altceva/simbol, expresivități, sugestii,

muzicalitate, corespondențe, zugrăvirea stărilor sufletești prin natură, natura ca univers erotic, ș.a. Se pot lega două sau mai multe poezii din următoarea gamă: **Charlrs Bauelaire** *Tablouri pariziene*; **Macedonski** *Noapte de mai;* **Paul Verlaine** *Cântec de toamnă*; **George Coșbuc** *Chindia*, *Vara*; **Octavian Goga** *Asfințitul, Oltul*; **George Bacovia** *Decor, Note de primăvară, Tablou de iarnă*.; **Todor Arghezi Nicioată toamna,** *Icoană***; Ion Barbu** *Copcul, Panteism, Răsăritul;* **Lucian Blaga** *Munți și nori;* **V. Voiculescu** *Amurg; Icoane de toamnă;* **Adrian Maniu** *Poveste tăinuită*; **Ion Vinea** *Septembrie;* **Rainer Maria Rilke** *Dintr-un april*, ș.a

Modele: a) În poeziile **Amurgu**l de **Voiculescu, Asfințitul** lui **O.Goga** și **Noapte de mai** de Macedonski se poate sublinia confruntarea dintre întuneric și lumină; b) O tratere ludico-umoristică se poate extinde de la **Chindia** lui **Coșbuc**, la **Rapsodii de toamnă** de **Topârceanu** sau/și **Asfințitul** lui **Goga**, până la polul celălalt, cel mitic, cu profunzimi ce nu pot fi întotdeauna sondate până la capăt, din poezia **Munți și nori** de **Blaga**. c) Tentația absolutului la **Arghezi** în **Psalmi**, la **Blaga În marea trecere**, la **Rilke Ceaslov** și/sau **I.Barbu Joc secund**. d) Sugestie și magie a limbajului: **Apollinaire Podul Mirabeau**, **Blaga La curțile dorului***,* **Valery Cimitirul marin,** sau din lirica meditativă: confruntarea cu civilizația și consecințele ei asupra omului modern la **Blaga** sau **Arghezi**.

Proza: – încadrarea în tipul de roman, tehnica narativă, viziunea despre lume, etica autenticității, temele prozei, compoziția, titlul, timpul narării-timpul narat, relații temporale și spațiale, conflictul/conflictele textului studiat, statul social, psihologic și moral al câtorva personaje alese și relația dintre ele, precizarea și exemplificarea modalităților de caracterizare a personajelor, particularități ale stilului și limbajului artistic, ș.a. **Exemplu:** – În romanele **Muntele vrăjit** de **Th Mann**, **Pădurea spânzuraților** de **Rebreanu**, **Ultima noapt de dragoste, întâia noapte de război** de **Petrescu**, **Ulisse** de **Joyce**, **În căutarea timpului pierdut** de **Proust** și **Valurile** de **V. Voolf** se poate pune accntul pe exploatarea zonelor profunde ale pshicului personajelor, evoluția lor devenind imprevezibilă pe parcursul operei; îmbinarea dintre adevăr istoric și ficțiune; istoria și semnificațiile ei în viziunea modernă se pot studia în **Frații Jderi** și/sau **Nicoară Potcoavă** de **Sadoveanu** și **E un pod pe Drina de Ivo Andrić**, ș.a. **Modele**: – tehnica romanului la **Petrescu**, **Patul lui Procust** și **James Joyce**, **Ulisse**; teatrul poetic în care personajele nu sunt caractere ci simboluri iar limbajul lor e metaforic: **M.Sebastian Steaua fără nume**, **Zamolxe** și/sau **Meșterul Manole** de **Blaga** și **Nunta însângerată** de **Garcia Lorca**; Din romanele **Ulisse** de **Joyc** și **Ciclul Halippilor** de **Bengescu** personajele își pierd coerența sub influența psihanalizei, a existențialismului și a romanului dostoievskian; ș.a.

Întemeietorii Simbolismului

Charles Baudelaire – **Albatrosul** (din manual) și/sau o poezie din **Tablouri pariziene**

Paul Verlaine – Cântec de toamnă

Artur Rimbaud – Corabia pierdută (câteva versuri)

Alexandru Macedonski – **Noapte de mai**, **Rondelul apei din grădina japonezului** (din manual)

La răscrucea vremurilor

George Coșbuc – **Mama, El-Zorab, Cântecul fusului** (din manual), Chindia, **Vara Alezandru Vlahuță** – **Sonet** (din manual) **Octavian Goga** - **Oltul**, **Plugarul** (din manual); **De mult, Asfințitul, Stejarul Șt.O.Iosif** – **E mult de-atunci**, **În toamnă**, **Adio** (din manual)

Poezia românească modernă:

George Bacovia – **Decor**, **Moină, Note de primăvară**, **Gri**, **Marș funebru**, **Tablou de iarnă**, **Liceu** (din manual) **Tudor Arghezi** – **Niciodată toamna, Binecuvântare, Cina, Născocitorul (**din manual**) De-abia plecaseși, Icoană, Toamna Ion Minulescu**: **Romanța celor trei corăbii, Romanța celor trei romanțe, Romanță negativă** (din manual) **Georghe Topârceanu** – **Rapsodii de primăvară, Balada unui greier mic** (din manual) **Vasile Voiculescu** – **Am lăsat de-a trecut** (din manual), **Amurgul, Răsărit de lună, Icoane de toamnă, În grădina Ghetsemani Lucian Blaga – La curțile dorului, Dați-mi un trup voi munților, Munți și nori, Scrisoare, Risipei se dă florarul, Paradis în destrămare Ion Barbu** – **Copacul, Oul dogmatic, Timbru, Panteism, Munții**

Florilegiu universal

Seghei Alexandroviț Esnin – **Scumpa mea te-așează lângă mine, Nemeții de zăpadă se spulberă pe vale** (din manual) **Vladimir Maiakovski** – **Așa e și cu mine** (din manual), **Norul cu pantaloni Rainer Maria Rilke - Dintr-un april, Carta imaginilor**, **Amintire** (din manual), **Ceaslov**, **Scrisori către un tâmăr poet Frederico Garcia Lorca – Nunta însîngerată**, **Cântec** (din manual) **Guillaume Apollinaire** – **Podul Mirbeau** (din manual), **Spiritul**

nou și poeții, Inimă, coroană și oglindă (*Caligrame*) **Paul Valery** – **Cimitirul marin** (câteva versuri) **Paul Eluard** – **Îndrăgostita, Libertate** (câteva versuri)

Avangarda românească

Manifeste literare și txte programatice (fragment/e)

Manifest activist către tinerime – **Ion Vinea**, 1924 și/sau poezia **Septembrie** (din manual) **Suprarealism și integralism** – **Ilie Voronca,** 1926 și/sau poezia **Acuarium Coliva lui moș Vinea** – **Sașa Pană,** 1930 și/sau poezia **Respirație Exasperarea creatoare** – **Geo Bogza,** 1931 și/sau poezia **Piatra cubică.Toamna Cerneala surdă** – **Gellu Naum**,1945 și/sau poezia **Calul erotic**

Tristan Tzara – Insomnie Adrian Maniu – **Poveste tăinuită** (din manual) **Ion Pillat** – **Rădăcini, În vie, Ochelarii bunicii** (din manual) **B. Fundoianu** – **Cântece simple** (din manual) **Vasile Voiculescu** – **Răsărit de lună, L-am lăsat de-a trecut** (din manual), **Amurg Miron Radu Paraschivescu** – **My**

Proza modernă

Liviu Rebreanu – Răscoala (fragmente), **Răfuiala, Pădureanca Mihail Sadoveanu – Frații Jderi** (fragmente), **Hanu-Ancuței** (două povestiri la alegere), **Nicoară Potcoavă** (fragmente), **Județ al sărmanilor** (din manul) **Panait Istrati – Ciulinii Bărăganului** (din manual) **Lucian Blaga – Meșterul Manole, Zamolxe** (fragment) **Camil Petrescu – Pădurea spânzuraților, Jocul ielelor Ivo Andrić – E un pod pe Drina** (din manual) **Thomas Man – Moartea la Veneția, Muntele vrăjit** (fragment) **James Joyce – Ulysse** (fragmente) **Hortensia Papadat-Bengescu** – **Fecioarele despletite, Ciclul Hallipilor** (fragmente) **Virginia Voolf – Doamna Dalovey** (fragmente), **Valurile F. Kafka – Metamorfoze** (fragmente**) Anton Pavlovic Cehov– Unchiul Vanja** (fragmente) **Mihail Sebastian – Jocul de-a vacanța (**din manual**), Steaua fără nume** (fragment)

CULTURA EXPRIMĂRII (24 de ore)

Orografia. În cadrul acestei teme, elevii ar trebui să își actualizeze și să-și extindă cunoștințele din ortografie însușite în școala elementară.

Număr recomandat de ore: 6

Exprimarea orală: Dezbatere publică. Trebuie abordat în special: pregătirea pentru dezbatere (culegerea faptelor, întocmirea unui plan de prezentare), prezentarea argumentată, tragerea concluziilor și respectarea dialogurilor.

Număr recomandat de ore: 2

Exprimarea în scris. În cadrul acestei teme , este planificată redactarea a patru lucrări scrise și scrierea unei versiuni avansate a lucrării scrise (corectarea lucrării scrise). Pregătirea pentru redactarea lucrărilor scrise este o activitate continuă și nu este limitată la o oră (înainte de a scrie lucrarea scrisă).

Număr recomandat de clase: 16

III. MONITORIZAREA ȘI EVALUAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI ÎNVĂȚĂRII

Pe lângă standardul sumativ de evaluare, care încă mai domină în sistemul nostru de învățământ (evaluează cunoștințele elevilor la sfârșitul unui ciclu și se aplică cu ajutorul instrumentelor standardizate - verificări scrise și orale a cunoștințelor, eseuri, teste, având ca rezultat învățarea campanică orientată spre notă). Abordările de predare modernă presupune evaluare formală – evaluarea cunoștințelor în timpul stăpânirii programului și dobândirea competenței corespunzătoare. Rezultatul acestei evaluări oferă feedback atât elevilor, cât și profesorilor despre competențele care sunt bine stăpânite și care nu sunt, precum și eficiența metodelor adecvate pe care profesorul le-a folosit pentru atingerea scopului. Măsurarea formativă implică colectarea datelor cu privire la rezultatele elevilor, iar cele mai frecvente tehnici sunt: îndeplinirea sarcinilor practice, observarea și înregistrarea activităților elevilor în timpul orelor, comunicarea directă între elevi și profesori, un registru pentru fiecare elev (harta de progres a elevilor) etc. Rezultatele evaluării formative la sfârșitul ciclului didactic ar trebui, să fie stabilite și sumativ - numeric. O astfel de evaluare are sens în cazul în care conține toate realizările elevilor, monitorizate în mod regulat și înregistrate în mod obiectiv și profesional.

Activitatea fiecărui profesor constă în planificare, realizare, monitorizare și evaluare. Este important ca profesorul să monitorizeze și să evalueze continuu, pe lângă realizările elevilor, procesul de predare și învățare, precum și munca proprie. Orice lucru care se dovedește a fi bun și util, profesorul va continua să folosească în practica pedagogică și tot ceea ce pare neefectiv ar trebui îmbunătățit.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
РУСКИ ЯЗИК И КНЇЖОВНОСЦ

Циль ученя Руского язика и кнїжовносци то унапредзованє язичней и функционалней писменосци; здобуванє и пестованє язичней и кнїжовней култури; оспособйованє за толкованє и вредноване кнїжовних дїлох; афирмованє и прилапйованє вредносцох гуманистичного образованя и воспитаня школярох; розвиванє особного националного и културного идентитету, любови ґу мацеринскому язику, традициї и култури Руснацох и других народох и етнїчних заєднїцох.

ОБЩА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЯ

Школяр позна обласци руски язик и кнїжовносц, и шветову кнїжовносц. Добре влада з усну и писану комуникацию, односно бешедує и пише по правилох стандардного руского язика. Зна формовац логічни и стилски складни бешедовани и писани текст. Розуми и критично спатра пречитане и ма розвити власни словнїк. Ма звичай читац кнїжовни дїла при чим доживює пречитане и ма знаня з помоцу хторих толмачи кнїжовне дїло, односно чита же би упознал и лєпше розумел себе и швет коло себе. Пречитал найважнєйши кнїжовни дїла рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. Розвил звичай и потребу же би преглїбйовал бешедну и читательну културу пре власне усовершованє и охраньованє и збогацованє националней култури.

Основни уровень

Ясно и чечно бешедує у складзе зоз стандардним язиком; ма културу слуханя цудзого викладаня. Формує єдноставни бешедовани або писани, логічни, стилски складни текст хтори добре структуровани; правилно хаснує руску кирилку и розликує ю од сербскей кирилки, зна написац тексти основних писаних жанрох хтори потребни за школованє и участвованє у дружтвеним живоце. За рижни потреби чита кнїжовни и нєуметнїцки тексти стреднєй чежкосци и критицки роздумує о єдноставних кнїжовних и нєуметнїцких текстох.

Зна основни правила о язику; розликує кнїжовни руски язик од бешедного и ма потребу учиц, чувац и пестовац кнїжовни язик. Позна специфичне место руского язика у фамелиї славянских язикох и його блїзкосц зоз карпатскима диялектама. Ма основни знаня о руских гласох, словох и вирєченьох руского язика и зна применїц одредзени ґраматични правила у бешеди и писаню. Хаснує розвити словнїк, у складзе зоз уровньом образованя, а слова примерани нагоди.

Зна авторох дїлох зоз обовязней школскей програми и змесцує их до контексту творчого опусу и кнїжовноисторийного контексту. Зна навесц основни кнїжовноисторийни и поетицки характеристики стилских епохох, напрямох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци и зна их повязац зоз дїлами и писателями зоз обовязней лектири школскей програми. Обачує и з прикладами арґументує основни поетични, язични, естетски и структурни характеристики кнїжовних дїлох зоз обовязней школскей лектири. Формує читательни звикнуца и знаня похопююци значенє читаня за власни духовни розвой.

Стреднї уровень

Ясно бешедує пред аудиториюмом о темох зоз обласци язика, кнїжовносци и култури; зна составиц зложени бешедни або писани текст и прецизно представиц идеї; пре розлични потреби чита релативно чежки кнїжовни и нєуметнїцки тексти и ма витворени читательни смак характеристични за образованого чловека; розуми зложени кнїжовни и нєуметнїцки тексти и критично роздумує о нїх.

Ма широки знаня о язику вообще и основни знаня о язикох у швеце. Позна специфични розвой руского язика и його блїзкосц зоз карпатскима диялектами. Розуми розвой кнїжовного руского язика Руснацох у дружтвеним, историйним и културним контексту. Ма широкии знаня о гласох, словох и вирєченьох у руским язику и тото знанє зна применїц у бешеди и писаню. Розликує гласи и знаки руского язика од гласох и знакох сербского язика. Ма богати словнїк и свидоми є рижнородносци язика хтора му оможлївює прецизно ше виражиц.

Толмачи ключни фактори структури кнїжовного тексту и його тематски, идейни, поетични, стилски, язични, композицийни и жанровски прикмети. Позна кнїжовни термини и адекватно их применює при толмаченю кнїжовних дїлох хтори предвидзени зоз програму. Самостойно обачує и анализує проблеми у кнїжовним дїлу и зна арґументовац свойо думаня на основи примарного тексту. Хаснує препоручену и ширшу, секундарну литературу при толмаченю кнїжовних дїлох хтори предвидзени зоз програму.

Напредни уровень

Дискутує о зложених темох зоз язика, кнїжовносци и култури хтори предвидзени зоз наставну програму; ма розвити бешеднїцки схопносци; пише фахови текст на теми зоз язика и кнїжовносци; критицки роздумує о зложених кнїжовних и нєуметнїцких текстох на висшим уровню, уключуюци и авторово стилски поступки; формує свидомосц о себе як читательови.

Ма подробнєйши знаня о язику вообще, як и о ґраматики руского язика. Ма основни знаня о словнїкох и структури словнїцкей статї.

Критицки чита зложени кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми, як и додатней (виборней) и зна их критицки толмачиц и вредновац. У толмаченю кнїжовного текста хаснує вецей методи, попатрунки и компаративни приступ. Арґументовано виноши свой суд о кнїжовним дїлу нєпреривно маюци на розуме примарни текст, як и други тексти, анализуюци и поровнуюци їх поетични, естетични, структурни и линґвистични прикмети, вєдно зоз зложеншима стилскима поступками. Розширює читательни знаня и применює стратеґиї читаня хтори усоглашени зоз типом кнїжовного дїла и зоз читательнима цилями (дожице, виглєдованє, творчосц).

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЯ: Язик

Основни уровень

Ма основни знаня о тим цо то язик вообще, и хтори його функциї; почитує свой язик и други язики. Позна специфични розвой руского язика и його блїзкосц зоз карпатскима диялектами; позна розлики у коцурскей и керестурскей бешеди; ма основни знаня о розвою кнїжовного язика, писма и правопису при Руснацох у Сербиї. Розуми розвой кнїжовного руского язика у дружтвеним, историйским и културним контексту. Ма основни знаня о гласох и знакох руского язика и розликує их од сербских; позна файти словох, и подфайти; хаснує коректну язичну норму при хасноваю формох словох и при їх твореню; правилно склада вирече нє и зна анализовац вирече нє хторе збудоване по основних моделох.

Ма основни знаня о значеню словох; позна словнїки руского язика и зна их хасновац. Може ясно и чечно представиц свойо становиско, почитуюци кнїжовноязичну норму и правила учтивосци; ма културу слуханя цудзого викладаня. Звладал складне писанє єдноставних формох и основних жанрох (писмо, биоґрафия, молба, жалба, вимога, ПП презентация и под.) у чиїм виробку компетентно хаснує руску кирилку и основни правила язичней норми. Свидоми є же хасноване руского язика на интернету подрозумює хасноване стандардного руского язика, односно рускей кирили. На концу школованя составя матурску роботу почитуюци правила виробку фаховей роботи.

Стреднї уровень

Ма ширши знаня о язику вообще и основни знаня о язикох у швеце, о їх медзисобней зродносци и типох. Позна специфични розвой руского язика, його место у ґрупи славянских язикох и блїзкосц зоз карпатскима словацкима и украïнскима диялектами. Позна розлики у коцурскей и керестурскей бешеди и причини їх наставаня.

Ма ширши знаня о гласох руского язика и розликує их од сербских; розликує руски од сербских знакох кирилки; зна правила о наглашованю словох и розликує руски од сербского акценту; ма ширши знаня о файтох словох и їх подфайтох, їх формох и способох твореня, уплївох сербского язика и других язикох; препознава файти вирече ньох и анализує вирече ня хтори творени по розличних моделох. Ма богати словнїк и зна похасновац одвитуюце слово у завискосци од нагоди; унапрямени є ґу збогацованю власного словнїка. Виразно чита и пестує власну бешеду. Составя зложенши писани тексти о розличних темох почитуюци язичну норму. Хаснує фахову литературу и зна складно написац звит и реферат.

Напредни уровень

Ма детальнєйши знаня о язику вообще и детальнєйши знаня о ґраматики руского язика (акцентованє, состав словох, значенє припадкох и дїєсловних формох, структури вирече ня, уплїви других язикох на руски язик); позна словнїки руского язика и структуру словнїковей статї. Приповеда о вибраних темох як схопни бешеднїк; уважно слуха и преценює вербалну и невербалну реакцию свойого собешеднїка и тому прилагодзує свою бешеду. Есей, фахови текст и новинску статю пише складно, дошлїдно применююци кнїжовноязичну норму.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЯ: Кнїжовносц

Основни уровень

Порядньє чита кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми, препознава значних представительох и їх дїла зоз рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. Накратко описує свойо чувства и дожице кнїжовного або другого уметнїцкого дїла. Обачує и наводзи основни поетични, естетични и структурни прикмети кнїжовного и нєуметнїцкого тексту вигодного за обробок наставней градзи зоз язика и кнїжовносци; зна их меновац и илустровац. Розуми кнїжовни и нєуметнїцки текст: препознава их намену, видвоює главни идеї текста; провадзи розвой одредзеней идеї у тексту; наводзи приклади зоз тексту и цитує часц або часци же би анализовал текст або змоцнєл особну арґументацию; резимує и парафразує часци текста и текст у цалосци. Видвоєни проблеми анализує на уровню основних пасмох значеня. Основни кнїжовни термини функционално повязує зоз прикладами зоз кнїжовного текста. Розуми прецо читанє значне за

формованє и унапредзованє своєй особносци, збогацованє лексичного фонда. Розвива свойо читательни способносци. Розуми значносц кнїжовносци за формованє язичного, литературного, културного и националного идентитета. Розуми значносц очуваня кнїжовного нашлїдства и кнїжовней култури.

Стреднї уровень

Толкує кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми и ма основни знаня о кнїжовноисторийним и поетичним контексту хтори одредзує тоти дїла. Самостойнє обачує и анализує значеньово и стилски аспекти кнїжовного дїла и зна арґументовац свойо становиска на основи примарного текста. Розуми и описує функцию язика у творчим процесу. При толкованю кнїжовного дїла применює адекватни методи и становиска хтори ускладзени зоз методолоґию науки о кнїжовносци. Позна кнїжовнонаукови, естетични и линґвистични факти и бере их до огляду при обробку поєдинєчних дїлох, стилских епохох и напрямох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. През виглєдовацки и творчи способ здобува знаня и читательни схопносци, хтори у функциї преучованя розличних кнїжовних дїлох и жанрох и розвиваня литературного, язичного, културного и националного идентитета. Ма розвити читательни звикнуца и читательни смак характеристични за културного и образованого чловека. Применює зложени стратеґиї читаня. Меня аналитични приступи хтори оценї же су нєприкладни. Преценює як одредзени структурни, язични, стилски и значеньово прикмети текста уплївую на його розуменє.

Напредни уровень

Зна одредзиц поетични, естетични и структурни прикмети кнїжовного тексту. Зоз сиґурносцу кладзе кнїжовни текст до кнїжовнотеорийного и кнїжовноисторийного контексту. У анализованю и интерпретованю хаснує одвитуюци поступки толкованя и терминолоґию хтора адекватна кнїжовному дїлу. Хаснує вецей методи, точки патреня и компаративни приступ же би дополнєл свойо розуменє и критицки суд о кнїжовним дїлу. Самостойно обачує и толкує проблеми у кнїжовним дїлу и зна арґументовац свойо становиска на основи примарного текста и литературно-филолоґийного контексту. Критицки повязує примарни текст зоз самостойно вибрану секундарну литературу. Самостойно вибера дїла за читанє по одредзеним критериюму, дава предкладаня за читанє и пояшнює их. Позна и применює способи/стратеґиї читаня усоглашени зоз типом текста (кнїжовним и нєуметнїцким) и зоз жанром кнїжовного дїла. Розуми улогу читаня у особним розвою, алє и у розвою дружтва. Ма розвиту, критицку свидомосц о своїх читательних способносцох.

ОБЩИ ТИП

Класа	**Треца**
Тижньови фонд годзинох	4 годзини тижньово
Рочни фонд годзинох	148 годзини

Стандарди образовних посцигнуцох[6]	**ВИХОДИ** По законченей трецей класи школяр:	**ТЕМИ** **Ключни поняца змиста програми**
2РЯК.1.1.4. Позна файти и подфайти словох; применює норму при форми словох у фреквентних случайох (уключуюци и гласово пременки при форми словох); видвоює часци словох при формох словох (ґраматична основа и наставок за форму) при єдноставнєйших случайох; видвоює часци словох при твореню словох (префикс, основа, суфикс) при єдноставних словох; препознава основни способи твореня словох; применює норму при твореню словох	– препозна нєвиведзени, виведзени и зложени меновнїки, прикметнїки и дзєслова у руским язика; – препозна часци творених словох у типових случайох; – розликує значеньово одношеня медзи словами;	**ЯЗИК** **Творенє словох** **Лексикоґия** **Синтакса** **Стилистика** **Обща лингвистика**

(уключуюци и гласово пременки при твореню словох); применює постояци модели при твореню нових словох. 2РЯК.2.1.4. Ма ширши знаня о файти словох; зна одредзиц форму пременлївого слова и похасновац слово у датей форми; позна поняце морфеми; дзелї слово на морфеми за творенє при єдноставнєйших случайох и менує тоти морфеми; позна основни способи твореня словох; применює норму у вязи зоз форму словох у менєй фреквентних случайох. 2РЯК.3.1.3. Ма детальнєйши знаня о морфолоґиї у узшим смислу и твореня словох у руским язику (дзелї слово на морфеми за творенє при зложених случайох и менує тоти морфеми). 2РЯК.1.1.6. Ма лексични фонд хтори у складзе зоз стреднїм уровньом образованя; прави розлику медзи формалну и нєформалну лексику и хаснує их у складзе зоз нагоду; ма основни знаня о значеню словох; позна основни лексични одношеня (синонимию, антонимию, гомонимию); позна метафору як лексични механїзем; нє ма одбиваюцосц ґу словом странского походзеня, алє их нє прилапює нєкритично и автоматски; позна поняце терминох и фразеолоґизмох; позна найважнєйши словнїки руского язика и зна их хасновац. 2РЯК.2.1.6. Ма богати и рижнородни лексични фонд (уключуюци и интелектуалну и интернационалну лексику и позна нейфреквентнєйши интернационални префикси и суфикси). Тот фонд хаснує у складзе зоз нагоду; видзи язик як збир можлївосцох хтори му служа же би виражел индивидуалне искуствиє и унапрямел го ґу збогацованю власного словнїка; позна гиперонимию/гипонимию, паронимию; розликує лексични пасма; позна метонимию як лексични механїзем. 2РЯК.1.1.5. Правилно склада виреченє; розликує синтаксични єдинки; розликує активни и пасивни виреченя; зна анализовац єдноставни виреченя хтори творени по основних моделох и преширени зоз додатками. 2РЯК2.1.5. Хаснує шицки синтаксични можлївосци у руским язику; розликує	– препозна лексични механїзми – метафору, метонимию, синеґдоху; – разликує лексику по походзеню (карпатску и нову лексику) и хаснованю (историзми, архаїзми, неологизми, терминолоґия); – препозна и правилно хаснує стаємни вирази (фразеолоґизми); – разликує синтаксични єдинки и позна шицки члени виреченьох; – разликує окремни типи предикативних виреченьох – препозна прикмети бешедного стила; – применї общелинґвистични знаня о розвою и значносци писма.	
	– систематизує усвоєни знаня о кнїжовносци, преценї особну успишносц, идентификує почежкосци и, кед их ма, утвердзи план же би их превозишол; – повяже дружтвено-историйни контекст зоз зявеньом дендизма, символизма и естетику ларпурлартизма; – випита одгук европскей модерни у сербскей кнїжовносци; – розуми розвой рускей кнїжовносци у рамикох европскей кнїжовносци; – повяже зявеня у кнїжовносци зоз дружтвено-историйнима обставинами хтори приведли до Першей шветовей войни; – препозна и випита одношенє войновей и	**КНЇЖОВНОСЦ Модерна у европскей и сербскей кнїжовносци; Руска кнїжовносц Медзивойнова и войнова кнїжовносц Диялоґ кнїжовних епохох**

особово и безособово виреченя; анализує виреченя хтори збудовани по розличних моделох; ма ширши знаня о синтаґми; препознава основни файти зависних предикатских виреченьох (типични случаї); зна основне о нєзависно-зложених одношеньох, конґруенциї и неґациї; розликує файти нєзависних предикатских виреченьох; розуми поняце елипси; ма основни знаня о хасноваю припадкох и дїєсловних формох. 2РЯК.2.1.1. Ма ширши знаня о язику вообще (хтори то важни свойства язика); препознава єдинки и зявеня хтори припадаю розличним язичним уровньом/подсистемом; ма основни знаня о писму вообще; ма основни знаня о правопису вообще (етимолоґийно-фонолоґийни правопис; ґраматично – лоґична интерпункция; ґрафема – слово); ма основни знаня о язикох у швеце (язична зродносц, язични типи, язични универзалиї). Розуми основни принципи водзеня диялоґу; розуми поняце бешедней дії. Позна прикмети вариєтетох руского язика хтори настали на основи медиюму и тих хтори социялно и функционално условени.	медзивойновей книжовносци ґу традициї (прешлосци) и єй улогу у дружтвено-политичним анґажману; – розуми улогу хтору форма, стил и тип приповеданя маю у оформйованю значеня идеї книжовного дїла;	
	– правилно пише смужку медзи полузложенима словами кед су у єдним шоре и кед ше дзеля на концу шора; – применює основни правила транскрипциї менох зоз страних язикох; – бешедує явно пред векшим авдиториюмом о темох зоз язика, книжовносци и култури; – вислуха цудзе думанє и вежнє го до огляду при своєй арґументациї; – активно участвує у явней дебати – пририхта ше за дебату, арґументовано виклада и виводзи заключеня; – напише состав на тему зоз язика и книжовносци, уважуюци начала правописа и язичней норми.	**ЯЗИЧНА КУЛТУРА** **Правопис** **Усне и писане виражованє**
2РЯК.1.1.2. Розликує книжовни (стандардни) язик од диялекту; зна основни податки о карпатских диялектох; ма правилне становиско ґу своєй бешеди и ґу другим вариянтом рускей бешеди (керестурска и коцурска); почитує свой язик и ма потребу чувац свой язик; єднак почитує обидва вариянти рускей бешеди – керестурску и коцурску; ма потребу учиц, чувац и пестовац книжовни язик; позна найважнєйши ґраматични и нормативни приручнїки и зна их хасновац; зна основни податки о месце руского язика медзи другима индоевропскима и славянскима язиками;		

ма основни знаня о розвою кнїжовного язика, писма и правопису при Руснацох. 2РЯК.1.2.1. Позна авторох дїлох зоз обовязней школскей програми и локализує их до контексту творчого опуса и кнїжовноисторийного контекста. 2РЯК.2.1.1. Ма ширши знаня о язику вообще (хтори то важни свойства язика); препознава єдинки и зявеня хтори припадаю розличним язичним уровньом/подсистемом; ма основни знаня о писму вообще; ма основни знаня о правопису вообще (етимолоґийно-фонолоґийни правопис; ґраматично – лоґична интерпункция; ґрафема – слово); ма основни знаня о язикох у швеце (язична зродносц, язични типи, язични универзалиї). Розуми основни принципи водзеня диялоґу; розуми поняце бешедней дії. Позна прикмети вариєтетох руского язика хтори настали на основи медиюму и тих хтори социялно и функционално условени. 2РЯК.3.2.1. Чита, доживює и самостойнє толмачи кнїжовноуметнїцки и кнїжовнонауково дїла зоз обовязней школскей програми, як и додатни (виборни) и факултативни кнїжовноуметнїцки и кнїжовнонаукови тексти; при интерпретациї зоз сиґурносцу хаснує здобути знаня о творчим опусу автора и кнїжовноисторийним контексту. 2РЯК.1.2.2. Позна кнїжовнотеорийну терминолоґию и функционално ю повязує зоз прикладами зоз кнїжовних[1] и нєуметнїцких[2] текстох предвидзених у програми. 2РЯК.2.2.2. Позна кнїжовнотеорийну терминолоґию и адекватно применює кнїжовнотеорийни знаня при толмаченю кнїжовних дїлох предвидзених зоз програму. 2РЯК.3.2.2. Добре зна кнїжовнотеорийну терминолоґию и теорийни знаня адекватно применює при толмаченю кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових дїлох хтори предвидзени у школскей програми и других дїлох тей файти розличних жанрох, звонка школскей програми. 2РЯК.1.2.3. При толмаченю кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових		

дїлох розликує методи нукашнього и вонкашнього приступу. 2РЯК.2.2.3. Розликує методи вонкашнього и нукашнього приступу при интерпретациї кнїжовноуметнїцкого и кнїжовнонаукового дїла и адекватно их хаснує при похопйованю и толкованю тих файтох дїлох. 2РЯК.2.2.4. Обачує и пояшнює поетични, естетични и структурни прикмети кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових дїлох у рамикох школскей лектири; преценює чи зложени кнїжовнонаукови текст (автобиоґрафия, биоґрафия, мемоари, днжовнїк, писмо, драгопис...) добре структуровани и когерентни, чи идеї ясно и прецизно виложени; обачує стилски поступки у кнїжовноуметнїцким и кнїжовнонауковим тексту; преценює як одредзени прикмети текста уплївую на його розуменє и допринoша толмаченю значеня текста. 2РЯК.1.2.5. Обачує основни прикмети кнїжовносци як дискурса и розликує го од других дружтвених дискурсох. 2РЯК.2.2.5. Пояшнює основни елементи кнїжовносци як дискурса у одношеню на други дружтвени дискурси (напр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историйного и фиктивного итд). 2РЯК.3.2.5. Розуми основни елементи кнїжовносци як дискурса (поровнує напр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историйного и фиктивного итд.) у одношеню на други дружтвени дискурси и тоти спознаня хаснує при толмачену кнїжовних дїлох. 2РЯК.1.2.6. Наводзи основни кнїжовноисторийни и поетични прикмети стилских епохох, напрямох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци и повязує их зоз дїлами и писателями зоз обовязней лектири у школскей програми. 2РЯК.2.2.6. Кед толмачи кнїжовноуметнїцки и кнїжовнонаукови дїла зоз школскей програми применює знаня о основних кнїжовноисторийних и поетичних прикметох стилских епохох, рухох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци.		

2РЯК.3.2.6. Кед толмачи и вреднує книжовноуметнїцки и книжовнонаукови дїла применює и поровнує книжовноисторийни и поетични прикмети стилских епохох, рухох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей книжовносци.		
2РЯК.1.2.7. Анализує видвоєни проблеми у книжовним дїлу и зна их арґументовац зоз примарним текстом. 2РЯК.2.2.7. Самостойнє обачує и анализує проблеми у книжовним дїлу и зна арґументовац свойо становиско на основи примарного текста. 2РЯК.2.2.8. Активно хаснує препоручену и ширшу, секундарну литературу (книжовноисторийну, критицку, автопоетичну, теорийну) при толмаченю книжовноуметнїцких и книжовнонаукових дїлох предвидзених у програми. 2РЯК.2.3.1. Бешедує у званїчних ситуацийох, явно и пред векшим аудиториюмом о темох зоз обласци язика, книжовносци и култури, хаснуюци книжовни язик и одвитуюцу терминолоґию; участвує у явних розгваркох зоз вецей учашнїками; преценює слухателя односно аудиториюм и формує свою бешеду ґу його потребом и можлївосцом; ма потребу и звичай розвивац власну бешедну културу; з увагу и розуменьом слуха зложене викладанє (напр. преподаванє) з тему зоз язика, книжовносци и култури; слуха критицки, преценююци бешеднїкову арґументацию и обєктивносц. 2РЯК.2.3.2. Составя зложени бешедни и писани текст (зоз язика, книжовносци або на шлєбодну тему) хаснуюци опис, приповеданє и викладанє (експозицию); у бешедней або писаней розправи прецизно виноши свойо идеї и обгрунтовює свойо становиско; намага ше бешедовац и писац интересантно, зоз диґресиями и хаснуюци цикави деталї и одвитуюци приклади; обачує поенту и виклада ю на одвитуюци способ; прецизно виноши свойо дожице и упечатки з нагоди книжовного тексту и резимирує зложенши книжовни и нєуметнїцки текст на теми нєпостредно вязани за наставну материю; пише звит и реферат; применююци правописну		

норму у случайох предвидзених зоз програму. 2РЯК.3.3.2. Виклада (у званїчних ситуацийох, явно и пред векшим аудиториюмом) и пише о темох зоз обласци язика, кнїжовносци и култури; ма розвити бешеднїцки (ораторски) схопносци; предпоставя розлични становиска аудиториюма и у складзе зоз тим преоблематизує поєдинєчни змисти; препознава и анализує вербалну и нєвербалну реакцию собешеднїкох односно, аудиториюма и ґу тому прилагодзує свою бешеду; слухаюци бешеднїка, преценює змист и форму його бешеди и способу бешедованя.		

*6 Стандарди образовних посцигнуцох посцигую ше на **концу общого стредньошколского образованя.** Исти стандард (або його часц) будзе ше активовац даскельо раз у цеку школского року, односно до конца стреднього образованя, або з помоцу розличних виходох. Таки поступок осиґурує досциганє вше висшого и висшого уровня поєдинєчних школярских посцигнуцох, а школярски знаня, схопносци и способносци ше нєпреривно спатраю зоз нових углох, утвердзую, преширюю и систематизую.*

З оглядом на зложеносц предмета Руски язик и кнїжовносц и обласцох знука предмета, нєобходно поступно витворйовац шицки стандарди през шицки штири роки штредньошколского образованя, алє подаєдни стандарди мож видзиц и як конкретнєйше повязани зоз одредзеним виходом.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНЕ ВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМИ

I. ПЛАНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Настава и ученє Руского язика и кнїжовносци треба же би допринєсли розвою творчого и веглєдовацкого духу хтори оможлїви школяром же би розвивали знаня, вредносци и функционални схопносци хтори годни похасновац у дальшим образованю, у професионалней роботи и у каждодньовим живоце; формовали вредносни становиска зоз хторима очуваю националне и шветове нашлїдство; буду оспособени за живот у мултикултуралним дружтве; овладаю зоз общима и медзипредметнима компетенциями, релевантнима за активне участвованє у заєднїци и цаложитотне ученє.

Квалитет и тирвацосц знаньох, схопносцох и становискох школярох у велькей мири завиша од принципох, формох, методох и средствох хтори ше хасную у процесу ученя. Прето сучасна настава руского язика и кнїжовносци дава першенство витворйованю виходох зоз змоцнєну думкову активносцу школярох, почитованьом дидактичних принципох (окреме: свидомей активносци школярох, науковосци, присподобеносци, поступносци, систематичносци и очиглядносци), як и адекватне примењованє тих наставних формох, методох, поступкох и средствох чию вредносц утвердзели и потвердзели сучасна пракса и методика настави и ученя руского язика и кнїжовносци (скорей шицкого: рижни форми орґанизациї роботи и хасновање комуникативних, лоґичних и фахових (специялних) методох присподобених змистом обробку и можлївосцами школярох). Вибор окремних наставних формох, методох, поступкох и средствох условени, скорей шицкого, з виходами хтори треба витвориц, а потим и змистами хтори помогню же би ше преписани виходи витворели.

Настава Руского язика и кнїжовносци треба же би була унапрямена на розвой медзипредметних компетенцийох: компетенцию за ученє, комуникацию и сотрудзованє, естетичну компетенцию, диґиталну, компетенцию за роботу зоз податками, участвованє у демократичним дружтве и здрави живот.

Порядна настава и ученє виводзи ше у специялизованих учальньох и кабинетох за тот предмет, хтори треба же би були опремени по нормативох за ґимназиї. Часточно, вона ше орґанизує и у других школских просторийох (библиотеки-медиятеки, читальнї, аудиовизуалней сали и под.). Настава ше може реализовац и зоз планованима активносцами и дефинованима цилями и на Сайму кнїжкох, кнїжовних вечарох, у театру и под.

У настави Руского язика и кнїжовносци хасную ше одобрени учебнїки и приручнїки, як библиотеково-информацийна и информатична градза, значна за систематичне оспособйованє школярох за самостойнє хасновањє рижних жридлох спознаня у настави и звонка нєй.

Обласци *Язик, Кнїжовносц и Язична култура* треба же би творели предметну цалосц, же би ше преплєтали и дополньовали. Прето препоручене число годзинох лєм приблїжне (за область *Язик* 44, за *Кнїжовносц* 80, а за *Язичну културу* 24). З уважним планованьом настави и ученя котри потребни же би ше з нїма витворели предвидзени виходи за шицки три обласци, наставнїк сам, зоз провадзеньом резултатох школярох, розпоредзи число годзинох.

II. ВИТВОРЕНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

ЯЗИК (44 годзини)

Програма за трецу класу ґимназиї общого напряму, у структуралней часци *Язик* орґанизована до пейцох обласцох/темох, хтори ускладзени зоз виходами за тоту класу, по описох стандардох школярских посцигнуцох. Обласци хтори уходза до составу структуралней цалосци *Язик* то: *Творенє словох, Лексикологія, Синтакса, Стилистика и Обща линґвистика*. Програма предвидзує преширйованє знаньох зоз обласцох хтори обробени у основней школи, алє и уводзенє нових поняцох.

При обробку змистох зоз язика препоручую ше активносци хтори порушаю критицке думанє при школярох:

– проблематизация знаньох – отверанє коґнитивного конфликта;

– розлични стратеґиї читаня и слуханя текстох хтори унапрямя повагу на одредзене язичне зявенє;

– стратеґиї орґанизованя предзнаня и нового знаня зоз одредзеней обласци;

– представянє ґраматичного зявеня у розличних символичних модалитетох (таблїчкох, рисункох, схемох, ґрафиконох итд.);

– продукция по задатому цилю/критериюму, зоз препознаваньом других язичних питаньох хтори ше зоз датим язичним зявеньом повязую, як и наявйованє можлївосцох їх виглєдованьох у настави.

Творенє словох. У рамику тей теми школяре треба же би преширели знаня о твореню словох, здобутих у предходних класох. Потребне обробиц и повториц основни способи твореня словох у руским язику.

Преширић знанє о полузложених словох, як и правописнима ришенями у вязи зоз нїма.

Потребне окреме наглашиц розлику у писаню смуги и смужки кед ше дурка на рахункару (пауза и длужина линиї).

Препоручене число годзинох: 13

Лексикология. У рамику тей теми школяре треба же би преширели знаня зоз лексикологиї здобути у основней школи.

Потребно потолковац зоз чим ше занїма лексикологія, а зоз чим лексикоґрафия (упознац школярох зоз найважнєйшима словнїками руского язика и способами їх хасновања).

Значне преширић основни знаня о полисемиї и, у вязи того, упознац школярох зоз найзначнєйшима способами преширйованя значеня словох – метафору, метонимию и синеґдоху (як язични механїзми за збогацованє словнїка). Потребне преширић знаня о синонимиї, антонимиї, гомонимиї. Потребне упознац школярох зоз класификацию лексики з по походзеню (карпатску и нову лексику) и хасновањом (историзми, архаїзми, неологизми, терминологию), як и преширйованє знаньох о лексики зоз становиска териториялного хасновања руского язика (общенародна лексика и диялектизми) и жарґон у руским язику.

Потребно потолковац цо то фразеологизми и указац на їх хасновањє у розличних функционалних стилох (напр., у бешедним функционалним стилу*: робиц таке, цо нїч по нїм* – „нїч хасновите нє робиц”; административним: *буц на дньовим шоре* – „почац ришовац дацо” итд.).

Препоручує ше унапрямованє школярох на виглєдовацку роботу и проєктну наставу, чий циль би бул анализа лексики у нєпоштредним окруженю, виглєдованє бешедного стила и виводзенє заключеньох.

Препоручене число годзинох: 21

Синтакса: У рамикох тей теми школяре преширюю и преглїбюю знаня о синтаксичних єдинкох (слово, синтаґма и виреченє).

Потребно обяшнїц окремни типи предикативних виреченьох.

Препоручене число годзинох: 8

Функционални стили руского кнїжовного язика. У рамикох тей теми преучую ше основни прикмети бешедного стила, поровнуюци го зоз новинарским и административним стилом.

У тим случаю наставу язика треба функционално повязац зоз наставу кнїжовносци и язичней култури.

Препоручене число годзинох: 1

Обща линґвистика. У рамику тей тематскей обласци школяре преширюю знаня о наставаню и розвою писма, значносци писма за културни и национални идентитет. Препоручує ше повязованє зоз виходами настави и ученя змиста зоз *Язичней култури* (усне виражованє) – ґрупни виробок презентациї и викладанє школярох на вибрану тему зоз тей обласци.

Препоручене число годзинох: 1

КНЇЖОВНОСЦ (80 годзини)

Обовязни змисти

Модерна у европскей и сербскей кнїжовносци

У рамику тей теми школяре треба же би ше упознали зоз дружтвено-историйнима рушанями у швеце на преходу зоз 19. до 20. вику хтори уплївовали на стваряне руха модерни и стилских напрямох знука нєй. Поступни пременки дружтвеней системи, технолоґийни розвой, пошвидшани розвой капитализма, гражданскей шлєбоди и правох уплївовали на оформйованє окремного одношеня ґу животу и дружтву и специфичних животних стилох хтори уплївую на уметнїцке творенє. Же би ше розумела поезия хтора теди наставала, полна зоз символами, мотивами и сликами модерного, урбаного живота окреме значне же би ше школяре упознали зоз дендизмом як стилом живота и попатрунком на швет хтори чежи ґу красоти и отменосци. Окреме тото видно при уметнїкох хтори нє припадаю аристократиї, алє ше зоз денди-елитизмом процивя наступаюцому еґалитаризму нового часу. У таких обставинох творел и **Шарл Бодлер**, зоз чию поезию ше школяре упознаю зоз писню **„Албатрос”** у хторей потолкована идея символизма.

Од представительох символистичней поезиї школяре ше упознаю и зоз **Артуром Рембоом** зоз писню **„Офелия”.**

Антон Павлович Чехов у своїх драмох, поставя форму модерней драми, хтора ше ошлєбодзує стриктней форми (траґедия або комедия) и указує на нукашнє, психолоґийне и социолоґийне зраженє у юнакох и у їх штредку, а виход нє ма щешлїви або траґични конєц. Драма **Дядя Ваня** треба же би указала на одумеранє аристократского дружтва, нєзнаходзенє у нових дружтвених цекох алє и подмуклосц и бездушносц новей капиталистичней системи хтора заменєла стару спахийску (панску) и розрива фамелию, идеали и ранїви ґенерацийни ґрупи – старих хтори ше нє можу уклопиц до нового лїцемерства и младих хторим одрезани кридла уж на початку.

Початок модерни у сербскей кнїжовносци почац зоз поезию **Воїслава Илича**, як поети хтори творел на преходзе двох викох, зоз писню **„Шиве, нахмурене нєбо**“. Традиционалносц у форми и романтичарских мотивох заступени у поезиї **Алекси Шантича** зоз писню **„Вечар на школю”**. **Йован Дучич** зоз писню **„Слунечнїки”** укаже на яки способ елементи символизма вошли до сербскей поезиї.

У писнї **„Можебуц шпи” Владислава Петковича Диса** можу ше обачиц елементи снох, подсвидомосци хтори одвитую часу и одношенє ґу шмерци.

Проза хтора у сербскей кнїжовносци наставала под час модерни одредзена тиж зоз преплєтаньом традиционалних темох и мотивох. **Нєчиста крев Борисава Станковича** представя перши модерни роман у сербскей кнїжовносци.

Петар Кочич зоз драму **Язавец пред судом** указує на историйне огляднуце на положенє обезправених Сербох у Австроугорским царству.

У украïнскей кнїжовносци зявює ше **Михайла Коцюбинского** зоз лиричну поему у прози **Intermezzo.** Драму **Лєсову писню** написала **Леся Українка** хтору наволала драма – сказка, а то найзначнєйши твор украïнского символизма. **Павло Тичина** порядньє у своїх творох хасновал символику. У своїх писньох „**Поведз, поведз ми польо**”, **„Гуча гаї”, „Єй нє скривай, природо...”, „Плуг”** чувствує шє импресионизем, символизем и експресионизем.

Руска кнїжовносц

У периодзе пред Першу шветову войну почина руска кнїжовносц зоз идилским венцом **З мойого валала Гавриїла Костельника**. Понеже у кнїжовних творох на руским язику нєт согласносци медзи периодами и фазами и стилскима формациями, яка узвичаєна у розвитих европских кнїжовносцох, треба ше упознац зоз фазами у розвою нашей кнїжовносци на тих просторох. **Михайло Ковач** представени зоз новелу **Хмари** и **Силвестер Саламон** зоз своїма писнями у прози „**Я нє знам”, „Древа”, „Од шнїгу нєшка били верхи горох”.**

Медзивойнова кнїжовносц

Пременєта слика швета после Першей шветовей войни, вельки трауми хтори ше случели на националним и индивидуалним плану, ак и пошвидшане индустрийне и технолоґийне

напредованє, уплївовали на уметносц и книжовносц. То бул час у хторим нє постоял єдинствени стилистични напрям, алє ше розлични уметнїцки и стилистични тенденциї ґруповали у рамикох менших або векших рухох, їх представителє свойо програми, уметнїцки порученя и мисиї виражовали прейґ манифестох, хтори спатрени вєдно даваю печац початку аванґардней уметносци у Европи (и у швеце), а и на тих просторох. **Манифести футуризма, експресионизма, дадаизма** ше можу читац як увод до книжовносци хтора настава на тей подлоги и як окремни тип текста, односно свойофайтови жанр (манифест як книжовни текст).

У поеми **Владимира Маяковского „Хмара у панталонох"** присутна дружтвена анґажованосц. У **Кафковей** творчосци у **Процесу** дзе ше видвоюю форми тоталитаризма и форми абсурду и нємоц поєдинца пред системом хтори ше на ньго валя. У европскей книжовносци того часу як писатель хтори розуми дух епохи и анализує у своїм дїлу зраженє умерацого, аристократского ушореня зоз наиходзацима модернима вимогами дружтва, видвоює ше и **Мирослав Крлежа** зоз драму **Панове Ґлембайово.**

Безсмисел воєних нєщесцох и безперспективносц людзох хтори вишли зоз Велькей войни виражена у писнї **„Човек шпива по войни" Душана Василєва**.

Тема войни, (без)смисел даваня живота за вельку, общу ствар, тематизована у роману **Селїдби Милоша Црнянского**. З поняцом страценей ґенерациї нас уводзи **Ернест Геминґвей** зоз дїлом **Старик и морйо**.

Читанє романа **Мост на Дрини Иви Андрича** треба же би указало на главни напрям медзивойновей книжовносци.

Розлични аванґардни тенденциї у европскей книжовносци можу ше упознац зоз читаньом европскей поезиї того часу. **Райнер Мариа Рилке „Орфей. Евридика. Гермес", Ґийом Аполинер-вибор, Рабиндранат Таґоре** и його писнї у прози **Заградкар.**

Виборни змисти

А) Направиц вибор зоз сучасней рускей книжовносци.

Б) Диялоґ книжовних епохох

Школяре и наставнїкове ше при обробку дїлох зоз обовязного и виборного змиста можу ше опредзелїц за анализу специфичних питаньох у нїх: **национални идентитет**, **традиция, национални вредносци**, **родна чувствительносц**.

ЯЗИЧНА КУЛТУРА (24 годзини)

Правопис. У рамику тей теми школяре треба же би обновели и преширели знаня зоз правопису здобути у основней школи.

Препоручене число годзинох: 6.

Усне виражованє: Явна дебата. Окреме обробиц: пририхтованє за дебату (зазберованє фактох, правенє плана викладаня), арґументоване викладанє, виводзенє заключеньох и почитованє култури диялоґу.

Препоручене число годзинох: 2.

Писане виражованє. У рамику тей теми плановани виробок штирох писмених задаткох и писанє виправеней верзиї писменого задатка (виправок писменого задатка).

Препоручене число годзинох: 16.

І. ПРОВАДЗЕНЄ И ВРЕДНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Попри стандардного, сумативного вреднованя хторе ище доминує у нашим образованю (преценює знанє школяра на концу єдней програмскей цалосци и окончує ше зоз стандардизованима мернима инструментами – писанима и уснима преверйованями знаньох, есейох, тестох), сучасни приступ предвидзує и формативне вредноване – преценьованє знаня под час звладованя програми и здобуваня одвитуюцей компетенциї. Резултат такого вреднованя дава повратну информацию и школярови и наставнїкови о тим хтори компетенциї добре звладани, а хтори нє, як и о ефикасносци одвитуюцих методоххтори наставнїк применєл за витворенє циля. Формативне меранє подрозумює зберанє податкох о школярових посцигнуцох, а найчастейши технїки то: реализация практичних задаткох, обачованє и призначованє школярових активносцох под час настави, нєпостредна комуникация медзи школяром и наставнїком, реґистер за каждого школяра (мапа напредованя) итд. Резултати формативного вреднованя на концу наставного циклуса треба же би були виражени и сумативно – зоз числову оцену. Така оцена ма смисла кед у нєй шицки школярово посцигнуца, пораднє провадзени и обєктивно и професионално призначовани.

Робота каждого наставнїка ше состої од планованя, витворйованя и провадзеня и вреднованя. Значне же би наставнїк континуовано провадзел и вредновал, окрем посцигнуцох школярох, и процес настави и ученя, як и себе и особну роботу. Шицко цо ше укаже як добре и

хасновите наставнїк предлужи хасновац у своєй наставней пракси, а шицко цо ше укаже як нєдостаточно ефикасне и ефективне требало би унапредзиц.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

Cieľom učenia Slovenského jazyka a literatúry je zdokonaľovanie jazykovej a funkčnej gramotnosti; získavanie a pestovanie jazykovej a literárnej kultúry; uschopnenie na interpretáciu a hodnotenie literárnych diel; potvrdenie a akceptovanie hodnoty humánneho vzdelávania a vzdelávania žiakov; rozvoj osobnej, národnej a kultúrnej identity, lásky k materinskému jazyku, tradícii a kases slovenského ľudu a iných národov a etnických spoločenstiev.

VŠEOBECNÁ KOMPETENCIA PREDMETU

Žiak má vedomosti z oblasti slovenského jazyka a slovenskej a svetovej literatúry. Ovláda ústnu a písomnú komunikáciu: hovorí a píše v súlade s pravidlami slovenského jazyka, tvorí logický a štylisticky zosúladený hovorený prejav a písaný text, rozumie a kriticky premýšľa o tom, čo prečíta, má vyvinutú slovnú zásobu. Číta, prežíva a analyzuje literárne dielo; využíva čítanie, aby lepšie pochopil seba, iných a svet vôkol seba; prečítal najdôležitejšie literárne diela zo svojho národného a svetového kultúrneho dedičstva. Má zvyk a potrebu rozvíjať hovorenú a čitateľskú kultúru kvôli vlastnému zdokonaľovaniu, ale aj kvôli zachovaniu a obohacovaniu národnej kultúry.

Základná úroveň

Hovorí jasne a plynule, uplatňuje pritom pravidlá spisovného jazyka; má vypestovanú kultúru pozorne počúvať cudzí výklad. Tvorí jednoduchší hovorený prejav alebo písaný text, ktorý je logický, dobre štruktúrovaný a štylisticky zosúladený; ovláda základné písané žánre dôležité pre školenie a zapojenie sa do spoločenského života. Na rôzne účely číta jednoduchšie literárne a neumelecké texty, rozumie jednoduchšie literárne a neumelecké texty a kriticky uvažuje nad jednoduchým literárnym a neumeleckým textom.

Má základné vedomosti o jazyku vôbec; rozlišuje spisovný slovenský jazyk od nárečia a má potrebu učiť sa, chrániť a pestovať spisovný jazyk. Má základné vedomosti o hláskach, slovách a vetách slovenského jazyka a vie používať určité gramatické pravidlá v reči a v písme. Má rozvinutú slovnú zásobu v súlade so strednou úrovňou vzdelávania a slová používa v súlade so situáciou.

Pozná autorov diel z povinného školského programu a lokalizuje ich do kontextu tvorby a do literárno-historického kontextu. Uvádza základné literárno-historické charakteristiky jednotlivých literárnych období, smerov a skupín v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry a dáva ich do súvisu s dielami a spisovateľmi z povinného čítania zo školského programu. Všíma si a príkladmi argumentuje základné poetické, jazykové, estetické a štruktúrne charakteristiky literárnych diel z povinnej školskej lektúry. Formuje si čitateľské zvyky a vedomosti a uvedomuje si význam čítania pre vlastný duchovný vývoj.

Má pozitívny vzťah ku podujatiam, ktoré prezentujú jazykové a kultúrne hodnoty svojho národa.

Stredná úroveň

Hovorí pred kasesm o témach z oblasti jazyka, literatúry a kultúry; zostavuje zložitejší hovorený prejav alebo písaný text, presne vyjadruje svoje idey; na rozličné účely číta zložitejšie literárne a neumelecké texty a má formovaný čitateľský vkus prislúchajúci vzdelanému človekovi; rozumie a kriticky uvažuje nad zložitejším literárnym a neumeleckým textom.

Má široké kases vedomostí o jazyku vôbec a základné vedomosti o jazykoch sveta. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a zaraďuje vývoj spisovného jazyka Slovákov do spoločenského, historického a kultúrneho kontextu. Má široké kases vedomostí o hláskach, slovách a vetách slovenského jazyka a vie tie vedomosti uplatniť pri vyjadrovaní a písaní. Má bohatú slovnú zásobu a jazyk chápe ako veľký počet možností, ktoré mu slúžia na to, aby sa správne a presne vyjadroval.

Analyzuje kľúčové prvky štruktúry literárneho textu ako i jeho tematické, ideové, poetické, štylistické, jazykové, kompozičné a žánrové vlastnosti. Pozná literárne termíny a adekvátne ich uplatňuje pri analýze literárnych diel, ktoré sú určené programom. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a vie argumentovať faktami svoju mienku na základe primárneho textu. Používa odporúčanú sekundárnu literatúru pri analýze literárnych diel určených programom.

Má pozitívny vzťah ku podujatiam, ktoré prezentujú jazykové a kultúrne hodnoty svojho národa a iných národov.

Pokročilá úroveň

Diskutuje o zložitých témach z jazyka, literatúry a kultúry, ktoré sú určené učivom; má vyvinuté hovorové schopnosti; píše odborný text na témy z jazyka a literatúry; kriticky sa hlbšie zamýšľa nad zložitejším literárnym a neumeleckým textom, zapája aj autorove štylistické postupy; buduje vedomie o sebe ako čitateľovi.

Má podrobnejšie vedomosti o jazyku vôbec, ako i o gramatike slovenského jazyka. Má základné vedomosti o slovníkoch a vie používať rôzne druhy slovníkov.

Kriticky číta, analyzuje a hodnotí zložitejšie literárne diela z povinného a voliteľného školského programu. Používa viacero metód, aspektov a komparatívnych prístupov v analýze literárneho textu. Svoj posudok o literárnom diele odôvodňuje argumentmi, pričom má stále na zreteli primárny text, ako i iné texty, analyzuje a porovnáva ich poetické, estetické, štruktúrne a lingvistické vlastnosti, vrátane i zložitejšie štylistické postupy. Rozširuje si čitateľské vedomosti a uplatňuje stratégie čítania, ktoré sú v súlade s typom literárneho diela a s čitateľskými cieľmi (zážitok, výskum, tvorba).

ŠPECIFICKÁ PREDMETOVÁ KOMPETENCIA: Jazyk

Základná úroveň

Má základné vedomosti o tom, čo je jazyk všeobecne a ktoré má funkcie; uctieva si svoj jazyk a uctieva si aj jazyky iných národov. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a má vedomosti o nárečovom podklade spisovného jazyka; má základné vedomosti o rozvoji spisovného jazyka, písma a pravopisu Slovákov. Má základné vedomosti o hláskach slovenského jazyka; pozná slovné druhy, uplatňuje normu spisovného jazyka pri jednotlivých tvaroch slov a pri tvorení slov; správne tvorí vetu a vie analyzovať vety utvorené podľa základných typov. Má základné vedomosti o význame slov; pozná najdôležitejšie slovníky slovenského jazyka a vie ich používať. Vie prezentovať vlastné názory, vyjadruje sa jasne a plynule, uplatňuje pravidlá spisovného jazyka a pravidlá zdvorilosti; má vypestovanú kultúru pozorne počúvať cudzí výklad. Ovláda písanie jednoduchých foriem a základných žánrov (list, biografia, prosba, sťažnosť, žiadosť, prezentácia a pod.), uplatňuje základné pravidlá spisovného jazyka. Na konci stredoškolského vzdelávania vie napísať maturitnú prácu a uplatniť pravidlá pri písaní odbornej práce. Vie preložiť kratší odborný text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka. Na konci školenia zostavuje maturitnú prácu uctievajúc pravidlá vypracovania odbornej práce.

Stredná úroveň

Má široké spektrum vedomostí o jazyku vôbec a základné vedomosti o jazykoch sveta, ich vzájomnom vzťahu a typoch. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a základné pravidlá výslovnosti. Má široké spektrum vedomostí o hláskach slovenského jazyka; pozná pravidlá spisovnej výslovnosti, pravidlo o rytmickom krátení; má široké spektrum vedomostí o slovných druhoch, ich tvaroch a spôsoboch tvorenia; pozná typy viet a analyzuje vety utvorené podľa rozličných typov. Má bohatú slovnú zásobu a vie používať vhodné slová v súlade s príležitosťou; je zameraný na obohacovanie vlastnej slovnej zásoby. Zreteľne číta a stará sa o svoj vlastný prejav. Zostavuje zložitejšie písané texty na rôzne témy a uplatňuje normu spisovného jazyka. Používa odbornú literatúru a vie napísať správu a referát. Vie preložiť odborný text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka.

Pokročilá úroveň

Má rozsiahlejšie vedomosti o jazyku všeobecne a rozsiahlejšie vedomosti z gramatiky slovenského jazyka (zložení slov, význame pádov a slovesných tvarov, štruktúry vety); vie používať rôzne druhy slovníkov. Hovorí na zvolené témy ako skúsený rečník; pozorne počúva a hodnotí verbálne a neverbálne reakcie svojho spolubesedníka a jemu prispôsobuje svoj prejav. Vie napísať esej, odborný text a novinový článok a dôsledne uplatňuje normu spisovného jazyka. Vie preložiť jednoduchý literárny a neumelecký text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka.

ŠPECIFICKÁ PREDMETOVÁ KOMPETENCIA: Literatúra

Základná úroveň

Pravidelne číta literárne diela z povinného školského programu, pozná významných predstaviteľov a diela svetovej a slovenskej literatúry. Stručne podáva vlastnú mienku a hovorí o svojich pocitoch z prečítaného literárneho diela alebo z iného umeleckého diela. Všíma si a uvádza základné poetické, estetické a štrukturálne vlastnosti literárneho a neumeleckého textu vhodného na preberanie učiva z jazyka a literatúry; dokáže ich vymenovať a ilustrovať. Porozumie umeleckému a neumeleckému textu: pozná ich ciele, vyčleňuje hlavné idey v texte; sleduje rozvoj určitej idey v texte; uvádza príklady z textu a cituje časť/časti, aby rozanalyzoval text, alebo podporil vlastnú argumentáciu; rezimuje a parafrázuje časti textu a text vcelku. Vyčlenené problémy analyzuje v základných významových konotáciách. Základné literárne termíny funkčne spája s príkladmi z literárneho textu. Rozumie, prečo je čítanie dôležité pre formovanie a zveľaďovanie vlastnej osobnosti, obohacovanie slovnej zásoby. Rozvíja vlastné čitateľské kompetencie. Chápe význam literatúry pre formovanie jazykovej, literárnej, kultúrnej a národnej identity. Chápe význam zachovávania svojho literárneho dedičstva a literárnej kultúry.

Stredná úroveň

Analyzuje literárne diela z povinného školského programu a má základné poznatky o literárnohistorickom a poetickom kontexte, ktorý dané diela určuje. Samostatne si všíma a analyzuje významové a štýlové aspekty literárneho diela a vie argumentovať vlastné stanoviská na základe primárneho textu. Chápe a opisuje funkciu jazyka v procese tvorby. Pri analýze literárneho diela používa adekvátne metódy a stanoviská zosúladnené s metodológiou literárnej vedy. Pozná literárnovedné, estetické a jazykovedné skutočnosti a prihliada na ne pri spracovaní jednotlivých diel, literárnych období a smerov v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry. Bádateľským a kreatívnym spôsobom nadobúda vedomosti a čitateľské zručnosti, ktoré sú vo funkcii výskumu rozličných literárnych diel a žánrov a rozvoja literárnej, jazykovej, kultúrnej a národnej identity. Má vybudované čitateľské návyky a čitateľský vkus primeraný kultúrnemu a vzdelanému človekovi. Uplatňuje zložité čitateľské stratégie. Mení tie analytické prístupy, ktoré hodnotí ako neúčelové. Skúma, akým spôsobom určité štrukturálne, jazykové, štýlové a významové vlastnosti textu vplývaju na jeho porozumenie.

Pokročilá úroveň

Analyzuje poetické, estetické a štrukturálne charakteristiky literárneho textu. Spoľahlivo zaraďuje literárny text do literárno-teoretického a literárno-historického kontextu. Uplatňuje zodpovedajúce postupy a terminológiu pri analýze, ktoré prináležia literárnemu dielu. Používa viacero metód a hľadísk a komparatívny prístup s cieľom prehĺbiť vlastné porozumenie a kritický názor o literárnom diele. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a svoje stanoviská vie argumentovať na základe primárneho textu a literárno-filologického kontextu. Kriticky spája primárny text so samostatne zvolenou sekundárnou literatúrou. Samostatne si volí diela na čítanie na základe určeného kritéria, dáva návrhy na čítanie a vysvetľuje ich. Pozná a uplatňuje spôsoby/stratégie čítania, ktoré prináležia typom textu (umeleckým a neumeleckým) a žánrom. Porozumie významu čítania vo vlastnom rozvoji, ako i v rozvoji spoločnosti. Má vyvinuté kritické povedomie o vlastných čitateľských schopnostiach.

VŠEOBECNÝ SMER

Ročník	**Tretí**
Týždenný fond hodín	4 hodiny týždenne
Ročný fond hodín	148 hodín

Štandardy výsledkov vzdelávania[7]	**VÝKONY** Po ukončení tretieho ročníka žiak bude schopný:	**TÉMY** **Kľúčové pojmy obsahy**
2SJK.1.1.4. Pozná ohybné a neohybné slovné druhy; uplatňuje spisovnú normu pri jednotlivých tvaroch slov vo frekventovaných príkladoch (vrátane aj hláskoslovné zmeny v súvislosti s tvarmi slov); vyčleňuje časti slova v súvislosti s tvarmi slov (slovotvorný základ a slovotvorná prípona) na jednoduchých príkladoch; vyčleňuje časti slova v súvislosti s tvorením slov (prefix, koreň, sufix) na jednoduchých príkladoch; pozná základné spôsoby tvorenia slov; uplatňuje spisovnú normu pri tvorení slov (vrátane aj hláskoslovné zmeny, ktoré nastávajú pri tvorení slov); uplatňuje existujúce modely pri tvorení nových slov. 2SJK.2.1.4. Má široké spektrum vedomostí o slovných druhoch; vie určiť tvar	– určiť druhy tvorenia slov v slovenskom jazyku – odvodzovanie, skladanie, zmena jedného slovného druhu do druhého; – poznať časti novoutvorených slov v typických príkladoch; – vysvetliť význam predpony a prípony v typických príkladoch; – uplatniť pravidlá pri písaní zložených slov so spojovníkom; – poznať významové vzťahy slov;	**JAZYK** **Tvorenie slov** **Lexikológia** **Syntax** **Štylistika** **Všeobecná lingvistika**

ohybného slova a použiť slovo v požadovanom tvare; pozná pojem morfémy; určuje morfémy v jednoduchých slovách a pomenúva morfémy; pozná základné spôsoby tvorenia slov; uplatňuje normu v súvislosti s tvarmi slov v menej frekventovaných prípadoch. 2SJK.3.1.3. Má široké spektrum vedomostí z morfológie a z tvorenia slov v slovenskom jazyku (člení slová na morfémy a v zložitejších príkladoch vie pomenovať morfémy). 2SJK.1.1.6. Má slovnú zásobu, ktorá je v súlade so stredoškolskou úrovňou vzdelania; robí rozdiel medzi formálnym a neformálnym vyjadrovaním a používa ho v súlade so situáciou; má základné vedomosti o význame slov; pozná základné lexikálne vzťahy (synonymá, antonymá, homonymá); pozná metaforu ako lexikálny mechanizmus; používa slová cudzieho pôvodu, ale ich neprijíma nekriticky a automaticky; pozná pojmy termín a frazeologizmus; pozná najdôležitejšie slovníky slovenského jazyka a vie ich používať. 2SJK.2.1.6. Má bohatú a diferencovanú slovnú zásobu (vrátane intelektuálnej a internacionálnej lexiky a pozná najfrekventovanejšie internacionálne prefixy a sufixy). Tento fond používa v súlade so situáciou; pozná jazyk ako množstvo možností, ktoré slúžia na vyjadrenie individuálnej skúsenosti s cieľom zveľadiť vlastnú slovnú zásobu; pozná hypernymiu/hyponymiu, paronymiu; rozlišuje lexikálne vrstvy; pozná metonymiu ako lexikálny mechanizmus. 2SJK.1.1.5. Správne tvorí vetu; rozoznáva syntaktické jednotky; rozlišuje aktívne a pasívne vety; vie analyzovať jednoduché vety utvorené podľa základných typov a zložené vety rozvinuté príslovkovým určením. 2SJK.2.1.5. Vie používať všetky syntaktické možnosti slovenského jazyka; rozlišuje jednočlenné a dvojčlenné vety; analyzuje vety utvorené podľa rozličných modelov; má široké spektrum vedomostí o vetných skladoch; pozná základné druhy podraďovacieho súvetia (typické príklady); pozná základy o porovnávacích vzťahoch, zhode a negácii; rozlišuje druhy	– poznať lexikálny význam metafory, metonymie a synekdochy; – rozlíšiť druhy slov podľa pôvodu (nárečové slová, prevzaté slová) a použitie slov (historizmy, archaizmy, neologizmy, termíny); – poznať a správne používať ustálené spojenia slov (frazeologizmy); – poznať syntaktické jednotky a všetky vetné členy; – poznať druhy viet (jednočlenné vety – vetný základ, vety so slovesno-menným prísudkom, vety s vynechaným podmetom); – poznať charakteristiky hovorového štýlu; – uplatniť všeobecné poznatky o vývine a význame písma.	
	– systematizovať osvojené vedomosti o literatúre, zhodnotiť vlastnú úspešnosť, identifikovať ťažkosti a, ak nejaké sú, určiť plán na ich prekonanie; – spojiť spoločensko-historický kontext so zjavom dandizmu, symbolizmu a estetiky l´artpourl´artizmu; – preskúmať ozveny európskej moderny v slovenskej literatúre a vysvetliť podobnosť a špecifickosť tých zjavov; – analyzovať príklady dekadencie a dezintegrácie moderny v slovenskej literatúre; – pospájať zjavy v literatúre so spoločensko-	**LITERATÚRA** **Moderna v európskej a slovenskej literatúre;** **Medzivojnová a vojnová literatúra** **Dialóg literárnych období**

priraďovacieho súvetia; vie pochopiť pojem elipsy; má základné vedomosti o používaní pádov a slovesných tvarov. 2SJK.2.1.1. Má široké spektrum vedomostí o jazyku všeobecne (ktoré sú dôležité vlastnosti jazyka); pozná jednotky a javy, ktoré patria do rôznych jazykových úrovní/subsystémov; má základné vedomosti o písme všeobecne; má základné vedomosti z pravopisu všeobecne (etymologicko-fonologický pravopis, gramaticko-logická interpunkcia; graféma – hláska); má základné vedomosti o jazykoch sveta (jazyková príbuznosť, typológia jazykov, jazykové univerzálie). Pozná základné princípy dialógu; pozná termín rečový akt; pozná pojem deixie. Pozná vlastnosti variantov slovenského jazyka, ktoré sú výsledok média a tých, ktoré sú podmienené sociálne a funkčne.	historickými okolnosťami, ktoré priviedli k prvej svetovej vojne; – rozoznať a zistiť vzťah vojnovej a medzivojnovej literatúry voči tradícii (minulosti) a jej funkciu v spoločensko-politickom angažovaní; – pochopiť aká je funkcia formy, štýlu a typu rozprávania v tvarovaní významu a idey literárneho diela.	
	– správne písať spojovník v zložených slovách, keď sú v jednom riadku a keď sa delia na konci riadka; – uplatňovať základné pravidlá transkribovania mien z cudzích jazykov; – hovoriť vo verejnosti aj pred širším auditóriom o témach z jazyka, literatúry a kultúry; – vypočuť cudziu mienku a brať do ohľadu počas svojho argumentovania; – aktívne sa zúčastniť vo verejnej debate – pripraviť sa na debatu, formou argumentácie vyvodiť záver; – napísať slohovú prácu na tému z jazyka a literatúry a pritom rešpektovať pravopisné pravidlá a jazykové normy.	**JAZYKOVÁ KULTÚRA** **Pravopis** **Ústne a písomné vyjadrovanie**
2SJK.1.1.2. Rozlišuje spisovný jazyk od nárečia; pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka; má správny postoj k svojmu nárečiu a iným nárečiam slovenského jazyka (uctieva si svoje nárečie a iné nárečia slovenského jazyka) a zachováva si svoje nárečie; snaží sa naučiť, chrániť a pestovať spisovný jazyk; pozná najdôležitejšie gramatiky a normatívne príručky a vie ich používať; pozná základné údaje o mieste slovenského jazyka v rámci iných indoeurópskych a slovanských		

jazykov; má základné poznatky o vývine slovenského spisovného jazyka, písma a pravopisu Slovákov. 2SJK.1.2.1. Pozná autorov diel z povinného školského programu a dokáže ich zaradiť do kontextu tvorivého opusu a literárnohistorického kontextu. 2SJK.2.2.1. Interpretuje literárny text s nahliadnutím do jeho integračných činiteľov (zážitkový kontext, tematicko-motivačný segment, kompozícia, postavy, naratívne formy, ideový segment, jazykovo-štýlové aspekty...). 2SJK.3.2.1. Číta, prežíva a samostatne vysvetľuje literárno-umelecké a literárnovedné diela z povinného školského programu, ako i dodatkové (voliteľné) a fakultatívne literárno-umelecké a literárnovedné texty; počas interpretácie spoľahlivo používa získané vedomosti o literárnom opuse autora a literárnohistorickom kontexte. 2SJK.1.2.2. Pozná literárnoteoretickú terminológiu a funkčne ju spája s príkladmi z literárnych a neumeleckých textov určených programom. 2SJK.2.2.2. Pozná literárnoteoretickú terminológiu a literárnoteoretické poznatky adekvátne uplatňuje pri analýze literárnych diel určených programom. 2SJK.3.2.2. Ovláda literárnoteoretickú terminológiu a teoretické poznatky adekvátne uplatňuje pri vysvetľovaní literárno-umeleckých a literárnovedných diel stanovených školským programom ako i ďalších diel rovnakého druhu žánrovo rozličných, mimo školského programu. 2SJK.1.2.3. Pri analýze literárno-umeleckých a literárnovedných diel rozlišuje metódy vnútorného a vonkajšieho prístupu. 2SJK.2.2.3. Rozlišuje metódy vnútorného a vonkajšieho prístupu pri interpretácii literárnoumeleckého a literárnovedného diela a adekvátne ich uplatňuje pri porozumení a analýze týchto druhov diel. 2SJK.2.2.4. Všíma si a vysvetľuje poetické, jazykové, estetické a štrukturálne vlastnosti literárnoumeleckých a literárnovedných diel v rámci školskej lektúry; hodnotí, či je zložitý literárnovedný text (autobiografia, biografia, memoáre,		

denník, list, cestopis...) dobre štruktúrovaný a koherentný, či sú idey vystihnuté jasne a precízne; všíma si štýlové postupy v literárnoumeleckom a literárnovednom texte; hodnotí do akej miery určité charakteristiky textu vplývajú na jeho porozumenie a prispievajú analýze významu textu. 2SJK.1.2.5. Všíma si základné charakteristiky literatúry ako diskurzu a rozlišuje ho vo vzťahu k ostatným spoločenským diskurzom. 2SJK.2.2.5. Vysvetľuje základné prvky literatúry ako diskurzu vo vzťahu k ďalším spoločenským diskurzom (napr. Prítomnosť/neprítomnosť rozprávača, naratívny fókus, status dejinného a fiktívneho atď.). 2SJK.3.2.5. Chápe základné prvky literatúry ako diskurzu (porovnáva napr. Prítomnosť/neprítomnosť rozpávača, naratívny fókus, status dejinného a fiktívneho a pod.) vo vzťahu k ďalším spoločenským diskurzom a tie poznatky používa pri analýze literárnych diel. 2SJK.1.2.6. Uvádza základné literárnohistorické a poetické vlastnosti štýlových epoch, smerov a formácií v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry a dáva ich do súvisu s dielami a spisovateľmi z povinnej lektúry školského programu. 2SJK.2.2.6. Pri analýze literárnoumeleckých a literárnovedných diel zo školského programu uplatňuje vedomosti o základných literárnohistorických a poetických vlastnostiach štýlových epoch, smerov a formácií v rozoji slovenskej a svetovej literatúry. 2SJK.3.2.6. Pri analýze a hodnotení literárno-umeleckých a literárnovedných diel uplatňuje a porovnáva literárnohistorické a poetické charakteristiky štýlových epoch, smerov a formácií v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry. 2SJK.1.2.7. Analyzuje zvýraznené problémy v literárnom diele a vie ich argumentovať základným textom. 2SJK.2.2.7. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a vie		

argumentovať svoje stanoviská základným textom. 2SJK.2.2.8. Aktívne používa odporúčanú a širšiu, sekundárnu literatúru (literárnohistorickú, kritickú, autopoetickú, teoretickú) pri analýze literárnoumeleckých a literárnovedných diel určených programom.		
2SJK.2.3.2. Zostavuje zložitejší hovorený prejav alebo písaný text (z jazyka, literatúry alebo voľná téma) používa opis, rozprávanie alebo výklad (expozíciu); v hovorenej alebo písanej debate presne vyjadruje svoje idey a vysvetľuje svoj postoj; snaží sa hovoriť a písať zaujímavo, robí priliehavé digresie a vyberá zaujímavé detaily a zodpovedajúce príklady; všíma si pointu a vyjadruje ju na priliehavý spôsob; precízne vyjadruje svoje skúsenosti a dojmy v súvislosti s literárnym dielom alebo iným umeleckým dielom; koncízne reprodukuje zložitejší literárny text a resumuje zložitejší literárny a neumelecký text na témy, ktoré priamo súvisia s učivom; píše správu a referát; uplatňuje pravopisnú normu v prípadoch určených programom. 2SJK.2.3.1. Hovorí vo verejných situáciách, verejne a pred väčším auditóriom o témach z oblasti jazyka, literatúry a kultúry, pritom používa spisovný jazyk a zodpovedajúcu terminológiu; zúčastňuje sa verejných rozhovorov s viacerými účastníkmi; hodnotí poslucháča čiže auditórium a prispôsobuje svoj prejav podľa jeho potrieb a možností; má potrebu a zvyk rozvíjať vlastnú kultúru vyjadrovania; pozorne a s porozumením počúva náročnejšie výklady (napr. Prednášku) na tému z jazyka, literatúry a kultúry; počúva kriticky, pritom zvažuje hovoriaceho argumentáciu a objektivitu. 2SJK.3.3.2. Rozpráva (vo verejných situáciách, verejne a pred väčším auditóriom) a píše o témach z oblasti jazyka, literatúry a kultúry; má vyvinuté rečnícke (rétorické) schopnosti; počíta na rozličné postoje auditória a v súlade s tým spochybňuje jednotlivé obsahy; vie odlíšiť a analyzovať verbálnu a neverbálnu reakciu spolubesedujúceho, vlastne auditória a tomu prispôsobuje aj svoj prejav; pritom počúva hovoriaceho, hodnotí obsah a formu jeho prejavu a spôsobu rozprávania.		

*7 Vzdelávacie štandardy sa dosahujú **na konci všeobecného stredného vzdelávania**. Ten istý štandard (alebo jeho časť) sa aktivuje niekoľkokrát počas školského roka totiž do konca stredného*

vzdelávania, ale s pomocou rôznych výkonov. Týmto postupom sa zabezpečuje dosiahnutie čoraz vyššej a vyššej úrovne individuálnych žiackych výsledkov a vedomostí, zručností a schopností žiakov sa neustále hodnotia z nových zorných uhlov, potvrdzujú, rozširujú a systematizujú. Vzhľadom na zložitosť predmetu Slovenský jazyk a literatúra a oblastí v rámci predmetu je potrebné postupne dosiahnuť všetky štandardy počas štyroch rokov stredného vzdelávania, ale niektoré štandardy možno považovať za špecifickejšie súvisiace s určitým výkonom.

POKYNY NA DIDAKTICKO-METODICKÚ REALIZÁCIU PROGRAMU

I. PLÁNOVANIE VYUČOVANIA A UČENIA

Vyučovanie a učenie *slovenského jazyka a literatúry* má rozvíjať bádateľský a tvorivý duch, ktorým sa umožňuje žiakom rozvoj vedomostí, hodnôt a funkčných zručností, ktoré potom budú môcť využiť v ďalšom vzdelávacom procese, v profesijnom pôsobení a v každodennom živote; formovať hodnoty, ktorými sa chráni národné a svetové kultúrne dedičstvo; uschopňovať žiakov pre život v multikulturálnej spoločnosti; ovládať všeobecnými a medzipredmetovými kompetenciami, relevantnými pre aktívnu účasť v spoločnosti a celoživotné vzdelávanie.

Kvalita a trvanlivosť získaných vedomostí, zručností a postojov v mnohom súvisia s princípmi, tvarmi a metódami učenia a vyučovacími pomôckami, ktoré sa používajú v procese učenia. Preto súčasné vyučovanie slovenského jazyka a literatúry predpokladá naplnenie výkonov, pričom sa zvyšujú mysliace aktivity žiakov, uplatňovanie didaktických princípov (zvlášť: vedomé aktivity žiakov, vedecký základ, primeranosť, postupnosť, systematickosť a názornosť), ako aj adekvátne uplatnenie týchto vyučovacích tvarov, metód, postupov a pomôcok, čiu hodnotu potvrdzuje súčasná prax a metodika vyučovania a učenia slovenského jazyka a literatúry (predovšetkým: rôzne formy organizácie práce a použitie komunikačných, logických a odborných metód, v súlade s obsahmi a možnosťami žiakov). Voľba určitých vyučovacích metód, tvarov práce a postupov, ako aj učebné pomôcky sú podmienené predovšetkým výkonmi, ktoré sa majú uskutočniť a napokon, aj obsahmi, prostredníctvom ktorých sa majú určité výkony dosiahnuť.

Vyučovanie slovenského jazyka a literatúry by malo byť zamerané na rozvoj medzipredmetových kompetencií: kompetencie učenia, komunikáciu a spoluprácu, estetickú kompetenciu, digitálnu, kompetenciu pre prácu s údajmi, účasť v demokratickej spoločnosti a zdravý život.

Riadne vyučovanie a učenie slovenského jazyka a literatúry sa koná v špecializovaných učebniach a kabinetoch, ktoré sú určené na vyučovanie tohto predmetu, ktoré by mali byť vybavené podľa normatív pre gymnáziá. Čiastočne sa vyučovanie koná aj v iných školských miestnostiach (knižnica, čítareň, audiovizuálna sieň a pod.). Vyučovanie sa môže konať aj prostredníctvom plánovaných aktivít a stanovených cieľov, ktoré sú zosúladené so všeobecnými cieľmi vyučovania slovenského jazyka a literatúry aj na knižnom veľtrhu, literárnom večierku, v divadle a pod.

Vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry sa používajú učebnice a príručky (schválené Národnou osvetovou radou Republiky Srbsko) a knižné, informatívne zdroje a zdroje informačných komunikácií, významných pre sústavné uschopňovanie žiakov používať rôzne pramene vedomostí vo vyučovaní a mimo neho.

Oblasti *Jazyk*, *Literatúra* a *Jazyková kultúra* majú tvoriť celok predmetu, prelínať sa a navzájom doplňovať. Preto je počet odporúčaných hodín len rámcový (pre oblasť Jazyk okolo 44 hodín, pre Literatúru okolo 80 hodín a pre Jazykovú kultúru okolo 24 hodín). Pozorným plánovaním vyučovania a učenia, ktorými sa má priviesť k realizácii vzdelávacích výkonov zo všetkých troch oblastí, učiteľ si sám sledujúc výsledky, ktoré žiaci dosahujú, rozvrhne počet hodín.

II. REALIZÁCIA VYUČOVANIA A UČENIA

JAZYK (44 hodín)

Program pre tretí ročník gymnázia v oblasti *Jazyk* organizovaný je do piatich oblastí/tém v súlade so vzdelávacími výkonmi a vzdelávacími štandardmi žiackych výsledkov pre tento ročník. Oblasti/témy v tomto celku sú: *Tvorenie slov, Lexikológia, Syntax, Štylistika* a *Všeobecná lingvistika*. Program zahŕňa rozšírenie vedomostí z oblastí spracovaných v základnej škole, ale aj uvádzanie nových pojmov.

Pri spracovaní obsahov z jazyka odporúčajú sa aktivity, ktoré budú podnecovať kritické myslenie u žiakov:

– problematika vedomostí – otvorenie kongnitívneho konfliktu;

– rôzne stratégie čítania a počúvania textu so zameraním na konkrétny jazykový jav;

– stratégie organizovania získaných vedomostí a nových poznatkov z konkrétnej oblasti;

– prezentácia gramatických javov v rôznych symbolických modalitách (tabuľky, výkresy, schémy, grafy atď.);

– produkcia podľa daného cieľa/kritéria s rozpoznaním ďalších jazykových otázok, ktoré súvisia s daným jazykovým javom, ako aj určovanie možností ich výskumu prostredníctvom výučby.

Tvorenie slov. V rámci tejto témy žiaci si majú rozšíriť a prehĺbiť vedomosti o tvorení slov, ktoré získali v predchádzajúcich ročníkoch. Potrebné je spracovať a zopakovať základné spôsoby tvorenia slov v slovenskom jazyku: odvodzovanie, skladanie, predponové tvorenie, kombinované tvorenie. Od učiteľa sa očakáva, že zoznámi žiakov s dôležitejším modelom pre odvodzovanie a tvorenie skladaním podstatných mien, prídavných mien a slovies, ako aj s najdôležitejšími prefixoidmi a sufixoidmi v slovenskom jazyku.

Na rozšírenie poznatkov o zložených slovách so spojovníkom (rozdiely vo význame zložených prídavných mien so spojovníkom vo vzťahu k zloženým slovám bez spojovníka, v príkladoch typu oranžovo-žltá a oranžovožltá). Zložené slová v prvej časti môžu obsahovať auto-/aero-/ moto-/foto-/video-/audio-atď.

Mal by sa zdôrazniť rozdiel medzi písaním spojovníka a pomlčky pri písaní na počítači (charakteristická funkcia medzery a dĺžky pomlčky a spojovníka).

Odporúčaný počet hodín: 13

Lexikológia. V rámci tejto témy žiaci by si mali rozšíriť vedomosti z lexikológie získanej na základnej škole.

Treba vysvetliť, čo je lexikológia a čo je lexikografia (oboznámiť žiakov s najdôležitejšími slovníkmi slovenského jazyka a ako sa používajú).

Dôležité je rozšíriť základné vedomosti o polysémii a v tomto ohľade naučiť žiakov o najdôležitejších spôsoboch rozšírovania významov slov – metafora, metonýmia a synekdocha (ako jazykové mechanizmy na obohatenie slovnej zásoby). Mali by si rozšíriť vedomosti o synonymii, antonymii, homonymii, hyperonymii, paronymii). Potrebné je zoznámiť žiakov s klasifikáciou slovnej zásoby podľa pôvodu (nárečové slová, prevzaté slová) a podľa používania slov (historizmy, archaizmy, neologizmy, termíny), ako aj rozšíriť vedomosti o nespisovných slovách slovenského jazyka (dialektizmy, argotizmy, slangové slová a vulgarizmy). Potrebné je vysvetliť čo sú to frazeologizmy a poukázať na ich použitie v rôznych funkčných štýloch (napr. V hovorovom štýle: *v site vodu nosiť* – „robiť zbytočnú robotu"; vo vedeckom: spoločný menovateľ – „spoločná vlastnosť"; v administratívnom: dať na denný poriadok – „začať uvažovať alebo niečo riešiť" atď.). Odporúča sa prepojiť obsah s obsahom z literatúry a aplikovať vedomosti v rámci výskumných úloh týkajúcich sa jazyka a štýlu autora (napr.: Peter Jilemnický: *Víťazný pád*). Odporúča sa, aby sa žiaci zamerali na výskumnú prácu a projektovú výučbu zameranú na analýzu slovnej zásoby v bezprostrednom prostredí, skúmanie hovorového štýlu a vyvodenie záverov.

Odporúčaný počet hodín: 21

Syntax: V rámci tejto témy žiaci rozširujú a prehlbujú svoje vedomosti o jednotkách syntaxe (slovo, syntagma a veta). Potrebné je prehlbovať a rozširovať vedomosti žiakov o všetkých typoch vetných členov a možnostiach ich vyjadrenia slovom a syntagmou.

Treba vysvetliť typy viet (jednočlenné vety – vetný základ, vety so slovesno-menným prísudkom, vety s vynechaným podmetom).

Odporúčaný počet hodín: 8

Funkčné štýly spisovnej slovenčiny. V rámci tejto témy skúmajú sa základné charakteristiky hovorového štýlu, porovnáva s publicistickým a administratívnym štýlom, ktoré sú spracované v predchádzajúcich ročníkoch gymnázia. V takom prípade výučba jazykov by mala byť funkčne prepojená s výučbou literatúry a jazykovej kultúry.

Odporúčaný počet hodín: 1

Všeobecná lingvistika. V rámci tejto tematickej oblasti žiaci si rozširujú svoje vedomosti o vzniku a vývoji písma, význame písma pre kultúrnu a národnú identitu. Odporúča sa prepojiť s výkonmi vyučovania a učenia s obsahom z *Jazykovej kultúry* (ústne vyjadrovanie) – skupinová prezentácia a prezentácia žiakov na zvolenú tému z tejto oblasti.

Odporúčaný počet hodín: 1

LITERATÚRA (80 hodín)

Povinné obsahy

Moderna v európskej a slovenskej literatúre

V rámci tejto témy žiaci sa majú oboznámiť so spoločensko-historickými pohybmi vo svete na prechode z 19. Do 20. Storočia, ktoré významne vplývali na vznik hnutia moderny a štýlových smerov v rámci nej. Postupné zmeny spoločenskej sústavy, technologický rozmach, zrýchlený vývoj kapitalizmu, občianske slobody a práva vplývali na vytvorenie osobitného vzťahu voči životu a spoločnosti a špecifických životných štýlov, ktoré ovplyvňujú umeleckú tvorbu. Na to, aby porozumeli poézii, ktorá vtedy vznikala, bohatej na synestézie, symboly, na motívy a obrazy moderného, urbánneho života, veľmi je dôležité, aby sa žiaci oboznámili s dandizmom, ako životným štýlom a pohľadom na svet, vyjadrujúcim snahu po kráse a vkuse. To vidno najmä u umelcov, ktorí nepatria do

kruhu aristokracie, no svojím avantgardným elitizmom odporujú nastávajúcemu egalitarizmu novej doby. V takom prostredí tvoril aj **Charles Baudelaire** a s jeho poéziou sa žiaci zoznámia prostredníctvom symbolistickej básne **Albatros**, v ktorej autor hovorí o postavení básnika v spoločnosti.

Z predstaviteľov symbolistickej poézie žiaci sa oboznámia aj s **Arthurom Rimbaudom**, ktorý je v programe prítomný so svojou básňou **Samohlásky**, ktorá je podľa synestetických obrazov, ktorými sú predstavené samohlásky, blízka Baudelarovej poézii, tiež s básňou **Ofélia**, v ktorej symbolistické verše sú plné náznakov, farieb, zvukov a predstáv, ktoré prenikajú poza obyčajnú skutočnosť a v ktorej možno charakterizovať autorove názory na život.

Aj napriek tomu, že ho formálne zaraďujeme do korpusu spisovateľov realizmu, **Anton Pavlovič Čechov** vo svojich drámach z konca 19. Storočia dal tvar modernej drámy, ktorá sa zbavuje dôslednej formy (tragédia alebo komédia) a predstavuje vnútorný, psychologický a sociologický konflikt v hrdinoch a ich prostredí a výsledkom nemusí byť striktne šťastné alebo tragické zakončenie. Úryvok z drámy **Ujo Váňa** má poukázať na trieštenie a odumieranie aristokratickej spoločnosti, zmätok v nových spoločenských prúdoch, ale aj na zákernosť a zatvrdilosť nového, kapitalistického systému, ktorý vystriedal starý statkársky a rovnako tak rozvracia rodinu, ideály a zraniteľné generačné skupiny – starých, ktorí sa nemôžu prispôsobiť novému pokrytectvu a mladých, ktorým sú hneď na začiatku zoseknuté krídla.

Začiatok moderny v slovenskej literatúre, predovšetkým v poézii, spracuje sa čítaním textov pod spoločným názvom **Podstatné znaky slovenskej literárnej moderny**, v ktorom sú uvedené úryvky o slovenskej literárnej moderne z kníh **Literárna rukoväť** a **Encykolopédia slovenských spisovateľov** a v ktorých sú jasne naznačené smernice poetického smerovania na začiatku 20. Storočia, vlastne túžba po estetickej kráse básne a hudobnosti verša, čo obzvlášť zodpovedá poézii Ivana Krasku. Poetika Ivana Krasku predstavená je básňami **Zmráka sa..., Prší, prší..., Otcova roľa a Baníci**. V básňach **Zmráka sa...** a **Prší, prší...** sa prejavujú smútok a malodušnosť básnika ako následky rozporu medzi ideálom a tvrdou realitou, konfliktu v jeho duši. Báseň **Zmráka sa...** je báseň-symbol, prírodné obrazy si v nej zachovávajú svoju objektívnu hodnotu a zároveň predstavujú symboly. Báseň **Prší, prší...** je v určitom zmysle spoveďou lyrického subjektu z príkreho pocitu samoty a bolestných spomienok. V básňach **Otcova roľa** a **Baníci** autor spomínaný pesimizmus prekonáva, v jeho básňach začína zaznievať tón vzdoru a túžby po čine. Burcuje svoj národ k aktivite, do jeho veršov preniká pevná nádej, že prídu časy národného oslobodenia.

Báseň **Jovana Dučića Topole** by mala poukázať na spôsob akým prvky symbolizmu prenikli do srbskej poézie a ich očistenie od Baudelairského spleenu, dekadencie a upriamenosť na umelecko-estetický zážitok.

Svojrázny odklon od l´artpourl´artizmu čiže umenia pre umenie a dezintegrácie prvkov symbolizmu prítomné sú už v poézii **Vladislava Petkovića Disa**. V básni **Možno spí** si možno všimnúť prvky snov, podvedomia, ktoré zodpovedajú duchu času a psychologických teórií, ktoré ho určujú, ako i zmierlivý vzťah voči smrti a spolužitie s ňou.

Medzivojnová literatúra

Vymenený obraz sveta po prvej svetovej vojne, veľké traumy, ktoré sa stali na národnej a individuálnej úrovni, ako aj cválajúci priemyselný a technologický pokrok ovplyvnili viditeľne odlišné koncepty vo všetkých odvetviach umenia vrátane literatúry. Keďže v tomto období neexistoval jedinečný štylistický smer, ale rôzne umelecké a štylistické tendencie boli zoskupené vrámci menších alebo väčších hnutí, ich predstavitelia vyjadrovali svoje programy, umelecké posolstvá a misie v manifestoch, ktoré zohľadnené spoločne poznačili začiatok avantgardnej literatúry v Európe (a svete). **O futurizme, expresionizme, dadaizme, poetizme** a iných prúdoch možno čítať text **Európska literatúra v prvých desaťročiach 20. Storočia**, ktorý napísali **Viliam Obert**, **Mária Ivanová** a **Viera Žemberová** ako úvod k literatúre, ktorá vzniká na tom podklade. Za povšimnutie stojí najmä to, že spoločenská angažovanosť potom ovplyvňuje umelecké vyjadrenie, takže toto sa stáva obdobím, keď sa prvýkrát objavilo angažované umenie a literatúra, čo v tom období ako pojem predstavil a definoval Sartre. Implicitná angažovanosť sa vyskytuje aj v **Kafkovej** tvorbe, predovšetkým v úryvku z románu **Proces**, v ktorom sú vykreslené formy totalitarizmu a formy absurdnosti a bezmocnosti jednotlivca pred systémom, ktorý sa na neho vrhol.

V srbskej literatúre možno zvýraznenie dvojakej základnej náladovosti: nadšenie krásami diaľok a pokoja i smútok a náznak vojnovej tragédie sledovať aj spracovaním básne **Sumatra Miloša Crnjanského**. Na spracovanie cyklu básní **Hry Vaska Popu**, ktorého tvorba sa zaraďuje do prúdu modernej literatúry brániaceho individualitu a subjekt človeka, jeho slobodu proti násiliu, môže pomôcť úryvok z textu **Michala Harpáňa Preventívna básnická akcia**.

Čítaním úryvku z románu **Most na Drine Ivu Andrića** treba poukázať na hlavnú smernicu medzivojnovej literatúry, jedinečný umelecký spôsob, ktorým spisovateľ, odchodom do ďalekej minulosti, poukázal na kľúč a dôvod problému, ktoré vzrušujú a otriasajú krajinou v jeho súčasnosti – Bosnou a Srbskom pred vojnou a medzi dvoma vojnami.

Vzhľadom na to, že z estetického hľadiska je slovenská medzivojnová literatúra mnohotvárna a uplatnili sa v nej viaceré umelecké smery a tendencie žiaci by pri jej spracovaní mali použiť text **Medzivojnová slovenská literatúra** z **Encyklopédie slovenských spisovateľov**.

V rámci slovenskej medzivojnovej poézie treba spracovať výber z poézie **Jána Smreka**, v ktorej básnik najčastejšie ospevuje krásu prírody, krásu ženy a ľudskosť. Svedčia o tom básne **Sonáta** a **Dievča v rozkvete**. Keď ide o nadrealistickú poéziu možno spracovať i ľúbostnú poéziu **Jána Kostru**, úryvky z jeho najkrajšej a filozoficky najucelenejšej básne o žene **Ave Eva,** sonet **Májový večer**, v ktorom básnik svoje ľúbostné city a zážitky povyšoval do sfér filozoficko-existenčných a ideogram alebo kaligram pod názvom **O**.

Slovenskú medzivojnovú prózu možno sledovať na podklade románu **Martina Rázusa Krčmársky kráľ**, v ktorom autor opisuje horehronské prostredie z predvojnového obdobia a zachytáva širokú paletu zložitých životných problémov. Dobrou ukážkou slovenskej medzivojnovej prózy je aj úryvok z najrozsiahlejšieho diela **Janka Jesenského Demokrati**, ktoré sa vyznačuje humorno-satirickým tónom a v ktorom autor zobrazil široký obraz slovenskej poprevratovej meštiackej spoločnosti a tiež výber z **Malomestských rozprávok** tohto autora, zvlášť rozprávku **Slnečný kúpeľ.**

V románe **Víťazný pád Peter Jilemnický** formou lyricko-baladickou zachytil neuveriteľnú biedu kysuckého ľudu. Tiež ako ukážku zo slovenskej medzivojnovej prózy žiakom možno ponúknuť novelu **Mila Urbana Jašek Kutliak spod Bučinky**, krátky lyrickoepický útvar so smutným koncom.

V románe **Jozef Mak**, ktorý slovenská literárna kritika zaraďuje medzi najkrajšie a najlepšie slovenské prozaické diela, **Jozef Cíger Hronský** vytvoril postavu, ktorá zaujala trvalé miesto ,,v galérii slovenských literárnych postáv."

Zjav lyrizovanej prózy na Slovensku je spätý so zlou a ťažkou spoločenskou situáciou, akú spôsobila veľká hospodárska kríza, blížiaca sa vojna a tragická vojnová pohroma. V texte **Lyrizovaná próza v slovenskej literatúre Jána Kmeťa** sa možno dozvedieť, že z takej spoločenskej situácie sa viacerí spisovatelia začali utiekať a tematicky uzatvárať do akejsi večnej, živelnej a časovo neurčenej dediny, ako i do odvekej prírody, ktorá namiesto zla a chaosu spoločenských pomerov mala svoje dobré, večné a neporušiteľné zákony. Na ukážku možno spracovať úryvok z diela **Ľuda Ondrejova Narodenie zbojníka**, v ktorom sú spojené prvky lyrické s prvkami epickými a román **Dobroslava Chrobáka Drak sa vracia.** Medzi ukážky z lyrizovanej prózy iste patrí i vrcholné dielo **Margity Figuli,** novela **Tri gaštanové kone**, ktorá sa síce končí šťastlivo, no je v nej celý rad dramatických zvratov a lyrizovaných častí. Prírodné prostredie, najmä horská príroda je často v dielach lyrizovanej prózy ,,hlavným hrdinom" alebo aspoň rovnocenným partnerom postáv. Na spracovanie tejto charakteristiky lyrizovanej prózy treba analyzovať tzv. Novelu s tajomstvom **Františka Švantnera** pod názvom **Piargy.**

Na doplnenie svetovej drámy v prvej polovici 20. Storočia možno siahnuť po ukážke z drámy **R. U. R.** Jednej z najväčších osobností českej a svetovej literatúry medzivojnového obdobia, **Karela Čapeka**. Dráma patrí do druhej, utopickej línie Čapekových diel a je predchodcom vedeckej fantastiky. *Zo srbskej* drámy v prvej polovici 20. Storočia treba odporučiť čítanie úryvku zo satirickej divadelnej hry **Petra Kočića Jazvec na súde**, v ktorej spisovateľ duchaplnou iróniou a alúziami pranieruje celý byrokratický mechanizmus cudzineckej moci. Táto hra znázorňuje život bosnianskeho sedliaka v období rakúsko-uhorskej okupácie Bosny a Hercegoviny.

Keď ide o medzivojnovú drámu v slovenskej literatúre, žiakom možno ponúknuť na prečítanie úryvok z politickej veselohry **Ivana Stodolu Čaj u pána senátora**, v ktorej autor ostrou satirou odsudzuje nedostatky spoločenského a politického života na Slovensku po prvej svetovej vojne. Ako nádväznosť na Stodolove spoločenské satiry v rámci medzivojnovej slovenskej drámy treba spracovať i úryvok z veselohry **Mastný hrniec**, ktorú napísal významný slovenský dramatik **Július Barč-Ivan**. Tento dramatik obohatil slovenskú drámu o nové témy a nové výrazové prostriedky.

Voliteľné obsahy (zvoliť si 8)

A) Obdobie

Žiaci, ktorý prejavujú záujem o nadobúdanie úplnejšej predstavy o symbolistickej poézii, dendizme, jedinečnom zjave **Charlesa Baudelaira**, môžu čítať v úplnosti jeho zbierku básní **Kvety zla**.

Je tu i poéma **Alexandra Bloka Dvanásti**, ktorá je subtílnym umeleckým obrazom revolučných udalostí v Rusku roku 1917, ide o osud dvanástich revolucionárov, príslušníkov vojenskej hliadky, ktorí

spoločne znášajú ťažký osud revolučnej búrky a ich spoločným cieľom je vybudovať svet na spravodlivých sociálnych zásadách blízkych zásadám kresťanským.

Žiakom možno ponúknuť na čítanie i úryvok z psychologického románu **Zločin a trest Fiodora Michajloviča Dostojevského**, v ktorom autora zaujímal predovšetkým vnútorný život človeka, jeho vedomie a podvedomie, jeho psychický život i jeho konanie, tiež im možno ponúknuť i úryvky z diela **Malý princ**, ktoré napísal francúzsky spisovateľ **Antoine de Saint Exupéry**. Ide o jedno z najznámejších diel svetovej literatúry, rozprávku pre deti a veľkých.

Na doplnenie slovenskej medzivojnovej prózy možno žiakom ponuknúť aj román **Živý bič Mila Urbana.**

Úryvky z **Pásma**, ktoré napísal **Guillaume Appollinaire** majú motívy veľkomestské a striedajú sa v nich rozmanité nálady, minulosť sa prelína s prítomnosťou.

V romanciach **Neverná manželka** a **Romanca o španielskych žandároch**, ktoré napísal **Federico Garcia Lorca** ako aj všeobecne v jeho poézii sa v tvorivej symbióze zjednotili tradície andalúzskych ľudových romancí a umelecké postupy medzivojnovej umeleckej avantgardy.

Na porozumenie **Smrekovej** poézie možno ponúknuť žiakom úryvky z jeho básnickej poviedky, ktorá má päť častí **Básnik a žena**. V ľúbostnej básni **Emila Boleslava Lukáča Priepasť** lyrický subjekt nemôže preklenúť priepasť medzi ním a jeho láskou. O strachu z nášho osudu a pohŕdaní nad ním hovorí báseň **Laca Novomeského Aeroplán nad mestom** a ukážková báseň z tohto obdobia je i báseň **Tulák Valentína Beniaka**.

Na pochopenie poézie nadrealizmu možno spracovať báseň **Rudolfa Fabryho Za jednej jarnej noci**, v ktorej sa básnik snaží odhaliť vyššiu, skrytú realitu, nadrealitu, do ktorej možno preniknúť tzv. ,,psychickým automatizmom", dovádzaním na povrch toho, čo sa skrýva v podvedomí. Možno spracovať ešte úryvky z básne-pásma **Vladimíra Reisela Neskutočné mesto** ako jeho revoltného činu proti okupovanej Prahy, tiež báseň **Pavla Horova Žriedlo**.

B) Dialóg literárnych období

V zbierke poviedok **Nočné správy Dušana Mitanu**, zvlášť v poviedke **Na prahu**, ktorá bola napísaná v sedemdesiatych rokoch 20. Storočia, si možno všimnúť absurdné situácie, nepokoj, úzkosť, prechody z reality do fantastiky, čo korešponduje s úzkosťou a strachom prítomnými v **Kafkovej** próze.

Ako súčasná ozvena **Smrekovej** básne **Dievča v rozkvete**, možno čítať báseň **Slnko Miroslava Válka**, v ktorej básnik impresionistickú farebnosť a zdôraznenie zmyslového vnímania krásy a mladosti zjednocuje v ódu na krásu a mladosť.

Román **Sklený vrch Alfonza Bednára** napísaný v päťdesiatych rokoch 20. Storočia kvôli funkčným rozprávkovým prvkom možno čítať v dialógu s novelou **Margity Figuli Tri gaštanové kone**.

Žiaci a učitelia počas spracovania diel z povinného a voliteľného obsahu sa môžu rozhodnúť pre **analýzu špecifických otázok** v nich: **národnostnú identitu, tradíciu, národnostné hodnoty** (afirmovanie a kritické prehodnocovanie): *Otcova roľa, Baníci, Krčmársky kráľ, Slnečný kúpeľ, Víťazný pád, Jašek Kutliak spod Bučinky, Jozef Mak, Narodenie zbojníka, Drak sa vracia, Tri gaštanové kone, Piargy, Čaj u pána senátora, Mastný hrniec* atď. A **rodovú citlivosť**: *Krčmársky kráľ* (postava Evy), *Jozef Mak* (postava July), *Drak sa vracia* (postava Evy), Tri gaštanové kone (postava Magdalény)...

JAZYKOVÁ KULTÚRA (24 hodín)

Pravopis. V rámci tejto témy žiaci si majú zopakovať a prehĺbiť poznatky z pravopisu, ktoré získali na základnej škole.

Navrhnutý počet hodín: 6.

Ústne vyjadrovanie: Verejná debata. Dôsledne spracovať: prípravu na debatu (zhromažďovanie faktov, vypracovanie prezentačného plánu), argumentačná prezentácia, vyvodenie záverov a rešpektovanie kultúry dialógu.

Odporúčaný počet hodín: 2.

Písomné vyjadrovanie. V rámci tejto témy plánuje sa vypracovanie štyroch písomných prác a písanie rozšírenej verzie písomnej práce (oprava písomnej práce). Príprava na vypracovanie písomných prác je nepretržitá aktivita a nie je obmedzená len na jednu hodinu (pred písaním písomnej práce).

Odporúčaný počet hodín: 16.

III. SLEDOVANIE A HODNOTENIE VYUČOVANIA A UČENIA

Okrem štandardného číselného hodnotenia, ktoré je ešte kase dominantné v našom vzdelávacom systéme (hodnotenie vedomostí žiaka po každom programovom celku štandardizovanými hodnotiacimi inštrumentami – písomnými a ústnymi previerkami vedomostí, esejami, testami dáva výsledok

nesystematického učenia, ktoré je orientované len na známku), súčasný prístup k hodnoteniu predpokladá formatívne hodnotenie – prehodnocovanie vedomostí **počas** osvojovania si kases a získavanie určitých kompetencií. Výsledkom takéhoto hodnotenia je spätná informácia aj pre žiaka aj pre učiteľa o tom, ktoré kompetencie sú dobre zvládnuté a ktoré nie sú, ako aj o efektívnosti jednotlivých metód, ktoré učiteľ uplatnil, aby dospel so žiakmi k cieľu. Formatívne hodnotenie zahŕňa zoskupenie údajov o žiackych výsledkoch a najčastejšie používané techniky sú: realizácia praktických úloh, pozorovanie a evidovanie žiackych aktivít počas vyučovania, bezprostredná komunikácia so žiakmi počas vyučovania, register pre každého žiaka (mapa pokroku) atď. Výsledky formatívneho hodnotenia na konci vyučovacieho cyklu sa majú vyjadriť aj sumatívne. Takáto známka má zmysel, ak obsahuje každý pokrok žiaka, riadne sledovaný a objektívne a profesionálne zaznamenávaný.

Práca každého učiteľa obsahuje plánovanie, realizáciu a hodnotenie. Dôležité je, aby učiteľ kontinuovane sledoval a hodnotil, okrem pokroku žiakov, aj kases vyučovania a učenia, seba a svoju prácu. Všetko, čo sa kase ako dobré a užitočné, učiteľ bude aj ďalej používať vo svojej praxi a všetko, čo sa kase, ako nedostatočne účinné a efektívne, by sa malo zveľadiť.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj je učenja *Hrvatskoga jezika i književnosti* unapređivanje jezične funkcionalne pismenosti; stjecanje i njegovanje jezične i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvaćanje vrijednosti humanističkoga obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje osobnoga, nacionalnoga i kulturnoga identiteta, ljubavi prema materinskome jeziku, tradiciji i kulturi hrvatskoga naroda i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆA PREDMETNA KOMPETENCIJA

Ima znanja iz područja hrvatskoga jezika i hrvatske i svjetske književnosti. Vlada usmenom i pisanom komunikacijom: govori i piše poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika, uobličava kohezivan i koherentan, stilski ujednačen govoreni i pisani tekst, razumije i kritički promišlja pročitano, ima razvijen rječnik. Čita, doživljava i tumači književno djelo; koristi čitanje da bi bolje razumio sebe, druge i svijet oko sebe; pročitao je reprezentativna književna djela iz nacionalne i svjetske književne baštine. Stekao je naviku i potrebu razvijati govornu čitateljsku kulturu, kako radi vlastitoga usavršavanja, tako i radi očuvanja i bogaćenja nacionalne kulture.

Osnovna razina

Govori jasno i bez poteškoća, poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika: ima kulturu slušanja tuđega izlaganja. Sastavlja jednostavniji govoreni ili pisani tekst, koji je koherentan, dobro strukturiran i stilski ujednačen; vlada osnovnim oblicima pisane komunikacije potrebnim za školovanje i sudjelovanje u društvenom životu. U razne svrhe čita književne i neknjiževne tekstove srednje složenosti, razumije književni i neknjiževni tekst srednje složenosti i kritički promišlja jednostavniji književni i neknjiževni tekst.

Ima osnovna znanja o jeziku općenito; razlikuje i ima potrebu učiti, čuvati i njegovati hrvatski standardni jezik i narječja hrvatskoga jezika. Ima osnovna znanja o glasovima, riječima i rečenicama hrvatskoga jezika i zna primijeniti određena gramatička pravila u govoru i pisanju. Ima razvijen rječnik, u skladu sa srednjom razinom obrazovanja, a riječi upotrebljava u skladu s kontekstom ili situacijom.

Zna navesti autore i djela iz obveznoga školskog programa; djela lokalizira u kontekstu autorova stvaralačkog opusa kao i u književnopovijesnome kontekstu. Navodi osnovna književnopovijesna i poetička obilježja stilskih razdoblja, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti i povezuje ih s djelima i piscima iz obvezne školske lektire. Uočava i primjerima dokazuje osnovna poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnih djela iz obvezne školske lektire. Oblikuje čitateljske navike i znanja razumijevajući važnost čitanja za vlastiti duhovni razvoj.

Srednja razina

Govori pred slušateljstvom o temama iz područja jezika, književnosti i kulture; sastavlja složeniji govoreni ili pisani tekst precizno iznoseći ideje; u razne svrhe čita književne i neknjiževne tekstove i ima izgrađene čitateljske navike; razumije i kritički promišlja složeniji književni i neknjiževni tekst.

Ima šira znanja o jeziku općenito i osnovna znanja o indoeuropskim jezicima. Zna osnovna obilježja narječja i dijalekata hrvatskoga jezika i smješta razvoj hrvatskoga jezika u društveni, povijesni i kulturni kontekst. Ima šira znanja o glasovima, riječima i rečenicama hrvatskoga jezika i ta znanja primjenjuje u govoru i pisanju. Ima bogat rječnik i prihvaća jezik kao niz mogućnosti koje mu služe da bi se precizno izrazio.

Tumači ključna obilježja strukture književnoga teksta kao i njegove tematske, idejne, poetičke, stilske, jezične, kompozicijske i žanrovske značajke. Poznaje književne termine i primjenjuje ih u tumačenju književnih djela predviđenih programom. Samostalno uočava i analizira probleme u

književnome djelu i zna dokazima potkrijepiti svoje stavove na temelju lingvometodičkoga predloška. Koristi preporučenu i dodatnu literaturu u tumačenju književnih djela predviđenih programom.

Napredna razina

Raspravlja o složenim temama iz jezika, književnosti ili kulture koje su predviđene programom; ima razvijene govorničke vještine; piše stručni tekst na teme iz jezika i književnosti; produbljeno kritički promišlja složeniji književni i neknjiževni tekst, uključujući i autorove stilske postupke; izgrađuje svijest o sebi kao čitatelju.

Ima detaljnija znanja o jeziku općenito, kao i o gramatici hrvatskoga standardnog jezika. Ima osnovna znanja o rječnicima i strukturi rječničkoga članka.

Kritički čita, tumači i vrednuje složenija književna djela iz školskoga programa, kao i dodatna (izborna) djela. Koristi više metoda, gledišta i komparativni pristup u tumačenju književnoga teksta. Svoj sud o književnome djelu potkrepljuje dokazima stalno imajući na umu lingvometodički predložak, kao i druge tekstove, analizirajući i uspoređujući njihova poetička, estetska, strukturna i lingvistička obilježja, uključujući i složenije stilske postupke. Širi čitateljska znanja i primjenjuje strategije čitanja koje su usuglašene s tipom književnoga djela i s čitateljskim ciljevima (doživljaj, istraživanje, stvaralaštvo).

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: Jezik

Osnovna razina

Ima osnovna znanja o tome što je jezik općenito i koje su mu funkcije; poštuje svoj jezik i poštuje druge jezike. Zna osnovne podatke o narječjima hrvatskoga jezika i o dijalektalnoj osnovici književnoga jezika; ima osnovna znanja o razvoju hrvatskoga jezika, pisma i pravopisa u Hrvata. Ima osnovna znanja o glasovima hrvatskoga standardnog jezika; poznaje vrste riječi, primjenjuje normu hrvatskoga standardnog jezika koja se odnosi na oblike i tvorbu riječi; pravilno sklapa rečenicu i zna analizirati rečenice slagane prema osnovnim modelima. Ima osnovna znanja o značenju riječi; poznaje najvažnije rječnike hrvatskoga jezika i zna ih koristiti. Zna iznositi vlastite stavove govoreći jasno i bez poteškoća, poštujući norme hrvatskoga standardnog jezika i pravila društveno prihvatljivoga ponašanja; ima kulturu slušanja tuđega izlaganja. Piše jednostavnije koherentne tekstove osnovnih vrsta (pismo, biografija, molba, žalba, zahtjev, *PowerPoint*-prezentacija i sl.), primjenjujući osnovna pravila standardnojezične norme. Na kraju školovanja sastavlja maturalni rad poštujući pravila izrade stručnoga rada.

Srednja razina

Ima šira znanja o jeziku općenito i osnovna znanja o indoeuropskim jezicima, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima. Zna osnovna obilježja narječja i dijalekata hrvatskoga jezika te značajke ikavskih, ekavskih, ikavsko-ekavskih i jekavskih govora. Ima šira znanja o glasovima hrvatskoga standardnog jezika; zna pravila naglasnoga sustava hrvatskoga standardnog jezika i razlikuje standardni od nestandardnoga naglaska; ima šira znanja o vrstama riječi, njihovim oblicima i načinima tvorbe; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice slagane prema raznim modelima. Ima bogat rječnik i zna upotrijebiti odgovarajuću riječ u skladu s kontekstom; usmjeren je na bogaćenje vlastita rječnika. Izražajno čita i njeguje vlastiti govor. Sastavlja složenije pisane tekstove na razne teme poštujući standardnojezičnu normu. Koristi stručnu literaturu i samostalno oblikuje i piše raspravljačke tekstove i primjenjuje pravopisna pravila i obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja (raspravljački tekstovi: komentar, kritika, raspravljački esej; molba, žalba i poslovni životopis; zahtjev i prijavnica; izvješće i referat).

Napredna razina

Ima detaljnija znanja o jeziku općenito i detaljnija znanja o gramatici hrvatskoga standardnog jezika (naglascima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rječničkoga članka. Govori o odabranim temama kao vješt govornik; pozorno sluša i procjenjuje verbalnu i neverbalnu reakciju svojega sugovornika i tome prilagođava svoj govor. Skladno piše esej, stručni tekst i novinski članak dosljedno primjenjujući standardnojezičnu normu.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: Književnost

Osnovna razina

Redovito čita književna djela iz obveznoga dijela školskoga programa, zna značajne predstavnike i djela iz svjetske i hrvatske književnosti. Ukratko opisuje svoje osjećaje i doživljaj književnoga ili drugoga umjetničkog djela. Uočava i navodi osnovna poetička, estetska i strukturna obilježja književnoga i neknjiževnoga teksta pogodnoga za obradu gradiva iz jezika i književnosti; zna ih imenovati i objasniti. Razumije književni i neknjiževni tekst: prepoznaje njegovu svrhu, izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; navodi primjere iz teksta i citira dio/dijelove da bi analizirao tekst ili potkrijepio vlastitu argumentaciju; rezimira i parafrazira dijelove teksta i tekst u cjelini. Izdvojene probleme analizira u osnovnim slojevima značenja. Osnovne književne termine

dovodi u funkcionalnu vezu s primjerima iz književnoga teksta. Razumije zašto je čitanje važno za formiranje i unapređivanje svoje osobnosti i bogaćenje leksičkoga fonda. Razvija svoje čitalačke vještine. Razumije značaj književnosti za formiranje jezičnoga, literarnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Razumije značaj očuvanja književne baštine i književne kulture.

Srednja razina

Tumači književna djela iz obveznoga dijela školskoga programa i ima osnovna znanja o književnopovijesnome i poetičkome kontekstu koji ta djela određuje. Samostalno uočava i analizira značenjske i stilske aspekte književnoga djela i zna dokazima potkrijepiti svoje stavove na temelju lingvometodičkoga predloška. Razumije i opisuje funkciju jezika u stvaralačkome procesu. U tumačenju književnoga djela primjenjuje odgovarajuće metode i gledišta usklađena s metodologijom znanosti o književnosti. Poznaje književnoznanstvene, estetske i lingvističke činjenice i uvažava ih prilikom obrade pojedinih djela, stilskih epoha i smjerova u razvoju hrvatske i svjetske književnosti. Na istraživački i stvaralački način stječe znanja i čitalačke vještine, koja su u funkciji proučavanja raznih književnih djela i žanrova i razvijanja literarnoga, jezičnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Ima izgrađene čitateljske navike i čitateljski ukus svojstven kulturnu i obrazovanu čovjeku. Primjenjuje složene strategije čitanja. Mijenja analitičke pristupe za koje ocijeni da nisu svrhoviti. Procjenjuje koliko određena strukturna, jezična, stilska i značenjska obilježja teksta utječu na njegovo razumijevanje.

Napredna razina

Analizira poetička, estetska i strukturna obilježja književnoga teksta. Pouzdano smješta književni tekst u književnoteorijski i književnopovijesni kontekst. Primjenjuje odgovarajuće postupke tumačenja prikladna književnome djelu i njima odgovarajuću terminologiju. Koristi više metoda i gledišta i komparativni pristup da bi upotpunio svoje razumijevanje i kritički procjenjuje književno djelo. Samostalno uočava i tumači probleme u književnome djelu i svoje stavove zna potkrijepiti dokazima na temelju lingvometodičkoga predloška i literarno-filološkoga konteksta. Kritički povezuje lingvometodički predložak sa samostalno izabranom dodatnom literaturom. Samostalno odabire djela za čitanje prema određenome kriteriju, daje prijedloge za čitanje i obrazlaže ih. Poznaje i primjenjuje strategije čitanja usklađene s tipom teksta (književnim i neknjiževnim) i sa žanrom književnoga djela. Razumije ulogu čitanja u vlastitome razvoju, ali i u razvoju društva. Ima razvijenu, kritičku svijest o svojim čitalačkim sposobnostima.

OPĆI TIP

Razred	**Treći**
Tjedni fond sati	4 sata tjedno
Godišnji fond sati	148 sati

Standardi obrazovnih postignuća[8]	**ISHODI** **Nakon obrađenoga područja učenik će biti sposoban:**	**TEME i ključni pojmovi sadržaja programa**
2HJ.1.1.5. Uočava sintaktičke jedinice (riječ, sintagmu, rečenicu, tekst); prepoznaje gramatičko ustrojstvo rečenice, tj. sinataktičke kategorije: predikat, subjekt, objekt i priložne oznake te atribut i apoziciju na polaznim primjerima; opisuje rečenicu kao komunikacijsku jedinicu ovisnu o kontekstu; razlikuje osnovne rečenične članove; razlikuje rečenice prema priopćajnoj svrsi; razlikuje jednostavne i složene rečenice; razlikuje zavisno i nezavisno složene rečenice; prepoznaje i imenuje vrste nezavisno složenih rečenica; prepoznaje i imenuje vrste zavisno složenih rečenica (subjektna, atributna, objektna).	– razlikovati sintaktičke jedinice i poznavati sve tipove rečeničnih članova; – analizirati rečenično ustrojstvo; – razlikovati tipove odnosa među sastavnicama spojeva riječi (sročnost, upravljanje i pridruživanje) te ih prepoznati u primjerima; – prikazati podjelu zavisnosloženih i	**JEZIK** **Sintaksa** **Hrvatska narječja** **Povijest jezika**

2HJ.2.1.5. Zna analizirati jednostavnu proširenu rečenicu; zna načine sklapanja surečenica; poznaje i imenuje sve vrste zavisno složenih rečenica predviđenih programom. 2HJ.3.1.5. Analizira razne modele rečenica koje predstavljaju tipične školske primjere; poznaje vrste odnosa među rečenicama i rečeničnim članovima; zna osnovna pravila slaganja rečeničnih članova; koristi složenije rečenične strukture; analizira višestruko složenu rečenicu. 2HJ.3.1.1. Razumije osnovne komunikacijske funkcije jezika; imenuje određene funkcionalne stilove i poznaje njihova osnovna obilježja; aktivno sluša tekst, izdvaja ključne riječi i objašnjava značenje teksta u cjelini; piše kratke bilješke na temelju ključnih riječi; parafrazira i sažima slušni tekst i samostalno objašnjava značenje teksta u cjelini. 2HJK.1.2.1. Poznaje autore i djela iz obveznoga školskog programa i smješta ih u osnovne književne kontekste (stvaralački kontekst i književnopovijesni kontekst). 2HJK.2.2.1. Izražava svoje mišljenje i obrazlaže svoj kritički stav o književnome tekstu na temelju čitateljskoga iskustva i znanja o svijetu; analizira i interpretira književni tekst s obzirom na doživljaj pročitanoga djela, tematsko-motivski sloj, kompoziciju, likove, tehnike pripovijedanja, idejni sloj, jezično-stilske karakteristike. 2HJK.3.2.1. Čita, doživljava i samostalno tumači književnoumjetnička i književnoznanstvena djela iz obveznoga školskog programa, kao i dodatne (izborne) i fakultativne književnoumjetničke i književnoznanstvene tekstove; tijekom interpretacije pouzdano koristi stečena znanja o stvaralačkome opusu autora i književnopovijesnome kontekstu. 2HJK.1.2.2. Poznaje književnoteorijsku terminologiju i dovodi je u funkcionalnu vezu s primjerima iz književnih[9] i neknjiževnih[10] tekstova predviđenih programom. 2HJK.2.2.2. Poznaje književnoteorijsku terminologiju i književnoteorijska znanja prikladno primjenjuje u tumačenju književnih djela predviđenih programom.	nezavisno složenih rečenica; – analizirati višestruko složenu rečenicu; – objasniti zašto nenaglasnice imaju obvezan red riječi u rečenici; – definirati pojmove: narječje i supin; – analizirati sintaktička obilježja, čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja na primjerima; – pripremiti govor na narječju o zadanoj temi: – obrazložiti pojavu ilirskoga pokreta početkom 19. stoljeća; – opisati slovopisnu reformu Ljudevita Gaja; – prikazati jezičnu koncepciju filoloških škola 19. stoljeća te njihove stavove prema pravopisu;	
	– opisati hrvatski romantizam kao književnopovijesno razdoblje – vrijeme, predstavnici, poetika; – prikazati društvene i povijesne prilike u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda; – usporediti hrvatski i europski romantizam. – na temelju poznavanja reprezentativnih djela europskoga realizma objasniti poetiku realizma; – objasniti pojmove scijentizam i pozitivizam; – usporediti poetiku naturalizma i realizma;	**KNJIŽEVNOST** **Hrvatski romantizam** **Hrvatski narodni preporod** **Realizam i naturalizam** **Predrealizam i realizam u hrvatskoj književnosti** **Modernizam** **Hrvatska moderna**

2HJK.3.2.2. Vlada književnoteorijskom terminologijom i teorijska znanja primjenjuje u tumačenju književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela koja su predviđena školskim programom i drugih djela koja nisu predviđena školskim programom. 2HJK.1.2.3. U tumačenju književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela razlikuje njihovu unutarnju i vanjsku strukturu. 2HJK.2.2.3. Prepoznaje utjecaje društvenopovijesnoga i kulturnoga konteksta na književni tekst; razlikuje metode unutarnjega i vanjskoga pristupa u interpretaciji književnoumjetničkoga i književnoznanstvenoga djela i primjenjuje ih prilikom razumijevanja i tumačenja. 2HJK.2.2.4. Uočava i objašnjava poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela unutar školske lektire; procjenjuje strukturiranost i koherentnost složenijega književnoznanstvenog teksta (autobiografije, biografije, memoara, dnevnika, pisma, putopisa), jasnoću i preciznost izloženih ideja; uočava stilske postupke u književnoumjetničkome i književnoznanstvenome tekstu; procjenjuje koliko određena obilježja teksta utječu na njegovo razumijevanje i doprinose tumačenju značenja teksta.	– povezati društveno-povijesni kontekst razvoja hrvatskoga realizma; – razlikovati razdoblje predrealizma od hrvatskoga realizma; – zaključiti koje su specifičnosti hrvatskoga realizma u odnosu na europski realizam; – povezati društveno-povijesni kontekst s pojavom dendizma, simbolizma i estetike larpurlartizma; – usporediti shvaćanje uloge književnosti modernista i realista; – opisati hrvatsku modernu kao književnopovijesno razdoblje i političke i književne okolnosti nastanka moderne;	
2HJK.2.2.4. Uočava i objašnjava poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela unutar školske lektire; procjenjuje strukturiranost i koherentnost složenijega književnoznanstvenog teksta (autobiografije, biografije, memoara, dnevnika, pisma, putopisa), jasnoću i preciznost izloženih ideja; uočava stilske postupke u književnoumjetničkome i književnoznanstvenome tekstu; procjenjuje koliko određena obilježja teksta utječu na njegovo razumijevanje i doprinose tumačenju značenja teksta.	– pisati u skladu s pravopisnom normom hrvatskoga standardnog jezika: – služiti se pravopisom i rječnikom; – govoriti javno i pred većim auditorijem o temama iz jezika, književnosti i kulture; – saslušati tuđe mišljenje i uzimati ga u obzir prilikom svoje argumentacije; – aktivno sudjelovati u javnoj debati – pripremiti se za debatu, argumentirano izlagati i izvesti zaključke ; – napisati esej na temu iz jezika i književnosti, uvažavajući načela pravopisa i jezične norme.	**JEZIČNA KULTURA** **Pravopis** **Usmeno i pisano izražavanje**

2HJK.1.2.5. Uočava osnovne osobine književnosti kao diskurza i razlikuje ju u odnosu s ostalim društvenim diskurzima. 2HJK.2.2.5. Razumije osnovne elemente književnosti kao diskursa u odnosu na ostale društvene diskurse (npr. prisustvo/odsustvo pripovjedača, pripovjedne postupke, odnos povijesnoga i fiktivnoga itd.). 2HJK.3.2.5. Objašnjava osnovne elemente književnosti kao diskursa (uspoređuje npr. prisustvo/odsustvo pripovjedača, pripovjedne postupke, odnos povijesnoga i fiktivnoga) u odnosu na ostale društvene diskurse i ta saznanja upotrebljava pri tumačenju književnih djela. 2HJK.1.2.6. Navodi osnovna književnopovijesna i poetička obilježja stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti i povezuje ih s djelima i piscima iz obvezne lektire predviđene školskim programom. 2HJK.2.2.6. Prilikom tumačenja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela iz školskoga programa primjenjuje znanja o osnovnim književnopovijesnim i poetičkim obilježjima stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti. 2HJK.3.2.6. Prilikom tumačenja i vrednovanja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela primjenjuje i uspoređuje književnopovijesna i poetička obilježja stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti. 2HJK.1.2.7. Analizira izdvojene probleme u književnome djelu i zna ih argumentirati lingvometodičkim predloškom. 2HJK.2.2.7. Samostalno uočava i analizira probleme u književnome djelu i sposoban je dokazima potkrijepiti svoje stavove na temelju lingvometodičkoga predloška. 2HJK.3.2.7. Samostalno uočava i tumači probleme i ideje u književnome djelu i svoje je stavove sposoban potkrijepiti dokazima na temelju lingvometodičkoga predloška i literarno-filološkoga konteksta. 2HJK.2.2.8. Aktivno koristi preporučenu i dodatnu literaturu (književnopovijesnu, kritičku, teorijsku) u tumačenju književnoumjetničkih I		

književnoznanstvenih djela predviđenih programom. 2HJK.2.2.9. Na temelju djela hrvatske i svjetske književnosti razvija čitalačke vještine, sposobnosti i znanja koje su od značaja za tumačenje i vrednovanje raznih književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela i za razvijanje jezičnoga, literarnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta; ima izgrađen čitateljski ukus svojstven kulturnu i obrazovanu čovjeku; samostalno odabire književni tekst za čitanje i kritički procjenjuje svoje stavove i vrijednosti vezane uz čitanje; stvaralački se izražava prema vlastitome interesu potaknut čitateljskim iskustvima. 2HJK.2.3.1. Govori u službenim situacijama, javno i pred većim slušateljstvom o temama iz područja jezika, književnosti ili kulture koristeći standardni jezik i odgovarajuću terminologiju; sudjeluje u raspravama s više sudionika; procjenjuje slušatelja ili slušateljstvo i oblikuje svoj govor prema njegovim potrebama i mogućnostima; ima potrebu i naviku razvijati vlastitu kulturu govorenja; s pozornošću i razumijevanjem sluša složenije izlaganje s temom iz jezika, književnosti ili kulture; sluša kritički, procjenjujući govornikovu argumentaciju i objektivnost. 2HJK.2.3.2. Sastavlja složeniji govoreni i pisani tekst (iz jezika, književnosti ili na slobodnu temu) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govorenoj ili pisanoj raspravi jasno iznosi svoje ideje i objašnjava svoj stav; trudi se govoriti i pisati zanimljivo, radeći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava glavnu misao i izlaže je na prikladan način; jasno iznosi svoj doživljaj i dojmove o književnome ili drugome umjetničkom djelu; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neknjiževni tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvješće i referat; dosljedno primjenjuje pravopisnu normu. 2HJK.1.3.3. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika ili kulture sposoban je u kratkim crtama iznijeti i obrazložiti ideju ili stav za koji se zalaže, govori odmjereno, oslanja se na argumente, u stanju je čuti tuđe mišljenje i uzeti ga u obzir prilikom svoje		

argumentacije; piše jednostavniji raspravljački tekst na teme iz književnosti, jezika ili kulture. 2HJK.2.3.5. Kritički promišlja složeniji književni i neknjiževni tekst: razdvaja objektivnu činjenicu od autorove interpretacije; procjenjuje subjektivnost i objektivnost autora teksta te objašnjava svoju procjenu; razlikuje eksplicitne i implicitne autorove stavove; potkrjepljujući dokazima vrednuje dostatnost i vjerodostojnost dokaza i potpunost podataka iznesenih u složenijemu izlagačkom ili raspravljačkom tekstu pogodnom za obradu gradiva iz jezika i književnosti.		
2HJK.3.3.2. Izlaže (u službenim situacijama, javno i pred većim slušateljstvom) i piše o temama iz područja jezika, književnosti ili kulture; ima razvijene govorničke (oratorske) vještine; pretpostavlja različite stavove slušateljstva i u skladu s tim problematizira pojedine sadržaje; prepoznaje i analizira verbalnu i neverbalnu reakciju sugovornika odnosno slušateljstva i tome prilagođava svoj govor; slušajući govornika, procjenjuje sadržaj i formu njegova govora i način govorenja; u govorenoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i objašnjava svoj stav.		

*8 Standardi obrazovnih postignuća dosežu se **na kraju općega srednjeg obrazovanja**. Isti standard (ili njegov dio) aktivirat će se više puta tijekom školske godine, odnosno do kraja srednjega obrazovanja, ali pomoću različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve više i više razine pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti neprestano se sagledavaju iz novih kutova, utvrđuju, proširuju i sistematiziraju.*
S obzirom na složenost predmeta Hrvatski jezik i književnost i područja unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskoga obrazovanja, ali pojedini standardi mogu se vidjeti i kao konkretnije povezani s određenim ishodom.
9 Književni tekstovi obuhvaćaju književnoumjetničke i književnoznanstvene tekstove.
10 Pod neknjiževnim tekstovima podrazumijevaju se tekstovi iz znanosti o jeziku i znanosti o književnosti, popularnoznanstveni tekstovi iz ovih područja i, po potrebi, tekstovi iz medija i drugih izvora pogodnih za obradu gradiva iz predmeta Hrvatski jezik i književnost.

UPUTE ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Hrvatskoga jezika i književnosti trebaju doprinijeti razvoju stvaralačkoga i istraživačkoga duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći koristiti u daljnjemu obrazovanju, u profesionalnome radu i u svakodnevnome životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; budu osposobljeni za život u multikulturalnome društvu; ovladaju općim i međupredmetnim kompetencijama, relevantnim za aktivno sudjelovanje u zajednici i cjeloživotno učenje.

Suvremena nastava Hrvatskoga jezika i književnosti teži postizanju trajnih i primjenjivih znanja i umijeća zato se temelji na didaktičnim principima znanstvenosti, svjesne aktivnosti učenika, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti. Izbor postupaka i metoda uvjetovan je ostvarivanjem očekivanih ishoda, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare i pružiti teren za usavršavanje određenih vještina.

Nastava Hrvatskoga jezika i književnosti treba biti usmjerena k razvoju međupredmetnih kompetencija: kompetencije za učenje, komunikaciju i suradnju, estetsku kompetenciju, digitalnu, kompetenciju za rad s podatcima, sudjelovanje u demokratskome društvu i zdrav život.

Redovna nastava i učenje izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji trebaju biti opremljeni u skladu s normativima za gimnazije. Djelomično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (knjižnici-medijateci, čitaonici, audiovizualnoj dvorani i sl.). Nastava se može realizirati i putem planiranih aktivnosti i definiranih ciljeva usklađenih s općim ciljevima nastave Hrvatskoga jezika i književnosti i na Sajmu knjiga, književnoj večeri, u kazalištu i sl.

U nastavi Hrvatskoga jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i knjižnično-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalnu uporabu raznih izvora saznanja u nastavi i izvan nje.

Područja Jezik, Književnost i Jezična kultura trebaju činiti predmetnu cjelinu, prožimati se i upotpunjavati. Stoga je preporučeni broj sati samo okviran (za područje Jezik 44, za Književnost 80, a za Jezičnu kulturu 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba dovesti do ostvarenosti predviđenih ishoda za sva tri područja, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj sati.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK (35 sati)

Program za treći razred gimnazije općega smjera, u strukturalnoj cjelini *Jezik* organiziran je u tri područja/teme, usklađen s ishodima za ovaj razred, prema opisima standarda učeničkih postignuća. Područja koja ulaze u sastav strukturalne cjeline *Jezik* su: *Sintaksa, Hrvatska narječja* i *Povijest jezika*. Programom se predviđa proširivanje znanja iz područja obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuju se aktivnosti poticajne za kritičko mišljenje učenika:

– problematizacija znanja – otvaranje kognitivnoga konflikta;

– različite strategije čitanja i slušanja tekstova s usmjeravanjem pažnje na određenu jezičnu pojavu;

– strategije organiziranja predznanja i novoga znanja iz određenoga područja;

– predstavljanje gramatičke pojave u različitim simboličkim modalitetima (tablicama, crtežima, shemama, grafikonima itd.);

– produkcija prema zadanome cilju/kriteriju, uz prepoznavanje drugih jezičnih pitanja koja se s danom jezičnom pojavom dovode u vezu, kao i najava mogućnosti njihovoga istraživanja kroz nastavu.

Sintaksa. U okviru ove teme učenici trebaju proširiti svoja znanja o sintaksi stečena u osnovnoj školi. Potrebno je ponoviti osnovne pojmove iz morfologije iz prethodnoga razreda i tako sintaksu proučavati u kontekstu ostalih jezikoslovnih disciplina. Preporučuje se tome posvetiti jedan sata ponavljanja. Ključni pojmovi ove cjeline su: riječ i sintagma, punoznačna i nepunoznačna riječ, rečenica, gramatička veza među sastavnicama sintagme (sročnost, upravljanje, pridruživanje), članjivost rečenice (samostalni i nesamostalni članovi), apsolutna i relativna uporaba vremena, rečenični članovi, nezavisno složene i zavisno složene rečenice. Rečenica se proučava i u odnosu na veću cjelinu – tekst i povezuju znanje o funkcionalnim stilovima s tekstom. Učenici se upoznaju s pojmovima konektora i modifikatora. Proširiti i utvrditi znanje o pisanju zareza u složenim rečenicama.

Preporučeni broj sati: 33

Hrvatska narječja. U okviru ove teme učenici proučavaju sintaktička obilježja hrvatskih narječja. Potrebno je proučiti specifičnosti štokavskoga, kajkavskoga i čakavskoga narječja u odnosu na hrvatski standardni jezik. Posebno obratiti pozornost na red riječi, upotrebu padeža i glagolskih oblika.

Preporučeni broj sati: 1

Povijest jezika. U okviru ove cjeline učenici stječu znanja o razvoju hrvatskoga jezika u 19. stoljeću. Potrebno je proučiti djelatnost iliraca u jezikoslovnome, kulturnome i političkome smislu. Učenike je potrebno upoznati s filološkim školama, njihovim predstavnicima i slovopisnim rješenjima za koja se zalažu. U ovoj nastavnoj cjelini potrebno je napraviti korelaciju s nastavom književnosti, ali i međupredmetnu korelaciju s povijesti.

Učenici se upoznaju s fonološkim načelom pravopisa i najvažnijim pravopisnim priručnicima iz 19. st.

Preporučeni broj sati: 2

KNJIŽEVNOST (80 sati)

Obvezni sadržaji

Hrvatski romantizam

U okviru ove teme učenici se upoznaju s društveno-povijesnim prilikama u hrvatskim krajevima početkom 19. st. Potrebno je prisjetiti se osnovnih značajki romantizma u svjetskoj književnosti radi usporedbe s hrvatskim romantizmom. Značaj u ovome razdoblju imaju ilirci i ilirski pokret. Učenike treba upoznati s ulogom književnosti u buđenju nacionalne svijesti te načinom na koji ona oblikuje književne žanrove tipične za ovo razdoblje – budnice (Ljudevit Gaj *Horvatov sloga i zjedinjenje,* Dimitrija Demeter*, Grobničko polje – Pjesma Hrvata*). Temeljni tekstovi: Mihanovićeva *Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku*, Draškovićeva *Disertacija iliti razgovor, darovan gospodi poklisarom...*, Gajeva *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja – Novine* i *Danica ilirska – Kolo*, prvi književni časopis).

Djelo *Kip domovine vu početku leta 1831*. Pavla Štoosa predstavlja primjer odnosa lirskoga subjekta prema domovini kao ženi, ljubljenoj dragoj i kraljici bez krune. Stanko Vraz i Petar Preradović svojom poezijom stvaraju sponu od domoljubne prema ljubavnoj tematici i tako daju zaokruženu cjelinu hrvatskoga romantizma u kojemu ipak prevladavaju domoljubne teme u odnosu na intimne. Posebno valja istaknuti Vrazovo poimanje uloge književnosti i njegovo razilaženje s Gajevim shvaćanjem uloge književnosti. U poeziji Petra Preradovića na primjerima pjesama *Zora puca, Putnik, Mrtva ljubav, Srce, Pjesnik* istaknuti utjecaje hrvatskih prilika i ilirskoga pokreta, kao i europskoga, osobito njemačkoga romantizma. U ovoj cjelini učenici će opet interpretirati himnu *Horvatska domovina,* Antuna Mihanovića, ali u kontekstu razdoblja u kojemu je nastala. Mažuranićev *Pogled u Bosnu* poslužit će kao primjer putopisa, žanra u kojemu se očituje romantičarska težnja za udaljenim krajevima. Pri čitanju i interpretaciji potrebno je potaknuti učenike da uoče odnos i stavove prema drugome koji se naziru u tekstu.

Realizam i naturalizam

U okviru ove cjeline učenici se upoznaju s kanonskim djelima svjetske književnosti. Kao uvod u razdoblje važno je naglasiti utjecaj egzaktnih znanosti i filozofije scijentizma i pozitivizma. Stendhalov roman *Crveno i crno* prikazuje ulogu književnosti kao zrcala stvarnosti. Analiza ulomka može poslužiti kao uvod u razdoblje ili kao uvod u čitanje cjelovitoga romana po izboru.

Roman *Otac Goriot* Honoréa de Balzaca djelo je na kojemu će učenici uočiti što su to tipični likovi, realistične postupke opisivanja enterijera i eksterijera, prikaz društvenih slojeva i njihovih odnosa. U interpretaciji romana *Gospođa Bovary,* Gustava Flauberta potrebno je analizirati utjecaj društva i odgoja na sudbinu pojedinca. Učenike treba upoznati s okolnostima objavljivanja romana. Ruski realizam učenici upoznaju preko izabranih djela Turgenjeva, Gogolja, Dostojevskoga i Tolstoja. Pored romana, koji je istaknuta književna vrsta u realizmu, Turgenjev i Gogolj predstavljaju autore koji afirmiraju pripovijetku u ovome razdoblju. Turgenjevljev lirski realizam ogleda se u opisima pejzaža i ugođaja, osobito u *Lovčevim zapisima* (interpretirati novele *Šuma i stepa* i *Nadstojnik*). Gogoljeva pripovijetka *Kabanica* prikazuje monotonost činovničkoga rada, a učenici u načinu pripovijedanja trebaju prepoznati ironiju i humor. Ulomke iz Tolstojeva romana *Ana Karenjina* treba izabrati tako da najbolje prikazuju kompleksnost glavnih likova, a analiza djela zamišljena je i kao usporedba s romanom *Gospođa Bovary.* U romanu *Zločin i kazna* F. M. Dostojevskoga potrebno je istražiti filozofsku, socijalnu i psihološku motivaciju likova. Učenike treba upoznati s pojmom polifonije i ukazati na polifonijsku strukturu romana.

Naturalizam se proučava u odnosu prema realizmu. Učenike treba upoznati s teoretičarem naturalizma Emilom Zolom i njegovim djelima *Germinal* ili *Thérèse Raquin.*

Predrealizam ili Šenoino doba

U ovoj se cjelini učenici trebaju prisjetiti djela Augusta Šenoe koja su čitali do sada. Posebno je potrebno uočiti motive stvaralaštva, a to se može povezati s interpretacijom pripovijetke *Prijan Lovro.* U njoj posebnu pozornost posvetiti prikazu stanja u književnoj produkciji na hrvatskome jeziku i čitateljskim navikama. U stvaralačkome opusu Augusta Šenoe očekuje se da učenici prepoznaju književne vrste i žanrove i naprave prikaz tema koje prevladavaju u njegovim djelima.

Realizam u hrvatskoj književnosti

U okviru ove teme učenici se upoznaju s društvenim i političkim prilikama u hrvatskim krajevima u 19. stoljeću. Također je potrebno napraviti usporedbu s realizmom u svjetskome kontekstu. Odraze francuskoga realizma i naturalizma protumačiti i u članku Eugena Kumičića *O romanu.* Njegov povijesni roman *Urota zrinsko-frankopanska,* načinom karakterizacije likova udaljava se od povijesnih romana romantizma. U djelima hrvatskih autora očita je njihova regionalna pripadnost. Konkretni problemi i govor likova u svakome djelu odražavaju mjesto radnje. Tako Kovačićev roman *U registraturi* oslikava sjevernu Hrvatsku, naglašavajući razlike između seoske i gradske sredine. Kozarčeva *Tena* prikazuje sudbinu slavonske djevojke, koja simbolizira čitav svoj kraj – ostaje iskorištena i siromašna. Vjenceslav Novak svojim romanom *Posljednji Stipančići* prikazuje propast

senjske patricijske obitelji uvodeći temu neravnopravnoga odnosa prema sinovima i kćerima. U svim se ovim djelima lako uočava distinkcija između stranih i domaćih likova, a stranci su većinom prikazani negativno, kao prijetnja, skloni prijevari. Odnos prema promjenama s crtom nostalgije pronalazimo o djelima Ksavera Šandora Gjalskog u novelama *Illustrissimus Battorych* ili *Perillustris ac generosus Cintek* u čijoj se interpretaciji može povući paralela s Turgenjevom. Njegov roman *U noći* prikazuje tadašnju političku struju – pravaše kojima je Gjalski i sam u mladosti pripadao, ali se razočarao pa je njihova ideologija ovdje prikazana negativno. Velika doza kritičnosti među hrvatskim realistima često se povezuje i s činjenicom da je većina realista pripadala stranci prava, na koju treba ukazati učenicima, no u samoj interpretaciji djela veći naglasak staviti na unutarnji pristup djelu.

Osim proznih djela, učenike treba upoznati i sa stvaralaštvom pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića. Pjesma *Mojsije* otvara temu „pjesnika proroka" i uloge književnosti u svijetu, koja se udaljava od pukoga zrcaljenja, ali zadržava aktivistički pristup svojstven realizmu. U pjesmi *Elli, elli, lama azavtani* učenike je potrebno potaknuti da prepoznaju biblizme i otkriju njihovo značenje u kontekstu realizma.

U ovoj cjelini učenici mogu razvijati vještinu debatiranja, prikupljanja činjenica i argumentiranoga izlaganja povezujući djela hrvatskih pisaca s piscima europskoga romantizma te iznoseći svoje zaključke, stavove i opažanja.

Modernizam

U okviru ove teme učenici se upoznaju s društveno-povijesnim kretanjima u svijetu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i pojmom *Fin de siècle* koji označava zamor društva, dosadu, stanje tjeskobe koji se prepoznaju u mentalitetu koji prevladava i umjetnosti toga vremena. Da bi se razumjela poezija koja je u to vrijeme nastajala, bogata sinestezijama, simbolima, zatim motivima i slikama modernoga, urbanoga života, od presudnoga je značaja da se učenici upoznaju s dendizmom kao stilom života i pogledom na svijet koji izražava težnju za ljepotom. Posebno se to ogleda kod umjetnika koji ne pripadaju aristokraciji, ali se svojim dendi-elitizmom protive nastupajućemu egalitarizmu novoga vremena. Umjetnost se doživljava kao svijet koji se izdvaja od svakodnevice, a pjesnici teže larpurlartizmu – umjetnosti radi umjetnosti. U takvome miljeu stvarao je i **Charles Baudelaire**, s čijom poezijom će se učenici upoznati kroz pjesme **Albatros** i **Suglasja***.*

Od predstavnika simbolističke poezije učenici će se upoznati i s **Arthurom Rimbaudom**, zastupljenim u programu s pjesmom **Suglasnici,** koja je po sinestezijskim slikama, kojima su suglasnici dočarani, srodna Baudelaireovoj poeziji. **Paul Verlaine** *Jesenjom pjesmom* također predstavlja ovakav tip poezije.

Iako formalno spada u korpus pisaca realizma, **Anton Pavlovič Čehov** u svojim dramama, krajem 19. stoljeća, postavlja oblik moderne drame, koja se oslobađa striktne forme (tragedija ili komedija) i predočava unutrašnji, psihološki i sociološki sukob u junacima i njihovoj sredini, a čiji ishod nema nužno sretan ili tragičan svršetak. Drama **Tri sestre** pokazuje traganje likova za ispunjenjem, njihovu dezorijentiranost u svijetu. Učenike treba potaknuti da uoče simboliku motiva, ulogu glazbe i stanke u djelu.

Komorna drama predstavljena je u programu **Ibsenovim** djelom **Nora (Kuća lutaka).** Učenici se trebaju upoznati i s pojmom drama s tezom, analizirati mjesto dramskoga sukoba koji slabi ili potpuno izostaje u modernističkim dramama.

Hrvatska moderna

U ovoj cjelini učenike treba upoznati s odjekom svjetskih zbivanja na hrvatsku književnost i umjetnost. Za razumijevanje ovoga razdoblja važno je pojasniti utjecaj praške i bečke grupe studenata na usvajanje modernističkih ideja u umjetnosti. Sukob „starih" i „mladih" prepoznati čitajući izbore iz kritika i polemika. Objasniti simboliku i teme koje prevladavaju u zbirci iz 1914. **Hrvatska mlada lirika**, kao i pjesnike koje u njoj objavljuju.

Novela **Janka Leskovara Misao na vječnost** uvodi lik pojedinca koji se odlikuje individualizmom, neprilagođenošću okolnostima. Takvi će se likovi razvijati i u romanu **Bijeg Milutina Nehajeva** i romanu **Đuka Begović Ivana Kozarca**.

Ivo Vojnović i njegova **Dubrovačka trilogija** predstavlja modernu dramu hrvatske književnosti, a u interpretaciji učenike treba potaknuti na prepoznavanje modernističkih dramskih tehnika. Od dramskih tekstova u programu su zastupljene i dvije drame **Milana Begovića**: **Pustolov pred vratima** i **Bez trećega.**

Antun Gustav Matoš jedan je od značajnijih figura hrvatske moderne. Učenike treba upoznati s njegovim životopisom i statusom u društvu, a osobito putovanjima po europskim gradovima koja su ostavila traga u njegovom stvaralaštvu. U pjesmama **Utjeha kose***,* **Jesenje veče***,* **1909***.,* **Stara pjesma** prepoznati utjecaje simbolizma, odnos forme i sadržaja i motive umjetnosti, prolaznosti i domoljublja. U noveli **Camao** učenike treba upoznati s fantastikom i

stvarnosti koji se isprepliću u noveli. Učenici će se podsjetiti i novele *Cvijet s raskršća,* i u njoj prepoznati odjeke modernizma.

Učenicima se trebaju podsjetiti djela **Dinka Šimunovića** koja su čitali u osnovnoj školi i interpretirati pripovijetku **Muljika** u kontekstu modernizma.

Poezija **Vladimira Vidrića** interpretira se uz čitanje eseja **Antuna Barca Umjetnost i bol**. Pjesme **Dva pejzaža***,* **Adieu***,* **Dva levita***,* **U oblacima** odražavaju slikovitost poezije, jasnoću forme i jedinstvo zvuka i slike.

Vladimir Nazor u programu je zastupljen pjesmom **Zvonimirova lađa** na standardnome hrvatskom jeziku, ali i pjesmom **Sed duš dan** pisanom na čakavskome narječju. Dijalektalna lirika u ovome razdoblju ponovno dobiva značajno mjesto, a među predstavnicima kajkavske i čakavske dijalektalne lirike učenici će se upoznati sa stvaralaštvom **Dragutina Domjanića** i **Frana Galovića**.

Janko Polić Kamov predstavlja svojim djelima *Pjesma nad pjesmama* i *Brada* dekadentni svjetonazor, pobunu protiv društveno prihvaćenih vrednota, a time nagoviješta avangardu.

Izborni sadržaji (odabrati 4)

Učenici mogu odabrati tekstove od izbornih sadržaja kojima će produbiti znanje iz tema obrađenih na satu. Interpretacija djela može se organizirati kao rad u skupinama, individualni rad uz prezentiranje rezultata ili kao zajednički rad na satu.

Walter Scott, Ivanhoe
Ksaver Šandor Gjalski, Janko Borislavić
Dragojla Jarnjević, Dnevnik
Josip Eugen Tomić, Zmaj od Bosne
Marija Jurić Zagorka, Tajna krvavog mosta
Nikolaj Vasiljevič Gogolj, Revizor
Walt Withman, Američke priče
Anton Pavlov Čehov, izbor iz proze
Antun Gustav Matoš, izbor iz putopisa
Milan Begović, Dunja u kovčegu

JEZIČNA KULTURA (24 sata)

Pravopis. U okviru ove teme učenici trebaju obnoviti i proširiti znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi.

Preporučeni broj sati: 6.

Usmeno izražavanje: Javna debata. Posebno obraditi: pripremu za debatu (prikupljanje činjenica, sastavljanje plana izlaganja), argumentirano izlaganje, izvođenje zaključaka i uvažavanje kulture dijaloga.

Preporučeni broj sati: 2.

Pisano izražavanje. U okviru ove teme planirana je izrada četiri školske zadaće i pisanje unaprijeđene verzije školske zadaće (ispravka školske zadaće). Priprema za izradu školskih zadaća kontinuirana je djelatnost i ne ograničava se samo na jedan sat (prije pisanja školske zadaće).

Preporučeni broj sati: 16.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnoga, sumativnoga vrednovanja koje još uvijek dominira u našemu sustavu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i provodi se standardiziranim mjernim instrumentima – pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), suvremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procjenu znanja **tijekom** ovladavanja programom i stjecanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvoga vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro svladane, a koje ne, kao i o učinkovitosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primijenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tijekom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakoga učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa trebaju biti iskazani i sumativno – brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovito praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakoga nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja te vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i vlastiti rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno učinkovitim trebalo bi unaprijediti.